

A
NYUGATMAGYARORSZÁGI
FELKELÉS

ÍRTA:
MISSURAY-KRÚG LAJOS

HUSZONHÉT KÉPPEL
ÉS A KIRCHSCHLAGI CSATA VÁZLATÁVAL

NEGYEDIK KIADÁS

RÖTTIG-ROMWALTER NYOMDA BÉRLŐI KIADÁSA
SOPRON, 1938.

Ezt a könyvet az osztrák kancellári hivatal
**ötezer silling pénzbüntetés vagy
három havi elzárás**
terhe mellett egész Ausztria területéről kitiltotta!

In Österreich verboten !

... Azoknak ajánlom és adom ezt a könyvet, akik magukbízóan oltárra tették meztelen lelküket s élő hitük lett a feszítővas a végzet kezében. A nemzeti eszme fanatikusainak, akiknek semmijük sem volt csak jobb jövőre jogosult lelki felkészültségük és pusztá életük s azt is dús marokkal szórták fajtájukért.

Honnan jöttek?

Ki küldte őket?

Nem jöttek sehonnan, nem küldte őket senki. Úgy nőttek ki az áldott magyar rögökből! Éltek, küzdöttek és meghaltak.

De emléküik fészket rakott a szívekbe. Hazajáró lelkükből kóborgó szél támad és megkopogtat minden ablakot. Hunyó zsarát mellett megszületnek újabb hősregék, mert magukbaroskadt, tépettlelkű magyarok róluk mesélgetnek fiaiknak.

Előszó helyett a negyedik kiadáshoz.

Dr. Björn Collinder svéd egyetemi tanár a „*Nya Dagligt Allehanda*.” 1936. évi június 3.-i számában többek között így ír a felkelésről:

„ ... November 6-ikán a felkelők kiűritették Burgenlandot s ezzel a független Lajtabánság tulajdonképpen véget is ért. December közepén megtörtént a népszavazás, A szavazók kétharmada Magyarország mellett szavazott, magában Sopronban háromnegyedrész.

Azt már nem lehet határozottan megállapítani, hogy hányan voltak a magyar felkelők. Hogy három-ezren lettek volna, ezt a felkelés legtekintélyesebb történetírója, *Missuray-Krúg* túlzottnak tartja.

Az kétségtelen, hogy az összes harcokban mint feltűnő kisebbség állottak szemben az ellenséggel. Nem a szám döntött. Olyan időben kellett fegyvert ragadniok hazájukért, a kétségbeesés olyan órájában kellett kockára tenniök életüket, amikor hazájukért való harcuk tulajdon felsőbbségük és az egész világ ellen való harcuk volt. Áldozatuk nem volt hiábavaló. Akaratuk diadalmaskodott, legalább is jórészt. Aki érdeklődéssel figyeli a világtörténelem mechanikáját, a felkelők harcát nagyon tanulságosnak fogja találni.”

Előszó helyett a harmadik kiadáshoz.

„Az örök magyarságért!”

*Missuray-Krúg Lajos Úrnak,
„A nyugatmagyarországi felkelés” szerzőjének,*

Sopron.

1935 december 30.

Kedves Magyar Testvérem!

Elöttem fekszik „A nyugatmagyar országi felkelés” című könyve, melynek lapjain itt-ott férfikönyvek nyomai láthatók és ha igaz az, hogy a férfi könnyei drága gyöngyöt érnek, úgy legyenek ezek a gyöngyök” a hála gyöngyei azok emlékére, kik fiatal testiükkel védték hazájuk szent földjét Ausztria ellen. Magam is áldozata vagyok az osztrákoknak, bűnöm az, hogy osztrák állampolgár létemre szülővárosom, Nagykanizsának, egy, az idemellékelt fényképeken látható „Nagymagyarország” emlékművét adományoztam. 1934. november 4-ikén 37 márkával a zsebemben menekülnöm kellett Salzburgból, hol nagyértékű kastélyom van: a „Villa Hungaria”, amelynek értéke 200.000 Schilling. Ezt lefoglalták az osztrákok, mert az emlékmű építkezésének költségeit, 25.000 pengőt, a devizaközpont engedélye nélkül utaltam át Magyarországra! De az osztrákok csa-

lódnak, ha azt hiszik, hogy engem vagyonom elkobzásával el tudnak némitani. Nem, nem, soha! Az „akarat” és a lelkemben lángoló magyar hazaszereget újra győzött. Idealista magyar lelkem új találmányokat szült, amelyek mind-mind valóra váltak és újra nagy vagyon kilátásai tárulnak elé! De nem viszem többé az osztrákoknak, mint öt évvel ezelőtt a 240.000 schweizi frankot. Nem. Hanem azok emlékének akarok áldozni, akik a nyugatmagyarországi fölkelésben hazájukért elvérezték.

Szülővárosomban: Nagykanizsán leírhatatlan a nyomor és a nélkülözés, ezért ott)*

500.000 pengős alapítványt akarok tenni, 30 olyan szegény család részére, kiknek iskolás gyermekeik vannak. Minden alapítvány egyegy, a Lajtabánság védelmében elesett hősiük nevét fogja viselni.

Azon gyermekek, akik ezen alapítványt élvezik, ugyanolyan egyenruhában fognak járni, mint a felkelők ruhája volt, kalapjuk szalagján pedig arany betűkkel annak a hősiük a nevét viselik, akinek alapítványát élvezik.

Ha védenceim nevét az iskolában felolvassák, jelen a „jelen” szó helyett azt kell modania például: „Baracsi László, itt vagyok!” így akarom sok-sok időkre hőseink emlékét az utókornak megtartani. Továbbá még azon feltételt is kikötöm, hogy

védenceim a hősiük élettörténetét kívülről kötelesek megtanulni.

*) *Schless István*, idegenbe szakadt testvérünk, örök magyarsággal el jegyzett áldozatos, nagy magyar hite és szíve, e „Vértanúk és Hősiük” című alapítványát megkettőzi s így — szerző ajánlatára — fenti alapítvány egész összegét azon magyar városok fiai között osztja meg, mely városok a legtöbb felkelőt küldték a veszélyeztetett nyugati végekre.

A felkelő vértanúk nagylelkű mecénásának, Schless Istvánnak kőbe vésett magyar hite: a „Nagymagyarország -emlékmű Nagykanizsán, a küzdelem és áldozatkészség allegorikus alakjaival. A hiányzó, üres címerpajzsok az ideiglenesen elveszített vármegyéket, a félig megmunkáltak a csonka varmegyéket jelképezik.

Nagyjában ezek volnának az én jövő terveim és alapítványaim feltételei, nagyon örvendenék, ha Ön, kedves magyar testvérem, esetleg szintén véleményezne egyet-mást, hogy mennél tökéletesebben tudjuk hőseink emlékét megőrizni!

Én már érintkezésbe léptem Nagykanizsa polgármesterével, dr. Krátky Istvánnal, ki iskolatársam volt és baráti viszonyban vagyok vele, említést téve újabb terveimről. Feltételeimet azonban még nem közöltem vele, ezeket előbb Önnel, kedves Testvérem, akarom kidolgozni; éppen így azon bizottságot is megnevezni, kik jogosultak lesznek az alapítványdíjakat odaítélni.

Az 500.000 pengőért földbirtokot akarok venni, mely remélhetőleg 4 százalékot fog tisztán hozni, úgyhogy évenként cca 20.000 pengő kerülne kiosztásra.

Azon reményben, hogy magyar szívünk összecsendült, mi egymásra találunk hőseink emlékének sok-sok időkre való megtartásában, becses válaszának elvártában magyar testvéri szeretettel üdvözli híve

Schless István.

Így kezdődött...

A most Burgenlandnak nevezett Nyugatmagyarország, melyért annyi felkelő piros vére hullott, voltaképen nem az 1919 szeptember 10-én aláírt st-germaini békeszerződésben veszett el, hanem jóval előbb, mikoris a magyar-osztrák monarchiának és a történelmi Magyarországnak megásta sírját a huszadik század *Herostratos*a, *Wilson*, az Unió elnöke. Az újkori történelemnek ez a legnagyobb és legszánalmasabb sírásója robbantotta szét a maga 14 pontjának ekrazitjával azt a monarchiát, melyről minden idők egyik legnagyobb államérfia mondogta: ha nem volna, ki kellene találni; és azt a történelmi Magyarországot, melynél — *Reclus*, a nagy francia földrajztudós szerint — ideálisabb földrajzi egységet még nem alkotott állam.

Nyugatmagyarországnak és általában az egész Magyarországnak végzetcsillaga akkor tűnt fel, mikor 1916 november 7-én az Egyesült Államok elnökválasztásán *Thomas Woodrow Wilson* győzött. Republikánus-pártinak vallotta magát, valójában azonban az amerikai hadiiparnak és a szabadkőműves-páholyoknak lelkes megbizottja volt csupán. Mindkettőnek az volt a létérdeke, hogy az antant győzzön. A hadiiparnak azért, nehogy elkallódjék az a sok száz millió dollár, amit hadiszerekben küldött át Európába, a szövetséges államok címére (természetesen a semlegesség elvének fiagráns megsértésével). A szabadkőművesség pedig a párisi *Grand Oriens* pa-

rancsának engedelmeskedett, amikor az antant oldalra állott. 1916 végén a szövetséges seregek, minden számbeli fölényük ellenére is, ugyancsak csúfosan álltak, úgyhogy egyformán veszélybe került az amerikai municiókirályok pénze és a kanalas testvérek világhegemóniája. Ezért emelte győzelemre az ágyúgyárosok pénze és a szabadkőművesek befolyása az antantbarát *Wilson* akiről jó előre tudták, hogyha másképp nem, az amerikai hadsereg kardját veti be a háború mérlegének serpenyőjébe, hogy az antant javára billenjen.

Hogy ez nemcsak a központi hatalmak részéről portált pletyka, hanem kemény igazság, az mostanában aktaszerű bizonyítást nyert.

A washingtoni szenátus 1934 őszen vizsgálatot rendelt el az amerikai hadiipar ellen emelt vádak ügyében. E vizsgálat során 1934 december 7-én a vizsgálóbizottság elnöke, *Clerk* szenátor kijelentette, hogy az Egyesült Államok kizárólag azért avatkozta bele a világháborúba, hogy megvédjék az amerikai hadiszergyárosok busás nyereséget hajtó üzletét.

— Azt akarja ön mondani, hogy Wilson elnököt a lőszergyárosok befolyása hurcolta be a háborúba?
— fortyant fel a *Dupont de Namour* cég egyik tulajdonosa.

— Azt akarom mondani — vágott vissza éles hangon a szenátor —, hogy az egész világháború tartama alatt, már akkor is, amikor még nem avatkoztunk bele a háborúba, az Egyesült Államoknak az volt a magatartása, hogy hadianyagot adott el az antantnak és ez a magatartása olyan események láncolatát idézte elő, amely bennünket háborúba kevert.

Wilson a maga puritán szemforgatásával nem húzta elő egyszerre a harci bárdot. Eleinte a „*peace maker*”, a béketeremtő karácsonyi tógáját öltötte magára és mennyei csengésű békeüzeneteket kül-

dött a vérbefuló Európának. Már első, 1917 január 23-án kelt üzenetében is bennfoglaltatik a végzetes jelszó: „*a népek önrendelkezési joga*”. A világtörténelem legszebb jelszava, amellyel azonban a világtörténelem legnagyobb árulásait, gazságait követték el!

Amíg széles e világ színe előtt olaj ággal jelent meg, titokban már megtett minden előkészületet az intervencióra. 1917 február 4-én megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Németországgal és 1917 április 6-án az olaj ágas *Wilson* megüzeni a háborút a központi hatalmaknak, azon egyszerű oknál fogva, hogy így biztosítsa a newyorki *Wall-street* által az antant rendelkezésére bocsátott kölcsönöket és a muníciógyárosoknak a hadiszer árát.

Kétszínűsége természetesen ezután sem hagyta el.

Mikor az amerikai csapatok megjelenése sem tudta kierőszakolni a döntést a nyugati fronton, sőt ennek ellenére is a németek hatalmas vereséget mértek a szövetséges csapatokra *Chemin des Dames*-nál és 80 kilométerre kerültek Paristól, *Wilson* 1918 január 8-án újabb *üzemiében* harsonázta világgá hírhedtté vált 14 pontját.

Ez a 14 pont azután hatásosabb fegyvernek bizonyult a központi hatalmak leverésére, mint az amerikai dollár, tank, pokolgép, katona, gáz. Ez a 14 pont nevelte fel a központi hatalmak defetistáinak szárnyait. Ez volt a világmegafon, mely felerősítette a nemzetiségi aspirációkat. Ez volt az a grandiózusán romboló erejű varázsszer, mely ledöntötte lábáról a központi hatalmak népeit, akik igazságukat, létfenntartási ösztönüket felrúgva, teljesen átadták magukat a kábítószer hatása folytán a délibáboknak, a fantazmagóriáknak, a színes álmoknak, akkor, amikor az utolsó erejüket megfeszítve, kellett volna küzdeniök az igazságos békéért.

Ennek a 14 pontnak a mézesmadzagja, mely kü-

lönösen a monarchia népeire volt nagy hatással: az a bizonyos 10-ik pont, mely nemzeti autonómiákat ígért a monarchia népeinek, *azonban a monarchia csonkítatlan egységén belül.*

Wilson fennen hirdette minden hiszékeny pacifista, sötétcélú defetista és sok jóhiszemű magyar számára is kellemesen hangzó sziréndalát eképen:

“Peoples and provinces cannot be transferred from one State-supremacy to another as though they were pawns of game.”

Ami magyarul így hangzik:

„Népeket és tartományokat nem lehet csak úgy áttenni az egyik állam fennhatóságából egy másikéba, mint a parasztokat a sakktáblán.”

A 14 pont lavinája a népek önrendelkezési jogának és autonómiájának lendítő erejétől hajtva és népek békevágyának gravitációs ereje által vonzva, végigzúgott a központi hatalmakon, letörte a lelkek ellenállását; a maga vakító porával teleszórta a tisztánlátó szemeket és ami a legfontosabb: dübörgésével fellázította a nemzetiségeket.

Mi, magyarok, sajnós, nem láttuk meg, hogy a wilsoni Ézsau-kéz, mely a 14 pontot prezentálta a világnak, voltaképen a *Masaryk, Benes, Pribicsevics Jakabok* hangját van hivatva kendőzni, elrejtteni.

Még akkor sem látták meg a közelgő veszélyt, mikor a 14 pont elvi alapján ismerte el az antant 1918 nyarán Csehszlovákiát független államnak; tehát már de facto elhatározták a monarchia és a törtenelmi Magyarország szétszakítását, feldarabolását.

Idehaza a 14 pont nevében ásták alá a belső rendet, züllesztették szét a katonaságot, enerváltak a nemzetet. A gyászos emlékezetű Nemzeti Tanács szemet hunyt afölött, hogy a wilsoni 14 pontot már a béketárgyalások előtt is lábbal tiporta az antant

és mintha semmi se történt volna Csehszlovákia elismerése körül, az 1918 október 26-án kelt proklamációjában ujjongó szavakkal új evangéliumnak kiáltja ki a 14 pontot, melynek alapján felépítik az „új, demokratikus Magyarországot”.

Az elvakultak, a megszállottak nem látták, hogy a 14 pont tulajdonképpen halálos ítélete volt már akkor a történelmi Magyarországnak, mely ennek a világcsalásnak alapján veszítette el Erdélyt, a Délvidéket, a Felvidéket. És ennek a 14 pontnak köszönheti Nyugatmagyarország elvesztését is. Amit ebből megmenteni sikerült, az a felkelő szellemnek köszönhető, mely megunva a meghunyászkodás politikáját, tinta helyett vérrel írja a történelmet.

Germán és szláv imperializmus harca Nyugatmagyarországért

Ilyen előzmények után ült össze 1919 január közepén a békekonferencia. A wilsoni elveket ekkor már senki sem vette komolyan, maga *Wilson* sem, mert hiszen már előzőleg elejtette a 10-ik pontot, a legfontosabbat, mely a monarchia feldarabolása helyett nemzeti autonómiák létesítésével akarta kielégíteni a nemzetiségi igényeket. Mivel azonban jelszavak nélkül a békekonferencia sem lehetett, ismét csak *Wilson*, ez a szemforgató jelszógyáros, a világtörténelem leggonoszabb és legigazságtalanabb drámája elé, mely a párisi békekonferencián kezdődött és négy felvonását így hívták: *Versailles, St.-Germain, Trianon* és *Neailly* — odaírta mottónak a legújabb hazug jelszavakat: „A múlt és jelen halálos viaskodásban vannak, *el kell törölni a régi rendet és újat állítani helyére!*”

Huszonhét háborús hatalom részvételével megkezdődött az ördögi színjáték. A huszadik századnak dühödt ikonoklasztái vak gyűlölettel vetették magukat az eddigi világ, az egy évezreden kialakult, állandósult európai helyzet felforgatására. Kiszámított cinizmussal, sátáni romboló szenvedéllyel pusztítottak el mindent ami az európai kultúra jogfolytonosságát, az európai civilizáció egyetemességét jelentette eddig. A doktriner *Wilson* helyett ennek a perverz romboló hadjáratnak vezéri „tiszttét” *Cle-*

menceau vette át, aki kegyetlenül alkalmazta a „béke”-konferenciák zöldasztala mellett a francia nyelv legkrudélisabb kifejezését: „*saigner a blanc*”; ami magyarul körülbelül úgy hangzik: a legyőzöttnek az utolsó csepp vérének is ki kell sajtolni!

Ma *Nicolson* híres angol diplomata-írónak, továbbá *Edith Bentram Helm*-nek, *Wilson* volt titkár-nőjének, *Nitti*-nek és sok más résztvevőnek írásaiból tudjuk, de főleg *David Hunter Miller*-nek, az U. S. A. delegáció titkárának gyorsírási jegyzeteiből látjuk, hogy milyen vérlázító könnyelműséggel döntöttek népek, országok sorsa fölött. Hogy a „*three big*”-nek nevezett három lelkiismeretlen államférfiú, *Clemenceau*, *Lloyd George* és *Wilson* milyen káromló tájékoztatlansággal mozgattak ide meg oda millió és millió embert, anélkül, hogy egyet is megkérdeztek volna közülük, mit is akarnak.

„Nem lehet a népeket úgy tologatni, mint a parasztfigurákat a sakktáblán”, hirdette még 1918 januárjában *Wilson*, hogy azután alig egy év múlva jó-maga is partner legyen abban a játszmában, amelyének során a párisi békeszerződések sakktábláján csakugyan parasztfigurákként tologatta a népeket ide-amoda, három játékos, akikről később az is kiderült, hogy kontárok és merő *szeszélyből* játszottak.

Nyugatmagyarország sorsát is a 14 pont döntötte el. Itt is akadtak akárhányan, akik hittek a XX. század álprófétájának szavaiban a népek önrendelkezési jogáról, — de sokan megérezték azt is, hogy e jelszóostyában méreg rejlik s hogy e jelszóban fogják elérni sötét szándékaikat, e jelszó segítségével fogják kiharcolni érvényesülésüket a nemzetiségi kútmérgezők.

A nyugati németség soraiban is feltűntek a báránybőrbe bújt farkasok, hogy az önrendelkezési jog jelszavával lázítsák fel a német anyanyelvű lakossá-

got az ellen a magyar haza ellen, mely évszázadokon keresztül testvérként dédelgette a németseget, akárhányszor a magyarság rovására. Eleinte csak csendesen, titokban, suba alatt dolgoztak ezek az agitátorok, a Károlyi-forradalom azonban szabadabbá tette számukra a terepet, sőt *Jászi Oszkár* a maga szerencsétlen „keleti Svájc” doktrínájával egyenesen a kezükre játszott! Nyíltan követeltek először autonómiát a nyugatmagyarországi németség számára, majd látva a magyar államhatalom erőinek szétporladását, vakmerő nyíltsággal izgattak a teljes elszakadás, az Ausztriához, helyesebben a Németbirodalomhoz való csatlakozás mellett.

Sajnos, itt nincs elég helyünk részletesebben foglalkozni eme ránk nézve olyan végzetessé vált mozgalomnak egyes fázisaival. Felderítésre vár azonban az a tény, hogy ezt a mozgalmat két ellentétes pólusból támogatták! Az egyik az osztrák szociáldemokrácia volt, mely mint a cseh szociáldemokrácia főkegyesülete politikai célzattal akarta megszerezni Nyugatmagyarországot. Hogyha már az olasz ellenállás folytán nem is tudta megteremteni Csehország Nyugatmagyarországon keresztül a szláv korridort, legalább a baloldali Ausztria szerezhesse meg ezt a területet, melyet ez esetben Csehország az osztrák szociáldemokrácián keresztül mégis csak kezében tarthat. Hogy ez volt a rejtett cél, az később a megszállás után be is igazolódott, mert az osztrák szociáldemokrata kormányok az átcsatolás után úgyszólván egész Burgenlandot cseh fináncokkal, csendőrökkel, beámterekkel népesítették be, amire nem került volna sor, ha az osztrák és cseh szociáldemokrácia előzőleg meg nem egyezett volna Burgenland közös birtoklása tekintetében,

A másik egészen ellentétes töltésű feszültség, mely Burgenlandban az elszakadási mozgalmat irányította, — a nagynémet imperializmus volt, mely a

háborúelőtti *Schulvereinok*-ban testesült meg; a háború után pedig a *Verein für das Ausländische Deutschtum* név alatt tartja számon és törzskönyvezi a birodalom határain túl élő németiséget, A legveszedelmesebb agitátorok ennek a stuttgarti intézetnek égisze alatt dolgoztak. Nyugat-Magyarországon céljuk nem az Ausztriához hanem a Németbirodalomhoz való csatlakozás volt, Egy szép napon jelentik például Sopron vármegye főispánjának, hogy a *szarvkői* dalárda 1921. évi július 10-iki hangversenyén az ünnepély színhelyén a *Bauer-féle* vendéglő bejáratát piros-fehér-fekete nagynémet papiroszászlócskák díszítették, (A vendégek között kétszáz osztrák állampolgár is volt.) A vizsgálat során *Bauer* kijelentette, hogy ő a zászlókat egy dalegyesületi tag tanácsára Bécsből rendelte a Theater an der Wien melletti papíroskereskedésből, A vendéglős azt állítja, hogy ő általában *csak* zászlókat rendelt és a küldeményben tényleg voltak másszínű zászlók is. Ezzel ellentétben a község jegyzője és más tanúk vallomása szerint a tánctermet *kizárólag* piros-fehér-fekete zászlócskák díszítették,

A legnagyobb eréllyel lefolytatott nyomozás jelen esetben is igazolta *Gévy-Wolff Lajos* alispán azon megállapítását, hogy beérkezett híradások szerint Sopron vármegye német anyanyelvű községeiben *szervezett* nagynémet propaganda folyik. Mert a stuttgarti intézet márkái épúgy dolgoztak a háború után Nyugatmagyarországon, mint a cseh-osztrák marxizmus Schillingre váltott szokoljai!

Az átcsatolás után a *Deutscher Schulverein Südmärk Grácban* székelő tagozata pláne valóságos lelki annexiós hadjáratot intézett Burgenland ellen, A legtöbb községben megalkotta helyi fiókjait, melyek valóságos lövészárkai lettek a német imperializmus *Drang nach Ofsen*-jának. Néhány év múlva felépítették várukat is *Borostyánkőn*

(jelenleg: *Bernstein*), ahol otthont építettek a Drang nach Osten pionírjainak, a Balkánt és Magyarországot gyalogosan bekóborló és itt adatokat gyűjtő, a diáspórikus németiségbe nagynémet öntudatot csepegtető diákok, az úgynevezett *Wandervögel*-[^] számára.

.... És ott, ahol valaha a magyar hatalom integritására vigyázott a magyarság érdekköreinek legnyugatibb pontján, a sziklák csúcsán épült borostyánkői vár, — ott ma a német *Hamburg-Bagdad-koncepció* álmait hirdeti a németiség legkeletibb vára ...

A szláv korridor terve

Nyugatmagyarország területére törő aspirációk már a háború első éveiben felmerültek. Természetesen nem osztrák részről, hanem a monarchia földarabolására összeesküdött szláv politikusok tervezésében. Ezek a politikusok már akkor tisztán látták, hogy a pánszláv álmok megzavaró ja tulaj donképen Magyarország, ezért minden törekvésük arra irányult, hogy a történelmi Magyarországnak századok rezervoárjában akkumulált erejét és tekintélyét aláássák, tönkretégyék. Ehhez azonban nem volt elég a szentistváni birodalom felosztása.

Hogy Magyarország a pánszláv politika törekvéseire nézve *teljesen* ártalmatlanná tétessék, szükségesnek mutatkozott Magyarország *teljes* elszigetelése, a szláv tengerben való tökéletes körülzárása és lassú, de biztosnak ígérkező megfojtása.

A pánszláv politikának ebből a perspektívájából született meg a Nyugatmagyarországon keresztül vezető szláv korridor létesítésének gondolata. Az északi és déli szlávok egyesülése Nyugatmagyarországon keresztül már a múlt század eleji *Kollár-féle* pánszlávizmus programjában is szerepelt és az 1848-iki prágai nagyszláv kongresszus is teljesen magáévá tette.

A monarchiának a kiegyezés által megerősödött magyar-német többsége szétoszlatta ezeket a pánszláv álmokat, de csak ideig-óráig! Addig ugyanis,

amíg a világháború kitörésekor érkezettnek nem látták az időt régi álmaik megvalósítására.

A csehek árulására nézve jellemző, hogy ők már *közvetlenül a világháború kitörése előtt* készítettek tervezetet a monarchia felosztására és a szláv korridor megteremtésére vonatkozóan. E tervezet szerzője a hírhedt *Kar el Kramar* cseh nemzeti demokrata képviselő volt, aki 1914 június 7-én átadott *Izvolcsky* párisi orosz nagykövetnek egy 40 oldalas emlékiratot, melynek címe: „*A szláv birodalom alkotmánya*”. Nem kívánok részletesebben foglalkozni e memorandummal, mely már akkor leszögezte a nagy-cseh álmokat, csak röviden említem meg, hogy a Kramár-féle elgondolás egy hatalmas szláv birodalomról álmódzott, melynek élén *az orosz cár állott volna*, — mint a szlávok császára — és amely szláv összesség egyesítette volna az *orosz, lengyel, cseh, bolgár, szerb és montenegrói* népet. A tervezetnek egyik *leglényegesebb pontja* a szláv korridor létesítése Csehország és Szerbia között.

A korridor gondolata egyaránt tetszett úgy a délszláv, mint a cseh politikusoknak. Amazok egy Olasz- és Magyarország ellen irányuló akció esetére így akarták biztosítani magúknak az északi szlávok fegyveres segítségét; a szárazföldi Csehország pedig a korridoron keresztül szeretett volna kiutat kapni a tengerhez.

A monarchia szláv népeinek vezetői a háború kitörése után megléptek és *Rómában* megalakították a „közös komitét”. A római emigrált szláv politikusok: *Masaryk, Supilo, Trumbic*, sokat tárgyaltak a nyugatmagyarországi szláv korridorról, melynek ötletét eredetileg *dr. Lorkovic* horvát politikus vetette fel. Valamennyien helyeselték a tervet, csak a jóval szélesebb látókörű *Masaryk* érezte meg előre, hogy ezen terv megvalósításához sem Olaszország, de még Franciaország sem adhatja meg hozzájárulását.

Ezért, mint jómaga is írja „*Weltrevolution*” című emlékirataiban, szkeptikus volt a tervvel szemben és azt javasolta, hogy csak taktikai okokból lanszirozzák a korridor tervét, — túlkomolyan azonban ne is gondoljanak megvalósítására.

Természetes dolog, hogy Masaryk őszinte kételkedése sem tudta megakadályozni azt, hogy a békekonferencián a hatalmasra felcsigázott étvágyú kis-antantpolitikusok ne erőlködjenek és mesterkedjenek körömszakadtáig azon, hogy a korridor csakugyan megvalósuljon.

Hamisított helyzetjelentések tömegét nyújtották be a békekonferenciához, melyekben azt igyekeztek kimutatni, hogy Nyugatmagyarország *ősrégi szláv település*, ahol az ott élő horvát lakosság *autochton jelleggel bír*. Elhallgatták, hogy a nyugatmagyarországi horvátok a XVI. század második felében vándoroltak be és hogy a jóval több, mint hetvenezer főnyi nyugatmagyarországi horvátság mindig a leghazafiasabb lakossága volt Nyugatmagyarországnak, melyből a magyarság iránti *testvéries rokonérzést* az immár tízennégy éves osztrák uralom sem tudta kiölni. Csak példaképen említem meg a vas megyei *Csafta* és *Ólmod* községek szinte kizárólag horvát és vend anyanyelvű lakosságát, amely községek fiatalsága úgy ellátta jó egynéhányszor a „*felszabadító*” osztrákok baját, hogy *éveken keresztül éjszakánként mindig kivonult a háromszoros létszámra felerősített osztrák csendőrség*, azon egyszerű oknál fogva, — mert horvát „*testvéreik*” nem egyszer ugrasztották már meg őket! Azóta sem igen engedélyeznek táncmulatságot arrafelé, — legfeljebb osztrák csendőri asszisztencia *nélkül*...

A kisantant-politikusok hazugságait különben nem egyszer cáfolta meg más alakban is a nyugatmagyarországi horvát nép; törvényes képvisellete út-

ján például a következő, az elcsatolás ellen tiltakozó memorandumot nyújtotta be a nagyhatalmakhoz:

„Legnagyobb megütközéssel értesültünk az osztrák békeszerződés szövegéből a békekonferenciának azon tervéről, hogy Nyugatmagyarország ama részét, melyen horvát néptörzsünk századok óta él, Ausztriához akarja csatolni. Ezen szándék megvalósítása horvát népünk nemzeti, gazdasági és kulturális romlását jelentené. Ezúton terjesztjük tehát elő azon bensőséges kérésünket, hogy mielőtt sorsunk felett határoznának, minket is hallgassanak meg.

Aki Nyugatmagyarország néprajzi térképére pillant, láthatja, hogy mi horvátok Nyugatmagyarországnak magyarok és németek lakta részén az északi és déli szlávok szomszédságában élünk. Dacára ennek a fajrokonainkkal fennálló, szinte szerves kapcsolatunknak és közvetlen szomszédságunknak, századokon át híven és testvériesen megmaradtunk a magyarok oldalán *és soha semmiféle elszakadásra irányuló törekvésünket nem nyilvánítottuk*. Gyermekeink kivétel nélkül jól megtanultak magyarul, sok községünk majdnem teljesen elmagyarosodott, úgy, hogy lakosaik a szláv és a német nyelvet csak kereskedői tevékenységük kifejtése alkalmával veszik segítségül. Néptörzsünk t. i. természetes és hasznos kapocs kelet agrárállamai és nyugat iparvárosai között. Földünk nem olyan mértékben termékeny, hogy az egész bennszülött horvát lakosságot táplálni tudja, ezek tehát évszázadok óta élénk kereskedelmet folytatnak Magyarország agrártermékeivel, melyeket nyugat piacain helyeznek el. Nyelvi készségük és kereskedelmi képességeik révén erre a szerepre különösképen hívatottak.

Nyugatmagyarország területének az anyaországtól való elszakítása tehát néptörzsünk teljes anyagi romlását eredményezné. Akár mindjárt kezünkbe is vehetjük a vándor- vagy a koldusbotot,

Báró Villani Frigyes dr.,
meghatalmazott miniszter, Magyarország római követe; 1921-
ben a soproni Szövetségi Tábournoki Bizottság mellett a m. kir.
kormány képviselője.

mert a Magyarország és Ausztria között bekövetkezendő állandó határvillongások és vámháborúk két malomkerék közé került népünket *teljesen felőrölnék*.

Kultúránk évszázadok óta a magyar nyelvben gyökerezik, mert saját irodalmunk (egy imakönyv kivételével) nincsen. A rokon szláv népek nyomdartermékeit és irodalmát nem olvashatjuk, mert nem értjük.

Ausztria természetesen néptörzsünk elgermánosítására törekedne. Addig is, míg ez megvalósulna, horvátjaink a magyar anyaországtól, ennek gazdasági vérkeringésétől, kultúrájától elszakítva, a gazdasági és szellemi hanyatlás lejtőjére kerülnének.

(Így közbevetőleg — Ausztria *elgermánosító politikájára jellemző* példaképen — csak a Lajtán túli *Au* és *Hof* osztrák falvakat említem meg! Valaha mindkettő a történelmi Magyarországhoz tartozott. Utóbb Ausztriáé lett. *Tiszta horvát anyanyelvű lakos, ságuk volt!* Ma már *teljesen elnémetesedtek.* Csak a temetők fejfáin sorakoznak horvát hangzású nevek. Felszívódott, elgermánosodott mindkét község lakossága! Ha továbbra is Magyarország kebelébe tartozott volna, egészen biztosan még ma is tisztán horvát anyanyelvű lenne, — akár a közvetlen *Sopron* lábához húzódó *Kópháza*, amely község is *megőrizhette évszázadokon át horvát anyanyelvét és jellegét.* Csak a szíve hajlik a *nemzetiségi kérdésekben talán túlságosan is lovagias* magyarság felé. A szíve szavára hallgatott a népszavazás idején is!)

Az Ausztriához csatolandó nyugatmagyarországi terület 300.000 lakosa közül 50.000 a magyar. Néptörzsünk az utolsó népszámlálás adatai szerint 70.000 lelket számlál, de számuk bizvást tehető 100.000-re is, ha figyelembe vesszük hogy *horvátjaink jórésze az adatok felvételekor már azért is, — mert legtöbbje három nyelvet beszél, — nem vallotta magát*

minden esetben horvátnak. Állítjuk tehát, hogy mi a magyarokkal együtt ezen az elcsatolandó területen többségben vagyunk és éppen ezért nagyon különösnek találjuk, hogy a békekonferencia azon a címen, hogy ez a terület német jellegű, bennünket Ausztriához akar csatolni. Nyugatmagyarországi magyar testvéreinkkel együtt az osztrákok germanizáló törekvéseivel szemben a leghevesebb ellenállást fejtenénk ki, a zavarok és sűrlődások állandósulnának s ez végeredményben Ausztriának csak nyugtalanságot és kárt jelentene. Egy újabb Elzász-Lotharingia támadna!

Abban az esetben, ha Ausztria — *s ettől tartani lehet* — Németországhoz csatlakozna, törzsünket a végpusztulás fenyegetné, mert a germánság teljesen felszívna. Hogy ezt megakadályozzuk, kénytelenek lennénk északi és déli szláv szomszédjainknál keresni oltalmat és segítséget, s ezek védelmünket a legteljesebb mértékben vállalnák is.

Nyugatmagyarországnak Ausztriához való csatolása néptörzsünk szempontjából *is a népek önrendelkezési jogának megcsúfolása lenne*. Mi igenis élni akarunk önrendelkezési jogunkkal és kérjük, hogy a nyugatmagyarországi horvát néptörzs által lakott terület továbbra is Magyarország testében hagyassék meg. Amennyiben pedig ez ilyen módon lehetetlenné válna, kérjük, hogy önrendelkezési jogunkat érvényesíthessük: *kérjük a szabad népszavazás lefolytatását.*”

A szláv korridort azonban nem a memorandumok akadályozták meg, hanem a nagyhatalmak, főleg Olaszország érdeke, mely állam nem tűrhette, hogy Közép-Európát teljesen elöntse a szláv áradat, mely az elkövetkező évtizedek során esetleg a *germán blokkal* együtt feltámadhat a *latin népek* ellen.

A kis Nyugatmagyarország így nőtt meg fajok és népek drámai küzdelmeinek legfontosabb stratégiai

pontjává! Az erősebb hatalmi blokk érdeke nem engedhette meg, hogy létrejöjjön a szláv korridor; — ámde azzal már nem ellenkezett (legalább is akkor, — de akkor is csak látszólag), hogy *Nyugatmagyarországot leszakítsák az ezeréves anyaország testéről és odadobják Eris almájaként Ausztria és Magyarország közé.*

A cseh-szlovák reálpolitikusok idejében észrevették, hogy nyitott ajtót döngetnek, — veszített ügyet képviselnek, mikor síkraszállnak a nyugatmagyarországi szláv korridorért és ezért ügyes sakkhúzással, teljes energiájukkal az *osztrák* aspirációkat kezdték támogatni. Hogy miért, az kézenfekvő. Egyrészt, hogy még jobban legyengítsék halálos ellenségüket, Magyarországot, főleg pedig azért, hogy az *austro-marxismus* uralma alá kerüljön Nyugatmagyarországon, ha *de jure* nem is: hanem *de facto* megvalósíthassák a korridort.

Egy ideig, amíg Bécs és Ausztria „vörös” volt, ez sikerült is nekik, hiszen a „hódító” új tisztviselők nagyobb részben csehek voltak (sajnos, még mindig akad belőlük ma is elég Burgenlandban!). — Csak később, mikor az osztrák politikai élet betonsáncából kiemelték a vörös szocialista-kommunistákat, — ásták el *véglegesen* a cseh-jugoszláv korridor kérdését, a leggonoszabb, legpokolibb tervet, melyet a magyarság léte ellen valaha kitaláltak!

Intrikák pergőtüzében

Hogy milyen határtalan könnyelműséggel, égbekiáltó lelkiismeretlenséggel döntött a békekonferencia népek sorsáról, területek hovatarozásáról, ezeréves kötelékek feloldásáról, új államjogi helyzetek teremtéséről, — Nyugatmagyarország elszakítása szolgáltatja a legjellemzőbb és legfelháborítóbb példát ...

Erre vonatkozó adatokat szolgáltat *David Hunter-Millernek* 1930-ban megjelent „*My Diary*” című könyve. A békekonferencián mint amerikai tanácsos, „*Legal Adviser*”, vett részt és hiteles feljegyzéseket közölt a békekonferencia üléseinek 1919 május 9-iki szessziójáról. A könyvnek Nyugatmagyarország elszakítására vonatkozó részét az eredeti angol könyv hűséges fordításában szószerint közöljük, hogy mindenki láthassa, milyen vétkes meggondolatlanság ítélkezett a zöld asztal mellett arról a földről, melyért később annyi hős felkelőbajtársunk drága vére hullott.

A nyugatmagyarországi kérdés tárgyalására vonatkozóan *Hunter-Miller* feljegyzései:

Mr. Sonnino: Nem látom szükségét annak, hogy ezt a határkérdést most, minden előzmény nélkül tárgyaljuk.

Mr. Pichon: Magam is úgy tudom, hogy semmiféle albizottságot nem bízunk meg azzal, hogy ezzel a határkérdéssel foglalkozzék.

- Mr. Lansing:* Ha ez így van, a magam részéről teljes mértékben csatlakozom *Mr. Sonnino* véleményéhez és nem látom be, hogy mi szükség van arra, hogy a jelenlegi határon bármi változást eszközöljünk.
- Mr. Balfour:* A határváltoztatást azért tartom lehetségesnek, mert *állítólag ezen a területen nagyobbszámú német lakosság él*, amely állítólag csatlakozni kíván Ausztriához. Ha ez tényleg így van, akkor kívánatos volna ennek az ügynek tárgyalását erre az eshetőségre előkészíteni.
- Mr. Sonnino:* Tudomásom szerint eddig *sem Ausztria*, sem Magyarország részéről nem merült fel ilyen irányú óhaj.
- Mr. Balfour:* Nézetem szerint az egész kérdés a *nagyhatalmakat nem nagyon érdekli*. Tekintettel arra, hogy Ausztria és Magyarország közötti nehézségek még fennforognak, jó lenne rendezni ezt a kérdést, mert az így, rendezetlenül, még nagy zavart idézhet elő.
- Mr. Sonnino:* Nem értem és nem tudom okát adni, hogy miért támadnának nehézségek a két országnak eddig egymáshoz való viszonyában,
- Mr. Pichon:* Véleményem szerint *szükségtelen* ezért a kérdést napirendre tűzni.
- Mr. Lansing:* Legjobb volna talán, ha egy albizottságot bízánk meg a kérdés tanulmányozásával, amely azután a konferenciának jelentené, hogy a két ország közötti eddigi határnak bármilyen irányú megváltoztatására szükség van-e, vagy nem? Ez a bizottság azután foglalkozhat mindazokkal a javaslatokkal, melyeket akár Ausztria, akár Magyarország részéről terjesztenének elő.
- Mr. Sonnino:* Nem látom szükségét semmiféle külön bizottság kiküldésének, hiszen egyik fél sem ve-

tette fel az új határrendezés problémáját. *Ha majd felvetik, leheti mindezekről beszélni.*

Olaszország a maga részéről teljes mértékben helyesli az eddigi határt, amelyet *semmi okunk sincs megváltoztatni.*

Mr. Lansing: Csupán a megoldás előkészítését óhajtanám, hogy az esetben, ha a határkérdés *esetleg mégis* felvetődne, a Tanácsot ne érje teljesen készületlenül a probléma.

Mr. Sonnino: Semmi okot nem látok *az ügy erőszakos fessegetésére.* A magyarok, bár nem voltak jelen a román határ megállapításánál, mégis milyen éles tiltakozással éltek. Ismét csak szükegtelen zavart okozna ez az ügy.

A két ország különben is ötven esztendő óta sohasem perlekedett egymással az országhatár miatt. Jelenlegi kormányaik amúgy is igen bizonytalanok s az idő sem arravaló, hogy módot adjunk ellentétek szítására emiatt a két ország között. (The two countries had not quarreled for fifty years over this frontier. Their present governments were very insecure and the time seemed very inopportune for thrusting a controversy upon them.)

Mr. Lansing: Szintén az a véleményem, hogy a bizottsági munkára csak az esetben kerüljön a sor, ha az ügy elintézése nem okozna különösebb zavart.

Mr. Sonnino: Amennyiben ezt meg lehetne valósítani *anélkül,* hogy az ügy előkészítéséről az *érdekelte* felek tudomással bírjanak, *ez esetben* nincs észrevételem a külön bizottság munkája ellen.

Végül is abban egyezett meg a legfelsőbb tanács, hogy meg kell ugyan kezdeni az adatgyűjtést a magyar-osztrák határ esetleges módosítása körül, de addig, *amíg akár Ausztria, akár Magyarország nem*

veti fel e problémát, ezzel a kérdéssel foglalkozni nem kell.

Benes e határozatba nem nyugodott bele. Valóban démoni természete és Magyarország elleni elvakult gyűlölete ekkor ülte orgiáit és célja érdekében minden földalatti erőt is megmozgatott.

Már-már elveszettek látszott sötét terve! Ekkor *Masaryk* közvetítésével, az amerikai szabadkőműves páholyokon keresztül nyerte meg terveinek *Wilson*t, aki azután a már fajt accomplainak minősített magyar-osztrák határkérdést ismét csak felvetette, mégpedig — amint azt *Hunter-Miller* könyvéből tudjuk — *egészen váratlanul*. A gyorsírási feljegyzések szerint *Wilson* és *Sonnino* párbeszéde a következőképpen játszódott le:

Mr. Wilson: Olyan értesüléseket kaptam, hogy *osztrák részről* (!?) felvetették a Magyarország és Ausztria közötti határrendezés kérdését, így tehát ebben a kérdésben is dönteni kellene.

Mr. Sonnino: Nem tudom megérteni, hogy miért ne volna elegendő, ha Magyarország elismerné Ausztria és Ausztria Magyarország függetlenségét anélkül, hogy a határkérdést egyáltalában érintenénk,

Mr. Wilson: Ismétlem, engem úgy informáltak, hogy osztrák részről vetették fel e problémát!

Hosszas vita indult meg a „peace maker” ezen legújabb, „békét teremtő” ténykedése után. Végül is abban állapodtak meg, hogy: „Ausztria tartozik a közötte és Magyarország között 1869 óta fennálló országhatárt elismerni s ha a két ország között ebből kifolyólag bármilyen vonatkozású nézeteltérés támad, ez esetben a szövetséges és társult hatalmak *szükszerűleg* majd rendezik e kérdést.”

Ausztria részéről azonban sem az 1919. évi februári, sem pedig az ugyanez évi májusi tárgyalások

során Nyugatmagyarország elcsatolására nézve a békekonferencia vezetőségéhez *semminemű javaslat vagy tervzet nem érkezett*. De Wilson elvetette a kockát és most már a kulisszák mögött megbúvó *Benesnek* — Ausztria fogadatlan prókátorának, — már csak az akkori osztrák szocialista-kommunista kormány vezetőjét kellett rábírnia arra, hogy a szegett magyar kenyérből egy karajért ő is jelentkezék. 1919. évi június 16-án kelt az osztrák békedelegáció „világhíres” jegyzéke, melyet *Renner* kancellár terjesztett elő.

„A világtörténelem nem tud arra példát — mondja *Gratz Gusztáv*, Magyarország volt külügyminisztere —, hogy a legyőzött állam legyőzött szövetségésének testét tépje és hogy vesztes fél még hódítson is.”

Valóban, a békekonferencia legszégyenteljesebb lapjai tartalmazzák Nyugatmagyarország elszakításának történetét! Először fordult elő a történelemben, hogy a béketárgyalások során *erőszakosan támaszszanak fel és ráncigáljanak elő olyan határvitát, melynek bolygatására a két érdekelt szomszéd állam nem is gondolt és amelybe idegen célok érdekében idegen államok kényszerítették bele a két szomszéd népei*.

Amilyen felháborítóan gyalázatos Nyugatmagyarország elszakításának története, mégis létrejöttének szégyenteljes körülményei már magukban foglalják azt a dialektikai törvényt, hogy *ez a gyalázatosság magában hordja a reparáció csiráit is*. A kisantant-politika fogójának szorításából felszabadult keresztény Ausztria nem vazallusa többé *Benesék*, a nemzetközi szabadkőművesség és áldemokrácia összejátékának; éppen ezért önszántából adja vissza Magyarországnak azt, amit idegen hatalmi érdekek nyomására elvett tőle.

Néhány hónapja hagyta el a sajtót a kismartoni *Paul Eitler* és *Alfons Barb* „*Burgenland-Führer*” című „*turistavezetője*”. Még ebben a könyvben is teljesen „*egyéni*” etnográfiai és történelmi tanulmányt ír *Dr. Heinrich Kunnert*: „*Geschichte des Burgenlandes von der ersten Besiedlung bis zur Gegenwart*” címen. A tanár úr történelmi rémlátásait százszor megtetézi és e „*lendületes*” szavakkal zárja sorait: „*So war deutsches Grenzland nach tausendjährigem zähen Ringen heimgekehrt ins Mutterland*”. (Így tehát ezeréves szívós viaskodás után az anyaországba megint visszatért ez a határtartomány.)

Az egyéni érvényesülés és lelkiismeretlenség görbetükrén így nő meg a valóság huntermilleri néhány órája a megszállott területek új „*történelmi meseíróinak*” tollán ezeréves szívós viaskodássá!

— Tanár úr kérem, ha legközelebb ódát ír a respublikára, szedje már csokorba azt az etnográfiai nebántsvirágot is, — hogy *Benesék mai Csehországában a szudétanémet kisebbség még búzavirágot sem tűzhet ki, — mert az úgynevezett „nagynémet” virág! ...*

Elvégeztetett

A nagynémet hatalmi aspirációk és a kisantant aknamunkája ellenére a négyestanács *eleinte nem is gondolt* Nyugatmagyarország elszakítására. *Kari Renner*, volt osztrák kancellár, az osztrák békedelegáció vezére, — tehát a leghitelesebb forrás — ezeket írja erre vonatkozóan:

„1919 május hó 12-én este a békedelegáció elnökeként *Saint-Germain*-be mentem s a nyugatmagyarországi (Burgenland) kérdés szakelőadójaként *Ernst Beer dr.-t* vittem magammal. Ezt a vitás országrészt nemcsak családi vonatkozásaim révén ismertem, hanem azért is mert a monarchia nemzetiségi problémáit tudományos alapon kutattam. Szenvedélyesen érdekelt ennek a német törzsnek a sorsa.

Az államtanács és az azt követő osztrák kormány ünnepélyes nyilatkozatokban jelentette ki több ízben is, hogy „Burgenland”-ra igényt formálunk. Várakozásteljesen tekintettünk tehát a tervezet átadása elé, mert ezt követte a döntés. A döntés meg is történt. A Sudéta-vidéket, az egész német Dél-Tirolt elvesztjük, Nyugatmagyarországnak Magyarországgal közös határvonalát pedig így állapítja meg: „*Radkersburgtól kiindulva az 1867-iki régi Ausztria és Magyarország közötti határ a pozsonyi hídfőtől négy kilométerre nyugatra eső pontig*. A békekonferencia tehát nem hallgatta meg

sem a mi óhajunkat, sem a nyugatmagyarországi németseg segélykiáltásait.”

Az osztrákok és a kulisszák mögött a kisantant — főleg *Benes* — nem nyugodtak bele abba, hogy Magyarország és Ausztria között a régi határ fennmaradjon és ezért újabb koncentrikus támadást intéztek Nyugatmagyarország bekebelezése érdekében. A régi fegyverbarátság és az évszázados magyar-osztrák közösség nagyobb dicsőségére ide iktatjuk azt a szemforgató memorandumot, melyben a nagyszlovák érdeket szolgáló szocialista *Renner* indokolta meg a békekonferenciához intézett emlékiratában Nyugatmagyarországnak Ausztriához való csatlósását:

„Igaz az, hogy hosszú idő óta a Lajta alkotta a határt Ausztria és Magyarország között, de ez a folyó a monarchia alkotmánya folytán csak adminisztratív határvonallá váltott. Ezen határvonal — úgy politikai és katonai, valamint gazdasági vonatkozásban is — évszázadok óta minden jelentőségét elveszítette; a jövőben tehát azt a két államot kell elválasztania, amelyek egymással szemben teljesen idegenekké lettek. Számításba kell venni, hogy ez a határvonal Béctől nincs messzebb, mint egy nehéz löveg hordtávolsága; ugyanis 48 kilométernyire van; Bécsújhelytől csak egy puskagolyó hordtávolságban fekszik; Gráctól pedig jó napi járásnyira. A Lajta melletti Brück, Ausztria és Magyarország közös hadgyakorlótere volt. A bécsújhelyi nagy vállalatok munkásai nagyrészen Magyarországból származtak; Sopron környéke mindenkor Bécs konyhakertje volt. Jobbára Sopron-, Vas- és Mosonvármegyék fedezték Bécsnek tejjel és friss hússal való ellátását; végül Grác városa, sőt nagyrészt hegyes hátvidéke is, az Alpok lábainál terülve el, az élelmiszert Nyugatmagyarországból kapták. Ha ezek a vidékek egy

Der unersättliche Stiefpapa.

Deutsch-Österreich, der geschiedene Gatte, sagt zu Hungária:
 „Her mit dem Kind *Westungarn!* Der Waisenstuhl von St.
 Germain hat es mir zugesprochen. Auch der Blinde siehst, dass
 es der Junge bei mir besser haben wird!”

A telhetetlen mostohaapa.

Német-Ausztria, az elvált férj, mondja Hungáriának:
 „Ide a gyerekekkel, Nyugatmagyarországgal! A saintger-
 maini árvaszék nekem ítélte oda. Még a vak is látja, hogy az
 ifjúnak jobb sora lesz nálam!”

(Bér Dezső karikatúrája.)

nemcsak politikai, de gazdasági határ megteremtése által külföldre válnak, úgy a béketervezet olyan sorompót emel, amilyentől a kereskedelem már körülbelül Amerika felfedezése óta felszabadult és ami három legfontosabb ipari központunkat konyhakertjeitől, majorjaitól és szántóföldjeitől zárja el. Ez az elhatárolás, amely úgyszólván országunk legérzékenyebb pontjait szomszédunk tüzéségének körzetébe vonja, olyan állapotot teremt, amely már most összeférhetlenségekre és súlyos aggodalmakra ad alkalmat. Képzeljük csak el egy pillanatra, hogy Franciaország határa *Chantilly-től Meaux-on át Melun-be* vezetne és Angliáé *Canterbury-nél* húzódna; az a kérdés merülhetne fel, hogy ily körülmények között *Paris* vagy *London* fekvésének biztonsága kielégítő lenne-e? Földrajz, történelem és a gazdasági élet jómaguk is megmutatják azt az utat, amelyet követni kell, hogy az akadályokat elhárítsuk. A Keleti Alpok nyúlványai Nyugatmagyarország területére terjednek ki és uralkodnak felette; a középkor óta túlnyomóan németek lakják, kik szakadatlan és közvetlen kereskedelmi összeköttetésben állnak Bécs, Grác és Bécs-újhellyel. Budapest ellenben, amely ettől a vidéktől távolabb van, azonkívül más a nyelve is, — nem igényli terményeit, hiszen a szomszédos Magyar Alföld mindazt, ami ellátására szükséges, gazdagabb és nagyobb mértékben szállítja.

Németausztriának úgy földrajzi, mint nemzeti és gazdasági okoknál fogva jogában áll ezen terület kiígyénylése; mindezek dacára nem törekszik erőszakos annexióra, hanem úgy ebben, mint minden más territóriális kérdésben, átengedi a kizárólagos döntést a nemzetek szabad elhatározásának. Említett okoknál fogva mi is azt kívánjuk, hogy ezen területek lakóinak az a joga ismertessék el, hogy szabad népszavazás útján maguk döntsenek afölött, vajjon akar-

ják-e vagy sem, hogy Németausztriával egyesítesenek?”

Maga Renner is beismeri „*Wie es zur Befreiung des Burgenlandes kam*” című tanulmányában, hogy nem annyira ezek az érvek hatottak a négyestanácsra, mint inkább az a körülmény, hogy az olaszok a leghevesebb ellentállást fejtették ki Nyugatmagyarország felosztása ellen Ausztria, Jugoszlávia és Csehország között, a korridor, illetve a pozsonyi cseh-jugoszláv hídfő létesítése által, — amint azt Franciaország és a kisantant csatlósai tervezték.

Sajnos, az olasz ellenzés csak a korridort tudta megakadályozni, de nem Nyugatmagyarország elcsatolását.

Mivel a korridor létesítése nem sikerült, most már minden erejével azon igyekezett Franciaország és a kisantant, hogy minél nagyobb terület jusson Nyugatmagyarországból Ausztriának, hogy legalább ezen a területen biztosíttassék az út Csehszlovákia számára Jugoszlávia felé.

Bár akkor a vörös rémuralom gyászos korszakát élte hazánk és így az akkori vörös népbiztos-kormány nem tette meg a megfelelő ellenintézkedéseket és nem is indíthatott erélyes ellenoffenzívát az osztrák követelésekkel szemben, — mégis Nyugatmagyarország népe a vörös bilincsekbe verve is megrázta öklét a tervbevett elcsatolás ellen.

Így Sopronban 1919 július 23-án *tiltakozó gyűlést* tartottak, melyen a következő — természetesen az akkori időknek megfelelő jelszavakkal teletűzdelt — határozati javaslatot fogadták el egyhangúan:

„*Sopron város munkás-, katona- és földműves-tanácsa kimondja, hogy a párisi békekonferencia jelszava alatt összeült tőkés érdekcsoport azon határozata ellen, hogy Nyugatmagyarországot és Sopron városát osztrák tőkés barátjaiknak ajándé-*

kozza, — a végletekig menő harcot fogja megindítani.”

Végül a soproni munkástanács követeli a „*kormányzótanácstól*”, hogy nyugati határainkat mégjobban erősítse meg, hogy egy *tervezett erőszakos betörés* kellő fogadtatásban részesülhessen.

A közvélemény nyomására, a felülről megrendelt határozati javaslat kimondásakor *Fürész Gyula* és *Horváth Ödön* soproni nyomdászok — túltéve magukat minden kumbéli értelmezésen — ugyancsak szabad folyást engedtek hazafias érzelmeiknek és felháborodásuknak. Követelték, hogy a munkástanács mondja ki, hogy *Nyugatmagyar or szagot, ha kell, fegyverrel is megvédi!* („Soproni Vörös Újság” 1919 július 24. számának főcíme: „A soproni munkástanács ülése. — *Fegyverrel védjük meg Nyugatmagyarországot!*”)

Pikáns melléklöngéje a tiltakozó gyűlésnek, hogy azon *Leser Lajos*, mint a nyugatmagyarországi német kerület tanácsának elnöke, — de később több mint egy évtizeden keresztül, Burgenland tartományi főnökhelyettese — szintén fegyveres ellentállásról beszélt. (Jópénzért és autótartás ellenében — szocialista elvei ellenére — állást fogadott el attól az Ausztriától, amely ellen 1919-ben fegyveresen akarta megvédeni Nyugatmagyarországot!)

Az osztrákokat ezek a tiltakozó gyűlések arra készítették, hogy 1919 augusztus 9-én felhatalmazást kérjenek a békekonferenciától, hogy „*biztonsági közegeik*” által biztosíthassák a rendet és a nyugalmat „Német-Nyugatmagyarországon” („Deutschwestungarn”) addig is, míg a „német-nyugatmagyarországi nép” semleges ellenőrzés mellett megtartott népszavazáson dönt állami hovatartozása felett. Augusztus 11-én pedig egész Mosonvármegyét követelik már ma-

guknak egy, ugyancsak a békekonferenciához intézett, memorandumukban.

A végleges békeszerződés, melyet *1919 szeptember 2-án* közöltek a magyar és osztrák béke delegációkkal, — bár Mosont nem ítélte oda teljes egészében Ausztriának, mégis elszakította az anyaországtól azt a földet, melyet az Árpád-házi királyok és őseink vérrel szereztek, tartottak meg *ezer éven* keresztül és amelyet a cinikus diplomácia *két-három óra alatt* elalkudott, letépett Magyarország testéről.

Saint-Germaintől Velencéig

— Akkor veszítettük el Nyugat-Magyarországot — mondotta *Sigray Antal gróf*, v. főkormány biztos, a nemzetgyűlés 1922. évi január hó 19-én tartott ülésén —, amikor a külügyminisztérium a *Teleki*-kormány távozása után a területi koncessziók álláspontjára lépett és a területi koncessziók adásával terminusról terminusra folyton lefelé kezdett alakudni. Ezek a tárgyalások februárban kezdődtek és akkor a *Teleki*-kormány alatt — mint megemlítettem — még egészen más volt az álláspont. Arról volt szó, hogy vámszövevényre fognak lépni Ausztriával, továbbá, hogy a német lakosságnak bizonyosfokú autonómiát adunk. Ezenkívül kereskedelmi szerződésekről stb. volt szó. Ez februárban volt. Ez a jegyzék *Rennerhez* intéztetett és *Renner* kancellár ezt visszautasította. Később sürgette *Renner* a magyar kormányt, hogy vegyünk fel újból a tárgyalások fonalát és jussunk valahogyan valami barátságos megegyezésre, ami természetesen mindkét ország érdeke. Itt gazdasági és etnikai alapokon próbáltunk tárgyalni, — ez már márciusban volt — főleg gazdasági alapokon, hogy gazdasági kompenzációk és kereskedelmi szerződések révén segítsünk Ausztrián. Mi arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy ennek a területnek legnagyobb része passzív, tulajdonképpen az anyaországtól kapja élelmezését és hogy Ausztriának finansiális és élelmezési nehézségein e területek átvétele nagyon kevésbé segítene.

Gróf Csáky Imre és *Gratz Gusztáv* vezették márciusban ezeket a tárgyalásokat, amelyekhez azután bekapcsoltak egy kérdést a régi közös vagyon rendezéséről) amely kérdés — mellékesen~emlitem meg — még mai napig sincs rendezve és amely kérdésnek rendezése iránt a külügyminiszter úr, úgylátszik, averzióval viseltetik, mert úgy tudom, hogy még tárgyalások sincsenek róla.

Május havában *gróf Banffy* idejében újabb tárgyalás volt, amelyet szintén *gróf Csáky* és *dr. Gratz* vezetett, osztrák részről pedig *Mayer* kancellár vett azon részt. Itt újból arra utalt a kormány, hogy az egész területnek Magyarország mellett kell maradni, de akkor már evidens volt, hogy nagyon bajos lesz az osztrákokat erre az álláspontra rábírní.

Ezután bizalmas tárgyalások voltak és *gróf Bánffy* akkor Mosón megye egyrészét hajlandó volt átengedni az osztrákoknak. Úgy volt, hogy Vas megye megmarad és Sopron megye bizonyos részekre oszlik. Ekkor még nem is voltak térképek; mindezek csak barátságos, hozzávetőleges megállapodások és megbeszélések voltak. Azonban e megbeszélések folyamán, sajnos, a magyar kormány, illetve a külügyminisztérium lelépett az energikus álláspontról és kívánságai lassan-lassan mindjobban összezsugorodtak. Vas megyét egész egyszerűen nem passzív, hanem aktív területnek jelentették ki, igazán nem tudom miért, mert mindenki, aki ismeri az ottani helyzetet, tudja, hogy mennyi gabonára és lisztre van szüksége az ottani lakosságnak és Vas megyét majdnem teljesen feladták, egy kis sávot kivéve, amelyet még megtartani reméltek.

1921 augusztus 3-án volt az első formális tárgyalás *Schober* kancellárral, aki bizonyos jóakaratot mutatott Magyarországgal szemben és szeretete volna, ha ezt a kérdést à l'amiable végleg el lehetett volna intézni. Itt szintén az aktív és passzív területek kér-

dése lépett előtérbe. Az osztrákok ezt elvben körülbelül elfogadták, de el is fogadhatták, amikor Vas vármegye passzív területét is mint aktív területet könyvelték el. Megmaradt volna Mosón megyéből az ú. n. Seewinkel, Sopron megye a Vulka-patakig — ez már nem aktív és nem passzív terület, hanem etnikai és más szempontok szerint volt megítélve — és Vas megyéből, amint mondtam, egy kicsi sáv az esetre, ha az osztrák kormány elfogadja a magyar álláspontot,

Schober kancellár jóakaratot mutatott, de természetesen mindig azt állította, hogy ez nem tőle függ, hanem a külügyi bizottságtól, illetve az osztrák parlamenttől Bécsben. Azután történtek az augusztusi események, amelyek közben *Bánffy* megint hátrált. Feladta a *Seewinkelt* előbb Féltoronyig, azután Fél torony t is, feladta a Vulka-vonalat és megelégedett Sopron vidékével, végül már nem volt szó még a vasmegyei sávról és az ottani határvidékről sem. Ezt a tárgyalást tudomásom szerint *Masirevich* vezette és szeptember 30-án folyt, ami megállapítható *Schober* kancellárnak később elmondott beszédéből.

Mialatt a kormány lefelé licitált a nyugatmagyarországi területek átadása dolgában, azalatt a lakosság, a ligák, egyesületek, a hazafias érzelmű lakosság folyton és unos-untalan óvást emelt a terület átadása ellen és a kormány hagyta, hogy a lakosság tiltakozzék és a legnagyobb energiával szembeszálljon az ellen, hogy a gyalázatos békének ezt a szomorú utolsó pontját is végrehajtsák rajtunk. De nem marad ez meg a puszta ügynevezett „*Nem, Nem, Soha!*” tiltakozások mellett, hanem sokkal energikusabb akciókról is volt szó és erre vonatkozólag legyen szabad felolvasnom a február 16-án megjelent egyik lapból a következő részt: A lakosság több helyütt figyelmezteti a kormányt, hogy egyetlen darab földet, egyetlen községet sem engednek át

Carlo Antonio Ferrario,
olasz kir. tábornok, a nápolyi hadtest parancsnoka; 1921-ben a
soproni Szövetségi Tábornoki Bizottság (Commission des Géné-
raux Alliés) elnöke.

Ausztriának, mert az ország népe fegyveresen is meg fogja védeni a területet. Legutóbb Győrött és Sárvárrott voltak hatalmas népgyűlések, amelyekről gróf Sigray fő kormánybiztos táviratokat kapott. Győr azt üzeni: Győr város lakossága ma esküt tett arra, hogy Nyugat-Magyarország átadását meg nem engedi, el nem tűri, s a végső elszántsággal, ha kell, fegyverrel védi meg. Ezzel a rendíthetetlen elhatározással tiltakozunk minden alkudozás ellen. Sárvárról, az egész lakosság részvételével megtartott népgyűlésről a következő távirat érkezett: Sárvár egész lakossága nemcsak tiltakozik Nyugat-Magyarország elszakítása ellen, hanem kijelenti, hogy ezzel az elszakítással erőszakkal, fegyveres ellenállással is kész szembeszállni.”

A két szomszéd állam megbízottai között lepergő diplomáciai tárgyalásokkal, helyszűke miatt részletesebben nem foglalkozhatom, — pedig ugyancsak érdekes lenne. Annyit azonban kénytelen vagyok megjegyezni, hogy e tárgyalások mindegyikével bizonyos kimaradnak a magyar diplomáciai sikerek aranykönyvéből.

A trianoni „békeparancs” második részének 27. szakasza állapítja meg a megcsönkített Magyarország új határait. *Hetvenegyedik* szakaszában mond le Magyarország 5055 négyzetkilométer nagyságú területéről Ausztria javára.

Nyugat-Magyarországra a Nagykövetek Tanácsa *szövetségeközi katonai bizottságot* [*Commission Militaire Interalliéé*] küldött ki, hogy a magyar hatóságok működését közvetlenül és állandóan figyelemmel kísérje. E bizottság elnöke *Vigna* olasz ezredes *1920 január 20-án* délután érkezett meg *Sopronba*. Hozzá beosztott antanttiszték: *Michel* francia őrnagy és *Attkins* angol hadnagy voltak. *Vigna* távozása után az elnöki tisztet *Monteo Pignatelli* olasz

herceg töltötte be, majd tőle *Ivaldi* olasz vezérkari ezredes vette át. A másik két bizottsági tag helyébe *de Redon* francia és *Gundry-White* angol századosok kerültek.

1920 március 4-én Ausztriának a szövetségeközi bizottságba delegált képviselőit a soproni állomáson ezrekre menő tömeg záptojással dobálta meg. Ausztria újabb koholt vádjainak kivizsgálására az antant-hatalmak részéről *Hohler* angol főmegbizott és *Gorton* angol tábornok érkezett Nyugat-Magyarországra.

1921 július 28-án Sopronban tartotta meg első ülését a nemzetközi határmegállapító bizottság, amelyben a nem érdekelt államokat *Craven* angol ezredes, *Iocard* francia, *Calma* olasz őrnagyok és *Jamagoutschi* vicomte, japán ezredes képviselték. Az osztrák delegátus *Neugebauer* udvari tanácsos; magyar részről *Keresztes Artúr* m. kir. ezredes volt.

A soproni szövetségeközi katonai bizottság 1921 szeptember havában beolvadt a szövetségi tábornoki bizottságba (*Commission des Généraux Alliés*). Ennek elnöke *Ferrario* olasz tábornok, tagjai: *Gorton* angol és *Hamelin* francia tábornokok voltak. Ez a bizottság dolgozta ki az átadás technikai részleteit. E tervszerint az átadásnak 1921 augusztus hó 27-én, majd később, 48 órás eltolódással 29-én délután 4 órakor kellett volna megtörténnie.

A felkelők fajt accomplija azonban forró helyzetet teremtett az akkor még teljesen elalélt és tanácstalanul álló magyar külpolitika számára. A helyzet ugyanis az volt, hogy a felkelők váratlan támadásai által megrémített Ausztria lélekszakadva rohant segítségért a Nagykövetek Tanácsához és fordult a Népszövetséghez is. Tény az, hogy a felkelők a békeszerződés ellen támadtak s a Paris környékén megállapított új európai rend ellen lázadtak fel. A felkelők maroknyi csapata voltaképen millió és millió antantkatona szuronyerdejenek rohant. neki, meg-

kockáztatva a népszövetségi alapokmány 15. pontjának alkalmazását, mely a békét veszélyeztető államot az egész világ blokádja alá helyezi.

Szeptember 3-án délben az antanthatalmak budapesti képviselői a párisi nagykövetek tanácsának megbízásából *Bánffy* külügyminiszternek Nyugat-Magyarország kérdésében jegyzéket nyújtottak át, amelynek tartalma lényegében a következő: A jegyzék kijelenti, hogy a szövetséges nagyhatalmak sajnálatlaltal vették tudomásul a nyugatmagyarországi eseményeket, megállapítja, hogy bár a magyar kormány többször kifejezte abbeli szándékát, hogy a trianoni békeszerződésben foglalt kötelezettségeit megtartja, a nyugatmagyarországi kérdésben tanúsított magatartása folytán a nagyhatalmak nem kétkedhetnek abban, hogy a magyar kormány Nyugat-Magyarország átadása körül ellenkezést tanúsít.

Az antant figyelmeztetése ellenére a magyar hatóságok eltúrték azt, hogy *Friedrich* úr, aki a trianoni béke végrehajtását ellenzi, a mozgalom élére állott és büntetlenül juthatott a nyugatmagyarországi területre, mint azt, — hogy különböző irredenta társaságok vezetői, számos katonai és polgári egyén, akik nem az átadandó területre illetékesek és akik felforgató törekvése iránt nem lehet kétség, — ugyanoda juthatott. Ezen tények folytán a szövetséges nagyhatalmak képviselői joggal tették felelőssé a magyar kormányt azon zavarokért, amelyek Nyugat-Magyarország átadása előtt vagy után előfordultak.

A jegyzék rámutat arra, hogy a baranyai terület kiürítése, dacára az előfordult nehézségeknek, már nagyjában végrehajtott. A nagykövetek tanácsa tudatában van annak, hogy számos kérdés van még, amelyet a békeszerződés területi rendelkezéseinek végrehajtása után meg kell oldani, azonban addig, míg a területekre vonatkozó rendelkezések teljesen végrehajtván nincsenek, a Nagykövetek Ta-

nácsa kénytelen tartózkodni attól, hogy a magyar kormány által elébe terjesztett kívánságok megvitatásába fogjon. Az egyesült nagyhatalmak azon reményüknek adnak kifejezést, hogy a magyar kormány megértve a körülmények súlyos voltát, *képes lesz szükséges eréllyel a szerződés pontos betartására kényszeríteni mindenkit.*

A jegyzék átadói meg vannak győződve arról, hogy a nemzetközi kötelezettségeknek szigorú betartása a magyar nemzet létének egyedüli hathatós biztosítója.

Ehhez a jegyzékhez az antantkövetek azt a megjegyzést fűzték, hogy hálások lennének, ha a magyar kormány sürgősen foganatosítaná mindazon rendszabályokat, amelyek szükségesek, hogy Nyugatmagyarország kiürítése újból felvéssék, haladéktalanul befejeztessék, valamint, hogy a terület átadási jegyzőkönyve *azonnal* átadassék az eredetileg megállapított sorrend szerinti aláírásokkal.

Csehszlovákia eleinte haderejét is felajánlotta. A korridor gyors megvalósítására gondolva, hamarosan megszállotta volna Nyugatmagyarországot, de a felkelők nagyon jól tudták, hogy *olyan rövidlátó olasz politikus még nem született, aki ezt átmenetileg is megengedné.*

A Nagykövetek Tanácsa *természetesen nem fogadta el* a csehek ezen „előzékeny” katonai felkínálkozását, ellenben *erélyes* jegyzékben szólította fel Magyarországot, hogy a szóban forgó területet *tíz napon belül* ürítse ki és olyértelmű jegyzőkönyvet írjon alá, amelyben *átengedi* az elszakításra ítélt területeket Ausztriának. Ezen jegyzéket *Praznovszky Iván* rendkívüli követnek, Magyarország párisi megbízottjának *szeptember 26-án* adták át.

Az átadási jegyzőkönyvet *október 3-án Sopronban* írta alá *Hegedűs Pál* altábornagy a m. kii. kormány megbízásából.

Figyelemre méltó politikai pálfordulást jelentett *Benes dr.* új szerepköre. A felkelők száz százalékos sikereinek hatása alatt, — a korridor tervét szívéen melengető cseh külügyminiszter — neszté véve annak, hogy *Schober* kancellár komoly hajlandóságot mutat a békés megegyezésre és Prónayék megbizottjával: *Hajós* követségi tanácsossal külön tárgyalásokat is folytat, — hirtelen, „mentsük még, ami menthető” elvből kiindulva, a *békés szándékú közbenjáró szerepét* vállalta s a *következő* ajánlatot tette:

— *A két állam között fennálló jóviszonyra való tekintettel Sopron egy keskeny területsávval együtt maradjon meg Magyarország mellett, míg a másik terület Magyarország részéről azonnal kiűritendő.*

Szeptember 23-án délután *Schober* kancellár — *Benes* ajánlatát megvitatandó, — össze is hívta az *osztrák külügyi bizottságot*, melynek tagjai akkoriban: *Schober dr.*, *Renner dr.*, *Dinghof er dr.*, *Bauer dr.* és *Vaugoin* hadügyminiszter voltak.

Szeptember 26-án a M. T. I. már rövid, de sokatmondó hírt közölt arról, hogy *Bánify Miklós gr.* külügyminiszter *Brünnbe* utazik, ahol *Benes* cseh külügyminiszterrel találkozik és hogy *Schober* szövetségi kancellár hosszabban fogadta *Masirevich* bécsi magyar követet.

A felkelők azonban legkisebb hajlandóságot sem mutattak arra nézve, hogy az „A-zónát” kiűritsék. A kétségbeesett osztrákok szövetséggközi csapatok kiküldését kérték a felkelők leverésére, de a Nagykövetek Tanácsa ezt is visszautasította.

Ekkor a szláv korridor terve által érdekében súlyosan érintett és veszélyeztetett Olaszország kiváló külügyminisztere: *Marche se della Toretta* megtette az első lépéseket a felkelés békés likvidálására.

A velencei tárgyalásokra Magyarország részé-

ről: *Bethlen István gróf* kormányelnök, *Bánffy Miklós gr.* külügyminiszter, *Szcitovszky Tibor* államtitkár és *Khuen-Héderváry Sándor gr.* követségi tanácsos mentek. Kínos feltűnést keltett, hogy a helyi viszonyokat és az egész nyugatmagyarországi kérdést legjobban ismerő két kitűnő diplomatát: *Sigray Antal gr.* főkormánybiztost és *Villani Frigyes báró* külügyminiszteri osztálytanácsost nem vitték magukkal, ugyanakkor, amikor Olaszország külügyminisztere sürgönyileg hívta le Velencébe *Ferrario* tábornokot és *Castagnetto* herceg, budapesti olasz követet is. Ausztriát a tárgyalásokon *Schober* kancellár, *Oppenheimer* osztályfőnök, *Duffek dr.* miniszteri tanácsos és *Bode* irodaigazgató képviselték.

A velencei jegyzőkönyvet 1921 október 13-án hajnali fél három órakor írta alá Magyarország részéről: *Bethlen gróf* és *Bánffy gróf*, Ausztria részéről: *Schober* kancellár; Olaszország nevében pedig: *della Toretta* márk.

Magyarországnak kétségtelenül ez volt az első sikeres külpolitikai ténykedése, mert hiszen *egyenrangú félként* először ültek le vele a tárgyaló asztalhoz a nagyhatalmak képviselői a világháború óta.

A velencei egyezményt a Nagykövetek Tanácsa is elfogadta.

A velencei egyezmény legfontosabb követelménye Magyarországgal szemben az volt, hogy tegyen meg minden lehetőt, hogy a felkelők kiürítsék az általuk megszállt területeket. Háromheti haladékot kapott erre a magyar kormány. Egy másik pontja értelmében Magyarország kijelentette, hogy nem tekint ellenséges cselekedetnek a szövetségesek részéről azokat a rendszabályokat, melyek Nyugatmagyarország pacifikálása érdekében szükségessé válhatnak. Intézkedik a felkelés okozta károk megtérítéséről is. A két érdekelt fél megegyezésére, illetve a meg nem egyezés esetén döntőbírásgra bíz-

za. (A döntőbírótság később Zimmermann ausztriai népszövetségi főmegbízott elnöklete alatt meg is alapította a kárösszeget.)

A velencei egyezménynek azonban nemcsak Sopront és a nyolc népszavazási községet köszönhetjük, hanem azt a Burgenlandba már bekebelezett 10 községet is, mely 1922 szeptemberében népszavazás nélkül került vissza Magyarországhoz a határmegállapító bizottság döntése folytán. A velencei egyezményben ugyanis Ausztria kijelentette, hogy az osztrák-magyar határ megállapítására kiküldendő bizottság határozatait „amennyire lehet” („autant que possible”) elfogadja. Abban az esetben, ha a bizottság határozatai ellen fellebbezne, a jegyzőkönyv értelmében el kell fogadnia a Népszövetség Tanácsának döntését. A határmegállapító bizottság 18 Ausztriának ítélt község visszaadását javasolta. Ha Ausztria nem írta volna alá a velencei jegyzőkönyvet, akkor nem kellett volna elfogadnia a népszövetségi tanács döntését, mely a határmegállapító bizottság javaslatának módosításával 10 község visszaadását ítélte Magyarországra. A jegyzőkönyv előírta továbbá, hogy amint a szövetségközi tábornoki bizottság megállapítja Burgenland pacifikálását, nyolc nap múlva Sopronban, Ágfalván, Bánfalván, Fertőrákoson, Harkán, Bozon, Balfon, Kópházán és Nagycenken meg kell ejteni a népszavazást, melyet először Sopronban kell megtartani, azután a környéken. A feltételeket a tábornoki bizottságra bízta a jegyzőkönyv, csupán annyit jelölve meg irányelvül, hogy „*a legegyszerűbb és a leggyorsabb módon*” bonyolítsák le a népszavazást. Úgy Magyarország, mint Ausztria kötelezték magukat arra, hogy az eredményt elfogadják.

A jegyzőkönyv aláírása után Magyarország mindent elkövetett, hogy a népszavazást minél gyorsabban ejtsék meg. Ezzel szemben Ausztria halogató

taktikát kezdett. Dacára annak, hogy a felkelők *november 6-án* kiűritették Nyugatmagyarországot, a tábornoki bizottság nem ezen a napon állapította meg „Burgenland” pacifikálását, hanem csak december elején. Az osztrák diplomácia mindent elkövetett, hogy a népszavazás időpontját kitolja.

A tábornoki bizottság végre *1921 december 3-án* 3 magyar kormányhoz alábbi jegyzéket intézte:

„A szövetséges tábornokoknak van szerencsénk Nagyméltóságodnak tudomására hozni, hogy az 1921 október hó 13-án aláírt velencei egyezmény 11. §-ának alkalmazásával december hó 3-án a következő határozatot hozta: A tábornoki bizottság megállapítja, hogy Nyugatmagyarország pacifikálása 1921 december hó 3-án véget ért. *Ferrario* tábornok, a bizottság elnöke.

Mivel a *központi népszavazási bizottság (Commission Centrale de Plébiscite)* bizonyos munkálatait még nem fejezett be teljesen, a népszavazást *Sopronban* csak *december 14-ére, Brennbergben 15-ikére* és a nyolc községben *december 16-ikára* tűzte ki, dacára annak, hogy a jegyzőkönyv értelmében Sopronban december 11-ikén kellett volna meg ejteni a népszavazást.

A népszavazás előkészítési munkálatainak vezetésével *Villani Frigyes* bárót és *Zsembery István* soproni főispánt bízta meg a magyar kormány. *Villani báró* mellett *Jobb Dezső* külügyminiszteri osztálytanácsos, *Reviczky (Ullein) Antal* konzuli attasé és *Vaczek Lajos* konzuli irodaigazgató működtek. (*Ullein* attasénak kisebb tanulmánya jelent meg a „*Le Monde Nouveau*” 1928. évi január 15-iki számában: „*Le Protocole de Venise*” címen.)

Ausztria halogató taktikáját az a felismerés diktálta, hogy a dolgok akkori állása szerint semmi reményük sem lehetett arra, hogy a népszavazás az ő javukra dőljön el. Remélte azt is, hogy közben úgy

alakulhatnak az események, hogy a velencei egyezményt fel lehet borítani. Ez a remény nem volt teljesen indokolatlan, A velencei egyezmény aláírása után egy héttel, október 22-ikén bekövetkezett a tragikus végű királypuccs, melyet Csehország arra használt fel, hogy a velencei egyezmény ellen hangulatot teremtsen és nyíltan követelte a velencei egyezmény megsemmisítését.

Sigray Antal gróf, — aki 1920 november óta bámulatos ügyszeretettel, nagy rátermettséggel és éleslátással töltötte be a főkormánybiztosi tisztelet — lemondott. Nyugatmagyarország polgári kormánybiztosa a rendkívül tapintatos *Almássy Sándor* lett; főkormánybiztosa pedig az igazi európeér gondolkozású *Guillaume Árpád* altábornagy, akiről a lakosság minden rétege még ma is szeretettel emlékezik meg.

Élégedetlenek voltak az osztrákok amiatt is, mert azok a magyar csapatok, melyek a szövetségközi tábornoki bizottság rendelkezésére álltak, csak *december 8-ikán* hagyták el Sopront és ezért az osztrákok nem fejthettek ki kedvük szerinti propagandát.

November 22-én az osztrák és a magyar külügyminiszterek Budapesten külön jegyzőkönyvet írtak alá, melyben megállapították, hogy a népszavazás feltételei, úgy, ahogy azokat a szövetségesek megállapították, olyanok, hogy biztosítják a nép szabad megnyilatkozását. A feltételek szerint szavazati jogot kapott minden 21. évét betöltött, a népszavazási területen született vagy odaváló illetőségű és legalább 1921 január 1. óta ottlakó férfi és nő. A szavazás titkos volt.

Magyarországra szavazott 15.334 — 65.16%.

Ausztriára szavazott 8227 = 34.84%.

Szavazásra jogosult volt 26.900. Leszavazott

Vitéz Guillaume Árpád ny. altábornagy, Nyugatmagyarország volt főköormánybiztosa, a népszavazási tábornoki bizottság tagja.

24,063. Érvénytelen volt 502, A *soproni eredmény* 18,994 jogosult egyén közül:

Magyarországra szavazott 12.327 = 72³/₄%.
Ausztriára szavazott 4620 = 27¹/₄%.

Ausztria tiltakozó jegyzéket küldött a Nagykövetek Tanácsához, de december 24-én, szenteste, megjelentek *Ferrario* tábornok háromnyelvű plakátjai, melyben közölte, hogy a Nagykövetek Tanácsa jóváhagyta a népszavazás eredményét. Ennek folytán és a velencei egyezmény értelmében a népszavazási terület Magyarország birtokába kerül, amely állam a területet a Szövetségi Tábornoki Bizottságtól 1922 január hó 1-én veszi át.

A soproni népszavazás után izmos rágalomhadjárat indult meg Ausztria részéről; a koholt vádak egész sorozatát olvashattuk napilapokban, röplapokon, tankönyvekben és úgynevezett „*történelmi tanulmányokban*”. Ha érdemes lenne ezzel foglalkoznunk, egész „*lázító irodalmat*” sorolhatnék fel.

Kis „*író- és árnyékemberkék*” vérszegény tehetőségtelenségüket szemenszedett történelmi hazudozásokkal toldották meg — nem is egy lépéssel... és a „boldog” Ausztria: fizetett, jutalmazott!

Helyesen jegyzi meg *Sopronyi-Thurner Mihály dr.* polgármester, amikor is *Vidor Miltschinsky dr.:* „*Das Verbrechen von Ödenburg*” című munkájára hivatkozva ezt mondja:

„Miltschinsky ismeretlen nagyság nyugati végeinken. Az ügyesióllú szerző azok közé a „gyűttmentek” közé tartozhatik, akik vagy elmentek a „burgenlandinak” elkeresztelt nép soraiból, vagy idegenből jöttek, *tolakodtak* közéje azzal a szándékkal, hogy *érvényesüljenek*. Nem hiszem, hogy Burgenland népe azonosítaná magát a „Verbrechen von Ödenburg” című, a „*Sopronban elkövetett büntett*”-ről szóló röpirat megállapításaival. Ismerem Burgen-

land népét, hiszen velem egy test, egy vér. Ez a nép inkább Anton Wildgans-nak, a nagy osztrák írónak ad igazat, amikor 1930 január 1-én a bécsi rádióban elmondott beszédében azt hirdeti: *Más dolog egy népről csak úgy messziről, úgyszólván hírmondások alapján tudomást szerezni, olyan hírek alapján, amelyek nem éppen a legtisztább forrásból származnak és megint más, ha az ember azt mondhatja, egy vérből származunk, ott nőttem fel annak a népnek a kebelén, vele megosztottam a jólét napjait és vele végigszenvedtem a nyomorúság idejét.*

Jó volna, ha az osztrákok a burgenlandi népről szólván, Wildgans-nak ezt a megállapítását szemük előtt tartanák.”

Újabbán a másik volt szövetségesünk mar belénk, ahol csak teheti. Íme: A „Rheinfront” nevű saarvidéki új napilap méltatlankodik, mert Magyarország részt kér a Liszt-jubileumból és arra „merészel” hivatkozni, hogy Liszt Ferenc magyar ember volt. A következőket írja rólunk a német újság;

„A magyarok ugyan ezeréves nemzetnek nevezik magukat, mégis híján vannak néhány nagy embernek, aki dicsőségüket hirdetné a világnak. Így például szükségük van egy nagy muzsikusra. Ezért tehát a Liszt-emlékév alkalmából azt követelik, hogy Liszt hamvait exhumálják és hazájába szállítsák vissza.

Hát nem tudják Magyarországon, hogy Liszt Ferenc a burgenlandi Raidingben, Ödenburgtól délre született olyan területen, amely ma már Ausztria területén fekszik. Nem tudják, hogy Liszt Ferenc szívével, zenéjével német volt, a legjobb barátja és később apósa Wagner Richárdnak?

Jellemző a magyarok karakterére!”

Azt hiszem, ehhez már igazán kár kommentárt fűznünk!

Nem elég, hogy hazánkat szétszaggatták, most

már *nagy szellemi értékeinket sajátítanak ki*, — oh, nemcsak volt ellenségeink; volt szövetségeseink is?! A soproni népszavazás eredménye: semleges, idegen hatalmak erős ellenőrzése mellett, a *Névtelen Szavazó* hittevése volt magyarsága mellett.

. . . Most, hogy gondolatban elidőzünk a *soproni* népszavazás emlékein, jövőt kémlelő tekintetünk akaratlanul is *Cotel Ernő* rektor súlyos szavain akad meg:

„*A magyar társadalomnak új népszavazásra lesz szüksége! Határoznia kell: továbbra is elzárja-e az új magyar nemzedéket a boldogulástól vagy vele együtt akar-e haladni? Ne feledje a magyar társadalom, hogy az ifjúság jövője a nemzet jövője is!*”

Sopron a soproniaké!

Végtelen szomorú, talán utolsó István király-ünnepé Sopronnak! A templomok ajtai ontják a híveket. Az emberek akaratlan-tétován csoportokba állnak és lassanként hatalmas, hömpölygő tömeggé verődnek össze a Széchenyi-téren. Tüntetés?! Nem. Már minek is lenne? Az igazság, jog és önrendelkezés jelen aranykorában magyar lelkünk meztelen megmutatása hiú áldozat! De olyan nehéz kiszakadni vérrel szentelt multunkból. Nehéz igájú századok után szomorú, betelt végzetű magyarjai Sopronnak, fáj a búcsúzkodás? A kokárdák lekerülnek a gomblyukakból. Bekerülnek a szívekbe. Bár inkább ott lettek volna mindig!

Elérkezett az utolsó felvonás. A Sopronba érkezett antantisztek megkezdik a hivatalok liquidálását és azután a város átadása következik.

Jellemző ezekre a túlsúfolt eseményű időkre, hogy csupa antidatált hirdetmény jelenik meg a falakon. A négy nyelvű „*Átadási terv*” (Aux Habitants du Burgenland! An die Bewohner des Burgenlandes. Nyugatmagyarország lakosságához,-Stanovnicima Zapadnomadzarske zemlje!) nyilvánosságra még csak augusztus 25-én kerül. „*Sopron népe!*” feliratú plakát pedig csak augusztus 27-én lát napvilágot.

Az „*Átadási terv*” (Plan de transfert) szövege:

Nyugatmagyarország lakosságához!

A trianoni békeszerződés határozmányai keresz-

tülvitelének értelmében Nyugatmagyarország területe Ausztriának adandó át.

A soproni Szövetségi Katonai Bizottság és a járáások székhelyeire kiküldött antant-tisztek a csatlakozás keresztülvitelének főfelügyeletével vannak megbízva.

1921 augusztus hó 23-án 0 órától kezdődően 1921 szeptember hó 6-án 24 óráig a Szövetségi Katonai Bizottságtól Sopronban és ennek felhatalmazása folytán az antant-tisztektől, kik a Szövetségi Katonai Bizottságot képviselik, kibocsátandó összes rendeletek az elcsatolandó területek összes polgári és katonai hatóságaira kötelező erejűek.

Nyugatmagyarország felségjogát Magyarország az antantnak és az antant Ausztriának 1921 augusztus 29-én 16 órakor adja át.

Bízva Nyugatmagyarország lakosságának jó szellemében és magas civilizációjában, a Szövetségi Katonai Bizottság elvárja, hogy a közrendnek minden megzavarása Nyugatmagyarország átadása alatt elkerültesse.

Ezen felhívásnak hirdetésétől kezdve mindenemű csoportosulás, valamint gyűlések megtartása tilos.

Sopron, 1921 augusztus 1-én.

A Szövetségi Katonai Bizottság.

Sopron a soproniaké! — jelszó alatt egész Nyugatmagyarország területére kiterjedő nagyarányú polgári szervezkedés bont zászlót Sopronban.

Nyugatmagyarország polgársága az utolsó percig vakon bízott abban, hogy dacára a trianoni békeszerződés életbeléptének az Ausztriával folytatott tárgyalások eredményeképp legalább Sopront és közvetlen környékét sikerül megmenteni Magyarországnak számára.

Most aztán, hogy ismeretessé vált Ausztriának mereven elutasító végleges álláspontja, illetve az a merev gesztus, mellyel változatlanul az antant akaratára hárítja az ódiumot, az aktuálisá vált csatolás teljesen készületlenül találta szemben a soproni polgárságot. A soproni és nyugatmagyarországi lakosság számtalan pártra tagozottságában, széthúzásával és teljes szervezetlenségében még az úgynevezett burgenlandi alkotmányban beigért széleskörű autonómia megvalósítására nézve is teljesen ki van szolgáltatva az osztrákok kénye-kedvének.

A „*Nyugatmagyarországi Szövetség*” címen megindult polgári szervezkedés ezzel szemben, számolva az adott helyzettel és a törvényes keretekkel, maga akarja kezébe venni sorsának intézését. *Rendre, rangra, felekezetre, fajra, nemzetiségre és politikai pártállásra való tekintet nélkül* zászlaja alá tömörít minden soproni és nyugatmagyarországi polgárt. A Nyugatmagyarországi Szövetség akarja kiépíteni a „Burgenland” autonómiáját az osztrák tartományok mintájára és még átmeneti időre sem akarja magát Bécsből nyakára küldött idegenekkel kormányoztatni.

A „*Nyugatmagyarországi Szövetség*” felhívása:

Sopron Népe!

A trianoni béke bilincseit könyörtelenül reáverik kezünkre: Sopront kitépik Magyarország élő testéből!

A martírok megadásával kell fogadnunk a reánk kényszerített sorsot. Szívünknek szegezett szuronyok ellen lázadni örület és bűn lenne. Számolva a biztonságos bekövetkezőkkel: Önmagunk és Sopronunk iránt való szent kötelességünk, hogy városunk lakosságának, népének jogait és közszabadságát, Sopron összes intézményeit megőrizzük és megvédelmezzük minden olyan törekvésekkel és elemekkel szemben, akik a

jogrend felforgatását, a közbiztonság megdöntését, társadalmunk széttagolását s jogainak elorzását és kötelességeink teljesítésének korlátozását vagy megakadályozását célozzák.

Sopron a mienk kell hogy maradjon, a soproniaké. Sopron népe, nem lesz rabszolgája senkinek — önmaga akar ura lenni ezután is. Nem akarunk idegen érdekek jármába fogott, jelszavakkal bódított, párturalmak béklyójába vert, mellőzött, félretolt, megalázott „elem” lenni. Sopron népe a sorsát az új földrajzi határon belül is maga akarja és fogja intézni a polgárjog jogán s kötelességét szabadon akarja és fogja teljesíteni a saját akarata, legjobb belátása, legszentebb meggyőződése szerint.

Sopron népének jogainak védelmére sorompóba hívnak minden soproni polgárt, rangra, rendre, felekezetre, fajra, nemzetiségre és politikai pártállásra való tekintet nélkül. Jöjjön táborunkba minden, városát igazán szerető embertársunk. Politikai és vallási meggyőződését nem kívánja el senki a közénk belépőtől. *Csak egyet kívánunk meg, szeresse Sopront szíve, lelke minden érzésével s városa érdekeit szolgálja ereje és lelkessége egész teljével!*

Nekünk munkája, törekvése, verejtéke, áldozatkészsége, közéleti küzdelme teremtette meg s tartotta fenn Sopron kultúráját s közintézményeit; megőrizni, megvédelmezni kultúránkat, intézményeinket: mindnyájunk szent kötelessége! Fogjon össze párt. felekezet, nemzetiségi különbség nélkül a város minden igaz fia: tisztviselő, iparos, kereskedő, gazda, munkás, minden rangú és rendű polgár s tartsuk és mentsük meg Sopront a soproniaknak!

Aki szereti városát, aki hű fia Sopronnak, az velünk van, sorainkba jön s szavával, súlyával, akaratával, munkájával teljesíteni fogja polgári kötelességét.

Célunk: A sorainkba lépő polgárok minden ré-

tegeből végrehajtóbizottságot szervezni, mely a népünk jogait és érdekeit lesz hivatva képviselni és megvédeni illetékes helyen minden ellenünk törő törekvésekkel szemben.

Sopron a soproniaké kell, hogy maradjon a jövőben is!

A sorainkba való belépés sajátkezű aláírással történik a csatolt aláírási íven vagy az Önkéntes Tűzoltóegyletnél (Várkerület 44) való bejelentéssel. Belépéskor a szervezési költségek fedezésére tetszés szerinti összeg (legkevesebb 20 K) fizetendő.

Soproniak!

Jöjjetek valamennyien sorainkba, segítsetek megvalósítani céljainkat: *városotokat és jogaitokat megvédelmezni minden poklokon keresztül is!*

Sopron a soproniaké kell, hogy maradjon!

Sopron, 1921 augusztus 10.

Polgártársi szeretettel és üdvözléssel:

Baumann József, Dávid Lajos, Fischer Emil, Friedl Lőrinc, Hacker Lipót, Hauer János dr., Heimler Károly dr., Hering Zsigmond dr., Iby Adolf, Klaber Ödön, Koch József, Krétschy Sándor dr., Müller János, Pine zieh István dr., Radomski Miksa, Reisch György, Ringhofer Mihály, Roth Gusztáv, Roth Gyula, Seidl Samu, Spitzer József, Scheffer Oszkár dr., Schneeberger Gottlieb, Schneider Vilmos, Schindler András dr., Schwarz Károly, Teper Lajos, Töpler Kálmán dr., Zergényi Jenő dr., Wrchowszky Károly, Zepkó Ferenc, Zügn Nándor.

Megalakuló gyűlésén a „Nyugatmagyarországi Szövetség” *Töpler Kálmán dr.* volt soproni polgármestert választotta elnökévé, alelnöknek pedig *Schwarz Károlyt, Dávid Lajost* és *Reisch Györgyöt*. Választottak továbbá ötven tagú végrehajtóbizottságot, mely most a Nyugatmagyarország lakosságának

az átcsatolás esetére szóló összes kívánságait magában foglaló részletes programon dolgozik.

A Szövetség az együttműködés lehetővé tételére érintkezésbe lépett a soproni munkásság vezetőivel is.

A szervezkedés, melyet Sopron törzsökös polgárai, kereskedői, iparos, földbirtokos, magán- és köz-tisztviselői és a gazdapolgári társadalom színe-java indított meg, erős támogatásra talált a lakosság körében. Rövid két-három nap leforgása alatt *nyolcezernégyszáz* soproni lakos írta alá csatlakozása jeléül a szervezőbizottság által kibocsátott aláírási íveket.

Sokan megtagadták aláírásukat, de korántsem azon képtelenségekért, amit egy helybeli ausztrofil-érelmű író „*Bauernfängerei*” című cikkében állít, hanem azon egyszerű oknál fogva, mert még a reménytelenség e tizenkettedik órájában is a magyar diplomácia végső győzelmét, a nagy fordulatot várták! ...

... Pedig a vasúti kocsik sötét toroka egymásután nyeli el a költöző bútorokat, tűzhelyeket, — bizodalumokat, utolsó reményüket. Mennek a fekete vonatok! Komor kocsisorok kígyóznak ki a soproni pályaudvarokról és a ziháló mozdonykémény gyászfátyolt lenget fölöttük a kék levegőben...

— Sopron a soproniaké marad-e?! ...

Augusztus 29.

Gyászos emlékü mohácsi csata szomorú napja! Sopron keserves Mohácsa: augusztus huszonkilencedike. Ma délután befejeződik az átadás és a magyar Sopron Odenburggá válik?! Tegnap délben érkezett meg városunkba Kismartonból visszavonulóban a csodás fegyelmű II-ik csendőrzászlóalj, — de már ma, vagy legkésőbb holnap, ez is itthagynak bennünket... Mi lesz azután?!

Ellenőrizhetetlen hírek keringenek fegyveres ellentállásról, civilruhás, felfegyverzett felkelőkről, halottakról, sebesültekről, mindenféléről, amit lázas agyak izgalmukban kigondolnak.

— *Rendkívüli kiadás!* — harsan fel hirtelenül a reggeli órák ködülte utcáin. — *Nyugatmagyarországot nem adjuk át!* — *Rendkívüli kiadás!!*

Egymás kezéből tépik ki az emberek a „Sopronvármegyét”. Egy-egy újságlap körül nagy csoportosulás támad. Izgatott öregurak, remegőhangú nénikék nem értik meg a kipirult arcú, önkéntelenül is hadaró, kiabáló felolvasókat, de egy-egy elkapott szó foszlánya is a remény mécsét gyújtogatja a temetésre indult szívekben...

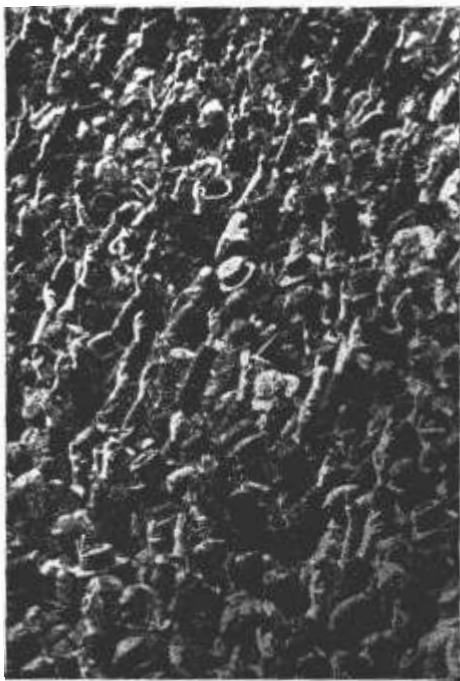
Az egyik nagyothalló öregúr elfog egy rikkancsot és akár, mint lopott jószágot, kapkodva gyűrögeti, süllyeszti el kabátja zsebébe a féltett újságkincset, azután széles mosollyal arcán aprózzgat hazafelé, csendes visszhangként maga elé mondogatva: Nem adjuk, nem adjuk!

Minden utcasarkon ugyanazok a típusok állnak és olvassák, hadarják, szavalják, kiabálják, ismételtetik fennhangon: — Nyugatmagyarországot nem adjuk! A lakosság fegyveresen áll ellen a bevonuló osztrákoknak. — Tűzharc Ágfalvánál és a vas megyei határon. — Sigray beszüntette Nyugatmagyarország kiürítését. — Ostenburg átvette Sopron parancsnokságát. — Sopron tüntet a magyar csendőrség mellett. — A városban teljes a rend és a nyugalom.

A nyugatmagyarországi kérdésben tegnap délután váratlan fordulat történt. A vas megyei határszéli, a soproni és a környékbeli lakosság, mely fájó szívvel, letargikus tehetetlenséggel szemlélte néhány napon keresztül a kiürítés gyászos folyamatát, arra a hírre, hogy az osztrák kormány békés ígéretei ellenére a Nyugatmagyarország kiürített területére bevonuló osztrák csendőrséget *vörös zászlók alatt fegyveres munkáscsapatok követik*, elvesztette türelmét és csapatokba állva fegyvert szerzett magának és kivonult az osztrákok elé. Az osztrák csendőrség négy oszlopban, 200-as csapatokban és teherautókkal már elfoglalta a szabályszerűen kijelölt A-vonalat és Sopron közvetlen környékében egész Somfalváig nyomult elő.

Itt találkoztak tegnap délután fél 3 óra tájban először a soproni fegyveres fölkelőkkel akik az osztrák csendőröket, különösen a mögöttük feltűnő vörös zászlót vad szitokkal halmozták el. Az osztrákok, amint a tömeg fenyegetőbb magatartást kezdett tanúsítani, bár különösebb okuk erre nem volt, *fegyverüket használták; a felkelők közül 2 halott és négy sebesült maradt a helyszínen.*

Erre mindkét fél szabályszerű harc vonalba fejlődött és megindult a puskatűz, minek eredményeképp az osztrák csendőrség néhány sebesült hátrahagyásával megfutott.

Sok ezer főnyi tömeg 1921. március 15.-én esküt tesz magyarsága mellett a soproni Széchenyi-téren-

Az, incidens híre futótűzként terjedt el Sopronban, Az első hírt a Délivasutról 2 óraker indult bécsi vonat utasai hozták vissza a városba: a vonatot Ágfalva előtt fölszedett sínek és a puskaropogás készítették a visszatérésre. A városban óriási pánik és elkeseredés tört ki az osztrákok ellen és mintegy a földből kinőtt fegyveres csapatok szaladtak rohamlépésben a somfalvi útra.

Közben *bevonult Sopronba az Ostenburg csendőrszázlój.* A parancsnok, Ostenburg őrnagy tudomást szerezve a történekről, erős osztagot küldött az ágfalvi „frontra”, ahol azonban látva, hogy ellenállásra már nincs szükség, beszüntették az osztrákok üldözését és békésen leszerelve a felkelők akcióját, velük együtt bevonultak a városba.

Sigray Antal gróf, Nyugatmagyarország fő kormánybiztosa az adott helyzetre és az osztrákok magatartására való tekintettel beszüntette a kiűrités folyamatát és elrendelte, hogy a csendőrségi alakulatok a tegnap délben elfoglalt vonalon álljanak meg és várják be a további parancsokat.

Ostenburg őrnagy a fő kormánybiztos e rendeletét, továbbá azt, hogy átvette Sopron város parancsnokságát, tegnap este plakátokon tudatta a közönséggel.

Mint Szombathelyről jelentik, a vasi határon is történt összeütközés a lakosság és a bevonuló osztrákok között. *Pinkafő német anyanyelvű népe maga verte ki az osztrák csendőröket.*

Azonkívül 18 kisebb helyről érkezett fegyveres összetűzésről hír, Mosonmegyében Királyhidánál volt nagyobb lövöldözés,

Sopronban az esti órákban már enyhült némileg az izgalom, a lakosság csoportokba verődve járta az utcákat, de 11 óra után már aludni tért magától mindenki.

A rend fenntartása mindenütt a pompásan fegyelmezett Ostenburg-csendőrök kezében van.

Egyéni akcióktól, bárminemű atrocitásóktól a polgárságnak tartania nem kell.

A soproni polgárság nem is tenné fel senkiről, hogy ezeknek a sorsdöntő óráknak végzetes és szent komolyságát a jobbiztonság megbontásával zavarni merészelné.

A lakosság bizalommal néz a jövő elébe és egyelőre örömmel fogadja az első pozitív tényt, hogy *Nyugatmagyarország átadása ma délután nem fog megtörténni.*

A soproni antantmisszió értesülve az eseményekről és az osztrákok föllépéséről, szintén jelentést tett a fölöttes hatóságának, egyben pedig felszólította az osztrák kormány képviselőjét, Davy dr.-t, aki tegnap délután Ágfalván keresztül érkezett Sopronba hogy az osztrákok előrenyomulását szüntesse be.

Az antantmisszió egyébként tudomásul vette, hogy a mi csendőrségünk nem avatkozott bele az eddigi harcokba, mert erre nem is lett volna alkalom, hiszen seholsem került érintkezésbe az osztrák fegyveres erővel.

Harc mindenütt csak az osztrák és a magyar csendőrség vonala közt levő üres területen tört ki, ott, ahol a magára hagyott lakosság a saját feje szerint cselekedett.

*

Soprontól északra a vasúti forgalom jórészt szünetel. A Déli vasút bécsi vonalán, mint említettük, már tegnap délután a lakosság felszedte a síneket.

A Győrivasúton Bécs felől tegnap este még rendesen befutott a bécsi vonat. Ma azonban már az ebenfurti vonalon is szünetel a forgalom, hasonlóképp Pándorfalu felé sem megy vonat.

Nyugatmagyarországnak, a már kiürített részeknek egyébként érdekes vendégei vannak. Napok óta itt van *Friedrich István*, akinek megjelenése különösen a vas megyei falvak lakosságára volt döntő hatással. Itt van *Szmrecsányi György* és a kecskeméti *Héjjas Iván*. Sopron környékén tartózkodott két napig *Urmánczy Nándor* képviselő is. A Pannónia, a Royal-kávéház tele van budapesti újságírókkal; majd minden fővárosi lapnak van itt tudósítója. Itt van egy francia svájci, neuf-chateli újságíró is, valamint *Lenhof Mihály* ismertnevű svájci tudósító.

Az éjszaka folyamán feltűnő narancssárgaszínezésű plakátokkal ragasztották tele a hirdetőtáblákat:

Hirdetmény.

A főköormánybiztos úr rendeletére a városparancsnokságot átvettem.

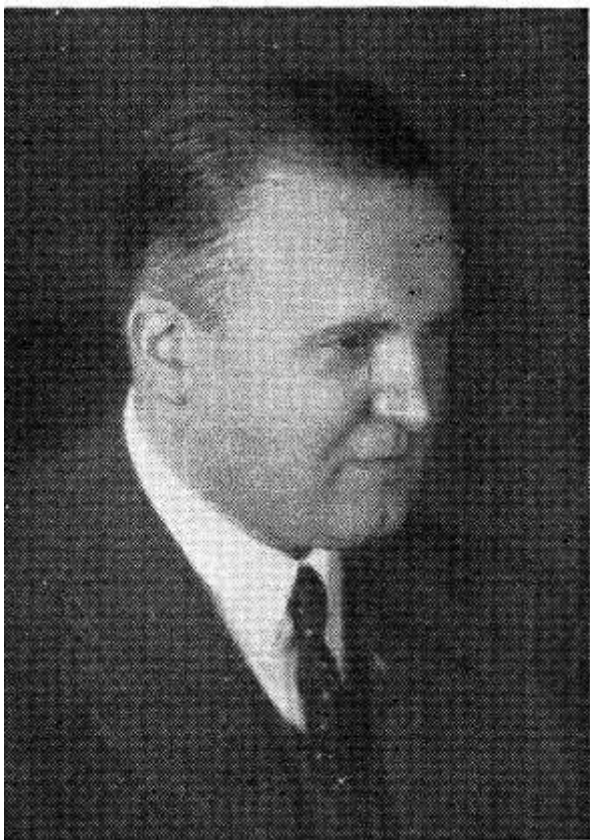
Elrendelem, hogy minden idegen, nem soproni illetőségű, itt tartózkodó férfi a 48-as laktanyában (Flandorffer-utca) ma 18 órától (6 óra d. u.) f. hó 29-én 18 óráig (6 óra d. u.) jelentkezzenek.

Ezen rendelet ellen vétők a városból haladéktalanul kitoloncoltatnak.

Sopron, 1921 augusztus 28.

Ostenburg, s. k. őrnagy, városparancsnok.

Már a kora reggeli órákban röpcédulákat osztogattak, amelyek a Széchenyi-térre gyűlésre hívták egybe a város közönségét. Kilenc óra körül lelkes csoportok teljesen benépesítették a Széchenyi-teret, amelynek a postaépület előtti részén frontot állt *Ostenburg* csendőrkülönítménye. Röviddel azután megérkezett *gróf Sigray Antal főköormánybiztos*, akinek *Ostenburg* őrnagy leadta jelentését. Ekkor már annyira benépesedett a tér minden oldala, hogy alig lehetett megmozdulni. Végláthatatlan hatalmas tömeg lepte el a teret és a város minden irányából még mindig hömpölygött az emberáradat. Az

Dr. Traeger Ernő miniszterelnökségi miniszteri tanácsos, aki nagy érdemeket szerzett a soproni népszavazás előkészítése körül.

utcákon mindenütt megszűnt a forgalom, az üzleteket bezárták, az egész város a Széchenyi-téren volt, ahol az összes ablakok és erkélyek is szorongó emberekkel teltek meg. A Ritter-háztól egész a postáig magyarruhás lányok és asszonyok álltak sorfalat. Szüntelen dörgött az éljenzés és valóságos virágeseő árasztotta el a kormánybiztost és a délceg csendőröket. A házak ablakaiból derékig kihajoltak az emberek, úgy lobogtatták szüntelen kendőiket. Könnyes, örömteljes tekintetek simogatták minden oldalról a csendőröket. Mikor aztán Ostenburg őrnagy a főkormánybiztosnak leadta jelentését, rázendített a zenekar és Ostenburg díszmenetet vezényelt. Felhangzott a Himnusz, vezényszavak pattogtak, a menet elindult a Rákóczi-úton, Mező-utcán át és a tömeg örömujjongása, éljenzése és kendőlobogtatása mellett járta be a várost. A Várkerület kőpartjai között már mintegy nyolcezer főnyi tömeg hömpölygött a csendőr csapat után, hazafias dalokat énekelve, melynek minden akkordjából kicsendült, a: Nem, nem, soha!

Ilyen, méreteiben is hatalmas, impozáns felvonulást még nem láttunk Sopronban, ott volt mindenki, a város egész lakossága, polgárok, munkások, férfiak, nők, mindenki ott volt s ha az antant, akinek kezébe van letéve Sopron sorsa, olvasni tud a lelkes, kipirult arcokról, könnyes szemekből s az elkese-redéstől ökölbe szorított kezeiből — Sopron magyar fog maradni! ...

A tüntető tömeg a csendőr csapattal a 48-as laktanyába vonult, ahol *Ostenburg*, a galíciai csataterék sokszor sebzett orozlánja, kihúzva férfias mellet, amelyen csak úgy csillogott a legmagasabb kitüntetések egész sorozata, forró esküt tett magyarsága mellett. Beszédét a tömeg kitörő éljenzése és tomboló lelkesedése között e fogadalommal zárta: „Esküszöm nektek, hogy én Sopront élve el nem hagyom!”

Első ütközetek.

Csendes szemlélőként *elnézem* az egykori „*Széchenyi szabadkőműves páholy*” — a jelenlegi „*Move-épület*” földszinti ablakából, — a Selmecbányáról menekült „*Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolai Iffúsági Kör*” ideiglenes választmányi szobájából; e pillanatban a *főiskolás felkelők központi irodájából*, — a máskor néma *Csengery-utca* arculatát. A gond mély barázdái mosollyá simultak a járókelők arcán. A kezeket már nem szorítja ökölbe a tehetetlenség görcse. Elült az ideges nyugtalanság, az elkeseredés tébolya, amit az elfojtott feljajdulás, utolsó hördülés pörölyözött ki a lélek üllőjéről az arcvonásokra. A bizakodás örökmécsese gyúlt ki a szemekben.... És itt, ahol már szinte fájtak az emberek, — most kacagás hangja hallatszik?!

Örökszép Sopronnak múlt századokkal el jegyzett bizarr emlékeit, ódon várfalait, — néhány hét óta ónszínű, halotti maszkra emlékeztető sárgászürke házait ma ismét végigsimogatja a reménykedés éltető napjának puha tenyere ...

Egyszerre megbújt a kapuk ásitó torka mélyén a *kísértő árulás* hosszúra nyúlt, holdvetett árnyék-réme. A „*Fertő*” zavaros, pocsolyás vize sem fenyegeti többé elöntéssel a város lelkiismeretét. A magatehetetlen, békés hajlamú polgárság késői, *félmegoldásnak* indult szervezkedését a dacos, komoly, férfias ellentállás gondolata úgy húzta keresztül, mint az éjszaka *üzenetét* a tűzrajzú villám!

Hadd koppanjanak keményen a kopott kövezen az ide-oda futó angol, francia és olasz katonák fényes csizmái; hadd száguldozzanak robogó, pompás autóikban a tarka formaruhás antanttiszték; a *felkelők*, akiknek fakó, elszánt, fáradt-gyűrött vonásain meglátszik a sok-sok virrasztás, töprengés, tervezgetés, — *végre megmutatták igazi arcukat!*

A soproni *Pannónia-szállóban* székelő felkelőhaditanács kimondotta, hogy *Nyugatmagyarországot fel nem adja. Ha lehet, megvédi a kormány segítségével, vagy ha nem, — megvédi a kormány nélkül, sőt ellenére is!*

... Fáradt homlokom nekiszorítom az ablakszem homályfutotta üvegének és elgondolkozom ...

Ebben a szűk kis szobában címezgettük ötneháttan „benfentesek” a „*felkelőbehívókat*”; *Székely Elemér*, *Leicht Ottó* köri elnök, *Koller Pál*, *Husszeini Ibrahim Hilmi* török bányamérnökhallgató és *Bokor Rezső dr.* ifjúsági köri titkár:

„Kedves Barátom! A haza hív! Kényszer nincs. Aki teheti, önként és azonnal jöjjön el Sopronba, ahol ellátásáról gondoskodtunk.”

A kétszázadik „behívó” után — kegyes csalásként — mindjárt magunk írtuk alá *Leicht* elnök nevét is, mert őt, *Székely Elemérrel* együtt, több ízben elszólították.

... És itt, ebben a választmányi szobában vert ki az izgatottság veritéke nemrég! Örökké emlékeztetes augusztus 26-áról 27-ére virradó éjszaka volt életem legkínosabb, leghosszabb éjszakája!

A győri „*Éme*” jelenti, hogy *árulás* történt! *Budapest-Győr* közötti vonalon egy-két szabadkőműves vasúti főtiszt hidegvágányra tolatta és így *visszartartja* a *felkelők* fegyvereit, felszerelését szállító, áljelzésű kocsikat.

Éppen ez hiányzott!! A katonaság a rozsdás szö-
geket is gondosan elszállította a soproni laktanyák-
ból! A csendőrségnél, rendőrségnél alig akad egy-
két tartalékfegyver. Különbén is, mi hasznunk be-
lőle, még ha lenne is? Egy rossz flintát sem adhat-
nak a felkelőknek, mert az „*ellenkezik minden ren-
delkezés szellemével, no meg a józan ész is tiltakoz-
nék ellene!*”

Hajnali négy óra. Berreg a telefon,

— Itt Győr beszél. *Bizalom az ősi erényben!*

— Itt Sopron. Főiskoláscsoport. *Bátorság, biza-
lom, becsület!*

— *Dr. Laky* győri tanár egyik derék állomásfő-
nök segítségével, éjjel 3 órakor, amerikai telefonon
kényszerítette ki, hog az előbb említett vasúti kocsi-
kat *azonnal* indítsák útnak. Néhány perce mindhárom
kocsi beérkezett. Itt is nehézségek merültek fel, de
az egyik kocsin levő teherautó — jól megrakva szük-
séges „anyaggal” — *azonnal indul Sopronba!* — A
vasúti kocsikat holnap a derék *Mészáros Márton*
győri vasúti altiszt, önként, szolgálaton kívül kíséri.
(T. i., hogy hivatalos színezete legyen a szállítmány-
nak! — A három vasúti kocsi augusztus 28-án érke-
zett meg Sopronba, Az első szállítmány, e teherautó
fegyvereivel vívták meg a felkelők az első ágfalvi
csatát,)

Dr. Laky László Vilmos győri bencésstanárral
Sopronban találkoztam először, amikor is a győriek
nagy tiltakozó gyűlése után, 1921 március idusán,
mint a győriek megbizottja esketi meg a soproni és
sopronvidéki magyarokat. Szinte ma is hallom, mint
mennydörög a postapalota erkélyéről, 25-30 ezer
ember hullámzó tömege fölött: „*Ha az osztrák bejön:
legyen minden magyar kivont kard és hegyes tör,
amely elüzi az ellenséget. Legyenek megmérgezve a*

kutak, — legyen minden ellenségünk nyugóhelye a Fertő fenéke. Most pedig felszólítlak, Sopron város népe, esküdj meg, — miként a testvér Győr városa is megesküdött Isten szabad ege alatt —, hogy Nyugat-magyarországot elszakítani nem engedi és ha kell, életével és vérével is megvédelmezi”

— *Esküszünk!...* — A fanatizált tömeg egeket ostromló éljenzésbe tör ki. „*Nem, nem, soha!*” kiáltás zúg végig ezrek ajkán ... Soha még nem ért szónoki hatás! Ilyen forró esküt még nem hallott e város, — szinte megvonaglott súlya alatt. E pillanat fensége talán egy fiatal bencés tanár egész életének értelmét adta meg! Forró suhanással szállt le a lelkekre az élniakarás és mint hüvelyéből kirántott kardok emelkedtek, magasodtak esküre a kezek ...

Még ma is tudom az eskü szövegét:

„Esküszünk a magyarok Istenére, hogy Nyugatmagyarországot nem adjuk át, érte életünket és vérünket készek vagyunk áldozni. Úgy áldjon meg minket a magyarok Istene, ahogy mi ezt az esküket megtartjuk!”

*

A telefon berregése szólít!

Arany János Paskál, Felvidékről menekült premontrei tanár, a „*felkelők Kapisztránja*”, érdeklődik. Majd toborzó útjáról számol be. Különös hangsúllyal dicséri meg a sopronmegyei *Lőcs* község előjáróit. Derék magyarok! *Darvas* századossal együtt felkeresték *Csikor Istvánt* és továbbítás céljából néki adták át az üzenetet: „*A haza utolsó rögei is veszélyben vannak már, emberre van szükség, álljatok be felkelőnek!*”

Somogyi Ferenc bíró uram augusztus 26-án délután 4 órakor kapja kézhez a felhívást. Sorra járja a házakat és felszólítja a népet, hogy a haza védel-

mére siessenek. Állíttat kocsikat és hamarosan lefolytatott sorozás után, $\frac{1}{2}$ 7 órakor már *huszonnyolc* lócsi magyar gazda indul el felkelőnek, az aránylag kis községből. Ládonyból: *Várallyay László* csatlakozik hozzájuk, *Rajczy István* csepregi főjegyző és Bükrről is egynéhányan. Ott van közöttük a 60 éves *Horváth József*, az 50 éves *Németh Ferenc*, az 52 éves *Somogyi Ferenc* bíró, 18 éves *László* fiával, aki *ezekkel* a szavakkal választotta ki felkelőnek jelentkező fiai közül a legkisebbet: „*Te nem voltál a harctéren, pedig egy már elesett ott, — te méész ide!*”

Íróasztalomon halomszámra hevernek a vörös ceruzával megjelölt újsághírek. Mind Nyugatmagyarországra vonatkoznak. Kezemügyébe kerül *gróf Bethlen István* miniszterelnök *vasvári* nagy beszéde:

„Három kérdésre akarok feleletet adni — kezdi a kormányelnök. — Miért követelik Nyugatmagyarországot, miért nem tudtuk a nyugatmagyarországi kérdést eddig a mi javunkra megoldani és milyen konzekvenciákat kell levonni, ha a kérdés kárunkra dől el?

A belgrádi fegyverszünet megkötésekor, 1918 novemberében, antantmisszió járt nálunk, mely észrevette, hogy Nyugatmagyarországon egy területsávon a lakosság többsége nem magyar, hanem német. Rájuknézve ez felfedezés volt, mi azonban már ezer éve tudjuk, mert együtt éltek velünk jóindulatban és hazafias érzésben.

Ekkor határozták el, hogy ezt a területet is elcsatolják tőlünk, csak azt nem tudták, kinek adják. Rögtön jelentkeztek a csehek, románok, szerbek és kijelentették, hogy ez a terület nekik kell, mert horvátok és tótok is laknak itt. Az antant azonban látta, hogy ezek oly kisebbségben vannak, hogy ezek ked-

véért nem lehet új területet elcsatolni. Ekkor határoztak úgy, hogy Ausztriától vesznek el inkább nagyobb területet s Ausztriát kárpótolják majd Nyugat-magyarországgal.

Próbáltunk egyezkedni az osztrákokkal, de minden igyekezetünk eredménytelen maradt. Aztán hátrákiigazítással próbálkoztunk eredménytelenül s ekkor ajánlottuk azt, hogy a kérdéses területet igazságosan osszuk meg.

Tegnapelőtt az osztrák külügyi bizottság ezt az ajánlatot is visszautasította olyanformán, hogy ha a területet átveszik, csak akkor lehet egyezkedésről szó. Csakhogy ezt a kijelentést nem tekinthetjük komolynak. Elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amelynél tovább nem mehetünk. A magyar kormány érdekeinek szem előtt tartásával kimondja, vegye Ausztria tudomásul, hogyha baráti jobunkat visszautasítja, akkor tudni fogjuk hazánkkal szemben kötelességünket. Kénytelenek leszünk érdekeink rideg szemeltartásával eljárni, sőt még a retorzió eszközével is élni fogunk.

Történelmünk legszigorúbb pillanatát éljük, de ezer év óta láttunk már más viharokat is. Eljön az idő, mikor újra felvirrad a magyar igazság, addig pedig kötelességünk összetartással dolgozni a magyar haza javára.”

*

Idegesen kutatok a „rövid hírek” között:

— Burgenland átadása 48 órai eltolódást szenved, úgy, hogy az átadás augusztus 27-e helyett 29-én, hétfőn délután történik meg.

— Magyarországon a törvényhatóságok egyértelműleg követelik augusztus 27-ének *gyászünneppé* való nyilvánítását. Bécs városa pedig *nemzeti ünnep-*

nek nyilvánította e napot s elrendelte az osztrák főváros fellobogozását.

Augusztus 18-án az esti órákban alábbi szövegű táviratot küldte Zsembery főispán Gévay-Wolff Lajosnak:

„Alispán, Kapuvár. Gróf Sigray Nyugatmagyarország főköormánybiztosa elrendelte, hogy a csendőrségi alakulatok a ma délben elfoglalt vonalon további parancsig megálljanak. A m. kir. csendőrség visszavonulása tehát a kormány rendeletére ezzel megszűnt. Nyugatmagyarországnak holnap, hétfőn délután négy órára tervezett átadása nem fog megtörténni. Főispán.”

— A magyar csendőrség parancsot kapott a visszavonulás beszüntetésére. A vonal, amelyen a magyar csendőrség áll: *Fertőmeggyes, Ágfalva, Doborján, Borisfaha, Felsőpulya, Németszent grót, Gáborfalva, Szalonakújtelek, Vasjobbágyi, Gyepűfüzes, Özgödör, Rábakeresztúr.*

— A *M. T. I.* jelenti, hogy a magyar kormány változatlanul arra az álláspontra helyezkedik, hogy a trianoni békeszerződés megállapításait *változtatlanul* teljesíteni fogja.

— Nyugatmagyarországot a magyar kormány egyelőre *kézizálognak* tartja. Az átadandó területen levő magyar javak ugyanis negyedfél milliárd korona értékűek; Ausztria azonban *ezt* a kötelezettséget nem akarja vállalni.

— *Budapest*, augusztus 27. — Dacára annak, hogy egyes *nem hivatalos körök* Nyugatmagyarország átadása ellen agitálnak, a miniszterelnök az „*Új Nemzedék*” munkatársa előtt kijelentette, hogy *a magyar kormány* súlyt helyez arra, hogy a legna-

gyobb nyilvánosság előtt kijelentse, — a békeszerződés kötelezettségeinek *sima lebonyolítása* álláspontjára helyezkedik.

— *Grácban* ül össze másodszor a határszabályozó bizottság. *Dr. Villani Frigyes báró* és *Dr. Stephan Neugebauer* udvari tanácsos már elutaztak Sopronból. A pesti lapok élénken cáfolják, hogy a két nemzet között esetleg még tárgyalások lennének.

— *Kismarton*, augusztus 28. — Reggel 8 órakor két teherautó, 60 osztrák csendőrrel robogott be Kismartonba. Erre az *Ostenburg-csendőrök* utolsó posztjai is elhagyták a várost. Az osztrák csendőrség kisebb járőrökben járja be a környék falvait.

*

— *Budapest*, augusztus 31. — 160 egyént, akik Nyugatmagyarországra akartak utazni, de nem volt birtokukban előírt igazolvány, a vonatról leszállítottak és utazásukban megakasztották őket illetékes magyar hatóságok. („Egyén,” — értsd: felkelő!)

*

— „*Az átadás formáságai.*” Nyugatmagyarország, incl. *Sopron átadása*, mint ismeretes, *augusztus 29-én délután 4 órakor* történik meg a *Széchenyi-palotában* székelő „*Német-ház*”-ban (*Deutsches Haus*) és pedig a következő formáságok betartása mellett: Az egyik szobában *Sigray gróf* f ©kormánybiztos adja át Nyugatmagyarországot a *Nemzetközi Katonai Bizottságnak*: ennek megtörténte után a másik szobában Ausztria megbízottja: *Dr. Robert Davy* osztálytanácsos már az antantbizottság kezéből veszi át az új „*Burgenlandot*”. Ugyanis a *Nagykövetek Tanácsa* jegyzékének értelmében: Az antant névlegesen átveszi Nyugatmagyarországot Magyarországtól és rövid interregnum után átadja Ausztriának. Szó szerinti

szövegezésben: „Ama magyar területek, melyek Ausztriának ítéltettek, Magyarország által előbb a szövetséges hatalmaknak adassanak át, melyek azokat Ausztriának újból átengedik.”

Átfutom a beérkező „*harctéri jelentéseket*”: *Héjjas Iván* augusztus 28-án ebéd után a soproni Károly király laktanya udvarán — a menekült Selmecbányái főiskola akkori székhelyen — három csoportra osztja embereit és útnak indítja őket *Ágfalva-Lépesfalva* és *Kismarton* irányában. A bal-szárny harminc embere, a kapott parancs értelmében, *Bánfalva-Ágfalva* felé menetel, Francia-Kiss Mihállyal az élen. A középső csoport parancsnoka: *Maderspach Viktor*, Erdélyből menekült bányamérnök, tart. huszárkapitány. (Későbbi parancsnoka: *Várkonyi Sándor* széktói felkelőörrmester.) A jobbszárnyon halad negyven emberével *vitész Kaszala Károly*, a világháború markáns alakja, híres pilótája.

*

Kecskeméti *Zubornyák Máttyás*, — az első felkelő, aki rálőtt az osztrákokra — jelenti: Délután 1 órakor indultunk harmincan Ágfalvára. Az ágfalvi műúton, a vasúti viaduktnál álltunk meg. Fel kellett deríteni, mi van Ágfalván? Hatodmagammal elindultam a falu felé. Két kerékpárossal talákoztunk az úton. Elkértem kerékpárjukat s ketten előrekarikáztunk velük.

Az állomás előtt vártam meg embereimet. Amikor együtt voltunk, kimentem a főutca sarkára. Ekkor láttam, hogy egy osztrák katona megy át a faluban az országúton. Lekaptam a fegyveremet és rálöttem. A következő pillanatban szinte minden oldalról, a kertekből megindult a lövöldözés. Mindenfelől golyók csapkodtak felénk. A kerékpárt magam elé csapva, beugrottam és lefeküdtem az árokba. Né-

hány töltenyemet hamar kilőttem s ott feküdtem közrefogva. Embereim távolabb helyezkedtek el.

Mintegy 10-15 perccel ezután, hogy az árokban fődöztem magam, jött Sopron felől *Baracsi László*. Engem keresett. Embereim megmutatták neki, hol vagyok. Minden felől löttek, ez azonban nem tartotta fel Baracsit, hogy oda ne jöjjön hozzám, átadni a szakaszparancsnok utasítását, hogy vonuljak vissza,

A szemközti kertből egy jó célpontot adó osztrák lőtt ránk. Baracsi fogta a Mannlichert s állva célba vette az osztrákot, A lövés nem talált, Baracsi már előttem állt az árok szélén. Repetált. Amikor újból célba kapta a fegyverét, eldördült az osztrák lövése s Baracsi némán, panaszos jajszó nélkül elvágódott, homlokán találva. Rámzuhant. Már halott volt. Kimásztam alóla, befogtam szemeit, Baracsi fegyvere az útra esett. Óvatosan behúztam magamhoz, kivettem zsebeiből a töltenyeket s álltam a tüzet még egy fél óráig, amikor végre sikerült visszahúzódnom embereimhez,

*

Néhai *Luksándor József* nyug. huszártábornagy az ágfalvi vasútállomás melletti villája ablakából nézte a történeteket.

Feltett kérdéseimre, hogy ki lötte le *Baracsit*, a szófukar, morózus, vérbeli katona lakonikus válasza így hangzott:

— A megszálló osztrák csapatok csak a *Steiner* pékig merészkedtek előre, Csendőrrjárőrjük fel-feltűnt néha a katolikus népiskola mellett, — ami később, úgylátszik a vasútállomás közelsége miatt főhadiszállásuk is lett, — de magát az ágfalvi vasútállomás épületét és közvetlen környékét csak úgy kerülték, mint macska a forró kását. Szentanuja voltam az első összetűzésnek. Láttam a felkelőket és láttam, amint Baracsi jött. Egyszerre a katolikus is-

kola felől kitűnően irányított lövés dördült el. A szerencsétlen embert bal halántékán fejlődés éri és hangtalanul rogy össze. — Ki lötte le?! — Alighanem osztrák csendőr golyója érte, de nem mernék megesküdni rá. Az első puskalövések után egész zenebona támadt. A néhány szál felkelő is lövöldözött, az osztrák csendőrök puskája pedig még a falu túlsó végén is megszólalt. Óriási tölténypazarlást vittek véghez az osztrákok . . .

A felkelők „Burgenland” új tartományi főnökét: *Dr. Robert Davy* osztálytanácsost is elfogják!

Dr. Davy így mesélte el ágfalvi kalandját az egyik bécsújhelyi hírlapíró előtt: „Az antantmisszió megbízásából *Rauhofer* udvari tanácsos kíséretében Ágfálva felé tartottunk, de autónkat feltartóztatták dacára annak, hogy *Sigray* főkormánybizos nyílt parancsát vittem. A patrul vezetője kijelentette, hogy *ez a rendelkezés őreá nem vonatkozik* és vissza kell térnünk Sopronba. *Ferrario* generálishoz siettünk, aki azonnal felhívta *Sigray* grófot, aki azonban kijelentette, hogy a parancsnokságot *Ostenburg* őrnagy úrnak adta át. *Ferrario* egy olasz karabinerit adott mellénk kíséretül s újra elindultunk. Újfent megállítottak. Ki is kellett szállnunk az autónkból. Fogolyként kezeltek. Egy-két kézigránátos egyén őrizetbe vett. Szerencsére, csendőrrjárőr élén, nemsokára odaérkezett egy *Ostenburg*-csapatbeli főhadnagy. Ez a finom modorú úr kijelentette: ahogy ezek az *elemek* viselkednek, az már rettenetes; *alapos rendet kell itt teremteni!* Végtelen udvariasan kiszabadított fogságunkból és a legelőzékenyebb módon kísért el az osztrák határig, csak becsületszavunkat vette előre, hogy szabadon visszatérhet az osztrák csendőrség által megszállt területen.”

Vitéz Endre László felkelőparancsnok (jelenleg gödöllői főszolgabíró) írja: „Felkelőcsapatommal augusztus 28-án indultam Gödöllőről Szombathelyre, majd onnan másnap *Nagyszentmihályra* és *Felsőörrre* azzal a feladattal, hogy ott szerezzek a csapatnak fegyvereket és *Pinkafőt* száll jam meg. Felsőőr az A-zónába eső terület volt. Az országúton fegyvertelenül meneteltünk irányába a késő délutáni órákban. Egyszerre 4 gépkocsi tele fegyveres antantkatonasággal és gépfegyverekkel ért utol és vett közre bennünket. A felsőöri járásbíróóság udvarára kísérték csapatunkat s őrizetünket *Trotter* angol kapitányra és francia gyarmati katonákra bízta. *Erdődy Tamás* gróf segítségével sikerült az est leple alatt elmenekülnünk, az éjszaka folyamán pedig a falun kívül összeverődtünk s egy helybeli felkelő vezetésével tértünk vissza a községbe. *Gróf Erdődy Tamás* volt ugyanis a tűzoltó-főparancsnok ezen a vidéken. Hirtelen tűzilárma kerekedett, félreverték a harangokat, az utcáról polgáremberek, asszonyok, gyerekek özönlöttek be a bedöntött ajtón és rohantak az udvaron levő fecskendőért. Ez a kavarodás elég volt ahhoz, hogy — egykét megijedt gyarmati bennszülött őrt néhány órára ártalmatlanná téve — a szemfüles felkelők meglépjenek. Talán mondanom sem kell, hogy csak *vaklárma* volt az egész.)

Szereztünk fegyvereket és másnap megszállottak *Pinkafőt*. *Pinkafőn* tábori őrsünket *Határfalva* (Sinersdorf) felől az első éjjel megtámadták *Volkswehr*-csapatok. Erős tűzharc után visszavertük őket. A felkelők közt sokan voltak olyan diákok, földműves- és iparosfiúk, akiknek úgyszólván puska akkor volt először kezükben, de becsülettel átestek a tűzkeresztségen.

Felkelőcsapatom egyelőre azokból az emberekből állott, akiket a gödöllői járásból hoztam magammal már korábbi beszervezések eredményeképpen és olya-

nokból, akiket Szombathely felé utazás közben a vonaton birtunk csatlakozásra. Nagyon válogatni nem lehetett. Befogadtam, aki jelentkezett. Előfordult, hogy olyan elemek is keveredtek a felkelők közé, akik a zavarosban akartak halászni. Ezeket azonban hamarosan megismerjük s a legnagyobb szigorral és kíméletlenséggel járunk el velük szemben. Csapatom 200 fő körül jár. Velünk szemben sokszoros osztrák túlerő áll. Ezek közül az osztrák csendőrség meglehetősen fegyelmezett, a Volkswehr, a szociáldemokrata védőőrség azonban, amely nagyobbára bécsi munkakerülőkből áll, katonai szempontból csekély értéket jelent. A felkelőalosztályokat lehetőleg vidékek szerint csoportosítottam, így Pinkafőn állomá-eozó alosztály *gödöllői* és *aszódi* járásbeliekből, az *árok szállási* alosztály *győrie*kéből, az *újrétfalui* *nagykátai* és környékbeliekből, a *buglói budapestie*kéből és *pécelie*kéből áll. Dacára annak, hogy túlerővel állunk szemben, abból az elvből kiindulva, hogy a legjobb védelem a támadás, a kezdeményezés mindvégig a mi kezünkben marad s járőreink osztrák területre is mélyen be-bejárnak. Főleg éjszakai vállalkozásokkal nyugtalanítják őket, mindaddig, míg azt a fővezérség *kifejezetten* el nem tiltja. Ezekben a vállalkozásokban édesatyám is résztvesz. Sohasem engedi kivonni magát.”

Tarnódi (Tischner) *György* naplójának kitépett lapjait küldte:

„Augusztus 28-án megérkeztünk *Szentgotthárdra*. Napsütéses, szép nyári nap van. Amint kiszállunk a vonatból, már vártak bennünket. Az állomástól kb. kilométer távolságban, egy rétségen telepedtünk le, ahol már sok tarka öltözékű emberrel találkoztunk. Minden bemutatkozás nélkül hamar összebarátkoztunk hiszen bajtársak vagyunk. Ma élünk s ki tudja, holnap mi lesz velünk? Az összegyűlt felkelők kb. hetvenen csoportokba verődve lázasan tárgyalnak.

Mérlegelik az eshetőségeket. Az osztrákok kiverése s *Rábakeresztúr* visszaszerzése a főtéma. Az első látottakból felocsúdva, végignézek bajtársaimon. Érdekes látvány. Nyár van még, de a sereg elkészült már a téli időjárásra is. Kopott, fakult katonaköpenyek, kinek a vállán, kinek a karján. Talán már a padlás valamelyik eldugott zugából kerültek elő, a világháború lecsendesedése óta, Ahányan vagyunk, annyi tarka-barka öltözék. Amott sátorlapvászonnal letakart kis dombok emelkednek. Odaóvakodom, Mi is lehet ott? Puskák, gépfegyverek, töltények.

Délelőtt 10 órakor sorakozó. Megkapjuk a beosztásunkat és elindulunk *Rábakeresztúr* felé, Itt kezdődik az első ütközet, A falut osztrák csendőrök és katonák tartják megszállva.. *Kémr[^]iSsmrSK[^]kí[^]iő* lehet, mert előre értesültek támadási tervünkről s teljes készenlétben vártak bennünket. Az osztrákok, akik szintén vagy 60-70-en lehettek, egy nagy vendéglőbe barikádozták el magukat. A vendéglőt először két oldalról, később elülről támadtuk meg. A tűzharc jó órán át tartott, míg végre az osztrákok az egyetlen menekülési útjukon, a vendéglő hátulsó kijáratán szállingóztak el egyenként. Ezzel *Rábakeresztúr* sorsa eldőlt. Amidőn néhány emberünk behatolt a vendéglőbe, 10 osztrák csendőr még mindig nem adta fel a harcot. Tovább tüzelt. Egyik bajtársunk megsebesült. Tíz osztrák csendőr fogságunkba esett.

Érdekes jelenete is volt az ütközetnek. A rábakeresztúri nagyvendéglős, akinek a kocsmájában voltak az osztrákok elbarikádozva, a legnagyobb tűzharc alatt zsebredugott kezekkel kiállt a vendéglő kapujába, — több mint valószínű, mámoros fejvel — s mint egy tábornok, diktálta a harc menetét. Ordítózva hívott bennünket, hogy jöjjünk már be a vendéglőbe s foglaljuk el, mert az osztrákok nagyrészt

már úgyis elmenekült. De megjegyzendő, „a *kis Napoleon*” sem mert kimozdulni a védett kapu alól!

Augusztus 29-én kémeink helyzetjelentése értelmében tovább meneteltünk *Pataíalva, Dobrafalván* át *Királyfalvára*, a magyar határszéli községbe, ahol főhadiszállásunk is lett. Ütközetre nem került a sor, mert az osztrákok látva elszántságunkat, jobbnak látták feladni a további harcot. *Királyfalván* gyanúsán néztek bennünket és bizalmatlanul viselkedtek velünk szemben az emberek, mert tény, ami tény, tarkabarka seregünk tényleg úgy néz ki, mint egy jobb napokat látott elzüllött társaság. Csak tegnap kezdtek el velünk beszélgetni s nagy meglepetésükre tapasztalták, hogy az előttünk kivonuló osztrák sógoraink által rólunk terjesztett müncheni hírek, nem felelnek meg a valóságnak. Az egy falusi gazda ma már megjegyezte: Úgy látszik, Magyarországon nagyon előkelő „banditák” lehetnek, hisz ezek mint úriemberek fizetnek meg mindent.

A *magyaróvári Gazdasági Akadémia* ifjúsága sürgönyöket küldött szét:

„Gyere azonnal Magyaróvárra. *Rupnik.*”

(*Rupnik* újonnan beiratkozott akadémikus, állítólag *Héjjas Iván* barátja.)

1921 tavaszán — írja *Anghy-Csaba* — néhány akadémikus barátom bizalmasan félrehívott egy állattenyésztéstani óra előtti szünetben? Az egyikük rovatozott úrlapot tartott a kezében és becsületszavamat vette, hogy kérdésükre akár igenlő, akár tagadó választ adnék, senki előtt említést nem teszek. A feltett kérdés úgy hangzott, hogy hajlandó lennék-e, ha sor kerülne rá, hazánk integritásáért fegyvert ragadni? Arról nem nyilatkoztak, kinek a vezetése mellett, milyen körülmények között? Az ívet aláírtam. Idevágó dolgokról hónapokig szó sem esett; így el sem tudtam képzelni, miért is hívhattak Óvárra?

A Magyaróvárra érkező akadémikusokat az óvári *Ébredő Magyarok Egyesületének* vezetősége vette létszámba, élelmezte és osztotta be szolgálatra.

Magyaróvárrott *Skultéthy Miklósnak*, akkori óvári főszolgabírónak, az északi felkelőparancsnokság lelkes szervezőjének és vezetőjének jelenti egy mosoni járőr, hogy reggel *Horky* főhadnagy „tájékozódás” végett átutazott *Pándorfalura*.

Augusztus 28-án délután fegyver és lőszer nélkül elindítják az összegyűlt gazdász-felkelőket *Zurány* felé. Este körülbelül 130 főnyi gazdászcsoport igényelt ott szállást a községi vendéglőben. Várt itt már egy 40 tagból álló szedett-vedett társaság is ... Élelmezés: à la carte, kiki saját zsebéihez mérten. Kedélyes multság, fegyver nélkül, egy órányira az osztrákok tábortüzétől...

A felkelővezérkar tagjai közül többen, — akik eleinte *Balf-fürdőn*, később *Sopronban* tartózkodtak — *Sigray* gróf felkérésére elhagyják Sopron vármegye területét. így: *Friedrich István* ny. miniszterelnök, *Urmánczy Nándor*, *Hir György*, *Héjjas Iván*, *Diniek Vidor* országgyűlési képviselők, *Inzelt* ezredes és *Wein Dezső dr.*

Megkezdődött a megszállt részek nyugtalanítása. Augusztus 29-én *Lahner Istvánt* erős járőr élén, *Szentmargitbányára* irányítják. A felkelők a falut két oldalról megtámadják és minden ellenállás nélkül üzik el az osztrák csendőröket. A futva menekülő ellenség köpenyegeit, hátizsákjait is hátrahagyja. A járőr parancsnoka felállít két tábori őrsöt. Az éjszaka folyamán a kettős őrs egyikét, amelyik egy kőbányában húzódik meg, az osztrák csapatok már-már körülfojgják, de a felderítő járőr visszafordul és „kivágja” a kecskeméti bajtársakat. Parasztsekéren közeledő osztrák csendőr elesik.

Héjjas Iván a déli frontszakaszon is megkezdi előnyomulását. A vas megyei *Alhó* község alatt augusztus 29-én, déli 12 óra körül géppuskával felszerelt negyven főből álló felkelőcsapat jelenik meg. Megszállja a falut, elzárja az utakat. *Kaas László* hadnagy pedig megszállja a 347. magaslati pontot és ott elhelyezett gépfegyverével és 16 emberével tűz alatt tartja a *Lapines* hidját, amelyen az Ausztriába vezető országút áthalad. *Héjjas Tibor* tizenhat embere az országút mentén húzódó lankás, erdős részekben keres fedezéket. Délután 1 óra tájban zene szóval vonul fel vagy három századnyi *Volkswehr* s jóval előttük néhány felvirágozott kerékpáros közeledik mint elővéd. Ezek a kerékpáros katonák bántatlanul haladhatnak el a felkelők rejtett fegyvercsövei előtt, mikor azonban a megszálló csapatok magyar területre érnek, *Kaas László* hadnagy gépfegyvere megszólal és az alig kétszáz lépésnyire menetelő ellenfelet ugyancsak szétrebbenti. Az utat övező erdők felől az oldalszárny kézigránátjai még inkább megrémítik az osztrákokat, akik pánikszerűen menekülnek a híd felé. Akarom mondani a híd alá, mert a felkelők gépfegyvere elzárja a visszavonulás útját is. Órák hosszáig tartó fegyvertűz következik ezután. Az ellenfél sikertelen ellentámadási kísérletei után a *Lapincs-patak* magas partjában keres fedezéket. Lehúzódik lőtávolon túlra és óriási kerülővel tér vissza Ausztriába. Az éjszaka leple alatt a maroknyi felkelőcsapat is visszavonul *Szentmihályra*.

Augusztus 29-én délelőtt félszáz felkelőből álló csapat, két géppuskával megrakottan, vonult be a vas megyei *Pinkafőre*. A községnek Ausztria felé eső magaslatait közepén vitéz *Kúti* felkelőfőhadnagy, jobbszárnyon *Csbai János* és balszárnyon *Varga*

Sándor rajparancsnokok szállják meg. Közvetlenül az út két oldalán ásító gödrökben kézigránátos felkelők helyezkednek el.

Délután 2 óra tájban erős osztrák lovasság és gyalogság közeledik *Sinnersdorf* felől.

A felkelők rajtaütése azonban nem sikerül. A biztosító járőr hirtelen megtorpan. Észrevette a felkelőket. Néhány lövést lead. Visszavonul és a főcsapathoz csatlakozik. Az osztrák csendőrség, katonaság a környező erdőségek fedezete mellett élénk tüzelést kezd. Fél öt órakor az óriási túlerőben levő osztrákok támadásba mennek át és a középső szakaszt visszavetik; de a két szárny keményen állja a sarat és szívós, elkeseredett keresztűz alá veszi a megszálló csapatot. Az útszéli agyaggödrök torka is mind sűrűbben ontja a kézigránátokat.

Az osztrák erő néhány gyengébb támadás sikertelensége után visszavonul eredeti állásaiba. Lassan beáll a sötétség. A tüzelés gyérül. Éjfél tájban a szabadcsapatok elvonulnak.

A felkelők is súlyos veszteséget szenvedtek. Hősi halált halt a kecskeméti *Szabó* szakaszvezető és *Papp* tizedes. Megsebesült: *Tassy Gergely*.

Szabó Józsefet az osztrák Volkswehr visszavonulásakor vérbefagyva hagyta az út porában. Néhány, emberi méltóságából teljesen kivetkőzött egyén a szerencsétlen felkelőt arcában a felismerhetetlenségig szétrugdosta.

Egy haldokló harcost meggyalázni, — ahelyett, hogy segítő kezünk nyújtanánk feléje, — az európai civilizáció, a keresztény és emberi felfogás legcsúfosabb arculütése!

A déli frontrész jelenti:

Augusztus 29-én Sárszentmihályról erősebb felkelőraj indult *Füvessy Imre* és *Kaas László* felkelő-

hadnagy vezetésével. *Augusztus 30-án* elfoglalták *Szénásgödör*, másnap *Nád* és *Felsőújlak* községeket. Utána a Fürstenfelddel szemközt fekvő *Radafalvát*.

Förster Lajos, aranyarkantyús vitéz, Kúnszentmiklós főszolgabírája, *augusztus 29-én* egy másik felkelőosztag élén *Szentgotthárd-Gyanafalva-Hohenbrugg* felé nyomult. (A hohenbruggi vasúti őrháznál egyik derék felkelő: *Gubicza Ákos* pesti főiskolás elesett.) *Gyanafalva* megtisztítása után *Malomgödör* is a felkelők kezébe került. *Augusztus 30-án Molnár Endre* felkelőszázados csoportjával szövetkezve, — *Försterék* elfoglalták *Velike* és *Mészvölgy* községeket is.

A felkelőcsapatok lelkesedése és harci kedve leírhatatlan.

Héjjas Jenő dr. írja:

„A Szentmihályra bevont felkelőcsoportokat *augusztus 30-án* délelőtt 11 órakor kis harcsegrégekbe tagolva, *Városszalónak* és *Borostyánkő* vonalára indítják az ott már harcban álló felkelők erősítésére. *Csabai János* lovasaival a *Borostyánkő-Alhő* közötti frontszakaszt kapja felderítésre és ez is marad számára az állandó portyázó terep.

Délután 1 órakor 28 felkelő 1 géppuskával kocsikon a két század Volkwehrtől megszállott *Felsőőrre* indul. A falutól kb. 2 kilométerre leugrálnak a fedezettel visszahagyott kocsikról s a terepelőnyöket kihasználva, terepszakaszról-terepszakaszra szökellve, észrevétlenül elérik a falu első házeit.

Az országút által keresztbeszelt Felsőőr útvoival párhuzamosan balról a *Pinka-patak*, jobbról a vasútvonal magas töltése halad. Mindkettő, úgy a meredek patakmeder, mint a magas vasúti töltés kiválóan alkalmas a faluban táborozó ellenség észrevétlen megközelítésére. *Gerley Mihály* a jobbszárny élén a vasút vonalát kapja 9 emberrel, vitéz *Taby*

Árpád 8 emberrel és 1 géppuskával a falun keresztül vezető országutat vállalja, míg a balszárny 9 emberének parancsnoka, *Héjjas Endre*, a Pinka-patak partján át közelíti meg oldalt a falut.

A főtéren gúlákba rakott fegyverek és négy szép katonai autóbusz. Odébb a megszálló század csoportban valami alkalmi himnuszt énekel.

A balszárny vágja közibük az első kézigránátokat, amelyek azonban — nem robbannak fel. Közben *Gerley Mihály* betör az állomásra. Kézigránátok és *Taby* géppuskája növelik a pánikot. A szétszórt osztrákok a falu alsó részén és a főtéren a vasútállomással szemben levő iskolában tüzelő állást foglalnak pár percig, majd rendetlenül futva hátrálnak.

Váratlanul *Gerley* és *Taby* géppuskatüzet kapnak. Az ellenség egy szakasza géppuskával a falu túlsó jobb oldalad a vasút és a falu közt levő 362-es dombtetőt váratlanul megszállta, ahonnan oldalazhatta a vasútállomást és az országútra is kitűnő belövés kapott. Az ellenségnek ez a szakasza minden elismerést megérdemel. A kapkodva futó osztrák katonaság visszavonulását mintaszerűen fedezte.

Később derült ki, hogy ez a szakasz stájer fiúkból állott. A felkelők ezután *Gerley* csapatát őrsegül hátrahagyva, útnak indultak, hogy ugyanez a csoport még aznap este *Szenteleket* is megtisztítsa az ellenségtől.”

Augusztus 31-én az *Alhónál* újra betörő ellenséget ismét *Kaas János* hadnagy fogadja. *Berényi Sándor* 4 emberével a hidat zárja le, a *Lapines* partjának védelme mögött. *Juhász Ferenc* 12 emberével a 347-es magaslat erdős szegélyét tartja, tüzelve onnan az úton még fel nem fejlődött ellenségre. *Kaas* géppuskája és *Juhász* kézigránátosai újra eldöntik Alhó kérdését, amelynek hidját később egy osztrák járőrnek *Tilczter Ervin* szakasza által kézigránáttal visz-

szavert támadási kísérlete után *vitéz Taby Árpád felégetteteti.*

A „*Le Temps*” egyik cikkében tanulmány tárgyává teszi a nyugatmagyarországi vármegyék kérdését. A lap azt írja, hogy az antantnak meg kellene vizsgálnia, hogy a jelen pillanat valóban olyan-e, hogy a magyar terület Ausztriának juttatása a legkevesebb nehézséggel járna? A helyzetet ugyanis úgy ítéli meg, hogy a politikai nehézségek mellé gazdasági nehézségek is járulnának. Ausztria pénzügyi gyógyulása ugyanis csupán csak tervezet, ezzel szemben azonban Magyarország, mint földművelő állam, máris kétségbevonhatatlan tünetét mutatja az újjáemelésnek. *Elhíhető-e, hogy a nyugati vármegyék parasztsága ily körülmények között ég a vágytól, hogy elszakadva Magyarországtól, osztrák fennhatóság alá kerülhessen?! Kérdés az is, szabad-e az antantnak Ausztria területét növelni, anélkül, hogy tudná, hogy bizonyos idő múlva Ausztriából mi válhatik? A „Le Temps” még azt is megjegyzi, hogy Magyarország tiltakozik Ausztriának a német birodalom által való esetleges annektálása ellen és azt követeli, hogy Nyugatmagyarországot a továbbiakig hagyják meg Magyarország mellett!*

Fegyverre! ***Nyugatmagyarország népe!***

A „*Rendeleti Közlöny*” 1921. évi augusztus 28-iki számából:

— A kormányzó *Prónay Pál* kir. kamarás, huzáralezredest, saját kérelmére, a nemzeti hadsereg kötelékéből elbocsátotta.

— A belügyminiszter 75.643/921. VII. számú rendelete szerint Nyugatmagyarország átadandó területeire *augusztus 30-tól* kezdődőleg csakis hivatalos kiküldetésben, legfelsőbbfokú hatóság nyílt rendeletével; magánügyben elsőfokú rendőrhatalóságok által kiállított utiigazolványok *feltétlen megbízható egyéneknek* is csak *kivételesen*, rendkívül sürgős és fontos esetekben állíthatók ki Vidéken az utazási igazolványokat az illetékes járási főszolgabíró, városokban az államrendőrkapitány állítja ki.

*

Amíg a „*hitetlen megbízható*” egyének uti igazolvánnyal utazgattak, addig az ú. n. „*megbízhatatlan elem*”, a nyugatmagyarországi felkelők táboráig ugyancsak nekilátott a komoly szervezkedésnek, nemcsak a megszálló osztrák csapatok ellen, hanem — sajnos — *a saját magyar kormánya ellen is*. Hála Istennek, ez sikerült!

A sűrűn megjelenő felkelő-röpiratok egyike:

Fegyverre! Nyugatmagyarország népe!

Zúgjon a fergeg, sújtson le a villám s borul-

jon hát vérbe dobraütött hazánk! Legyen immár vége a rimánkodásnak, ne kolduljunk tovább is azt, ami a mienk, ne csókoljuk a port hitvány rablók lábanyomán gyáva alázattal, *mikor a kezünkbe fegyvert ragadhatunk!*

Már meg is markoltuk! Békés falvainkban hallik már a puskák ropogása, csorog már a vér az ősi rögökre, hullaszagra szálló rút döngeselyűknek gyáva jajgatása tölti be a léget! Szaladnak a rablók, mert nem vagyunk hullák, hazudott a világ, s aki azt hirdette, hogy mi már nem élünk, hogy már sírba tettek, hogy a hiénanép jöhet már a koncra, halotti torunkra.

Nem haltunk meg és nem fogunk meghalni soha, \ mert nem vagyunk gyávák, nem vagyunk hitványak, akik buta öngyilkosként csak azért dobják el drága életüket, mert kétségbeesetten félnek a haláltól.
Mi élni akarunk!

Ezért fogtunk fegyvert s vesszen el mindenki, pusztuljon el harcban, ki az életünket el akarta venni képzelt óriások háta mögé bújva, gyáván meglapulva!

Nyugatmagyarországi Testvérek!

Nem vagyunk egyedül, akik jóban-rosszban soha el nem hagytak, akik a rabságból mindig kiváltottak, lobogó haraggal mint az Úristennek, a Magyar Isten? nek sújtó ostorai, segítségre jöttek.

Mögöttünk a csonka haza minden felébredt magyarja!

Megüzentük nekik mind, akik ott élünk, *magyarok, horvátok, vendek s mi, magyar-németek*, hogy rongy az a papír, amelyen eladtak, hogy a mi szívünknek egyetlen érzése, a mi lelkünknek egy gondolata nincs abba beleírva.

Megüzentük nekik ordító szavunkkal, hogy *soha nem leszünk más haza fiai, csak Magyarországé!*
Sopronnak piacán lángban égő arccal százszor

megesküdtünk, százszor megfogadtuk, hogy a halálban is közös lesz a sorsunk.

Ezer esztendőnek fényes dicsősége együtt talált minket. Vészben, zivatarban egymásnak vetettük sebzetlen hátunkat, a csorgó vérünk összekeveredett s amikor verőfény lett, együtt mosolyogtunk. Ez volt a mi sorsunk!

Egy a sorsunk ma is! Nyugatmagyarország meggyalázott földjein a közös hazáért, közös boldogságért együtt megyünk harcba.

Együtt, mert itt vannak Szent Magyar Hazánknek veretlen hősei, ídesorakoztak velünk verekedni, vállvetve harcolni azzal a nyomorult hitvány ellenséggel, aki azt gondolta, hogy mi már elárvultunk, hogy a magyar haza odalökött minket kiéhezett, girhes, gazdátlan kutyáknak szemétládájába.

Hát nem dobott oda! Ha alá is írta azt a papírrongyot egy levert országnak rabigás kormánya, ha alá is írta, reszketett a kéz, könnyezett a szem s nem hitt az a lélek az aláírásban!

A kényszer pennája, meg a könny tintája rótt a betűket, de az igazi érzés, a nagy tiltakozás, az a nagy fergeteg, ami most jött ide a mi rablóinkhoz sújtó menykövévei magyar hitet tenni.

Nem hagytak el minket! Mert addig, amíg a magyar politikát fájó tétlenségbe rendelte a „győztes”, – a magyar nemzetnek minden politikán kívül álló szülőtte: „az ébredés nagy gondolata”, bennünk éli

Nyomában hősök verhetetlen sora özönlik nyugatra mint istenítélet, igazságot tenni.

Ezért szól a puska a nyugati határon és gyáva jajgatással azért fut hitványul, aki rabolni jött, aki a nyakunkra igát akart tenni, aki rabbilincset hozott a kezünkre, aki a maga éhes nyomorúságát a mi kifosztásunk árán akarta lecsillapítani, aki minket akart még önmagánál is koldúsabbá tenni.

A pusztulás, romlás most is nyugat felől köze-

ledett hozzánk, mint annyiszor a múltban. A régi kapzsiság rabló étvágyával megint Ausztria, megint ez a kitartott becsstelen zsaroló, ez az örök fosztogató akart lecsapni ránk.

Gyalázatos rút hálátlansággal elfelejtette a multat, melyben az utolsó betevő falatját is a magyar föld adta, amelyben vad, gyilkos hordák ellen a magyar kard védte s magyar vér folyt érte.

Undok kapzsiságában elfelejtett mindent s a legelső alkalommal mint egy haramiabanda rohant meg bennünket, hogy ezt a szerencsétlen, ezer sebből vérző hazát megrabolják.

A kommunista zsványok, a vörös gazemberek rongyos „hadserege” hódítani akart.

A csavargók, csirkefogók, a bécsi városliget éhes apacsai, hintáslegényei mibelőlünk akartak jóllakni.

A büszke magyar zászló alá odasereglettek a mi fiaink is, odaállott Nyugatmagyarország népe, hogy megvédelmezze az ősoktól dicsőségben reá hagyott földet és a maga boldogságát. Úgy nő a mi fegyveres seregünk, amint a haragos keserőségünk nőtt a békeszerződésnek arra a rettenetes szégyenletes és örülten buta parancsára, hogy ezután osztrák szolgák leszünk.

Nem leszünk! Eddig csak odakiáltottuk a világ fülébe, eddig azt reméltük, meg fogják hallani, hogy mi *mindnyájan magyarok vagyunk*, de hogy nem hallották meg és hogy mégis reánk szabadították ezt a rablókaravánt, hát most elhallgatunk a szóval, a panaszkodással, a gyáva kérleléssel, *elhallgatunk, mert beszél helyettünk a fegyver!*

Az a fegyver, amit gyáván kicsavarni kezünk-ből többé nem engedünk, mert tudjuk, mert látjuk, hogy ettől a gyáva ellenségtől meg nem tudjuk védeni magunkat és azt is tudjuk, hogy *ez a gyáva népség lenne a legbátrabb zsarnok, a legkönyörtelebb kényúr, ha meghódolnánk nekik.*

Nem hajtjuk lába alá a fejünket. *Nem leszünk a gyávák gyávája*, nem leszünk hitványabbak lengyel-nél, töröknél, akik megrabolni nem hagyják magukat.

Bűnös kishitűséggel elég soká túrtünk, elszenvedtük az arcul veréseket, a szétvagdalásunkat, a megalázásunkat, elszenvedtük, mert *féltünk a mumustói*, amit gyermeki jesztésre a falra festettek.

Túrtunk gyáva tétlenséggel, mert az idők máig nem születtek egy vezért, aki azt a mumust a magyar falakról levakarta volna. De itt van a vezér: az Ébredő Eszme. A magyarok Istene megkönyörült rajtunk, a csapások sötét éjszakájába felgyújtotta a fényt, fellobbantotta a magyar mezőkön a tábortüzekeket s a táncoló lángoknak fényénél Árpád hős fiai pajzsukra emelték az új hősregéknek legendás alakját:

Héjjas Ivánt és ébredő vezértársait.

Megkönyörült rajtunk a Magyarok Istene! Az utolsó órán, mikor már a sírba tették a koporsót, mikor már a sírás, búcsúzásnál tartott, akkor rendelte nekünk őt, akkor küldte ide, hogy szétrúgja a gyávaságból emelt ravatalt, hogy széttörje a koporsót és ezerév haragos szavával odakiáltsa az egész világnak: *Megálljatok! Ti élőt temettek!*

Letépte rólunk a koporsófedelelet s mi egy félig eltemetés nagy borzadásaival, megirtózásával ordítunk fel fegyveres kezünkkel: *Nincs tovább!*

Nem fekszünk a sírba! A szétrúgott ravatalt újból összeróni sohasem engedjük! Nem nézzük télenül, mint hozza felénk türelmünk a halált, megvívjuk a harcot, ami életet hoz!

Nyugatmagyarország népe!

A kibontott zászló diadalra lobog, a hiénáfalca esze nélkül szalad, oszló hulla helyett elevenre talált, üres szekerein rablósákmány helyett halottait hordja. Nem tapossa már a magyar haza földjét s

ha még egyszer rálépne, behull a sírba, amibe minket akart eltemetni!

Nem hagyjuk magunkat és nem bír velünk senki! Rettentő erő az, mely az életért harcol.

Mi azért harcolunk! Harcolunk bátran, megfordulás nélkül, harcolunk azzal a hittel, hogy ebben a harcban mindent megtartunk, amit harc nélkül elvesztettünk volna.

Harcolunk, mert drága szép hazánknak, ezeréves Magyarországnak nem tudunk soha istenveledet mondani, nem tudjuk az apánk sírját a temetővel együtt idegen földbe, átültetni, nem tudunk kibontakozni forró testvéri ölelésből, nem tudjuk elfelejteni a Himnuszt, nem tudjuk kitépni az egész szívünket mint egy rongydarabot, nem tudunk mi soha, de soha mások: *csak magyarok lenni!*

Riadjon hát a riadó, verje fel a világot a csatazaj és bámulják meg jövő évszázadok, hogy *mit tesznek azok, akik a temetésükön feltámadtak.*

Ezt üzenjük most minden népeknek Nyugatmagyarországról mi:

*Nyugatmagyarországi
magyar, német és horvát magyarok.*

*

Szeptember 5-ikén jelent meg a „*Nyugatmagyarország Védelmi Szervezete*” proklamációja a világ népeihez és Európához:

A világ népeihez!

Az ezeréves Magyarország nyugati szegélyén háremszáz ezer német boldog békességben élt az ősi földön az: ott lakó horvát és magyar testvérekkel. A világháború borzalmi közepette hozzánk is eljutott a Wilson-féle önrendelkezési jog elve, mely szerint egy népet sem lehet megkérdezése nélkül és akarata ellenére idegen fenhatóság alá

utalni. Ebben a tudatban tettük le a fegyvert s most akarunk ellenére, megkérdésünk nélkül az éhező és rongyos Ausztriához akarnak minket birkanyáj gyanánt odaterelni.

A magyar kormány kénytelen levenni rólunk a kezét s most itt állunk egy beteg mostohához átutalva. Ezt nem tűrheti el a világ civilizált népe. Ezért a világ népeihez fordulunk kétségbeesett jajiáltásunkkal segítségért, mivel ebbe a csúfságba ' soha se fogunk beleegyezni. Ha erőszakkal akarnak belénk gázolni, megtehetik, de mi fegyverrel a kezünkben fogjuk megvédeni ősi földünket. Inkább jöjjön a hősi halál, mert Nyugatmagyarország népe nem tűrheti, hogy rabszolgamódra adás-vevés tárgya legyen. Minden férfi fegyverrel a kezében fogja igazunkat megvédeni és elkeseredett csapataink várják szabadságharcunk diadalát vagy hősi elpusztulásunkat.

*Nyugatmagyarország Védelmi Szervezete.
Főparancsnokság.*

Ugyanilyen felhívással fordult a szervezet a hatalmas és szabadságszerető Amerikához is.

Kirschlag

Szeptember 2-án *borostyánkői Egan Imre dr.* ny. főispán, az egyik lovas szabadcsapat vezetője, osztrák fogságba kerül. Késő este két helyről jön az a telefonjelentés, hogy Egan elesett. De szemtanúk előadása nyomán már megállapítható, hogy a fogságba jutásról szóló hír igaz. A dolog úgy történt, hogy *Egan* Pörgölény felé haladt lóháton Pulya felől. Valószínű, hogy az osztrákokat valaki értesítette jöveteléről, mert ezek lesállításban várták. Gyanús az is, hogy *Karácsonyi* molnár, aki nagyon barátkozott az osztrákokkal, egy rövidebb úton elébe került és éppen abban a percben ért oda szekérével, mikor Egan az őt megadásra felszólító osztrákokra karabéllyal tüzelni kezdett. *Karácsonyi* segítség helyett ostorral *Egan* szemébe vágott, majd ráugrott és visszarántotta úgy, hogy a fegyver kiesett kezéből. Az áruló molnár hátulról derékon kapta és addig birkózott vele, míg az osztrákok odaértek. Dulakodás közben *Egan* ismételtelen elsütötte pisztolyát és az egyik osztrákot meg is sebezte. De a küzdelem egyenlőtlen volt. A sok osztrák lenyomta a felkelőt, aki közben két könnyebb természetű bajonetszúrást is kapott jobb karján. Míg a dulakodás tartott, az osztrákok puskával verték ahol érték *Egant*, de mikor ez feladta a küzdelmet, abbahagyták, a sebesültet összekötözték, feldobták a molnár kocsijára és vitték *Kirschschlag* felé. Útközben a szerencsétlen, megkötözött, vérző sebesültet ütötte-verte, aki csak tehetett. Féltoltan

ért a kirchschlagi kófházba, ahol szerencsére védelmébe vette egy úri gondolkozású ezredorvos.

Wien, szeptember 3. A „Rote Fahne” értesülése szerint az osztrák kormány rendeletet adott ki, mely szerint az Ausztria- által megszállt nyugatmagyarországi területen nem szabad kommunistákat megtűrni és az ott tartózkodó kommunistákat le kell tartóztatni. (Az osztrák kormány ezt a titkos rendeletet bizonyára a nyugatmagyarországi lakosság megnyugtására bocsátotta ki.)

A felkelő magyarok által megszállt területen a következő szövegezésű falragaszok jelennek meg:

Polgártársak!

Közös ellenségeink azt a rémhírt terjesztik felőlünk, hogy mi azért jöttünk ide, hogy békés polgártársainkat vagyontuktól, esetleg életüktől is megfoszszuk.

Aki ilyen hírt terjeszt, az hazaáruló, azt lökjétek ki magatok közül és adjátok kezünkre.

A mi ittlétünknek, amint láthatjátok is, egyetlen szent célja, hogy hazánknak agyonsebzett testéről le ne szakíthassanak benneteket és ezért áldozzuk — ha kell — édesörömet életünket és vérünket. Senkinek — hacsak nem áruló, rémhír terjesztő, vagy közönséges gonosztevő, — bármely fajhoz, felekezethez tartozzék is, nem lehet semmiféle bántódása.

Végezzétek ezért nyugodtan munkátokat, mert örködünk vagyontok és személyetek felett.

Az eddigi árulóknak me gbo csaj tunk, ha azonnal felhagynak gaz működésükkel és szent célunknak szolgálni igyeksenek.

Csapataink egyes emberei által esetleg elkövetett kihágásokat jelentsétek az alhói, tárcsái, borostyánkői és felsőöri különítmény parancsnokságnál.

Hazafias üdvözlettel

a Szabadcsapatok Parancsnoksága.

— Jól emlékszem Páter Bónisra — írja *Fuchs Endre dr.* —, a hazájáért mindent feláldozó, lelkes Ferenc-rendi szerzetesre, aki katonaruhába öltözködve, a kőszegi Elite-kávéházban kávéját szürcsölgetve, mesélte el az ágfalvi történetet.

Másnap kedd volt. Kora reggeltől izgalomban voltunk. ígéretéhez képest Bónis Páter ismét megjelent Kőszegen és a Bálház-kertben gyűlést rendeztünk délben. Kőszeg történelmében kevés oly szép nap volt és lesz, mint e nap, amikor az elhangzott lelkes beszédek után azonnal mindenki fegyvert akart ragadni.

Ebéd után 2 órakor a városmajorból indult az első csapat. 33-an voltunk. A jelentést *Petvetits Ede* tanár, cserkészparancsnok adta le gróf *Erdődy Tamásnak*, aki útrakészen, őrnagyi rangfokozatban jelent meg.

„Kettős rendek jobbra át, irány utánam”, hangzott a lelkes kommandó s mi magyar nótára gyűjtva, vígan hagytuk el a várost. Sapkánk, gomblyukaink tele fehér szekfüvel, őszirózsával, indultunk csupa jó barát... A honvédlaktanyáig kísérték bennünk, aztán minket lassan eltakart a rohonci országút pora.

Velemben egy kis pihenőt tartva, *Bozsokon* megerekedtünk, mert hatalmas záporba kerültünk. Este felé járt már az idő, mikor Bozsokról még mindig zuhogó esőben megindultunk. Alig bírtunk tovább menni, az utat annyira feláztatta a nagy eső, mely makacsul továbbra is arcunkba csapott. A sárban csúsztunk előre, de tréfás hangulatunk nem hagyott el. Voltak, akik félcipőben és fehér nadrágban jöttek, ezeknek nem hagytunk békét, pedig szegények sokat szenvedtek.

Rohoncon vacsoránk elköltése után egy küzdelmes és fáradtságos nap emlékeivel tértünk nyugovóra, a várban kapott kis szobában, ahol a földre terített szalmán aludtunk.

Szerdán indultunk, délelőtt tovább Rohoncról. . . Vonaton mentünk Nagyszentmihályra — onnan meleg napsütésben — ekkor száradt meg rajtunk a ruha — gyalog Városszalónakra, Az itt látott felkelők egészen katonás életet éltek. Itt értek bennünket utói azok, akik később indultak utánunk. Itt már tágasabb helyen, az iskolában aludtunk s vidám hangulatban ébredtünk csütörtökön reggel. Maradásunk természetesen itt sem volt. Hogy voltaképen ki dirigált bennünket, nem is tudom, csak arra emlékszem, hogy a kora délutáni órákban már Tárcsán voltunk. A Batthyányi-szállóban szállásoltak el bennünket. Kitűnő helyünk volt. Itt volt Budaházy is vezérkarával, akik azonban úgy emlékszem, nem jó szemmel néztek bennünket. Haragudtak, hogy össze-vissza egy puskánk volt, Erdődy Tamásnak karabélyá, melyet azonban reggelre „megcsaptak”.

A tettes nem került elő, sem a karabély, ellenben innen is tovább zavartak bennünket Felsőőrre.

A csendőrlaktanyában laktunk, egy tágas, nagy szobában szalmán. Pokrócot is kaptunk, szóval kezdünk belejönni a katonaéletbe. Rozsdás orosz puskákat kaptunk s azon neveltünk, hogy a „fiatalok” nem értenek a fegyvertisztogatáshoz. Mi öregek tisztogattuk is, meg nem is, a rossz puskát, melynek verchlussa sem működött becsületesen.

Szombaton délelőtt a felkelőparancsnokság, — mely itt székel — szemlét tartott, meg is dicsérték bennünket, csak arra intett *Taby* főhadnagy, hogy aludjunk egész nap, mert jöhet az idő, mikor három napig sem pihenhetünk. *Erdődy* itt már nem volt velünk. Parancsnokunk *Örményi Zoltán* hadnagy lett. Annyi időnk volt, hogy haza ne csak egy-egy lapot írjunk, hanem egy külön helyzetjelentésben számoltunk be, mely ma berámázva, mint a felkelés egyedüli emléke, a városháza egyik szobájában nyert elhelyezést.

Vasárnap reggel a kőszegi szakaszt én vezettem templomba, Veni Sancte volt. Mi is úgy éreztük, hogy most kezdődik a mi felkelésünk, melyhez a jó Isten segítségét kértük.

Mire kijöttünk a templomból, a Fötéren már hosszú sorban álltak a parasztszekerek készenlétben. Egy az osztrákoktól elrekvirált autóbusz száguldott idegesen. Délben szplgálatba kerültem. *Hir György* is itt volt, állandó tanácskozást folytatott Tabyval, Héjjas fiúkkal, Páter Bonis is feltűnt délután, *Máté* hadnaggyal ismerkedtem meg. Most állították össze véglegesen „uniformisukat”. Jobb oldalon felcsapott kalap *szélére* varrták a felkelő jelvényt: pajzsalakú lemezen a zöld mezőben fehérlett a kettőskereszt. Zöld cserkészing feszült rajtuk, a derékszijat húzta a nehez stájer pisztoly, török. Este riadót fújtak.

Egy-kettőre a kijelölt helyen termettünk. Finom karabélyokat kaptunk, 200 darab töltényt hozzá, 8 darab kézigránátot és szuronyt.

Összeállították a rohamkülönítményt Taby főhadnagy parancsnoksága alatt. Mi kőszegiek, mint önálló alosztály, a 3, rohamsoportot képeztük. Szakaszparancsnokunk *Örményi Zoltán* volt, rajparancsnok *Szinetár Endre*.

Az est már sűrke palástartal feküdt a tájra, amikor elkészültünk. Felhangzott eskünk. És eskünk egész életünkre el jegyzett bennünket a Nagy-Magyarország gondolatával, melyért élünk, bármely pillanatban küzdünk, ha kell, halunk.

Szekérre ültünk.

Elöl haladt az autóbusz, utána a szekerek hosszú-hosszú sora, mentünk előre, hogy merre, azt nem is kérdeztük.

Felsőörről szekereink lassan dőcögtek előre a sötét éjszakában. Tilos volt a beszélgetés is, dohányzás is, csakhamar erőt vett rajtunk az álmoság.

Aki szemfüles volt, hosszában lefeküdt a szeké-

ren, a többiek azonban annál kényelmetlenebb helyzetben voltak, eltekintve attól, hogy mindig attól kellett félni, hogy a szomszéd elbóbiskoló szuronyát, mely a puskára volt tűzve, véletlenül belénk mártja. Közbe-közbe kézigránatok potyogtak le a szekérről. Ilyen kellemes utazgatás közben értünk éjfélkor *Borostyánkőre*.

*

De lássuk most már időrendben, részletesebben e fontos eseményeket:

Szeptember 4. Felsőlőr.

Délután folyamán a *felkelő rohamkülönítmény* felállítása! A rohamkülönítmény áll három *rohamcsoportból*. Egy-egy rohamcsoport létszáma: egy parancsnok, egy rohamszakasz, három roham járőr s egy könnyűgéppuskás szakasz két géppuskával. Csoportonkénti állomány 35-40 fő.

A *különítmény* parancsnoka *Taby Árpád* felkelőfőhadnagy. Az *első rohamcsoport* parancsnoka *Melegh György* t. hadnagy. Legénysége: a *magyaróvári gazdászok* és *Francia-Kis Mihály kecskeméti* emberei.

A *második* rohamcsoport parancsnoka *Werner Károly* t. zászlós. Legénysége: *Kecskemét-környéki* emberek.

A *harmadik* rohamcsoport parancsnoka *Örményi Zoltán* t. repülőhadnagy. Legénysége: a kőszegi különítmény s beosztott kecskeméti felkelők.

Indulás! A felkelő rohamkülönítmény *Taby* felkelőfőhadnagy parancsnoksága alatt 20 óra-kor kocsikon indul *Felsőlőr-Tarcsafürdő-Borostyánkőre*. Borostyánkőre éjfélkor érkezik, ahol a fentemlített parancsnokokon kívül *Budaházy* százados és *Bonis* páter jelenlétében

Taby felkelőfőhadnagy a következő parancsot adja:

„*Helyzet szeptember 4-ikén:* Kúpfalva (Kogel és *Letér* (Lebenbrunn) községekből ellenség kiverve. Ellenség *Pörgölényben* (Pilgersdorf) kb. 200 osztrák csendőr, egy őrnagy parancsnoksága alatt. *Németgyirót* (Gerersdorf) és *Lantosfalva* (Bubendorf) községekben kisebb osztrák biztosító csapatok vannak.

Támadás! Németgyirót (Gerersdorf), *Lantosfalván* (Bubendorf) át *Pörgölényre* (Pilgersdorf), ahol *Letér-* (Lebenbrunn)-ből a II. felkelőhadseregtől beérkező 50 főnyi csoport az ellenséget hátbakapja. A harc kedvező befejezése után előnyomulás a Zóbern-patak völgyében *Kőpatak* (Steinbach) községen át az osztrák határig.

A 2. csoport támad *Lantosfalvára*, az 1. csoporttól keletre, az országúton át, ennek a községnek oldalába; a 3. csoport a hegyeken át *Lantosfalva* oldalába érkezzék be. Ott, beérkezéskor, ha támadáshoz csoportosulását befejezte, füst-, illetőleg tűzcsóvával jelezze azt. *Lantosfalvát* a nyugati oldalába támadja meg és vágja el a visszavonuló osztrákok útját.

Minden csoporthoz egy-egy vezetőt osztanak be.

Támadás kezdete a 3. csoport jeladása után, de legkésőbb 5 óra 30 perc. (Óraigazítás. Parancsisméltés.)”

Szeptember 5.

Indulás *Borostyánkőről* (Bernstein) 1 óra 5 perckor *Gyöngyösfőn* (Günseck) át *Hosszúszegre* (Langeck). 4 óra 20 perckor érkezik meg e csoport; kocsiról száll és vezető a megparancsolt helyig kísér. Sötét, nyirkos az idő, az emrerek fáznak; rossz a hegyi szekérút s így a

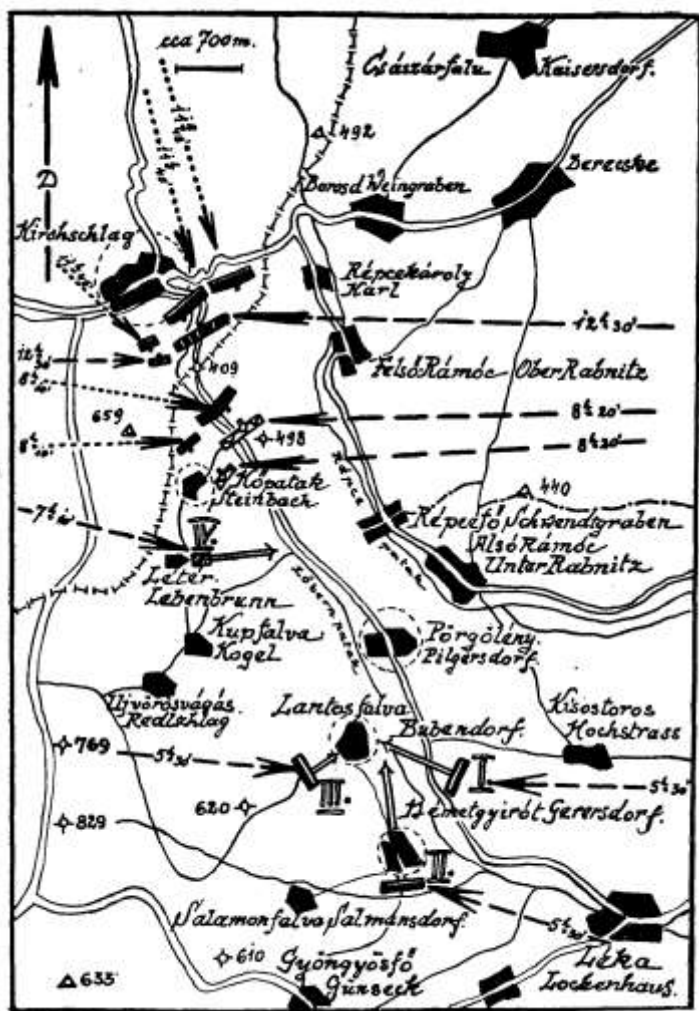
csoport csak 5 óra 15 percre ér helyére. Még lenne 15 perc, mely a támadó alakzat felvételére elég, de *Németgyirótnál* már ropog a puska. (Később derül ki, hogy a 2. csoport egyik harcjárőre túl közel jutott az osztrákokhoz és az a tüzet megnyitotta, mire a támadás megindult.) A 3. csoport is csatlakozik a támadáshoz. Menekülő osztrák csoport tűnik fel. Rövid puskázás, mert már nyomuk veszett.

6 óra 15 perckor kézigránát összdobás a falu oldalbejáratára és néhány pillanat múlva — parancs szerint — Örményi csoportja a katolikus templom harangját kongattatja meg, annak jeléül, hogy a falu szélét elérte csoportjával. *Három* osztrák csendőrt foglyul ejt.

7 órakor, a falu elfoglalása után, a rohamcsoportok a völgyiben egyesülnek.

Támadás Pörgölényre! — A felkelőcsoportok *puskalövés nélkül* foglalják el *Pörgölényt* (Pilgersdorf). A falu túlsó szegélyétől körülbelül másfél kilométerre, a Zöbern-patak. — 376-on, kisebb osztrák ellentállás észlelhető, amit a szabadcsapatok könnyűszerrel visszanyomnak. Nemsokára feltűnik *Letér* felől a patak mentén a II. felkelőhadsereg csoportja, *Budaházy* felkelőszázados parancsnoksága alatt, körülbelül 32—35 fővel. Egyesülten folytatódik tovább az előnyomulás *Kőpatak* (Steinbach) felé. 8 óra 20 perckor Kőpatakot nyugatra elhagyva (egy járőr bemegy!), a régi osztrák háttár felé közelednek a szabadcsapatok. 8 óra 30 perckor a felkelők kerékpáros élét az osztrákok tűzrajtaütéssel fogadják. Az él harchoz fejlődik.

Mindkét részről heves tűzharc kezdődik. A felkelőpuskások lassan tüzet szüntetnek, mert

A kirchschlagi csata vázlat.

Felkelőcsapatok helyzete 1921 szeptember 5.-én: 5^h30'-kor, 8^h 20'-kor és 12^¼ 30'-kor. I. Gazdász-csoport. II. Werner-(vitéz Taby-) csoport, III. Örményi-csoport. IV. Budaházy-csoport. — Osztrák helyzet (osztrákok által megszállt részek pontozott karikával jelölve!): 8^h 10'-kor és 11^h45'-kor.

takarékoskodniuk kell a lőszerrel, csak a géppuskák kattognak farkasszemet nézve.

9 óra 15 perckor a felkelők délnyugati szakasza oldalozó osztrák támadás veszélyének van kitéve. Fél szakaszt (12 embert) a délnyugati magaslatra küldenek fel, hogy a balszárnyat biztosítsa. A kiküldött biztosítás tüzmegnyitása az osztrákokat meglepi, akik gyors tüzelésbe kezdenek, majd tartalékot vetnek be oda.

Gyalogsági ásó hiányában e felkelőszakasz magát beásni nem tudja s a megkezdett támadás után, az erős ellenséges puskatűz elől, az erdő szegélyére visszavonul.

Szánalmas látvány! A két arcvonal közé kerül egy kőpataki tehénpásztorlányka, aki a nagy tüzelésben eszelősen futkos össze-vissza, Amint már említettük, a felkelők tüzet szüntetve vonultak vissza, de az osztrákok tovább lövöldöztek. Valamelyik osztrák golyó agyonlövi a szerencsétlen lánykát...

Taby (a felkelés idején „*Rótt főhadnagy*”) a veszélyeztetett balszárnyra egy kézi géppuskát és 12 fő erősítést vet be.

A felkelők nagyobb része — miután feleslegesen tüzelniök nem szabad — dacára az esőnek, éhesen, fázva, a kimerültségtől el-elbóbiskol.

Parancs érkezik *Taby Árpádtól*. *Örményi* egy harc járőrt küld *hozza*. *Vig* felkelőszakaszvezető — öreg harctéri róka — csakhamar jelentkezik és *Taby* a jobbszárnyon előre küldi. A sűrű erdőben e járőr rövidesen az osztrák oldalába és hátába jut. Ezt *Taby* parancsnoknak jelenti, aki erre egy géppuskával előre megy. 10 óra 15 perckor a felkelők újabb tüzet nyitnak. Közben *Taby* is előérkezik és az oszt-

rakok oldalába alapos géppuskatűzet fektet. *Ki is lő egy osztrák géppuskát.* A balszárnya: is beérkezik ugyanekkor az erősítés.

Az osztrák erre a meglepő oldalozó tűzre megrendül és tervszerűen hátrálni kezd. A felkelők — sajnos — nem veszik észre s így *Taby* parancsa a rohamra, már megkésetten érkezik. Az osztrákokat a mögöttük tartózkodó politikai megbízottak visszazavarják állásaikba, ahol még fokozottabb tüzelésbe kezdenek.

11 óra. A tüzelés mindkét részről a végletekig fokozódik.

11 óra 20 perckor Taby parancsára *Örményi* a rohamot megindítja. A felkelők leírhatatlan lelkesedéssel rohannak előre és egykettőre az osztrák határt érik. A Zöbern-patak mindkét partján a lendületes rohamtól megfélemlített osztrák Volkswehrek bokrokba rejtőznek. Foglyul ejtik őket. Néhány osztrák halott hever, akiket az osztrákok már magukkal vinni nem tudtak.

A roham előtt néhány pillanattal a balszárny is megkezdte támadását, amelyet az osztrák, fejvesztett tüzeléssel viszonzott.

11 óra 30 perc. A völgy ölén már osztrák földön nyomulnak előre a felkelők. A félrevert *Kirchschlagi* harangok kongó zúgása áthallik a harci lármán. Jobbról-balról fantasztikus öltözetben, egzaltált emberek: „*Előre testvérek!*” — „*Előre magyarok!*” kiáltással rohannak előre, olyannyira, hogy mikor *Kirchschlag* előtt az ellenség részéről tartott völgyzárlathoz érkeznek: alig sikerül a parancsnokoknak embereiket vonalban megállítaniuk.

Felkelőharc járőr megy előre. Egy osztrák géppuska megszólal, amit *Örményi* felkelőhadnagya *Németh Sándor* szakaszvezetővel együtt

kilő. *Taby* parancsnok visszavonulást rendel el. Az utóvéd parancsnoka 12 emberével: *Örményi. 12 óra 30 perckor* a csoport visszavonul. *Kirchschlag* bejáratától visszajönnek az előreküldött járőr önként jelentkezett tagjai. *Beretvás Zsigmond* felkelő, e. ö. örvezető (magyaróvári akadémikus) *hét* sebből vérzik. Egy ismeretlen, légénységi állományú felkelő comb- és tüdőlövést szenvedett s csak a másik kettő érkezik meg sebesületlenül. *Beretvás* jelenti, hogy a kirchschlagi patak medrében, a malom előtt, osztrák gépfegyverlövédéltől *Hanus Ferenc* tart. zászlós, műegyetemi hallgató, hősi halált halt. Visszaszállítani nem tudták, ugyanekkor sebesült meg ő is és a társa is. *12 óra 45 perckor* az utóvéd is megkezdí a visszavonulást. Előzőleg azonban az osztrák távbeszélőhuzalt bontják le.

Másfél kilométeres út után a roham közben hősi halált halt *Nemetz Ferenc* tart. főhadnagy, szegedi igazgató-tanító holttestét hozzák hevenyészett hordágyon. (Hat szerencsétlen árvája gyászolja!)

Amíg a halottat kocsira akarják tenni, egy eltévedt osztrák járőr megnyitja a tüzet, de a felkelők utóvédje visszaveti őket. A sebesülteket is a halottat szállító kocsira helyezik.

Az ütközet eredménye: *Zöbern-patak* völgye az ezeréves határig ellenségtől megtisztítva. A felkelők vesztesége 4 halott és 8 sebesült. Osztrák részről 2 csendőrhalt, 9 fogoly, 4 Volkswehrhalt (19 halottat magukkal vittek az osztrák katonák ezen kívül!) és 11 Volks wehr fogoly. (*Utóbbiak valamennyien az osztrák kommunista párt igazolványával ellátva!*) A felkelők a *Niederösterreichisches Inf.-Rgt. Nr. 5, II. Baon* (körülbelül hatszáz fő!) ellen harcoltak a megszálló osztrák csendőrségén kívül.

Zsákmányuk: 1 géppuska, 12 rakasz géppuska-töltény, 1 távbeszélő állomás, számos puska, tölténytáska, bőrönd és acélsisak.

A kirchschlagi ütközetről írva naplójába, így emlékezik meg felkelőről egy harcteret járt felkelőparancsnok: *„Egész felkelőkülönítményem derekas és magyarhoz híven vitézi tettet műveit. Sajnos, hogy felkelőimet legfelsőbb kitüntetésre nem terjeszthetem fel, de talán idővet ennek is megjön az ideje.”*

*

A „*Neues Wiener Journal*” 1921. évi szeptember hó 6.-i számában így ír:

Betörés Alsóausztriába. Véres harcok. Magyar csoportok megszállták Kirchschlagot. A Reichswehr föl vonul.

Bécs, szeptember 5. Hivatalosan jelentik: Miután az utóbbi napokban ismeretlen felfegyverzett magyar bandák (?) osztrák területen megjelentek és erőszakosságokat követtek el, ma reggeli 5 órakor egy 2500 emberből álló magyar csoport, mely szervezett magyar katonaságból állt, (?) bandákkal megerősítve, az alsóausztriai határt átlépte és Kirchschlagot megtámadta. A pilgersdorfi, jennersdorfi, gerersdorfi lebenbrunni csendőrkülönítményeket a túlerő visszanyomta. Két reichswehrista, akik az országhatár biztosítására voltak odaállítva, kénytelenek voltak több órai harc után visszavonulni. (!)

Eddig osztrák részről két halottat és húsz sebesültet jelentenek, akik közül három súlyosan sebesült. A Reichswehr és a csendőrség megerősítése Bécsújhelyből folyamatban van tehergépkocsikon és különvonatokon. Kirchschlag és környékének lakossága élénk csoportokban menekül Bécsújhely felé. Ezzel tehát a magyar csoportok osztrák földre betörték, anélkül, hogy a Reichswehr az alsóausztriai országhatárt átlépte volna.

Izgalom Bécsújhelyen. Félelem a magyar csoportok miatt.

Bécsújhely, szeptember 5. A mai nap folyamán magyar bandák Kirchs Schlag mellett átlépték az alsó-ausztriai határt és Kirchs Schlagot megszállták, miután az osztrák csendőrség a túlerőnek, mely géppuskákkal volt felszerelve, ellenállani nem tudott. Kirchs Schlag lakossága, férfiak, asszonyok és gyermekek pánikszerűen hagyták el a helységet és a rabló (?) csapatok előtt a környékre menekültek. Egész nap súlyos harcok voltak a magyar bandák és az osztrák csendőrség között, melyben mindkét részből számos halott és súlyos sebesülés történt.

Délután riadóztatták a bécsújhelyi Reichswehr-zászlóaljzat, mely azonnal Kirchs Schlagba ment. Bécsújhely lakossága körében igen nagy az izgalom, mivel állítólag lehetősége fennáll annak is, hogy a magyarok Bécsújhelyre is bejönnek.

A bécsújhelyi városi tanács mint biztonsági hatóság ez okból ma estére nyilatkozatot tett közzé, melyben Kirchs Schlag megszállásának tényét megállapítja és rámutat arra, hogy jelenleg Bécsújhelyt semmi veszély sem fenyegeti. Más oldalról jelentik, hogy nem magyar bandák törtek be, hanem szervezett magyar katonaságról (!) van szó.

A „*Neueis Wiener Journal*” 1921. évi szeptember hó 7.-i száma ezeket közli:

Bandabetörés Kirchs Schlagnál! A tegnapi nap nyugodtan telt el.

Bécs, szeptember 6. Hivatalosan közlik: A mai nap Kirchs Schlag helységben és a többi határokon nyugodtan múlt el.

Burgau, szeptember 6. Ma éjszaka a határon, nem messze Burgautól, összeütközés történt egy osztrák csendőr járőr és egy magyar szakasz között,

melynél több lövés esett. Két osztrák csendőr megsebesült, akiket Burgauba szállítottak.

*

A „*Neues Wiener Journal*” 1921. évi szeptember hó 8.-i számából:

A hadszíntérről!

Bécs, szeptember 7. Hivatalosan közlik: A brück-bécsújhelyi szakaszon a zagersdorfi csendőrörszem ellen elkövetett támadást kivéve, a helyzet változatlan.

A Kirchschlagi szakaszon a helyzet változatlan. A felkelők általában a határon állanak és pedig részben az osztrák határ innenső, részben a határ túlsó oldalán. Bernstein környékén erősebb bandák vannak, melyek Pilgersdorf, Steiribach, Waltern, Bernstein helységeket ellepik.

A hartbergi szakaszon, Oberwarthtól délre, bandák gyülekeznek.

A súlyosan sebesült *Fellner Ferenc* határőr, nős, lakik XVII, Rosensteingasse 68, sérüléseibe belehalt, *Dutschek* határőrt, mint könnyű sebesültet jelentették.

A Kirchschlagi ütközet magyar megvilágításban. Hivatalos magyar nyilatkozat.

AM. T. I. Sopronból keltezett hosszabb híradásában az alábbiakat közli: Tegnap Kirchschlag mellett magyar felkelők és osztrák erők között összeütközés történt, mely éjszakáig tartott. Az okot erre *Egan Imre* elhurcolása szolgáltatta. A felkelők több községben megtámadták az osztrák csendőröket és őket üldözve, Kirchschlag mellett átlépték a határt.

*

Osztrák ellenvetés:

Tel. Korr, Bureau a következőket közli: Az osztrák hivatalos híradás nem beszélt 2500 főnyi szervezett magyar katonaságról, hanem ugyanily

erősségű bandákról és katonaságról. Ez kitűnik az antanthatalmak jegyzékéből, mely Magyarország szerződészegését megállapítja és amely magyar részről az Ausztriával szemben fennálló követeléseket egész Burgenland kiürítése utánig visszaállítja. A jóakarát bebizonyítására Magyarország a szerződészegés jóvátételével, tehát Burgenland átadásával, a titkolt akciók beszüntetésével és az osztrák közigazgatás alatt álló területekre küldött idegen bandák visszavonásával több mint egy heti haladékot nyerhetett volna.

Köszönet !

A szövetségi kancellár levélben fordult az osztrák honvédelmi miniszterhez, melyben a szövetségi kormány háláját és teljes elismerését fejezi ki a Kirchsclag melletti harcokban résztvevő csoportok hősiességéért és a 2./V. zászlóaljnak, melynek az első rohamot ki kellett állania.

Egyidejűleg bejelenti a szövetségi kancellár, hogy az ezen harcokban súlyosan sebesültek és elesettek hátramaradottainak támogatására *alapítványt* tett. A szövetségi kancellár megbízza a honvédelmi és külügyminisztert ezen akció vezetésével és ezen alapítványt, mely magáneszközökkel jött létre és 26.000 koronát tesz ki, rendelkezésükre bocsátja. Ugyanily összeget ajánlott fel a szövetségi elnök is.

A „*Politische Korrespondenz*” értesülése szerint az angol katonai attasé, Cunningham ezredes, a honvédelmi miniszternél tett látogatása alkalmával gratulált a Kirchsclag melletti harcokban résztvevő osztrák csoportok bátor magatartásához,

*

A gazdászfelkelők krónikása így számol be: Augusztus 30-ikán reggel *Zurányba* érkezik főszerelésünk (kurtányok, kézigránátok, 4 gépfegy-

ver és törtények — szívarosdobozokiba csomagoltan!). Másnap azzal a hírrel érkezik egy civilruhás úr, *Huszka* felkelőfőhadnagy, hogy adjuk le felszerelésünket, mert antantmisszó érkezik (?!). Később fejünként 170 korona „*leszerelési illetéket*” fizet ki és hazaküldi a gazdaszkülönítményt. Délben hazautazunk *Óvárra*. Elhatározzuk, hogy ezentúl semmiféle

Magyaróvári gazdaszfelkelők hamvasdi csoportja. — Guóth Zoltán parancsnok (X) mellette baloldalt: Tóth Zoltán, Várkonyi Antal, báró Jeszenák János. Jobboldalt: Süli Gábor, Fodor „gazda” és Gede Pál. A heverő csoport: kecskeméti felkelők.

Héjjas-felkelőtiszttel nem tárgyalunk, hanem magunk döntünk sorsunk felett és közvetlenül a felkelőfőparancsnoksághoz fordulunk.

Fegyverkészletünk megmentett részét a főhercegi uradalom igáskocsijai hozták már vissza *Óvárra*, erős gazdaszfedezettel, melynek parancsnoka *Tóth István* t. zászlós kollégánk. Végre komoly parancs érkezik: *Vonuljunk be fegyver szállítmányunkkal együtt Felsőörrre és jelentkezzünk Rótt főhadnagynál (Taby Árpád álneve volt!).* A magyaróvári állomáson a de-

rék *Horváth* felügyelő, állomásfőnök jóvoltából teherkocsiba raktuk a fegyver szállítmányt. Hála a mosoni és győri vasutasoknak, sikerült a pesti gyorsra ráakasztanunk muníciós-marhavagonunkat, amelyben a fiúk egy része utazott is!

Nagy dolog volt és merészség az úton-útfélen csupa csendőr, katonaság, rendőr, ellenőri közegek között lejutnunk *Felsőőrre*, mert a kormány szinte vérdíjat tűzött ki minden felkelő fejére!

Nagyszentjánoson már *Prónay* csendőrzászlóalját pillantottuk meg. Végre! (Akkor még *Prónay* a reguláris hadsereg kötelékébe tartozott ugyan, de már minden felkelő fővezérét tisztelte benne.)

Szeptember 3-án délután érkeztünk meg *Felsőőrre*, vitéz *Taby Árpád* várt már az állomáson.

Hamarosan berendezkedtünk *Felsőőrött* egy mozikban. Hozzánk osztották be *Francia Kiss Mihály* géppuskásosztagát.

Szeptember 4-én délelőtt istentiszteletre mentünk, ki-ki a maga hite szerint. Majd az I. felkelőhadsereg szemléje volt a *Pinka* melletti réten. A szemle után *Taby* parancsnok buzdító beszéde következett, melyből megtudtuk, hogy végre az osztrákok ellen indulunk. Még aznap délután kocsikon, autókon, melyeket előzőleg zsákmányoltak már a felkelők az osztrákoktól, megindultunk. A gazdászok kapták az autóbust. *Borostyánkőig* úri utazás esett benne, de a meredek hegyi úton már úgy toltuk fel a vállunkon. Amíg mi autónkkal bajlódunk műegyetemi hallgatók, gépészek, mechanikusok segédletével, egymás után haladtak el mellettünk a lovas szekerek, más csapatbeli felkelőkkel. A vége az lett, hogy nekiindultunk gyalog. Sajnos, köpenyünket *Felsőőrött* hagytuk, hogy könnyebben mozoghassunk — és a hideg éjszaka ugyancsak megkérdezte tőlünk: vér mozog-e az erünkben?

Körülbelül 15 kilométernyi gyaloglás után *Lang-*

eckbe értünk. Innen fejlődünk fel támadásra. A gazdaszszakasz a jobbszárnyon helyezkedett el.

A kora reggeli szürkületben egyszerre csak a hátunk mögött lövések esnek. Csönd... Feszült figyelem. Járőr megy felderíteni: ki zavar hátunk mögött? Kiderül, hogy Ostenburg-csendőrök.

Indulás! Átgázolunk a térden felül érő *Gyön-gyös-patakon* és felmegyünk a jobbszárnyon *Németgyirót* felé a hegyoldalra.

A baloldali hegyoldalon más csapatok helyezkednek el. A „közép” a völgyben fejlődik fel s így három oldalról zárjuk körül a falut. Felérünk a hegyre. Mindenütt nyomasztó csönd ... Alszik még a falu... Várjuk a jelet a támadásra. Egyszerre lövések, kézigránátpukkanások. Kezdődik!

Azzal az utasítással veszem át *Francia Kiss* egyik géppuskáját — írja *Anghy-Csaba*, — hogy a Németgyirót felől menekülő osztrákok *elé* lövessenek. *Gombos*, szegedi számtiszt, felkelőhadnagy néhányadmagával lehúzódik a falu szélére és rettenetes lövöldözést és kézigránát tűzijátékot kezd. Javában visszhangzik a völgy a lövöldözésektől, amikor a faluból kivezető országút melletti hajdinasban embereket látok mozogni. Géppuskámmal szórom a hajdínát. Leállítom a tüzet, mert felkelők tűnnek fel. 12 osztrák csendőrt fognak el. Levonulunk a faluba. A malom melletti híd alól kihúznak egy osztrák fináncot. Egyik kecskeméti felkelő durván neki akar menni, de mi gazdaszszakasz nem engedjük bántalmazni.

A támadás folyik a következő falu: *Lantosfalva* ellen. Éhesek, kimerültek vagyunk. Lantosfalvára a csapatunkhoz tartozó *Kasik József* halászi segédjegyző, felkelőzászlós ér be legelsőnek. Rövidesen innen is kipörköljük az osztrákokat. Tovább *Pörgölénybe!* Lassan elfoglaljuk az egész világot, csak ne lennénk olyan rettenetes fáradtak és éhesek . . . Egykettőre *Pörgölény* is a mienk. Tovább, tovább! Sa-

vanyú almát szedünk a fákról. Jobbszárnyunk pokolian hepe-hupás, hegyoldalas terepéről irigy szemmel nézzük centrumunk elegáns vonulatát. „Vorspontonkon” megy a menekülő osztrákok nyomába. Ha nem tartanánk oldaltámadástól, mi is lemennénk már.

Rettenetes fárasztó út után *Steinbach* falut érjük. Rövid pihenő.

Tovább *Kirchschlag* felé! Lerendelnek minket is a centrumba. A csodálatosan szép vidéket nem élvezhetjük kellőképp a füttyülő, sziszegő golyók miatt. *Guoth Zoltán* vezetésével hatunkat a jobboldali hegyoldal sűrű fenyvesébe (*Pinus austriaca*) küldenek, hogy kilövést keressünk és az osztrákok hátába kerüljünk. Vánszorogva indulunk fel a hegyre. (*Guoth, Tóth, Susszer, Tanos, Anghy-Csaba, Kasik.*) Botnak használt szuronyos puskánk segítségével kapaszkodva tudunk csak haladni. A völgyben élénken folyik a lövöldözés. Mi lopózkodva haladunk az osztrák állások fölé. Egyszerre mély szakadék zárja el utunkat. Lent a szakadék alján bájos, pirostetejű, csendes kis falu. Ide már nem hallatszik a lövöldözés. A falu olyan meghitt nyugalomban simul a hegy lábához ... Néhány ledobott kézigránát pokoli pusztítást vinne lenn végbe. De kinek van szíve arra: békés emberek hajlékát lerombolni?!

Délután 4 óra. Régóta nem hallunk lövöldözést. *Tóth Pista* felmászik egy irtózatos magas fenyőfára: megfigyelőnek. Mi azalatt éhségünk csillapítására fenyőtobozok magját rágjuk...

Visszavonulunk. Mi győztünk-e vagy az osztrák túlerő?! E kétes helyzetben nem ereszkedtünk le a völgybe, hanem a völgygel párhuzamos hegyoldalban vánszorogtunk hazafelé. Hosszas bolyongás után visszaértünk *Steinbach* fölé. Rajvonalban leereszkedtünk a „kocsmahivatal” felé: Enni adjanak! Se osztrák, se élelem. A kocsmában egy agyonijedt öreg nénit találunk csak, aki alig bír szóhoz jutni. Egy szá-

raz zsemlyén osztozunk hatan és a kertben savanyú almát rázunk hozzá.

Pörgölény felé már az országúton bandukolgtunk. Beérkezve a faluba, találkozunk tábori őrsünkkel. Az őrsparancsnok, *Sátori* kollégánk, mindenről informált bennünket: *Kirchschlagot* is elfoglaltuk, de utána kivonultunk, mert az már osztrák területen fekszik. Elmentünk az egyik vendéglőbe, de oly komisz, ízetlen vacsorát tálalt fel a vendéglős, hogy a vendégeknek kedvük lett volna lelőni a csalót.

Végre pihenés. Éppen szállásunkra akarunk vonulni, esti ½7 órakor, amikor újabb parancs érkezik:

„A gazdászcsoport foglalja el az ide egy órányira fekvő Alsórámócot, ahol — kémjelentés szerint — állítólag még osztrákok tanyáznak.”

Velünk jön *Örményi* szakasza is és *örményi* veszi át a parancsnokságot, 18 óra 45 perckor riadóztatja a 2, és 3. rohamcsoportot,

— Na, szerbusz, jóéjszakát! „,

Hideg, csípős este van. Körülbelül 8 óra lehet. A kocsikon összebújunk és már csak a fogaink verődnek össze ... Az első kocsi egyszerre megáll. Kocsisa előre bök: *„Ott van Rámóc!”* És belemutat a nagy sötétségbe. Nógatjuk, vigyen közelebb, — *„Én nem katona meglenni, mert pégesség szeretni.* — (Később tudtuk meg, hogy tényleg békés természetű ember volt világéletében: a háború alatt is fel volt mentve.)

Leugrálunk a kocsikról. Raj vonal, félkörben előre! ... Sötétség és csend. Néha egy-egy kutya vakantja el magát az alvó faluban. Szuronyszegezve bevonulunk a kis köztérre. A faluban már nincs osztrák , , ,

Leheveredünk egy vendéglő szalmájára, őrszemeket, tábori őrsöket küldünk szét. Éjfél után *Horváth* és *Fodor* kollégákkal kivonulunk mi is a falu szélére.

Tűrhetetlen a hideg így köpeny nélkül!

Elsőrangú programunk volt Felsőőr óta: éhezés, fáradtság, izomláz, hideg, — valóban a harcolás volt a legkisebb zavaró körülmény.

Reggel jó forró tej és valóságos kenyér vár, őrünkről visszatérve. Alvás délig. Felállítjuk a végleges tábori őröket. *Francia Kiss* gépfegyveres félraja a Cote 146-ot szállja meg.

Délben nagykanállal ettünk. Úgy éreztük, aki ebből a gulyásból eszik: sohasem hal meg ... Ebéd után *Guoth* parancsnok megkérdi egyik nagyétkű kollégánkat, aki mint megszárt szúnyog pislogott a sarokból:

— Mi bajod, cimbora?

— Várom a halált! (T. i. annyira jóllakott!)

Szeptember 6-ikán 13 órakor *Taby Árpád* parancsára a III. rohamcsoport *Répecefőn* (Schwendtgraben) át *Felsőrámócot* ellentállás nélkül foglalja el, *örményi* parancsnok azonnal tisztí tábori őröt küld ki *Szinetár* felkelőhadnagy és *Fuchs* hdj. őrm., el a délnyugatra elterülő hegyekbe és felvéteti az összeköttetést a *Kőpatak*nál lévő felkelőcsapatokkal.

Szeptember 7-ikén éjjel esemény nem volt, Összeköttetés *Kőpatak*kal felvéve. Négy főnyi tisztí járőr felderítésre *Répeckárolyba* (Kari) előre megy. Az éjszakák túl hidegek, a biztosító szolgálatban álló emberek fáznak. Legalább ezek részére kölcsön vagy vétel útján pokrócok szerzendők be a faluban.

Másnap éjszaka szintén esemény nélkül telik el. Délután folyamán parancsnok 4 fővel *Répeckároly* és *Borosa* (Weingraben) felderítésére előre megy, de semmi említésre méltót nem észlel. *Felsőrá-mócra* visszatérve, kiküldött kém a következőket jelenti: 200 osztrák csendőr *Szentmárton* irányából teherautón, kerékpáron, 2 géppuskával *Vámosde-*

recske felé megfigyelve, ahonnan állítólag *Felsőrá-mócot* akarja körülfogni, bekeríteni!

A csoportot megszemlélő főparancsnoknak, *Taby Árpádnak* a parancsnok fentieket jelenti.

Fokozott biztosítás és szigorú készültség éjjel a malomnál !!

Szeptember 9. Újra eseménynélküli éjszaka- Miután *Felsőpulyára* felkelőcsapatok vonulnak be, az osztrákok támadása elmarad. A felkelők, a folytonos szolgálat és hiányos ruházatuk miatt fáznak. Végletekig kimerültek! *19 óra 45 perckor* az 1. számú tábori őrs egy osztrák pénzügyőrt fog el, aki a lantossalvi rajtaütés óta étlen, szomjan bujdosik a hegyekben. Parancsnok megvacsoráztatja és *Pörgölénybe* kísérteti.

Szeptember 10-ikén 7 órakor a II. felkelőhad-sereg egyik felderítő járőre érkezik s parancsnoka jelenti, hogy *Répcékároly, Borosa, Derecske, Császárfa, Szentmárton, Kohold* helységeekben felderít és arra kéri *örményi* parancsnokot, hogy őket hátukban biztosítsa. Erre *Répcékárolyt* is megszállja a III, felkelőcsoport s leváltásig, 15 óráig ott is marad. A leváltó csapat ismét *Felsőrámócon* foglal helyet.

Örményi csoportja *Alsórámócon* át *Pör fö-lénybe* vonul be. Ott éj jelez. Másnap indul *Boros-tyánkőn* keresztül *Felsőőrre*, ahova szeptember 12-ikén délután érkezik, Ez a derék felkelőcsoport egyelőre *Felsőőrött* marad, később *Vaskomjáton* és *Vasfarkasf* alván határbiztosító szolgálatot végez, majd újra *Felsőőrött* hadseregtartalék; *Szenteleken* körlettartalék, azután újra *Felsőőrött* hadseregtar-talék. *November 3-ikán*, a kivonuláskor e csoport az I. Nyugatmagyarországi Felkelőhadsereg utóvédje.

Anton Petzt mogersdorfi csendőrkerületi fel-
ügyelő így ír:

Csendőroszlopunk, mely körülbelül 80 tisztviselőből állott, 1921 augusztus 28-án, a kora hajnali órákban indulásra készen várt az alsóausztriai *Kirchschlag* községben. *Rauscher* járási felügyelő vezetése mellett el is indultunk s egy óra alatt elértük az országhatárt. Egy határjelzőt feldöntöttünk és bevonultunk az idegen területre. Az első zónát megszállanunk és az alkonyat beálltáig *Gerersdorf*-ot (*Gyirót*) kellett elérnünk.

Körülbelül 23 órakor egy polgári ruhás kirchschlagi csendőr sietve hírül hozta, hogy a határt mögöttünk fegyveres bandák szállták meg. Tudtuk, hogy most már vérontás lesz. Hogy az éjszakai rajtaütést elkerüljük, a községet azonnal elhagytuk és az erdőben táboroztunk. Erős tábori őrsöket állítottunk és kora reggel ismét *Gerersdorf* felé vonulunk. Parancsunk értelmében a második zónát kellett megszállnunk. Hajnalban újabb kerékpáros csendőr érkezett. Új parancsot hozott. További intézkedésig maradjunk helyben. Tudva, hogy közelünkben felfegyverzett bandák vannak, a községet éjjel minden oldalról erős tábori őrséggel biztosítottuk, amelyeket az előbukkanó felkelők ismételten zavartak.

Eközben *Salamonsdorfi*-ban (*Salamonfalván*) a felkelők lovas őrzárait látták. Egy őrzáratunk oda irányítottuk. Rövid harc után egy lovast lelőttünk a lóról, egy másikon pedig nehéz sebet ejtettünk. Egy magyar főhadnagy foglyul ejtve, *Wienerneustadt*-ba szállítottatott. *Bubendorf*-ban (*Lantosfalván*) az ottani felkelőszakasz vezetőjét, *dr. Egán Imrét*, — amint lóháton nagyon is előretört — a mi embereink elfogták és *Wienerneustadt*-ba vitték. Ezentúl a felkelők bosszúból még többször megtámadtak. Tanácstalanul vártuk és nem tudtuk, mit tegyünk. Ha itt maradunk, a többségben levő felkelők (!) fognak el bennünket, vagy pedig agyonlőnek, A polgári lakosság is kért bennünket, hogy maradjunk, mert félt a ban-

dáktól. (Ne mondja, ne mondja...!?) Tehát elhatároztunk, hogy maradunk, amíg 1921 szeptember 4-én legalább húszszoros többségben levő felkelők meg nem támadtak bennünket. (Mert minden 80 osztrák csendőrre *másfélezer* felkelő jutott!)

Szeptember 4-én hajnalban egy osztrák csendőr a tábori őrsről bejött és jelentette, hogy kurtányokkal és kézigránáttal felfegyverzett kerékpáros banditát látott. Lelőtte. Most beviszi talyigán a községbe.

Észrevettük, hogy kb. 300 lépésnyire a községtől, a kígyózó patak partján sötét alakok, lövésre kész fegyverekkel surrannak . . . Rájuk tüzeltünk . . . Azok is visszalöttek. Amikor azután a szomszédos magaslatokról ellenséges gépfegyvertűz is belevegült, valóságos csata parázslott fel.

Miután a felkelők túlerejével szemben (!?) ellenállásunk tarthatatlannak látszott, visszamenekültünk a temető melletti földeken keresztül az országhatár felé. Amikor a teljesen szabad állásban levő fehérvirágú hajdinaföldeken futottunk végig, minden oldalról gépfegyvertűz szórt bennünket és szóserinti értelemben véve, golyóesőben menekültünk. Folytonos futás után én és néhány barátom elértük szerencsésen *Bubendorf* községet. Társaink össze-vissza menekültek. Minden oldalról be voltunk kerítve és örültünk, hogy puszta életünket megmenthettük. Ellenségünknek csak a terepviszonyokban való járatlansága okozta, hogy egész csapatunkat nem fogták el. *Bubendorf* alsó részén (a felső részében már be nyomultak a felkelők!) egy parasztház mögött fedezve lévén, néhány percre kinyugodtuk magunkat. A felkelők megláttak bennünket és egy gépfegyvert beállítottak irányunkba. Erőtelmes nekirohanással, röpködő golyók közepette szerencsénkre elértük a hidat, amely egy patak felett *Pilgersdorf (Pörgölény)* felé vezet. Itt 50 csendőrből álló különítményt szálásoltunk el annak idején (kizárólag vasúti csendőrséget) .

Egy szembejövő paraszttól megkérdeztük, mi van Pilgersdorfbán, mert arrafelé tartottunk volna mi is. Azt felelte, hogy a csendőrök már körülbelül három órával azelőtt visszavonultak. A patak mentén levő bokrok mögé húzódtunk vissza tehát, itt ellenséges tüztől fedezve voltunk és igyekeztünk a tűzvonalból kikerülni. Mellettünk és mögöttünk a réten menekülő csendőröket láttunk. Erős gyaloglás után elértük a régi osztrák határt és örültünk, hogy ezen valóságos pokolból kiszabadultunk. A határt biztosította szövetséges hadseregünk az utánunk rohanó bandák ellen. A bandák Kirchschnalpa akartak jutni, mert vezetőik megígérték nekik, hogy ott zavartalanul fosztogathatnak majd, (Horribile dictu!) Nehéz harcban visszavertük támadásukat! Szövetségi hadseregünk bátor századának hét halottja volt. A felkelőknek is jelentékeny veszteségeik voltak. A mi csapatunkból egy csendőr elesett, több megsebesült és a vámor-ségből tizenhatot elfogtak a szabadcsapatbéliek.

*

Rudolf Plenert kerületi csendőrfelügyelő, *Deutsch-Kreutz (Németkeresztúr)* így ír:

„Vakítóan ragyogott azon emlékezetes vasárnap reggelén a felkelő augusztusi nap (De a sógornak hamar beborult!), amidőn a csendőrök Ausztria minden részéből összegyűltek, hogy Burgenlandnak már ismételen elhalasztott Ausztriához csatolását végrehajtsák. Dacára annak, hogy nyílt vagy titkos ellentállásra számítottunk, mégis örömmel vonultunk be Burgenlandba. . . Aki az ország akkori viszonyait ismerte, tudta, hogy a burgenlandi csendőröket sok csalódás érte. A politikai zavarok és a kíméletlen terror által megfélemlített lakosság, az országban maradt irredentista elemektől való félelemből nem mert kellőképpen a csendőrség kezére járni, (Érdekes, hogy minden, az ú. n. „felszabadítókra” nézve

ugyancsak kellemetlen körülményre, találnak valami ájtatos magyarázatot!) Hogy mindezek dacára rövid időn belül sikerült az országban rendezett viszonyokat létesíteni, ez csakis a csendőrség fáradhatatlan tevékenysége folytán volt elérhető”

Mindezek után pedig a jó nyugatmagyarországiak kontójára zengzetes fogadalmat is tesz a lakosság ausztrofil érzelmeinek nagyobb dicsőségére, ilyenképen: „Die wir nunmehr 10 Jahre im Burgenlande leben, fühlen uns mit seinen Bewohnern verbunden, im Sinne der hehren Dichterworte Schillers: „Der Österreicher hat ein Vaterland, Und liebt 's und hat auch Ursach', es zu lieben.”

Az egyik antantiszt a soproni tábornoki bizottsághoz a következő táviratot intézte:

„Az albizottság visszatérve Felsőőr, Borostyánkő, Pinkafő és Friedberg körüli útvjáról, a helyzetet a következőkben állapítja meg: Az egész vonalszakasz Alhótól Tárcsáig a felkelők számos csapatától van megszállva. Ma reggel 2 osztrák cs.endőőr magyar területről osztrák területre vonulva, megsebesült. Megállapítottuk, hogy Borostyánkőtől északra összeütközés történt a borostyánkői felkelők és a Kirchsclagból előnyomuló osztrák csendőrség között. Egan borostyánkői földbirtokos, volt szolnoki főispán, megsebesült és itt foglyul esett. A felkelők kiáltványokat tettek közzé, ebben megcáfolják a nép ellen általuk állítólag elkövetett bűncselekményeket és felhívják a lakosságot, hogy amennyiben ezentúl a felkelőknek segítségére lesz, bocsánatot nyer. A nép rokonszenve feléjük fordul. Általában a Volkwehr őrzi az osztrák határt. — Részletek következnek. *Trotter Mansuardi.*”

(Feladva *Pinkafőn.* A felkelők által bevezetett postacenzura másolatának szószerinti fordítása.)

Kirchschlag! Jelentéktelen kis osztrák község a *Niklasberg* lábánál. A felkelők világhíressé tették . . . Még az amerikai újságok is hozták az ütközetek hírért! A bécsi hivatalos jelentés értelmében reguláris magyar katonaság, szám szerint 2500 ember szeptember 5-ikén támadást intézett *Kirchschlag* ellen. Egy sereg halott és sebesült mindkét oldalon . . .

Sigray gróf felkérésére a helyszíni szemléről visszatért *Ferrario* tábornok a következő írásbeli nyilatkozatot adta {teljes szövege, szószerinti fordítása ez!):

„*Kirchschlag környékéről visszatérve, felhatalmazom annak megcáfolására, hogy ott katonai egyenruhába öltözött harcosokról lett volna szó. A kirchschlagi támadók fegyveres polgárok voltak és csak néhányan viseltek katonai egyenruhát.*

Ferrario.”

(Úgy a helyi, valamint a fővárosi lapok *Ferrario* nyilatkozatát elferdítve, kibővítve, megcsonkítva, — egyszóval *kivétel nélkül helytelenül* hozták!) —

*

Az osztrákok fogságába került felkelőket nem védte a hágai egyezmény, mert illegális csapatokhoz tartozó, civilruhás fegyveres egyének voltak tulajdonképpen. Gondoskodni kellett tehát nagyszámú osztrák foglyokról,

Dr. Egán foglyulejtése után azonnal üzenet ment *Fürstenfeldre* és *Kirchschlagra*, hogy ugyanabban a bánásmódban részesülnek majd a már elfogott s az ezentúl fogságba kerülő osztrák csendőrök, katonák, hivatalnokok is, mint ahogy ők bánnak a felkelőfoglyokkal.

A retorzió elvének kilátásba helyezése bizonyos eredményt biztosított is.

A „*Kirchschlagi csata*” egy lendületes harcászati felvonulás gyűjtőneve s így természetesen több köz-

ség területén lezajlott sorozatos összetűzések, ütközetek, csaták fűződnek ezen összefogó elnevezéshez. Az ú. n. „Kirchschlagi csatában” az egész tartalékot is beleszámítva, körülbelül 280-290 felkelő vett részt. Az ellenféllel közvetlen érintkezésbe azonban az I. felkelőhadereg három csoportjából mindössze 102 ember és a II. felkelőhadereg két csoportjából 32 ember került. Összesen tehát 134 ember. Az I. f. felkelőhaderegből: *Melegh gazdászcsoportja* (I.), *Werner-vitéz Taby csoportja* (II.) és *Örményi csoportja* (III.); a II. felkelőhaderegből, az ú. n. „*Budaházy-csoportból*”: *Budakázy Miklós* és *Láhner István* csoportjai (IV.) vívták meg e dicső ütközeteket. A Kirchschlagi csata a felkelők részéről is súlyos áldozatokat kívánt.*) Hősi halált halt bajtársaink:

Kalocsay Imre magyaróvári akadémiai hallgató, Hanus Ferenc Károly műegyetemi hallgató, Nemetz Ferenc szegedi igazgató-tanító, tart. főhadnagy, Párvy Kornél László komárommegyei szolgabíró, Válik László városföldi, Tóth Mihály kecskeméti, Németh István szentkirályi felkelők; Achmed bosnyák vásári árus és egy ismeretlen felkelő.

Szeptember elején az antantisztek kiküldött bizottsága szemlélte végig az osztrák állásokat. *Hallier* tábornok, *Cunningham* angol és *Brudge* amerikai ezredek helyzetjelentésben számoltak be tapasztalataikról s fejtették ki külön észrevételeiket *Sommer* osztrák ezredes, főparancsnok előtt,

Szeptember 11-én a magyar-osztrák határszéli találkozottak *Schober* osztrák kancellárral: *Ferrario*,

Osztrák” tömegsír a Kirchschlag-i temetőben. Bronztáblájának felirata: „Dem Andenken der am 5. IX. 1921 im Gefechte bei Kirchschlag gefallenen Angehörigen des N. ö. Inf. Reg. Nr. 5: Schwarmf. Samotny Franz, Fellner Franz Wehrmann, Gruber Anton, Jirka Franz, Jung Josef, Kamper Ferdinand, Kraft Anton, Mladenka Hugo, Rosenauer Franz, Smrcka Sigmund.”

Gorton, *Hamelin* tábornokok, akivel meghányták-ve-tették az osztrák csendőrség visszavonulása folytán előállott helyzetet. *Schober* egyelőre csak a történelmi Ausztria határvonalának megfelelő biztosítását kívánta és ez irányban határozott ígéretet is nyert.

Roberto Cantalupo erősen sugalmazott cikkében így számol be a beállott új helyzetről:

„Semmi okunk azt hinni, hogy a magyar kormány egyetértésben lenne a Nyugatmagyarországba benyomult bandákkal, mivel ott maga a helyi lakosság állott ellen. Ausztria gyenge ahhoz, hogy meg szállja Nyugatmagyarországot és ezért a cseh és jugoszláv kormány bizonyos nyomást gyakorolnak rá, ki akarván aknázni a kínálókozó alkalmat.

A trianoni szerződést aláíró nagyhatalmak mindent megtesznek, hogy a szerződés végrehajtása kizárólag a nagyhatalmak irányítása, ellenőrzése alatt menjen végbe, nehogy túlságos befolyáshoz jussanak azok a balkáni elemek melyek máris íme szerephez jutottak Közép-Európa irányításában, Prágában és Belgrádban csalódnak, ha azt hiszik, hogy Nyugatmagyarország kérdése cseh vagy jugoszláv kérdés és meg kell gondolniuk azokat a veszélyeket, melyeknek kiteszik magukat, ha katonailag fellépnek.

A csehek és jugoszlávok vegyék tudomásul, hogy a nagyhatalmak még ideiglenesen sem tűrnék meg a korridor felállítását” (Idea Nazionale.)

A Kirchschlagi csata után *Hamelin* tábornok a magyar főkormánybiztos előtt így kiáltott fel: „*Mais c'est la fin de la Hongrie!* (Hiszen ez Magyarország vége!)

De *Sigray gróf* önérzetes válasza már így hangzott: „*Ou le commencement peut-être!* (Vagy talán a kezdete!)

Ágfalva.

Szeptember hatodikán hajnalban *Maderspach Viktor* szk. százados és *Székely Elemér*, a főiskolás tisztiszázad parancsnoka felderítő körútra indul. Az előkészületeket a legnagyobb titokban tartják. *Székely* főhadnagy engem is csak annyiban von be a dologba, mint aki a terepet legjobban ismerem, hogy Ágfalva, Lépesfalva, Brennberg környékéről katonai térképet szerezzek és az újabb erdei ösvényeket tüntessem fel rajta.

Szeptember 7-én napiparancsba érkezik, hogy egyelőre kimaradási engedély nincs. Esti nyolc óra-kor laktanyánk folyosója elsötétül. Csak a szobák-ból szűrődik ki némi villanyfény. Rövid parancsszavak, rajbeosztás. Sürgés-forgás mindenfelé.

Az első és második raj, az úgynevezett „felkelő-rohamcsapat” javarészt selmeci, illetőleg soproni főiskolásokból áll. A kaszárnyából fegyveres járőr megy ki, hogy az antant-kémektől vagy osztrák kopóktól megtisztítsa a terepet.

Nem is jön vissza üres kézzel!

Egyenként vagy kettesével a kaszárnya különböző kapuin kiszállingózunk mi is. Civilruhában, kis fűzfavesszővel a kezünkben. A gyülekezőhely az utolsó csendőrszázad mögött, az „A-zóna” határvonala.

A kaszárnya főkapuját csendőrszázad hagyja el és menetel ugyanabban az irányban, amerre mi is haladunk. Az utolsó őrsnél a század megáll s míg rö-

vid „hátra arc!” vezényszó hangzik, mi puskáikat már át is vettük tőlük.

Néhány perc múlva, míg mi felkelők, mind a százan, hallgatagon gubbasztunk az útszéli árokban, addig a csendőrszázad most már fegyver nélkül, de dübörgő léptekkel menetel vissza a laktanyába.

A felkelőrajok libasorban egymást követve megindulnak. Egyik szőlő szélén a rajparancsnokok halk „Állj!”, majd „Tölts!” vezényszava hangzik.

Hosszú, lassú menetelés következik ezután. Elérkezünk az ágfalvi erdő széléig. Itt már felderítő járőr megy előre. Az erdei ösvényen halk, szinte tapogatózó haladás, láncszemszerűleg kapcsolódva egyik fiú keze a másikéba. Többszöri pihenés. Alig hallható parancsszavak, amiket a láncsor egy-egy tagja suttogva ad tovább. Gyufát gyújtani, dohányozni természetesen a legszigorúbban tilos! Katonás menetelés, fegyver használata szintén nincs megengedve. Az elővéd hirtelen megtorpan. Sötét árnyak közelednek bányamécsekkel, Brenneri vajúrok jönnek a váltásról. Szép csendesen lefogjuk őket. Elég derekasan meneteltünk, hiszen már a brenneri erdők vidékére értünk, a „*Münnichberg*” tetejére. Ilyenformán hátba kaptuk Ágfalvát!

Tisztiszázadunkhoz csatlakozott egy tizenöt tagból álló idegen csapat is. Csupa régivágású, császárhű osztrák katonatiszt. Ezt a rajt hátra hagyjuk, hogy felfogja a brenneri bányák felől jövő támadást. Nem sokáig meneteltünk ezután. Az egész tartalék lepihen. Árokban, szőlők szélén helyezkedünk el. Ekkor vesszük észre, hogy csak vékony cívilruha van rajtunk! Felöltő, köpeny nélkül pedig a nyárutói éjszakák nagyon hűvösek itt e subalpin jellegű vidéken. A föld kihűl és csak úgy didereg az ember a hajnali köd leszálltakor. Összebb húzódunk, egymásnak dülve melegsünk. Előkerülnek a rumos kulacsok, de még így is összeverődik a fogunk.

... Sötéten, csendesen pihen a domb lába alatt a falu. Néha-néha egy-egy kutya ugatása töri meg a méla, éjszakai csendet.

Lassan baktat az idő. — Sehogy sem pirkad még!

Különös hatást vált ki az ilyen ütközet előtti éjszaka. Valami ideges, szorongó nyugtalanság érződik ki a nagy, sejtelmes sötétségből. A legvigabb kedélyű ember is elnémul, magába száll. . .

Gallyak reccsenése hallatszik! *Dr. Dobrovits* járóre tér vissza és halkán jelent valamit. A rajparancsnokok összébúznak a térkép körül. A lombsátor alól egy-két percig halvány fény szűrődik. Azután ismét komor sötétség.

A faluban háromnegyed ötöt üt a templom órája. Rövid parancsszavak. *Gebhardt*, *Maderspach* és *Székel*y parancsnokok utasításokat adnak. Az első és második raj *Obendorf* és *Egry* főhadnagyok vezetésével elindul a falu irányába.

A rajparancsnokok kezet fognak és búcsút intenek. *Varga* főhadnagyot, a felkelők „Falstaffját”, embereivel együtt előre küldjük, mert a leghosszabb utat kell megtenniök. A nagymartom vasútvonal töltései mellett a táviróhuzalokat kell elvágniok s csak azután csatlakozhatnak a mi felfejlődött raj vonalunkhoz. Ők adják le az első puskalövést is, ha hem az osztrákok kezdenék meg a tüzelést.

Minden a legnagyobb rendben megy.

*Székel*y *Elemér*, a tulajdonképeni „vezérkari főnök” pompás stratégiai felvonulást hajtott végre. Nem értékelte túl a fiúk teljesítőképességét, higgadságát és intelligenciáját, mert hiszen ezen dült el az egész csata sorsa!

A főiskolás rajok minden egyes tagja tisztában van azzal, hogy mire vállalkozott. Tudja mindenki, hogy itt csak győzni lehet! Hiszen civilruhában a hadszíntéren elfogott fegyveres egyén, a nemzetközi egyezmény értelmében, csakis statáriális elbánásban

részesülhet! A tartalékot is beleszámítva, minden felkelőre legalább öt-hat osztrák fegyver jut! Tehát éppen elég nagy a kockázat.

A felfejlődés tervszerűen megy végbe. Az első és második raj az erdőszél és a brennbergi vasúti töltés között terjedő mezőt szállja meg. Szaggatott rajvonalba halad Ágfalva község felé. Ugyanakkor *Gebhardt Pál* százados szombathelyi vasutasokból és bosnyákokból összeválogatott rajával a falu alsó végén tör előre.

Kertek kerítése állja utunkat. A rajok szükség szerint tömörülnek. Amíg mi a „Hausberg” lábánál folyó kis patak partján igyekeztünk a faluba, egy másik csoport a Brennberg felé vezető úton nyomul előre; a harmadik raj pedig, amely a legsúlyosabb veszteséget szenvedte, a vasúti töltés mellett helyezkedik el.

Egyszerre baloldalt eldördül az első osztrák lövés. Felfigyelünk. Nemsokára megjön rá a válasz. Osztrák csendőr őrs tartja megszállva a falu északi részén levő kis vasúti őrházat és onnan tüzel. Észrevettek! Egymást követő sortűzek és gépfegyverek kattogása jelzi, hogy az ütközet az egész vonalon megindul.

Az erdő felől tartalékunk gépfegyvere is beleszól a küzdelembe. A házak cserepei csak úgy potyognak szerteszét és a cserjék, fák levelei szitává rongyolódnak körülöttünk. A csatazaj egyre fokozódik, fülsiketítővé lesz. Egyre közelebb igyekszünk.

Az osztrákok a nagymartom vasúti töltés mögül és a község házaiból irányítják felénk gyilkos tüzüket. Hihetetlen tölténypazarlást visznek véghez. Sejtelmük sem lehet arról, hányan lehetünk, mert ha támadásba mennének át és egész fölényes erejükkel ránk vetnék magukat, bizony hírmondó alig maradna közülünk!

Magunk is könnyebbnek képzeltük feladatunkat.

Ilyen szívós és makacs ellentállásra nem voltunk elkészülve. Azt hittük, hirtelen nekírohanással kikergetjük őket Ágfalváról, minden súlyosabb véráldozat nélkül. Ebben ugyancsak csalódtunk! El kell ismerünk: derekasan védekeztek! Áll a harc elkeseredetten, Sehogysen jutunk előbbre! Rajvonalunk már tájékozódni sem tud. Ekkor *Ács István* bányamérnökhallgató, felkelőhadnagy, előre lopózik felderítésre. Alig hogy *Ács* eltűnt, sortűz csattan fel abban az irányban. Azonnal utána rohanunk. Bajtársunkat hamarosan utolérjük. Terebélyes diófa mögé húzódott. Házak ablakából lövöldöznek rá. Mi sem kíméljük a muníciót!

A kerítések, rőzserakások mögött és az udvarokon hirtelen élénk mozgolódás támad. Az osztrák védők szedelődzködnek, mi pedig gyors tüzeléssel diktáljuk az ütemet. Egyszerre minden elcsendesül körülöttünk ...

Kúszva-mászva előbbre hatolunk, míg be nem jutunk a falu főterére. Elsőknek érkezünk be! Az evangélikus templom védelme alatt, óvatosan, fedezéket keresve, haladunk a Luther-tér felé, A templom mellett elkanyarodva, élénk puskatűz fogad. Az evangélikus iskola előtt osztrákok csoportosultak, akik kutyaszorítóba kerültek és abból mindenáron szabadulni akartak. Mi öten voltunk, ők legalább ötvenen. Ki kellett térnünk! Folyton tüzelve, visszahúzódunk. Eredeti állásainkba érkezve, rövid tanácskozás után, megkerüljük az egész terepet és csatlakozunk a Brenberg felé vezető út mellett fekvő bajtársakhoz. Velük kiegészülve, újra előre nyomulunk az úgynevezett „*Brandwiesen*” felől a *Kirchknopf*-vendéglőig. Hátra akarjuk támadni az iskolába szorult csapatot, *Jakots Samuval* kettesben, a helyzet felderítése céljából, előre megyünk. Legnagyobb meglepetésünkre azonban az osztrák csendőröknek már csak hült helyét találjuk. Az egyik ház mögött már

a rettenthetetlen *Gebhardt Pál* felkelőszázados magas alakja tűnik fel, aki az albán *Otiffal* együtt ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy az osztrákok gyorsabb tempóban szedelődzködjének.

Az iskola udvarán nem kis csodálkozásunkra *Olcsán* bosnyák szakaszvezető és két társa esővízes hordót gurítanak középre és abba lövöldöznek. A hatás nagy. A detonáció felér jó közepes kaliberű ágyú dörrenésével.

Úgy tudom, a branyiszkói csatában is beváltak ezek a „pótágyúk”. Mint ott, itt is! (írták is néhány nappal később a bécsi lapok: „*Tüzérséggel kiegészített, kétezer főnyi inzurgens támadta meg Agendorfot*”)

A csatazaj ismét elhalkul. Csak egyik-másik ablakból csattan el egy-egy lövés.

Az egyik udvaron nagy lelki nyugalommal szorgoskodik a trágyadomb körül egy ágfalvi polgár. Csodáljuk nagy lelki nyugalmát. Hiszen teremtett bennszülött lelket sem lehet látni! Mind a pincékbe bújt és onnan várja, vegyes érzelmek között, az ütközet kimenetelét.

Szeget üt fejünkbe ennek az embernek a viselkedése. Mit jelentsen ez? Hamarosan megkapjuk rá a választ. Míg az öreg áruló látszólagos békés munkát végzett, istállója ajtajából és réseiből három osztrák csendőr lövöldözött felénk. Azokról akarta a figyelmet elterelni, tehát fedezte őket. Mondanom sem kell, hogy kifüstöltük a fészket!

Az osztrák csapatok a gyümölcsöskerteken keresztül a nagymartom vasútvonal mögé hátrálnak és biztos fedezékből folytatják a tüzelést. A fákról lehasított és szerteszt röpökdő szilánkok tanúsága szerint „belövőtöltényeket” is használnak a nyugati kultúra zászlóvivői!

Míg ezek az események kaleidoszkópszerűen peregnék le, az a csapat, melynek *Obendorf* a parancs-

1921 szeptember 8.-án reggel Ostenburg őrnagy csendőrzászlóalja Ágfalva alá vonul rendet teremteni.

Az antantmisszió Sopronban.

Középen: Carlo Antonio Ferrario olasz-, J. Hamelin francia- és R. S. G. Gorton angol tábornokok állnak. Ferrario előtt felesége ül.

noka, a brennbergi vasúti töltés mellett nyomul előre. Egész nyílt terepen, minden számottevő fedezék nélkül megy át támadásba. Ez a raj akarja oldalbakapni a vasúti őrházat védő osztrák különítményt. Addig, míg a fiúk a töltés innenső oldalán haladnak, nem tesz bennük kárt az egész területet végigseprő osztrák fegyvertűz, de amikor egynéhányan átugrálnak a töltés túlsó oldalára, akkor bizony nagy réseket üt soraikban. Így esik el két felejtethetlen jó barátom: *Machatsek Gyula* erdőmérnökhallgató, t. hadapród-ormester és *Szechányi Elemér* bányamérnökhallgató, t. alhadnagy.

Egyesek a vasúti sínek közé fekvé tüzelnek. Valóságos csoda, hogy életben maradnak!

Jelen körülmények között, az osztrákok folyton erősödő golyózáporában nem állhatnak meg a fiúk. Visszahúzódnak a „*Hausberg*” tövéig. A brennbergi úton mi is csatlakozunk. Le kellene hozatni egyszem gépfegyverünket és a tartalékokkal kiegészülve, új támadást kezdeni!

A „*Hausberg*” körülbelül 50-60 méter magas emelkedés. Szinte rákönyököl a falu délnyugati szélére. Pompás kilátás nyílik innen az egész községre és a somfalvi síkságra.

Félerkezünk. Távcsövekkel kutatjuk az előttünk fekvő területet.

Egyikünk egyszerre csak elkiáltja magát! Mikor keze irányát követjük, olyan látvány tárul elénk, melytől megdermed az ember vére. Erős osztrák csapat, nyilván azzal a szándékkal, hogy sebesültjeinket felkoncolja, szurony szegezve támad tehetetlen bajtársainkra. Leírhatatlan elkeseredés vesz rajtunk erőt. Drámai jelenetek játszódnak le.

Önfeledten vetjük magunkat az ellenségre. Nem nézünk többé se jobbra, se balra, fedezetet sem keresve, árkon, bokron át rohanunk veszélyeztetett testvéreink segítségére. Csak egy vágy fűt és hajt ellen-

állhatatlan kényszerűséggel előre: *hosszút állani baj. társainkért!* Egy másik raj is csatlakozik hozzánk. Gépfegyverünk tüze végre támogat előrejutásunkban! . . .

Szilaj rohamunkra megtorpan az osztrák. A harc újra fellángol az egész vonalon.

Megjelennek *Gebhardt* százados és *Varga* főhadnagy emberei is és oldalba kapják ellenfelüket. Az ütközetnek ezen legvéresebb negyedórájában szenved a osztrák csapat legsúlyosabb veszteségeit. Nem is bírja tovább! Meginog, majd vad futással menekül a vasúti kocsik és a töltés mögé, ütközben magával sodorva az egész osztrák csendőrzászlóaljat!

A vasúti szerelvény készen várja a menekülőket, akik egymás hegyén-hátán igyekeznek a kocsikba, melyeken sűrű vérfoltok láthatók. A mozdonyvezető fejét veszthette! A kerekek forognak ugyan, de a szerelvény egy ideig meg sem mozdul. Hirtelen teljes gőzzel indul el rakományával a határ felé . . .

Így végződött szeptember 8-ára virradóra az ágfalvi véres ütközet, A győzelem ára nagy volt! Főiskolás bajtársainkon kívül még az alig érettségizett, gyermekarcú *Pehm Ferenc*, Szombathely szülöttje is elesett. Súlyosan megsebesültek: *Held Károly* erdőmérnökjelölt és *Zorkóczy Lajos* műegyetemi hallgató.

Amint véresen, sárosan összeverődtünk, Sopron felől a „*Generalmarsch*” hangjai ütötték meg fülünket. *Ostenburg* zászlóalja Ágfalva alá ért.

„*Rendet teremteni!*”

*

A kora délelőtti órákban már az összes soproni lap hirdette a felkelők átütő sikerét:

— A felkelők falszabadították Sopronmegye jórészét a megszállás alól. — *Davy* székhelyét Wiener-Neustadtba tette ál. — A felkelők Ágfalváról és Brennbergből kiverték az osztrákokat!

Szerdáról csütörtökre virradó éjjel az ágfalvi tábori csendőrőrs azt jelentette, hogy Ágfalváról erős puska- és géppuskatüzelés hallatszik. Ugyanakkor menekülő ágfalvi lakosok jelentették, hogy a községben mintegy 80-100 főnyi felkelő vonult fel s elkezeredett harcban áll a falut megszálló mintegy 450 főnyi osztrák csendőrrel. A harcolók közben a viaduktot őrző magyar csendőrörsre is tüzeltek s a közelben levő magyar tábori őrsre is történtek lövések, mire Ostenburg őrnagy, hogy a rendet helyreállítsa s Sopron biztonságát minden eshetőség ellen megvédje, reggel 5 órakor riadót fúvatott s zászlóaljával kivonult Ágfalvára.

A községből ekkor már a felkelők rövid, de heves harc után kiszorították az osztrák csendőrséget, mely részint vonaton, részint gyalog elmenekült Wienerneustadt irányába.

Az osztrákok vesztesége megállapíthatólag *több halott és sok súlyos sebesült. A felkelők három halottat és két könnyebb sebesültet vesztek.*

Ostenburg őrnagy a községbe érve, a felkelőket azonnal lefegyverezte s őrizet alatt Sopronba kísértette, a felkelők fogságában! lévő osztrák csendőröket azonnal szabadon engedte s részükre eltávozásukhoz szükséges szabad utat biztosította. A községet azonban, tekintettel arra, hogy ott semminemű fegyveres erő nem lévén s a felkelők összeszedése még folyik, továbbra is megszállva tartja.

A községbe azonnal kiszállt *Sigray Antal gróf fő kormánybiztos*, aki meggyőződést szerzett arról, hogy a rendet az Ostenburg-zászlóalj teljesen helyreállította. Ugyancsak kiszállt a községbe az antant-albizottság részéről *Ivaldi ezredes* és *Redon francia kapitány* is.

A lakosság *nagy örömmel* fogadta a magyar csendőrzászlóaljat.

Sopron környékét az osztrákok kiürítették.

A felkelők tegnap éjszakai ágfalvi támadása következményeképp az osztrák csendőrség *Sopron környéket teljesen kiürítette*, aminek folytán Ostenburg őrnagy, hogy a környék lakosságának nyugalmat megvédje, kénytelen volt tábori őrseit a Brennberg-lépesfalvai vonalig előretolni.

Brennbergből a bányászok egy töredéke, mely kommunista üzemeket folytatott s a bányauzem kommunizálását készítette elő, az osztrák csendőrséggel együtt távozott el. A többiek azonban felvették és folytatják a munkát.

Azokból a községekből, ahonnan az osztrák csendőrség kivonult, részint közvetlen, részint az antant útján, sürgető kérések érkeznek aziránt, hogy a magyar csendőrzászlóalj, oda az osztrák csendőrséggel együtt bevonult s itt-ott szórványosan mutatkozó kommunista csöcselék által veszélyeztetett rend helyreállítására megfelelő erőket küldjön ki.

*

Az osztrákok Ágfalván azért vontak össze ilyen nagy fegyveres erőt és azért gyarapították azt napról-napra, hogy kellő pillanatban a soproni vízműveket birtokukba vegyék és a várost megadásra kényszerítsék.

Sopront az ágfalvi ütközet mentette meg. Ez az ütközet volt egyébként a felkelőharcok *Gorlicéje*, mert felgöngyölte az egész „A-zónát” megszálló osztrák csendőrhadosztályt.

Az ágfalvi ütközet lezajlása után kezünkbe került egy rendkívül érdekes tartalmú, francianyelvű átirat, melyet az egyik elfogott osztrák megbízott iratai között talált meg *Maderspach* százados, a felkelők hadállásairól és erejéről készült pontos térképmelléklettel együtt. Szövege így adható vissza:

„A szövetséges hatalmak előtt jelenleg Magyarország ügyei oly csekély fontosságúak, hogy egyetlen

politikusa vagy vezére sem vállalhat felelősséget az emberéletért. Az utódállamok pedig nem avatkozhatnak az ország belügyeibe, mert egy meggondolatlan mozgósítás a Páris-vidéki békepaktumoknak esetleges összeomlását eredményezhetné! Tehát Ausztria egyedül kénytelen ügyét intézni. Azért fenyegetődni lehet, de okosan, nehogy rájöhessenek arra, hogy csak ígéretekről van szó az antant részéről. Azért a cél érdekében olyan emberekkel is tárgyaljon, akik az internacionálé értelmében megérdemelnék a főbelevést.”

Az ágfalvi csata után a bécsi lapok legnagyobb része kígyót-békát kiáltott a felkelőkre. Érdekes, hogy ezen egyoldalú és rosszindulatú beállítással szemben a nagynémet birodalmi lapok milyen tárgyilagosan ítélték meg ezt a hazafias mozgalmat, A „*Berliner Tageszeitung*” például így ír:

„Az a bandamozgalom, amit az osztrák sajtó banditamozgalomnak keresztelt el, ideális érzésű fiatalembereknek hősies szabadságharca. Ezek a fiatalemberek Nyugatmagyarországon verődtek össze, Magyarország elszakítása elleni küzdelemre. A magyarországi bandamozgalom leginkább Ludzow szabadcsapataihoz hasonlítható és oly nagy idealizmus mozgatja őket, hogy erőszakkal való legyőzésük csak rengeteg áldozattal volna lehetséges.”

*

Az ágfalvi felkelők leszerelése után *Sigray gróf, Ostenburg* őrnagy, *Szmrecsányi* országgyűlési képviselő, az antantisztek társaságában meglátogatták *Scholtz Ödön* esperes, országgyűlési képviselőt, akit túszul fogtak az osztrákok, — de a nagy sietségben őrzői megléptek.

ő mesélte, hogy szeptember 7-én, vagyis előző nap délután a megszállók a katolikus templom előtti téren még nagyhangú népgyűlést tartottak, amelyen

két osztrák miniszter is résztvett és Davy tartományfőnök nagyban magyarázta: „*Morgen wird der Vormarsch nach Ödenburg vorgenommen!*”

Az osztrák csendőrök kifogástalanul viselkedtek, de egész Ágfalvát olyan szedett-vedett, bűnöző formájú csőcselék szállta meg, hogy már szinte félelmetes volt. Ez a tömeg kiabált, követelt, zúgott, méltatlankodott a jó ágfalviak nevében is és még a késő esti órákban is hallatszottak borittas hangok: „*Einmarsch! Einmarsch nach ödenburg!*”

Az ágfalviak ökölbesorított kézzel nézték ezt a nem várt új állapotot, Sopron elzárása érzékenyen érintette a lakosság százszázalékát, hiszen a város nagyrésze már évtizedek óta innen élt tejjel, vajjal, tojással, amit az ágfalvi hátkosaras asszonyok, lányok hordtak be nap-nap után Sopronba,

Hála Istennek, az „*Einmarsch*”-ból „*Ausmarsch*” lett! A felkelők azonban az egyházi adót jól felemelték Ágfalván — folytatta nevetve Scholtz esperes — tekintve, hogy a templom tetejét ugyancsak kilyukgatta a Hausbergen elhelyezett gépfegyver.

Egy kedves epizódról sem szabad megfeledkezünk. Augusztus 28-ika után Ágfalvát teljesen elzárták Soprontól és csak keserves utánjárások után, megfelelő úti igazolványokkal lehetett bemenni a városba, bár akkor sem volt tanácsos e puszkaporos vidéken közlekedni. Scholtz evangélikus esperes Ida leányát: *Steiner Györgynét* a legkritikusabb pillanatokban szállították be Sopronba és erősen szívbajos édesanyja, kinek urát, mint túszt éjjel-nappal őrizték, ha el nem cipelték Bécsűjhelyre vagy kihallgatásra, — már napok óta azt sem tudta, él-e, hal-e asszonylánya s a kiállott izgalmak következtében, ereje fogytán, minduntalan összeesett, vagy sírógörcsöt kapott. Augusztus 8-án hajnalban, amikor említett urakat vendégül látta, hirtelen elsápadt és sírva fakadt, *Gorton* tábornok felugrott és megkérdezte, mi

bántja?! Elmondták néki, hogy az anya leányáért aggódo szíve jaidult fel benne, akiről semmi hír sem érkezik már napok óta.

Gorton tábornok saját autóján vitte be a nagyziszteletű asszonyt Sopronba. Néhány óra múlva szintén antantisztek kíséretében robogott vissza Ágfalvára az angol tábornok autója de már nem a sápadtarcú fájdalom, hanem egy boldog nagymama szállt ki belőle.

Az ágfalvi ütközetről így ír *Johann Müllner* gráci kerületi csendőrosztagfelügyelő „*Der Kampf bei Agendorf*” című naplótöredékében: „Szeptember 8-án reggel $\frac{3}{4}$ 5 órakor több puskalövés hallatszott az ágfalvi erdő irányából. Azonnal a riadóhelyre vonultunk. A lövöldözés megszűnt. Bevonulási parancsot kaptunk. Alig feküdtünk vissza a szalmára, amikor ismét heves lövöldözés hallatszott ugyanabból az irányból. Másodszor is a riadóhelyre siettünk. Jelentés érkezett, hogy a felkelők délről a *Hausbergen* át rajvonalban nyomulnak előre Ágfalva község ellen. Mint zárt osztag, mi, próbacsendőrök, voltunk az elsők a riadóhelyen. Kezdeményezőknek kellett lennünk! Oktatónk: *Reinhold Worm* járási felügyelő három rajjal futólépésben Ágfalva déli részét szállotta meg, hogy a támadást legalább addig feltartóztassa, amíg az osztrák hatóságok értékes mentenivalójukat biztonságba helyezik, A felkelők rajvonala az erdőben, a borospincéktől 30-50 lépésnyire volt. Ha a felkelők kezdettől fogva a vastagfalú borospincék mögött sáncolták volna el magukat, nem lettünk volna képesek a hosszú és keskeny udvarokon át a pincékig előnyomulni. Három rajunk megszállta a borospincéket és élénken tüzelt az ellenfélre. A felkelők félig katonásan, félig polgáriasán öltözöten, a fák mögött feküdtek. *Gépfegyvereikkel* (Úgylátszik egyetlen és árva gépfegyverünk a „borospincék”

mellől *többszámban hangzott!*) a háztetőket súrolták. Ötszöri rohamot kíséreltek meg. A jobbszárnyon hallatszott: „Ez a mieink!” (Ezek a mieink!) „Das sind die Unsrigen!”

Az első raj jelenti, hogy balszárnyunk veszélyben van. (Milyen nagy is lehetett itt a veszély, tekintettel arra, hogy *tartalékunkkal* állottak szemben!?) *Worm* felügyelő negyedmagával odaugrik és a felkelőkre tüzel. A *magyar gépfegyverek* (Fejedelmi többes!) elnémultak... A lövések közben a sebesült felkelők jajgatásait hallottuk, akik taktikai hibáikért keményen meglakoltak, (Különös véletlen, hogy sebesültjeink épp egy kilométerre feküdtek tartalékunktól, lenn a vasúti töltés mellett!)

Mialatt mi, próbacsendőrök Ágfalva déli részén a felkelők előretörését (!) megghiúsítottuk, magasan fekvő helyünkről észrevettük, hogy Sopron felől a vasúti vonal mindkét oldalán rendes magyar katonaság, harc vonalban nyomul Ágfalva ellen, *Ostenburg* őrnagy vezetésével.

Amidőn délelőtti 9 óra körül az *Ostenburg-század* lövései mind sűrűbben estek és állásunk az *Ostenburg-század* bekerítése folytán annyira veszélyes lett, hogy a teljes körülrzást elkerülendő, fel kellett adnunk állásunkat és Lépesfalva felé vonultunk vissza! *Müllner* úr elfelejtette leírni, hogy nem annyira a messzi reggeli ködben közelgő *Ostenburg-zászlóalj* fenyegette bekerítéssel állásaikat, inkább a „felkelő-rohamosztag” kapta már hátba és oldalba őket!)

Kuhn Ervin próbacsendőrt, akit helyzetjelentéssel küldött el parancsnokunk, Ágfalván elfogták a felkelők. Visszavonulásunk *a legnagyobb rendben folyt le*. (És dicséretes gyors ütemben!)

Ágfalva nyugati kijárásánál gyülekezett a csapat s miután Ágfalván sem osztrák csendőrt, sem tisztviselőt nem láttunk már (Katalógust nem olvastak?!), rajvonalakban felfejlődve „*Sprung vorwärts*” *gegen*

Loipersbach („ugrással előre” Lépesfalva felé) vonultunk, hátulról és oldalvást élénk lövöldözés közepe-
 pette. *Szerencse, hogy a magyarok túl magasan lőt-
 tek!* (Tekintettel arra, hogy az erdészek nem szok-
 ták meg azt, hogy *hajtókra*, illetve *sereghajtókra* lö-
 jenek és az úgynevezett „banditák” pedig urak vol-
 tak, akik nem mészárolni akartak itt, hanem *megfé-
 lemlíteni, elkergetni* ellenfelüket. Egyszem gépfegy-
 verünkkel — ha akartuk volna — *mindegyik* gya-
 logszerrel menekülő osztrák csendőrt leszedhettük
 volna a lábáról.)

A visszavonulásnál *Fischer* próbacsendőr bal-
 karján megsebesült. Erre *Worm* felügyelő parancsára
 a vasúti vonalig vonultunk vissza *és a lassan haladó
 vonat után szaladtunk*, amely *Mattersdorfba* vitt
 bennünket. *Itt* talákoztunk csapatunk negyedik ra-
 jával, amely *Paulitschke* főfelügyelővel élén, a visz-
 zavonulásban szintén résztvett.

A harcot egyenlőtlen hadieszközökkel esztelen-
 ség lett volna tovább folytatni. Az osztrák csendőr-
 ség egyedüli fegyvere a kard, és a karabin volt 70
 tölténnyel; szerszámok, lőszerpótlás, egészségügyi
 felszerelések és telefon teljesen hiányoztak. (Mert mi
 felkelők legalább is *tankokkal* hadakoztunk!?)

Hátizsákjaink nem éppen jelentéktelen holmik-
 kal a magyarok zsákmányává lettek. A kártérítést
 csak akkor kaptuk meg, amidőn az infláció folytán
 az elvett holmik ára tízszeresére növekedett.

*A legnagyobb harcban, amelyben a csendőrség a
 háborún kívül résztvett, mi bátran harcoltunk. Bár
 Agfalváról kivonultunk, — mégis ezen harcok emlé-
 keinél büszkeség és belső megelégedettség tölthet el
 bennünket.”*

*

Még mielőtt *Müllner* úr szerfelett önérzetes,
 „kissé” talán tendenciózus és elég gyakran ellent-
 mondó feljegyzéseire választ adnék, egy másik nap-

Felkelők útlelvizsgálata Nagymartonban.
(Középen Obendorf Károly felkelőfőhadnagy.)

Az V. felkelőparancsnokság főcsoportja Nagymartonban.
Középen borbolyai Gebhardt Pál parancsnok és Székely Elemér
segédtszt. (Háttérben a szerző.)

lőtörredék rendkívül érdekes részleteit is olvassuk végig: „A csendőrségnek Burgenlandba való bevonulása tulajdonképpen 1921 augusztus 28-án kezdődött. A burgenlandi lakosság a bevonuló csendőröket formálisan felszabadítójaként (!) ünnepelte. Az örömteljes hangulatnak azonban nemsokára vége lőn. A csendőröket fegyverrel és gépfegyverekkel felszerelt felkelők alattomosan megtámadták, úgy, hogy a csendőrök és a magyar felkelők között szabályos ütközetek fejlődtek ki, ahol is a vasúti csendőrök, a tábori csendőrökkel vállvetve vitézül harcoltak. A derék vasúti csendőrök, javarészt családapák, életüket is feláldozták ezen ütközetekben.

Az ágfalvi veszteségteljes harcok után, ahol a csendőrség a felkelők túlerejével szemben (100 felkelő és gépfegyver aránylik 450 osztrák csendőr és 6 gépfegyverhez!!) kénytelen volt visszavonulni. A szétszórt csendőrosztagok Mattersdorfban gyülekeztek. A helyzet szorult és bizonytalan volt! Sem az újból való előnyomulásra, sem a visszavonulásra parancs nem érkezett. Megjelent Dr. Friedrich Gampp központi igazgató, az osztrák szövetségi csendőrség feje is Nagymartonban, aki kiadta a parancsot, hogy a községet okvetlenül tartani kell, hogy a többi csendőrosztagok rendezetten visszavonhatók legyenek; kikötötte azonban, hogy csak önként jelentkező csendőrök maradhatnak mint megszállási közegek Nagymartonban, ahol különben az országrész közigazgatásának székhelye is volt.

Tekintettel a leírt állapotokra, a szövetségi kormány *szepember 9-én* kiadta a parancsot:

Burgenlandban minden állás megszüntetendő és a határőrségi szolgálat az osztrák-magyar határmentén veendő fel.

A csendőrség ezután a szövetségi csapatokkal jelentékenyen felerősítve, a magyar felkelők támadá-

sait eredményesen visszaverte. Ezek a harcok, amelyek a régi határszélen november elejéig majdnem szakadatlanul tovább folytak, a csendőrségnek újabb 5 halottjába és több súlyos sebesültjébe kerültek. A leírt események arra készítették a szövetségi kormányt, hogy az olasz külügyminiszter ajánlatát elfogadja.”

Ostenburg, a felkelők leszerése után, minden Ágfalván „felejtett” osztrák felszerelést azonnal számbavetette és nyugta ellenében adta át az antant-missziónak.

Most pedig elmondanék egy jellemző történetet Müllner úr ék okulására!

Néhány nappal az ágfalvi ütközet után, felkeres egy ágfalvi bácsika. Régi ismerősöm. Csak úgy súgva mondja el, hogy az egyik házban, ahol osztrák csendőrök szállásoltak el, találtak egy vaspántos ládát és amikor felfeszítették: *töménytelen sok osztrák pénzt találtak benne!* Most útbajgett, mert kérdezni szeretne tőlem valamit. Kinek jelentsék ezt be? *Géway-Wolf* alispán úr nincs Sopronban. *Ostenburg* úr mégis csak idegen és hátha átadja az antant-missziónak ezt a pénzt is, — az antant pedig ha Burgenlandot is el akarja venni tőlünk, még a végén ezt a pénzt is lefoglalja és akkor hogy néz majd ki a község, ha az a szegény hivatalnok keresni fogja a pénzt? Egy *nyugtával* fizessük ki?!

Elküldtem országgyűlési képviselőjükhöz, *Östör József dr.-hoz*, aki azután megtette a kellő lépéseket és néhány nap múlva egy osztrák hivatalnok könnyes szemmel mondott hálát, mert bizony menekülés ide, menekülés oda, felettes hatóságai mégis csak gyanúba foghatták volna őt is az eltűnt pénz miatt.

— Néhány év múlva, ropogós téli időben, meszse kint az ágfalvi erdőknek ma már Burgenlanddal határos szélein, szalonnasütés mellett, kiböki ám

őreg ismerősöm, hogy bizony most is többször felkeresi őket az az osztrák hivatalnok. Az, akivel az a pénzhistória volt! Ő is szereti az „*Ödenburgert*” (t. i. bort!) Hanem majdnem bűzbe keverte őket az a „*kincsesláda*”. Tudniillik hiányzott a pénzből majdnem tíz silling. Azután odasúgja: mi adtuk össze gyorsan, már becsületből is ...

— Egyszer, — képzelje el — tiltott árut vittek át „*úgy suba alatt*” Loipersbachra (Ügylátszik beakarták hozni a tízsillinges befektetésüket!), de megcsípték őket. Kerek tíz sillingre akarták megbüntetni a feleségét! Dehát azért asszony az asszony hogy beszéljen, ha bajba van! Elmondta ezt a történetet az osztrák fináncoknak!

— És képzelje — fordul felém — visszaadták az osztrákok a dugárut és most az egyszer meg sem büntették érte, mert ágfalviak vagyunk.

— Hiába, az ember sohasem tudja, hogy a becsület mikor kamatozik — dörmögte maga elé csak úgy pipaszó mellett

Az oberhollabrunni fogolytábor

Az osztrák belügyminisztérium 1919 július 9-én kelt 24.450-15. sz. rendelete csendőr határőrszolgálati parancsnokságot (*Gendarmeriegrenzschutzleitung*) szervezett. Parancsnoka: *Georg Ornauer*, a csendőrség országos igazgatója lett. E csendőrség létszáma 1919-ben megközelítőleg ezer ember volt, A saíntgermaini békeszerződés értelmében ők vették volna át Magyarország leszakított nyugati részét,

A csendőrségi határvédelem (*Grenzschutz*) öt részre tagozódott:

- I. körzet (*Grenzabschnitt I*), székhelye: *Brück an der Leitha*. A *Fertővidéket* szállotta volna meg.
- II. körzet, székhelye: *Brück an der Leitha*. *Kismartont* szállotta volna meg.
- III. körzet, székhelye: *Wiener-Neustadt*. *Sopront* és vidékét szállotta volna meg.
- IV. körzet, székhelye: *Hartberg*. *Felsőőr* vidékét szállotta volna meg.
- V. körzet, székhelye: *Fehring*. *Németújvár* vidékét szállotta volna meg.

Ugyanígy megvolt már a beosztása a tizenegy kerületi csendőrparancsnokságnak (*Bezirksgendarmeriekommando*) és a hatvanöt csendőrkirendeltségnek (*Gendarmerieexpositionen*).

Mivel a nemzetközi katonai bizottság Sopronban és környékén a békés megszállást kívánta s a megszállásnál a katonai haderőt (*Bundesheer*) mellőzni

kellett, 1921 júliusában a csendőrségi határvédelmet kétezer csendőrtisztviselőre egészítették ki.

A tizenegy csendőroszlop 1921 augusztus 28-án reggel Berg, Brück an der Leitha, Ebenfurth, Wiener - Neustadt, Hochwolkersdorf, Kirchschatz, Friedberg, Hartberg, Burgau, Fürstenfeld és Fehring felől el is indult. Míg a hat északi csendőroszlop kisebb nyugtalanítás közepette a menetelés célját elérte, a 7. és 9. oszlop — rövidesen a történelmi határ átlépte után — olyan erőteljes ellentállásra talált, hogy kénytelen volt kiindulási állomására visszahúzódni. A 10. és 11. oszlop szintén elérte menetcélját. (Az első napon az osztrák csendőrség vesztesége: 1 halott, 3 súlyos és 4 könnyű sebesült volt,) A felkelők dacos ellenszegülésének hatása alatt *Ornauer augusztus 28-án* Ágfalván azt az utasítást kapta a nemzetközi katonai bizottságtól, hogy *az előnyomulás az egész vonalon beszüntetendő.* így aznap este a már indulásra kész különvonat — amelynek az országos közigazgatási hivatal személyzetét kellett volna rendeltetési helyére szállítani — mindössze 200 emberből álló csendőrséggel indult el, hogy azzal az Ágfalván éj jelező csendőrkolóniát megerősítse.

Augusztus 31-én az osztrák csendőrség Nyugatmagyarország déli részén a stájer határra húzódtott vissza. (Újabb 4 súlyos sebesült!) Határviellongások! Újabb veszteségek halottakban, sebesültekben arra kényszerítették a központi igazgatóságot, hogy az *osztrák csendőrséget a határszélen jelentékenyen megerősítse.*

Mivel mindezen intézkedések a felkelők túlfűtött harci kedvére való tekintettel elégtelennek bizonyultak, *szepember 4-én* az osztrák szövetségi kormány kiküldötte *Dr. Waber* belügy- és *Vaugoin* hadügyminisztereket, akik oly pesszimiztikus jelentésben számoltak be az osztrák csendőrség tarthatatlan helyzetéről, hogy *Schober* szövetségi kancellár újabb és

ismét eredménytelen lépéseket tett az antantnál arra nézve, hogy Wehrmacht bevonulását engedélyezze.

A felkelők folytatták támadásaikat. *Szeptember 7-én Záránynál, szeptember 8-án* hajnalban *Ágfcihánál*. Mivel az osztrák csendőrség e két ütközetben újabb 3 halottat, 6 súlyos és 15 könnyű sebesültet veszített, a szövetségi kormányzat *szeptember 9-én elrendelte egész Nyugatmagyarország kiürítését.*

Az osztrák csendőrség *ezentúl* a történelmi határ vonalán teljesítette őrszolgálatát. A felkelők sorozatos betörése azonban újabb 5 halottat és 2 súlyos sebesültet követelt áldozatul.

A megemlített veszteségkimutatás kizárólag az *osztrák csendőrségre* vonatkozik. A kommunista Reichswehr, azonkívül a kimenekült, nagyobb részben vörösérelmű lázítók vesztesége *rendkívül súlyos* volt. Ezekkel szemben nem volt irgalom! A felkelők az osztrák csendőrséggel, — *mint hivatásukat teljesítő állami alkalmazottakkal* — *rendkívül előzenyenyen és kesztyűs kézzel bántak.* Csak az első megszállás idején okoztak soraikban érzékenyebb veszteséget, de üldözés közben már csak riasztó lövéseket adtak le utánuk. Ezért e feltűnően csekély veszteség! Azoknak az osztrák csendőröknek, akiket a felkelők elfogtak, panaszkodni valójuk igazán nem volt. A *soproni* Erzsébet-kórházban például a két, *Ágfálván* sebesült osztrák csendőr ugyanabban a gondos ápolásban, elbánásban részesült, mint felkelősebesültjeink. *Felsőőrött* az elfogott osztrák csendőrök közvetlenül az „egyiptomi húsosfazekak” közelébe kerültek, — békés kuktaszolgálatra osztván be őket; ők porciózták ki a felkelők menáziát és szolgáltak fel étkezésnél. No és, ha a felkelők derék fővezérének és szeretett „Pali bácsijának” jó kedve kerekedett: együtt koccintgattak a felkelőkkel. — Azóta is nagy tisztelői a tüzeslehető magyar ital-

nak, mert minden bécsi „filléres” gőzparipán el-el-látogat közülök egy!

Akármilyen különösen hangzik is, *Kismartonban* például, a „*Friedrich-felkelők*” hazájában egy szép napon kihallgatásra, raporra jelentkeznek az osztrák csendőrfogyók — *mert ők már nem bírják ki ezt a fogságot.*

— Miért? — kérdi tőlük *Korda Tibor* felkelő-parancsnok.

— Mert a „bandita urak” nem engednek még aludni sem bennünket. Agyon etetnek és itatnak s mindannyian gyomor bajjal kerülünk majd haza a so-vány osztrák kosztra.

Dr. Balogh Béla felkelőfőhadnagy egészségügyi indítványára (úgy mellesleg megemlítve *jogi doktor* volt, de „*doktor*”) *Korda* parancsnok a következő salamoni ítéletet hozta: A felkelőtartalék „*holdsugár-fényesítő asztaltársasága*” azonnali hatállyal feloszlatandó. Ezenkívül „*józságsági és paprikaadagolási felügyelő*” küldendő ki az osztrák foglyok mellé. A közös „*elhajlásokról*” készült fényképfelvételek pedig elkobzandók.

A velencei egyezmény megkötése és a megszállandó területek pacifikálása után Nyugatmagyarország megszállása minden zavaró mellékkörülmény nélkül ment végbe.

1921 november 13-án három csapattest Vnövet-ségi katonaság száz-száz csendőrtisztviseelő kíséretében *Nezsider, Kismarton* és *Nagymartonba* nyomult. *November 9-én* e terület pacifikáltatott és a csendőrség elhelyezkedve, felvette normális bizton-sági szolgálátát.

November 25-én megfelelő csendőrséggel kiegészített három csapattest Volkswehr Nyugatmagyarország középső és déli részét szállotta meg ugyanígy.

Felsőőr, Németújvár, Gyanafalva és vidéke no-

vember 29-én pacifikáltatott s ugyanakkor vette át az osztrák csendőrség ezt az országrészt is.

A katonai parancsnokság 1921 december elején adta át ezen megszállott területet Dr. Davy tartományfőnököknek.

1921 augusztus 29-én délután az osztrák csendőrség *Ágfalván* — *Sopron* kapujában — elérte a semleges „B-zóna” határát. A demarkációs vonal az ágfalvi erdők végén, a községtől délre húzódott az ágfalvi pályaudvar 357. sz. ostendei kótéján át és innen futott északi irányban tovább. Az osztrák csendőrpáncsnokság ú. m. *Richard Hueber* csendőrfelügyelő kétszáz embere és *Sopron* megszállására ki-rendelt *Anton Krémen főfelügyelő* ugyancsak kétszáz csendőre, *Ágfalván* vesztegelt. A megszálló csapat két raja két tábori őrséget szervezett és látott el. Az egyik őrs a pályaudvartól körülbelül háromszáz lépésnyire északkeletre, a másik pedig hatszáz lépésnyire az I. tábori őrstől északra állíttatott fel.

A harmadik raj adta az őrzáratok emberanyagát.

*

Az osztrák megszállással kapcsolatosan különféle hírek szivárogtak át a határon. Csak egynéhányat közlünk — *mutatóba*.

Vulkapordányban Horváth János községi segédjegyzőt a kommunista csöcselék súlyosan inzultálta és átkergette a demarkációs vonalon azzal, hogy fizessék ezentúl a magyarok.

A *németújvári járásban* a megszálló osztrák csapatokat polgári ruhás kommunisták követik és tízes-tízenötös csoportokra oszolva, rémítgetik faluról-falura a békés lakosságot.

Vághegyen Szűz Mária oltárképét kidobálták az utca sarába.

Lődösön házakat és szénaboglyákat gyújtottak fel, de a lakosság fegyvert ragadott és kiüzte őket.

Szénásgödör tájékán egy Fellner nevű borbély volt a kommunista terrorcsapat vezetője, akinek intézkedésére *Neudamban* két pásztorházi lakost letartóztattak, agyba-főbe verték és a falubelieknek megüzenték, hogy felgyújtják *Pásztorházát* is.

A lakosság az antantmisszióhoz fordult segítségért és kéri, hogy sürgősen küldjék vissza a magyar csendőrséget.

Horváth József királyfalvi plébános vasárnap délelőtt, az átadás napján, magyarságát meg nem tagadó, könnyekig megható, szívből-szívhez szóló beszédben buzdította híveit a hűségre, hazaszerezetre. Alig hagyta el a szószéket, máris érte jöttek a bevonuló osztrák csendőrök, mert valaki besúgta, hogy az átadás előtt alig egy órával még mindig „*Ausztria ellen lázított*”. Ezt a szerencsétlen mártírt félig agyonverték, papi talárját megtépték, fogait kiverték s fél holtan hurcolták magukkal *Fürst enfeldre*.

Graz, 1921 szeptember 6. Fehring polgármesterét, *Schwachuta dr.-t*, kémkedés gyanúja miatt letartóztatták. Az egyik menekült paraszt bemondása szerint összejátszott a felkelőkkel. Érdekes és az akkori időre jellemző az ellene emelt vád indokolása: „*Das Mißtrauen gegen ihn sei auch dadurch rege geworden, weil er Kartist und ein klerikaler Hauptmacher*.”

Szeptember 7-én Balatscher trieszti konzul vonata, aki Amerikából hazaérkező magyarokat kísért, éppen akkor futott be *Fehring* állomására, amikor a felkelők az osztrák csendőröket *Nagyfaluárót* elkergették. Az osztrákok abbéli feltevésükben, hogy a magyarokkal összeköttetésben áll, elfogták és rövidesen halálra is ítélték. Az ítélet végrehajtásában már csak a közbelépő antantmisszió akasztotta meg őket.

Az osztrák Reichswehr szeptember 11-én, vasárnap délben *megszállta Királyhidát és Pándorfalut*. A megszálló osztrák katonaságnak legsürgősebb dolga volt: hogv bevonulása után rögtön túszoikat szedjen össze- Kíméletlen, kegyetlen erőszakkal brutalizálták a királyhidai vezető egyéniségeket, kiknek még családjait sem kímélték. A legtöbb túszt feleségestől, ártatlan leánygyermekkel együtt cipelték el. Az elhurcolt túsok között van *Pusztér* főjegyző, *Balzár* orvos, *Markovics* vámfelügyelő, *Fömel* rendőrfelügyelő feleségével együtt, a Gru&er-család valamennyi tagja, *Zabrana Vencel* takarékpénztári könyvelő, *Weisz Kálmán* hivatalnok, *Vértés elemi* iskolai igazgató, *Szalmer* tanító, *Zapp* raktárfőnök, a Bertalan-család gyermekeivel együtt, *Skrabal* konzervgyári főtiszt feleségével és két fiával, a Prohaszka-cég egy *Kertész* nevű alkalmazottja, a postáról az *Erényi* nővérek és még néhány vasutas. A túsok közül néhányat oly brutálisan bántalmaztak, hogy kórházba kellett őket szállítani. *Kertész tisztviselőt véresre verték.*

A Királyhidára bevonult Reichswehr az ottani állomásfőnököt arra kényszerítette, hogy a következő táviratot adja le Győrbe a forgalmi főnökség címére:

„Az osztrák katonai hatóság az állomási személyzetet, amennyiben állomásunkra magyar katonák érkeznek, úgy az alkalmazottakat, mint családtagjaikat azonnal felkoncoltatja.”

Fodor, állomásfőnök.

A távirat reggel 9 óra 15 perckor érkezett Győrbe és óriási felháborodást keltett. A Máv igazgatóság nyomban intézkedett, hogy a *Budapest-Bécs* között közlekedő vonatok Magyarország felől csak *Hegyeshalomig* menjenek. Bécs felől érkező vonatokat azonban továbbra is fogadni kell.

Semmiféle írott vagy íratlan szerződés, isteni vagy emberi törvény se kényszeríthet bennünket arra,

— írja a „*Sopronvármegye*”, — *hogy némán nézzük, tétlen túrjuk védtelen véreink brutális bántalmazását...*

*

Kismartonból jelentik: A legutóbb szedett túsók között volt *Pirkner* nyugalmazott ezredes is, aki éppen útban volt, hogy Savanyúkútról Kismartonba hozza családját.

Pirkner ezredest és fogolytársait először *Untereggendorfba* vitték át, ahol a kommunista csőcselék megtámadta és súlyosan bántalmazta őket. *Wiener-Neustadtban*, ahova erős csendőri fedezet alatt mentek, a Deimler-művek előtt vagy 5000 főnyi szedettvedett tömeg fogadta a magyar túsokat és vad szitok között vetették rá magukat a védtelen emberekre. A csendőrök nem tudtak elég védelmet szolgáltatni a támadók ellen. A szerencsétlen kismartoniakat véresre verték. Sokan közülük a földre estek. A túsók közül öten megszöktek.

Azzal a vonattal, mellyel *Newton lord* érkezett *Sopronba*, tegnapelőtt este jöttek meg *Győrön* keresztül *Bécsből* a *cinfalvi* és *vulkapordányi* túsók. A kis csapat százalmas látványt nyújtott: intelligens emberek, tépett, rongyos ruhában, feldagadt, kék foltoktól, véraláfutásoktól elcsúfított és halálos izgalmaktól fáradt, összetört arccal. Valamennyinek békes polgári foglalkozása és családja van a falujában, a politikától, demonstrációtól mindenkor távol tartották magukat. Mégis mint közönséges gonosztevőket éjnek idején hurcolták el őket otthonukból és anélkül, hogy tudtukra adták volna az ellenük emelt vádat, négy napon keresztül vesszőt futtattak velük a dühögő osztrák csőcselék sorfala előtt.

Machon Antal hercegi fővadász, *Wallner Róbert* gyógyszerész, *Zala József* körjegyző, *Szucsich Károly* segédjegyző, *Szilva Lajos* cukorgyári főellenőr,

Saurer István vadász, *Szucsich Antal* tanító, cinfalvi lakosok és *Görög János* vulkapordányi állomásfőnök képezték a nyugatmagyarországi túszoznak ama csoportját, mely még a kismartoni túszoznál is súlyosabb kálváriát szenvedett.

A soproni antantbizottság jegyzőkönyvéből az alábbi adatok szószerint vétettek, amit a kálváriás bécsi utazás egyik sajnálatraméltó hőse beszélt el nekünk. Hetedikén vitték el őket *Szentmargitbányára, Kismartonba*, ahol a padlón töltötték az éjszakát s aztán másnap reggel 9 órakor indultak Ausztria felé. Az első állomáson, *Ebenfurthon*, a nyílt autó utasait tojásokkal és kövekkel dobálta meg a csőcselék. *Bécs-újhelyen* pedig a rendőrségen, a kommunisták barakjában és az állomáson végigszenvedték mindazt, amit a többi túszo is végigélt. A csőcselék behatolt a kupéba és úgy összeverte botokkal, vasrudakkal a szerencsétleneket, hogy valamennyien eszméletüket veszítették. Ekkor egy osztrák felügyelő lépett a kupéba és megkérdezett valakit, hogy halottak-e a padlón mozdulatlan heverő magyarok? Nem, volt a felelet, de alighanem kórházba kell vinni egypárat közülük.

— Óh, olyan jóbarátok még nem vagyunk! — felelte az inspektor. — És tovább vitték a túszoikat *Bécs felé*, ahol egy mellékvágányon szállították ki őket. Itt nép nem volt, tehát a vasutasok estek neki ökölrel és köpködő szitokkal a magyaroknak. A Landesgericht fegyőrei sem viselkedtek humánusabban. A legendyhebb kitétel, amit velük szemben használtak az volt: „*Fel kellene benneteket akasztani magyar kutyák, gyalázatos banditák, betyárok!*” Két napot magánzárkában töltöttek, vasárnap reggel aztán őket is szabadon eresztették és nagy kerülővel jöhettek haza *Győrön* keresztül. A volt túszoikat határozottan állítják, hogy bántalmazóik között voltak olyanok is, akik magyarul beszéltek.

Az osztrákok letartóztattak 67 magyarérmű lakost, köztük egy sereg vasutast. A letartóztatásra kiszemeltek neveit a következő felírású jegyzék viseli: „*Wegen ihrer magyarophilen Gesinnung sind zu verhaken*” ...

Ezenkívül a *Brück-Királyhida* állomásra beérkező vonat detektívfelügyelőjét *Pálinkás Jánost* és vitéz *Simon József* detektívet is letartóztatták és túsok gyanánt Ausztriába vitték.

Kismartonba való benyomulásuk után az Esterházy-uradalomban szolgálatban álló *Sinóros-Szabó Aurél* erdőmérnököt és *Balog Elek* erdészjelöltet a „*Reichswehr veszélyeztetése*” címén vitték el, A *hol-labrunni* internálótáborban nem elfogott felkelőket őriztek, hanem túsokat! Az osztrák kormány 87 tusból az elfogott és kicserélt 13 csendőr helyett csak 29-et adott ki és 58 továbbra is fogva maradt. *Túsok szedésére utóbbi időkben különben csak a kommunisták vetemedtek!*

Felsőörről jelentik: Október 7-én a községházán az antantmisszió kiszállott tagjai hét határmenti község népes küldöttségét fogadták, amelyeknek szónokai, a győzők lovagíasságára apellálva, kérték: ne szakítsák le őket a beteg Magyarország testéről csak azért, hogy a halott Ausztria karjaiba hulljanak. Inkább meghalnak — jelentették ki — de nem lesznek a vörös Ausztria rabszolgái! Kérik, szerezzen tudomást az antant ezen elhatározásukról, amely annyival nagyobb súllyal kell hogy latba essék, mert ők tiszta németajkú községeket képviselnek.

Wien, 1921 október 9. Több hír közölte, hogy a különböző szocialista szervezetek fegyverkeznek, Ezeket most megerősíti a „*Mittags-Zeitung*” jelentése, mely szerint mintegy hat napja a szociáldemokrata munkások valamennyi sportegyesületének fegyvereket

osztogatnak. A munkástanács a múlt héten foglalkozott a kérdéssel. *A felfegyverkezés a kormány hozzájárulásával történik.* Ürügyül azt hozzák fel, hogy a magyar felkelők részéről betörés fenyegeti Ausztriát. E mellett az egész szocialista-kommunista sajtó tendenciózusan Habsburg-restauráció rémét festi a falra. A lap megjegyzi, hogyha a magyar felkelők fegyelmezett és kitűnően felszerelt csapatai csakugyan betörésre gondolnának, akkor ezek az egyesületek amúgy sem sokat számítanának.

Az osztrák megszállók túszul vitték még:

Ágfváról: *Scholtz Ödön* evangélikus esperest, *Bősze István* segéd jegyzőt (aki ott szerzett betegségében meg is halt!).

Fertőmeggyesről: *Tóth János* plébánost és *Nagy József* jegyzőt.

Kismartonból: *Schmidt Ferenc* városplébánost, *Keller László* polgármestert, *dr. Brada* kir. közjegyzőt, *Hackl Antal* segédlelkészt, *Csappay Lajos* polg. isk. tanárt, *Praznowszky Kálmán* hercegi erdőfelügyelőt, *Kostyál* századost két fiával és *Szinay* (Neubauer) *István* hercegi tisztviselőt.

Somfalváról: *Pomper Károly* körjegyzőt.

Lajtapordányból: *Palitits Ferenc*, *Kromwald Márton*, *Egenhoffer György* és *Metzeld Sebestyén* jó módú tekintélyes polgárokat,

Rusztrol: *Eiffért István* városi főjegyzőt, *Kováts Miklós* dr. városi tanácsost, *Schügerl Antalt*, a Soproni Takarékpénztár ruszti fiókjának főtisztviselőjét.

Cinfalváról: *Horváth Máté* plébánost, *Bartha Sándor* kémikust, Sőt a hölgyek közül *Höfer Katalint* és *Höfer Bernadettot*.

Nagymarionból: *Schwertner Alajos* körjegyzőt,

Pörgölényből: *Kőfalvy László* főjegyzőt és *Kőfalvy József* kupfalvi tanítót.

Darufalváról: *Schmidt Károly* plébánost.

Somfalván egy tisztiszolgát össze-vissza vertek és az egyik kommunista suhanc még alaposan meg is szurkálta.

Kimondhatatlanul sokat szenvedtek a túszul vitt *Varga József* zárányi plébános, a hetvenéves *Kovács Zsigmond* vulkapordányi esperesplébános — akinek ősz feje csupa seb és véraláfutás volt már az ütlegektől — és *Benkő Szilárd* fraknónádasdi jegyző, akinek — dagadt fejével ugyan, — de sikerült megszöknie.

Többet meg se említek!

Mindezekből világosan kitűnik, hogy a bécsi sajtó fullánkos vezércikkeire, nevetségesen együgyű híreire, tendenciózus, sugalmazott helyzetjelentéseire és a jó előre harsonázott osztrák humanizmus „nemes profiljára” a „burgenlandi megszállás” rátette még a pörge kalapot! Könnyű elképzelni ezek után, hogy a békéshajlamú, jobbára földműves nép milyen lelki gyönyörűséggel nézte például, hogy kitűzött vörös zászlók, szalagok barátságos lengetése közepette, az internacionálé „lélekbe markoló” hangjai mellett „térhet vissza a felszabadítók oldalán — ezeréves szívós viaskodás után — az úgynevezett anyaországba”.

„Kedves” olvasmányoknak bizonyultak a vagonszámra érkező „*Ember*” és a „*Bécsi Magyar Újság*” „tisztletpéldányai” is, nemkülönben az a „nemesveretű elképzelés”, hogy a magyar föliratú üzleti táblák, utcanevek a sárba taposandók.

Különös hangsúllyal kell azonban megemlítenem, hogy *Dr. Davy* tartományfőnök és az osztrák csendőrök túlnyomó többsége mindent elkövetett, hogy az utánuk özönlő Volkswehr és más civilruhás kommunista hordák túlkapasait leszerelje. Sajnos, ez azonban nem igen sikerült!

Elöttem fekszik egy *Végzés*:

Beschluß.

Vr. XXXI. A. 9007/21-16.

*Desiderius Gicz*y ist am 3. 9. 1921 wegen Verdachtes der Spionage von der Gendarmerie bei Agendorf in Haft genommen und am 13. 10. 1921 aus der Haft entlassen worden.

Wien, 9. Oktober 1921.

*Gicz*y *Dezső* soproni rendőrségi tisztviselőt azért fogták el „kémkedés gyanúja miatt”, mert abban az időben többször kijárt menyasszonyához Ebenfurthra.

Az osztrák megszállók nagy előszeretettel vittek túsul tanítókat, papokat, jegyzőket, vasutasokat és erdőmérnököket. Gyűjtőhelyeik voltak: *Ebenfurth*, *Untereggendorf*, *Wiener-Neustadt*, *Wien* és a hírhedt *Oberhollabrunn*, közvetlenül a cseh határszélen, Znaim mellett.

(*Verwaltung der Konzentrationsstationen in Oberhollabrunn*” — felírású tábla volt a magyar foglyok „lasciate ogni speranza”-ja!)

A szerencsétlen áldozatok szállítási metódusa minden esetben a régi maradt! Első üdvözlésképen közáport zúdított a csöselék a fogolytranszportra és a vasúti kocsikra (utóbbiból legalább az akkori osztrák kormánynak meg is volt a haszna!). A második felvonás az állomásokon veszteglő kocsikban kezdődött, ahova botokkal felszerelt suhancok és „macmadok” nyomultak be s agyba-főbe verték a szerencsétlen magyarérmű embereket (a kisebbségi kérdés hajnalhasadásának nagyobb dicsőségére!). Mindezek után következett a „drámai kibontakozás”: *Wiener-Neustadt!* Ezrekre menő tömeg fütykösökkel, husángokkal súlyosbított karlengetéssel rohant a prédaul prezentált túsokra! — Hála a jobbérzésű osztrák csendőrök puskatusának: a fegyver boldogabb vége legalább a halálesetek számát redukálta! Hogy

ezután még mi következett?! Sötét, nyirkos tömegzárka, piszkos, mocskos utonállókkal, betörőkkel, zsiványokkal, zsebmetszőkkel egy fedél (akarom mondani egy pinceboltív!) alatt. Művelt, ártatlan úrilányok, gyerekek, mosdatlan célzások, undort keltő, vaskos káromkodások pergőtüzében!

Teljes tárgyilagosság kedvéért meg kell említenünk, hogy akadt nem egy humánus gondolkodású osztrák csendőr, — aki a parancsok intencióit kijátszva, — akárhányszor kerülő úton kísérte be és sokszor nyílt pályáról szinte lelopta a foglyokat, így egyesek bántalmazás nélkül értek fel Bécsbe, Nem egyszer fordult elő, hogy *háromszoros*, rendőr-, tűzoltó- és csendőrkordon védte meg Bécsben a túsok életét. Különösen drágalátos emigránsaink tüzelték a különben előnyös oldalaikról jól ismert „*gemütlich*” bécsieket,

A járásbíró rendszerint az első kihallgatás után azonnal szabadlábra helyezte a foglyokat, — de alig ért ki a kapun a boldog halandó, máris rendőrök fogfogták le és vitték a híres Elisabeth-Promenade-ra.

A Kirchschlagi és ágfalvi alapos vereségek után páni félelem vett erőt a nagyhangú bécsújhelyi csőcseléken. Az a rémhír terjedt el, hogy a felkelők két oldalról megrohanják *Wiener-Neustadt*-ot és akkor alighanem leáldozik a vörös dicsőség napja odaát is! Az egyik este, említett tömeg mindenáron tojásgránátokat akart bedobni a cellák ablakán. Riadó is volt aznap éjjel.

Akárhányan a túsok közül, jó másfél, két hónapot töltöttek a bécsi rendőrség kazamataiban,...

Egyszer a foglyok meglátogatására lejött a börtönbe egy csendőrtiszt, A látottak hatása alatt így kiáltott fel:

— „*So weit ist es also mit Österreich gekommen?!*” (Ide süllyedt Ausztria?!)

Oberhollabrunnban a „kémgyanús” magyar de-

tektíveket abba a szobába szállásolták, ahol a háború alatt, internálása idején, lakott a hírhedt Kramáf dr.

Seifert, a magyarfaló táborparancsnok, minden alkalmat megragadott, hogy a foglyokkal különösen *Sopronról* beszélhessen. Ilyenkor szivar, cigaretta is kijárt! Legalább száztól megkérdezte: A lakosságnak hány százaléka német? Mivel foglalkoznak ott a német anyanyelvűek? Iskoláikban szabad-e német nyelven tanítani? Ha a magyar hatóság 40-45% németiséget vall be, nincs-e ott ténylegesen 70-75% is? Beszélnek-e ott maguk között, *hivatalos elfoglaltságukon kívül*, egyáltalában magyarul, például a tisztviselők, magánalkalmazottak, kereskedők, iparosok? Mert régi elv az, hogy a korifeusok, hivatali funkcionáriusok nemzetiségi kérdésekben rendszeren a valószínűségi százalékarány felét, harmadát vallják csak be. Mint például a szudétánémetek esetében is!

A fogolytábor 147 magyarérmű foglya, — még a legegyszerűbb vasúti munkás is — azzal felelt: Jöjjön el *Sopronba*, nézze meg, hogy ott elsősorban az autochton lakosság meg sem érti az irodalmi német nyelvet (erre magyar tanítók tanítják őket!), pláne, ha raccsolva, vagy kappanhangon afektálják el a füle mellett; — azonkívül ha a soproni német anyanyelvű gazdapolgár a „*Buschenscbankokban*” mulat, akkor bizony a szép magyar nótákat szívesebben éneкли, mint saját dalait.

Ezen állításokat azután a világháború alatt itt járt osztrákok is megerősítették.

Arra a kérdésre azután, hogyha népszavazásra kerülne a sor *Sopronban*, hogy viselkednék a lakosság zöme?

— Istenem — felelte valamennyi — ha az összes, nyíltan és suba alatt a magyarság ellen lázító félemler, kommunista, fizetett pángermán agitátor, mind, mind hazaárulóvá lenne, — akkor is a lakosság

értékesebb része *legalább is háromnegyed arányban* hitet tenne magyarsága mellett!

Ezek után *Seifert* gyűlölködő parancsnoknak elment a kérdezősködési kedve.

Hivatalnokfélék a foglyotáborban olyan félmagyar-félnémet emigránsok voltak. Erre a foglyok később jöttek rá! Ezek árultak el minden jogos kifakadást a táborparancsnoknak és ezek bemondása alapján ítélték felettük. A porkolábok levitték a pincébe az elítélt foglyot és ott alaposan elagyabugyálták.

Vigyázni kellett a szavakkal, hallgatni kellett, mert különben a „*soproni beszélgetések*” után igen hamar kijárt az ütle.

A legkomiszabb besúgók egyes menekült felsőlővői tanítóképzői tanárok voltak. Mindnél alattomosabb és kíméletlenebb volt azonban — akinek a nevét is feljegyezzük — a sántító ruszti származású *Kraft János*. A foglyok ezer átka kísérte s úgy hívták csak: „*a sánta ördög!*” Sokan bosszút esküdtek ellene. Később figyelték, de soha nem merte átlépni az új határt. Amint hírlett, nagy állásra számított és mások sebén kívánt érdemeket szerezni. De elszámította magát. Ha igaz, öngyilkos lett azóta.

Egan dr. főispánt nem hozták át a bécsi Landesgerichtról Oberhollabrunnba, pedig beszéltek róla.

„*János bácsi*”, a nagymartom szolgabíró szúrós szemű, nagybajuszú huszárja is lemaradt valahol.

A foglyok atyja, szeretett tanácsadója *Fodor Sándor* Máv. főfelügyelő, Bruck-Királyhida-i állomásfőnök volt. Külsőre: szikár, zárkózott, komoly, bizalmatlan, olyan magábanéző ember. Belsőleg: csupa szív és minden ízében magyar. Megnevetetni csak az örök humorú *Holló József* királyhidai Máv. főtiszt tudta.

A foglyotáborban a lakás tiszta, világos, egész-

séges volt. Rendes téglafalakkal! Elemezés: szegényes osztrák koszt.

Ha valakinek rokona, ismerőse volt és behozott valami harapnivalót, azt a foglyok testvériesen osztogatták széjjel egymás között.

Újságot nem volt szabad behozni, olvasni.

Az utolsó hetekben *Holló* főrendezése mellett kabaréelőadásokat is rendeztek.

Pálinkás felügyelő harmadmagával néhány nappal előbb szabadult ki s ő írta levelében, hogy mikor elszállították őket, az utolsó kocsiba helyezkedtek el. Közvetlenül Bécs előtt valaki kétszer belőtt a vasúti kocs ablakán.

„Isten védelmezett — írja egyik barátjának, — hogy nem talált el engem, vagy vitéz *Simont*, avagy *Szarka* bácsit, mert a golyók éppen fejünk felett csaptak be s az ablak szilánkjából kaptunk is arcunkba, fejünkre. Bécsbe megint az Elisabeth-Pro-menade-féle gyűjtőbe vittek, ahol kedd reggelig voltunk” stb.

Az egyik vasutas-poéta verset is írt a fogolytáborban. Hamar meg is zenésítették és fűjták is a legények gyakran:

— *Hollabrunni domboldalon*
 Áll egy fogolytábor,
 Arrafelé de sok gyöngéd
 Női sóhaj száll most.
 Siratgatja ki a férjét,
 Ki a szeretőjét;
 Megátkozzák Osztrákország
 Hegyes-völgyes földjét,
 Girbe-görbe földjét . . .

— *Hollabrunni domboldalon*
 Áll egy fogolytábor,
 Nem katonák a foglyai;
 Magyar vasutasok!
 Mit is tettek, mi a bűnök?
 Nincs, ki megfeleljen.
 Hogy szeretik szép hazájuk:
 Bűn-e az, Úristen?
 Bűn-e az, Úristen?!

Így meséli az egyik krónikás: A velen-
cei egyezmény megkötése után, 1921 november
14-én bocsátottak szabadon mindnyájunkat. *Fodor*
felügyelő úr egyszer, még a fogolytáborban, kijelen-
tette *Kovács Dezső* királyhidai Máv. ellenőr előtt:

— *Ha Nyugatmagyarországot is elrabolják tő-
lünk, öngyilkos leszek!*

... És egy szomorú, ködös hajnalon halva talál-
ták a hegyeshalmi állomáson *Fodor Sándort*.

A Honvédelmi Bizottmány és a felkelők

1921-ben egy csapásra meg lehetett volna dönteni az antant részéről felállított azon tételt, amely a békeszerződések megváltoztathatatlanságáról szól — írja *Wein Dezső dr.* alább közölt naplójában. — Az egészhez nem kellett volna más, minthogy a magyar kormány kínos lelkiismeretességgel hajtsa végre a békeszerződésben vállalt azon kötelezettségét, hogy Nyugat-Magyarországot az előirt időben kiüríti és mint aki kötelességét teljesítette, ne törődjön többet a dologgal.

Hiszen a magyar kormány Trianonban csak arra vállalt kötelezettséget, hogy 1921 augusztus 28-án Nyugat-Magyarországot kiüríti és nem gördít akadályokat az elé, hogy Ausztria a kiürített ország-részt birtokba vehesse.

Az a kormány, amely a trianoni békekötést aláírta és a nemzetgyűléssel ratifikáltatta, mást nem tehetett, minthogy az aláírt és becikkelyezett szerződést végre is hajtja.

A helyzet megmentésére csak egyetlen járható út kínálkozott s ez volt hivatva arra, hogy abban a pillanatban, amikor a kormány sikertelen diplomáciai játéka után a függöny legördül és Nyugat-Magyarország átadásának gyászos pillanata elkövetkezik, a továbbiakban, mint a kormánytól távol álló, a kezdeményezést magához ragadva, mint felelőtlen

elem próbálja megmenteni Nyugat-Magyarországot. 1921 augusztus 17-én jelent meg a „Nép”-ben Friedrich István nyílt levele, amelyben a Keresztény Nemzeti Pártnak ezt a szándékát bejelenti és ez a bejelentés volt a kiinduló pontja annak az akciónak, amely tényleg meg is akadályozta az osztrák csapatokat abban, hogy 1921 augusztus 28-án Sopront megszállják és ezzel Nyugat-Magyarországot tényleg birtokba is vegyék.

Nyugodt lelkiismerettel állítom, hogy Nyugat-Magyarország ma is a miénk volna, ha a Bethlen-kormány csak félannyi embert engedett volna Nyugat-Magyarországra vinni, mint amennyit annak megakadályozására. mozgósított, hogy vállalkozó lelkes hazafiak Nyugat-Magyarországra juthassanak...

De tartsunk sorrendet!

1921 augusztus 18-án Friedrich Istvántól, Balatonfüredről azt az utasítást kaptam, hogy igyekezzek a nyugatmagyarországi akcióhoz pénzt szerezni és csapatokat toborozni.

A terv a következő volt:

A diplomáciai megegyezés szerint Nyugat-Magyarország katonai kiürítését augusztus 28-án kell megkezdeni és a birtokba vevő osztrák csapatok 2 órával a magyar csapatok kivonulása után foglalják el azok vonalait.

Ezt a kétórás időközt kell felhasználni arra, hogy az előre készenlétbe helyezett felelőtlen elemekből álló karhatalommal megszálljuk a kiürített területet, a bevonuló osztrák karhatalmat kiverjük, kikiáltjuk az önálló nyugatmagyarországi impériumot és ezzel a hivatalos Magyarország felelősségének teljes kikapcsolása mellett egy ilyen kész helyzetet teremtsünk, amely ellen az antant egészen más álláspontra kell, hogy helyezkedjék, mintha a hivatalos Magyarország állana ellent a trianoni béke végrehajtásának.

Friedrich István Balatonfüredről, mint központból intézte az egész akciót, én pedig Budapesten kezdtem meg a csapatok szervezését és az akcióhoz szükséges anyagi eszközök felhajtását.

Első teendőnk volt a Nyugat-Magyarországon elharapódzott osztrák propagandát ellensúlyozni és a politikai koncepció keresztülviteléhez a talajt ott helyben előkészíteni.

Evégből Sopronban és Szombathelyen kirendeltségeket, úgynevezett csoportparancsnokságokat létesítettünk.

Sopronban *Bogya János dr.* vezetésével nagyon eredményes munkát végeztek *Dorner Leó*, *Havady Barnabás*, *Marsó Pál*.

Szombathelyen *Lingauer Albin* vezetése alatt *Hornvánszky Zoltán*, *Oszvald stb.* fejtettek ki ugyancsak nagyon intenzív munkát.

Mindkét csoportnál megindult az átcsatolás elleni agitációs mozgalom és a lelkek prearálása.

Ezalatt Budapesten a legkétségbeesettebb erőlködést fejtettem ki az anyagi eszközök előteremtésére és a csapatok megszervezése körül. Amilyen könnyű volt az utóbbi kérdésben a helyzetem, épp olyan nehézségekbe ütközött a pénznek, minden háború mozgatójának a megszerzése.

Sikerült a tervnek megnyerni *Prónay Pált* és *Héjjas Ivánt*, akiknek kész szervezeteik voltak. Egyetlen kikötésük a királykérdés kikapcsolása volt. Miután ebben a kérdésben megegyeztünk, *Héjjas* azonnal megkezdte embereinek behívását és csapatának szervezését.

A Prónay csendőrzászlóalj (3 század + 1 század Héjjas embereiből) akkor már kormányrendeletre Nyugat-Magyarországon volt és közben *Ostenburg* csendőrzászlóalját is a kormány Nyugat-Magyarországra rendelte a rend fenntartására.

Hozzám mind többen tódultak, *minden társa-*

dalmi rétegből, hogy vigyem őket Nyugat-Magyarországra. A *Honvédelmi Párttal* történt megállapodás után az akció annyira elő volt készítve, hogy a siker biztosítottnak látszott.

Az anyagiak előteremtése lassabban ment, mert azok a remények, melyeket az arisztokrácia és a főpapság áldozatkészségéhez fűztem, százszázaléki csődöt mondtak.

Hogy tudtam mégis az igen tekintélyes szükséges összeget előteremteni, ezt ma sem tudom, de a végén mégis csak előkerült. Hogy honnan? Erre mindenki következtethet, ha kikapcsolja a két megnevezett társadalmi osztályt...

Végre minden készen állott...

Az impérium kikiáltásához szükséges proklamációk; magyar, német és horvát nyelven 8000 példányban Sopronban és Szombathelyen készen várták az akció megindítását.

Ekkor *Szilágyi Lajos dr.* nemzetgyűlési képviselővel közöltem az egész tervet s az ellenállás kérését minden részletében megvitattuk.

Augusztus utolsó napjai a leglázásabb tevékenységben teltek és miután a szükséges pénz együtt volt, augusztus 26-án és 27-én útnak indítottuk *Héjjas* és *Urmánczy*, valamint a saját csapatainkat Sopron és Szombathely felé.

Augusztus 26-án Friedrich István, Urmánczy Nándor, Inselt, Dínich Vidor, Maderspach Viktor és még többen az akció intézői közül már a Sopron közelében fekvő Balf-fürdőn voltak és onnan, mint főhadiszállásról, intézték az egész akciót.

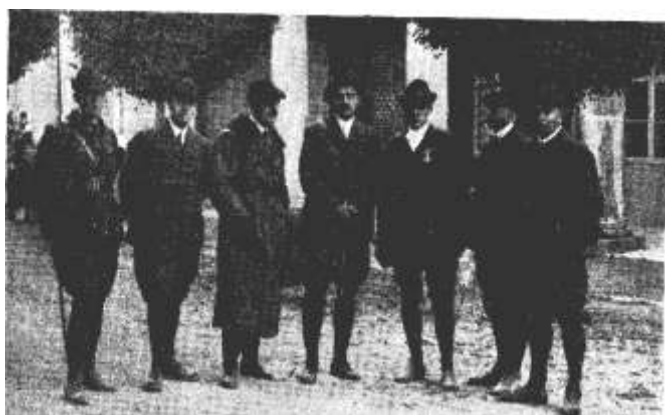
A diszpozíciók a következők voltak:

A felkelők 27-éről 28-ára virradó éjjel fegyver nélkül kimennek a határra és a fegyvereket teherautókon hozzák utánuk, úgyhogy a hajnali 3 órára tervbevett osztrák felvonulást megakadályozhassák.

Ez a terv azon bukott meg, hogy a Budapesten

„Friedrich-felkelők” ízléses egyenruhájukban (barna sportruha, zöld kalap) Kismarton utcáin.

Középen: Friedrich István, a Nyugatmagyarországi Országvédelmi szervezet vezére, v. miniszterelnök, országgyűlési képviselő. Balról jobbra: Karner felkelőszázados, Dr. Wein Dezső főorvos, Hirschmann Ernő szk. őrnagy, nyugatmagyarországi dandárparancsnok, Halmay Zoltán, Finda Sándor felkelőfőhadnagyok és Dénesfay-Dinich Vidor, v. országgyűlési képviselő.

Balfürdőre feladott fegyvereket Győrben visszatartották. Hogy kinek az intézkedésére vezethető vissza ez a tény, azt kideríteni nem sikerült.

Augusztus 28-án reggel a kivonult felkelők visszatértek Sopronba, ahol az a hír várta őket, hogy az osztrák csapatok már átlépték a határt és koncentrikus irányban menetelnek Sopron felé, amelyet estére el akarnak érni.

Nagyon kétszínű játékot folytatott a Bethlen-kormány a nyugatmagyarországi kérdésben. Amíg az akció sikere bizonytalan volt, *Bethlen* készségesen hozzájárult, hogy bőrünket a vásárra vigyük, de amint 28-án kiderült, hogy a vállalkozást siker is koronázhatja, felülkerekedett a politikai féltékenység és lehetetlenné tette a vállalkozás sikeres és az ország szempontjából felbecsülhetetlen értékű befejezését, nehogy a felkelők valamely párthoz csatlakozva, ezt a tényt a választásoknál a maguk presztízsének emelésére kihasználhassák.

Mintha az ország szempontjából nem volna teljesen mindegy, hogy ki menti meg Nyugat-Magyarországot az aktaszerűleg már befejezett elcsatlástól?

Bánffy Miklós gróf akkori külügyminiszter augusztus végén kijelentette *Maderspach Viktornak*, hogy ne is próbáljon Nyugat-Magyarországra utazni, mert már a pályaudvaron le fogja tartóztatni, *Maderspach* azután augusztus 26-án 24 óra alatt kéreppáron tette meg az utat Budapeستől Sopronba»

Augusztus 29-én a kormány kipurancsolja a felelőtlen elemeket és átveszi Nyugatmagyarország védelmét.

Ugyanakkor *Ostenburg* megtagadja az engedelmességet és bejelenti, hogy megvédi Sopront a saját felelősségére! *Ostenburg* azután a Sopron környékén levő katonai szolgálatra alkalmas összes felelőtlen elemeket bekebelezi csendőrzászlóaljába és

azokat mint az V. tisztszázadot Maderspach százados parancsnoksága alá állítja.

Prónay, Héjjas és Urmánczy csapatai, amelyek délen helyezkedtek el, sem deferáltak a kormány parancsának.

Sajnos, az északon és délen álló felkelőcsapatok annyira differenciálódtak a királykérdésben, hogy hajszal választotta el őket attól, hogy egymás ellen fegyveresen nem léptek fel.

A dolgok ilyen állása mellett a kormány tovább folytatta diplomáciai játékait.

Meg kell emlékeznünk a „*Honvédelmi Bizottmány*”-ról is. Ennek elnöke *Perényi Zsigmond* báró volt. Tagjai: *Friedrich István, jakfái Gömbös Gyula, Urmánczy Nándor, Wolff Károly, Lingauer Albin, Wein Dezső dr., Thirring Gusztáv dr., Windischgrätz Lajos herceg, Ilosvay, Király* és *Zadravetz püspök* voltak.

Ennek a honvédelmi bizottmánynak az lett volna a rendeltetése, hogy látszólag a kormánytól függetlenül, de a kormány tudtával és hozzájárulásával, de szükség esetén még a kormány akarata ellenére is, teljhatalommal irányítsa a nyugatmagyarországi kérdést és az egész integritási mozgalmat.

Amint már említettem, ekkor már a délen és északon fekvő felkelőcsapatok a királykérdés körül nagyon élesen szemben állottak egymással és ezért a legégetőbb kérdés a katonai főparancsnok személyének megválasztása volt.

Perényi és *Wolff Károly, Gömbös Gyulát* hozták javaslatba, de *Friedrich* és én megghiúsítottuk ezt a tervet, mert a bizottmány magáévá tette abbéli aggodalmunkat, hogy *Gömbös Gyula*, mint a Kormányzó úr öfőméltóságának íntimusa, könnyen magával ránthatja a kormányzó személyét, ami Magyarország hivatalos álláspontját ismét csak gyöngítenié.

Határozatba ment, hogy *Gömbös* ugyan megmarad a bizottmány tagja és mint annak katonai előadója fog működni, de a főparancsnokot maga a bizottmány fogja kinevezni egy politikailag lehetőleg színtelen, mindenki által autoritásként elismert magasrangú katonai méltóság személyében.

Az akció anyagi eszközeinek előteremtésére csoportok alakultak az egyes közgazdasági tényezők „megdolgozására”.

Néhány százezer korona össze is gyűlt, de nagyobb eredményt nem lehetett elérni, mert jóllehet a közgazdasági életet vezetők mind hajlandók lettek volna nagyobb áldozatokra, ha bizonyosak lehetnek abban, hogy az akció a *kormány* helyeslésével találkozik, de *Bethlen* mindvégig vonakodott ezt a bizalmas intést megadni.

A „Honvédelmi Bizottmány” működése különben is rövidesen csődöt mondott.

A benne élő szellemet mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy első alakuló ülése után azzal ment széjjel, hogy majd egy hét múlva ismét összejön. Hogy valaha még összejött-e vagy sem, azt nem tudom, mert sem *Friedrich*, sem én többször nem mentünk feléje sem, lévén nekünk rövidesen sokkal fontosabb dolgunk is!

1921 szeptember 21-én *Bethlen István* az Esküdt-féle lópanamák ügyében pártközi értekezletet hívott össze a miniszterelnökségre. Ezen az értekezleten az ellenzék támadásai alatt *Bethlen* teljesen összetört és ebben a lelkiállapotban kijelentette, hogy *Friedrich*nek mindent meg kell adni, amit a nyugatmagyarországi akcióval kapcsolatban követel. Másnap, szeptember 22-én délelőtt tényleg le tárgyaltam az egész kérdést *Belicska* honvédelmi, *Hegyeshalmi* kereskedelemügyi miniszterekkel és *Keleti Dénes* MÁV elnökgazgatóval

A kereskedelmi miniszterrel és a MÁV elnök-

igazgatójával létrejött megállapodás értelmében\rendelkezésemre bocsát az államvasút a 24-én este 8 órakor a józsefvárosi teherpályaudvarról induló vegyesvonathoz kapcsolva egy harmadosztályú személykocsit és egy teherkocsit, másnap, szeptember 25-én pedig ugyanott egy száztengelyű egész szerelvényt.

Szeptember 24-én este 7 órakor pontosan megjelent a pályaudvaron az 50 főből álló és *főképen műegyetemi hallgatókból* álló tiszti különítmény. Egy ember sem hiányzott és miután a katonai autókön ugyancsak pontosan befutott felszerelési anyagot átraktuk a teherkocsiba, vonatunk kifutott a pályaudvarról. Másnap reggel 8 órakor érkezünk *Pinnyére*, ahol határvizsgálatot tartottak, miközben a kirendeltséget vezető főhadnagy különítményemet le akarta szállítani a vonatról, arra hivatkozva, hogy felettes hatóságától semmiféle utasítást a különítmény átbocsátására vonatkozólag nem kapott.

Így festettek a Bethlen-kormány „titkos utasításai”.

Mindezek dacára, mégis csak bekerültünk Sopronba és délután 4 órakor szerencsésen megérkezünk *Száravámra*. A környéken szerzett hat nagy szekérre átraktuk az egész poggyászt és azután biztosított katonai menetben elindultunk a 4 km távol fekvő *Kismarton* felé.

Pompásan festett az egyforma egyenruhába bujtatott 50 főnyi csapat, amint példás katonai rendben vonult végig a nagyszerű szőlőkultúrákkal szegélyezett kismartoni országúton.

A szüretelők eleinte ugyan riadt szemekkel követték minden lépésünket, de amidőn 1 órai menetelés után pihenjt vezényeltem és Rítetták, hogy minden elfogyasztott szőlőfürtöt „gazdasági hivatalunk” azonnal készpénzben kifizet, bizalmuk egy csapásra visszatért és amikor Kismartonba víg nótázás köz-

ben bevonultunk, a lakosság már a legmelegebb rokonszenvvel fogadott.

Kismartonban a Sopronból már napokkal előbb előre küldött Bogya János és Dorner Leó szállásmesterek fogadtak és elkalauzoltak a kiürített katonai alreáliskola üresen álló épületébe, ahol a félmeletemen levő tornateremben helyezkedtünk el.

Az őréségek és őrzáratok beosztása után rövid vacsorára mentünk az „Arany Sas” nevű vendéglőbe, ahol is egész kismartoni tartózkodásunk alatt étkeztünk.

Rövid vacsora után ledültünk „szalmára vetett” ágyakra.

Másnap, szeptember 26-án azonnal érintkezésbe léptem a helyi hatóságokkal, akik legkedvesebben fogadtak. Meglátogattam az antantmisszió vezetőjét, *Gauthier* francia őrnagyot is.

Gauthier eleinte a kihallgatás jellegét szerette volna beszélgetésünkre ráerőszakolni, de rövidesen bejelentettem neki, hogy mától kezdve Kismartonban és vidékén minden katonai és polgári kérdésben a legfőbb hatalom a vezetésem alatt álló felkelőparancsnokság és így meglehetősen feszült hangulatban váltunk el egymástól és azontúl nem is érintkeztünk másképen, mint hivatalos átiratok formájában.

Délután a polgármester helyettesével, *Giy* főügyéssel és *Pleininger* főszolgabíróval összeültünk és megfogalmaztuk a kibocsátandó proklamációt. A német, különösen pedig a horvát fordítás kissé döcögve született meg, de este 11 órára azért minden a nyomdában volt.

Ezután a parancsnokság átköltözött a hercegi palotába. Azonnal felhúztam a főkapu fölé a nemzeti színű zászlót és a kapu mellé állandó díszőrséget rendeltem.

Ezen az estén kellett volna megérkeznie a bu-

dapesti A. B. M. ferencvárosi zászlóaljának, amelynek az elszállítására a 25-én beállított 100 tengelyes szerelvény volt rendelve. Elmúlt az este és az éjszaka és az én zászlóaljam csak nem érkezett.

Rövidesen kiderült, hogy a Bethlen-kormány megint megbánta a velem kötött megállapodásokat, a megbeszélt szerelvény beállítását lefújta és a bevonatozáshoz megjelent csapatokat rendőr-, csendőr- és detektívcsoportokkal a pályaudvarról elzavartatta, így aztán egyelőre kizárólag az 50 főnyi tiszti technikus csapatra lehetett támaszkodnom.

Csapatunk fegyelmezett és úri magatartása rövidesen mindenki rokonszenvét megnyerte számunkra. Minthogy cirkáló járőreink magyar és német dalokat felváltva énekeltek, a lakosság nagyrésze még nem volt tisztában azzal, hogy magyar, vagy német csapat vagyunk-e?

Dél előtt 11 órakor Bogya János társaságában tisztelegtem a hercegnél, aki nagyon kegyesen fogadott és kérésre Friedrich őnagyméltóságának a kastély második emeletén jelölt ki egy nagyon szép lakosztályt; a csapat élelmezésére rendelkezésemre bocsátotta a hercegi vadaskertetet, amely engedéllyel azonban csak egy alkalommal éltem, amikor is két dámvadat ejtettem el.

Délután 5 órakor megjelentek a falakon a felkelőparancsnokság proklamációi, amelyek óriási konsternációt keltenek.

6 órakor az egyik bevonuló járőrünk 11 osztrák csendőrt hozott magával teljes felszereléssel együtt, akiket Au osztrák faluban fogtak el a lakatnyájukban. Kismarton polgársága előtt óriási módon megnőtt a felkelők becsülete, amikor 6 ember 11 lefegyverzett csendőrt kísért végig a városon feltűzött szuronyok között.

A csendőröket őrizetbe vettem és az osztrá-

kok által elhurcolt túsok kicserélésére akartam felhasználni.

Este 7 órakor *Maderspach* századostól küldönc érkezik, aki jelenti, hogy *Hávós* menetkészen áll Győrött 50 emberrel. Ugyanekkor bevonult *Huszt* főhadnagy és jelenti, hogy a Ballon hagyott fegyverek, számszerint 56 darab és 21 láda töltény biztonságban vannak Maderspach századosnál és bármi-
kor kiszállíthatók Kimartonba,

Szeptember 29-én megkaptam az antantbizottság jegyzékét, amelyben követeli, hogy az elfogott 11 osztrák foglyot bocsássuk szabadon. Válasz jegyzetünkben kijelentettük, hogy amint *Mészáros Gyulát*, *Győrffy Gyulát*, *Erdélyi Miklóst* és még három fogolytársukat a kismartoni felkelőparancsnokságnak átadják, azonnal szabadlábra helyezzük a tizenegy csendőrt.

30-án megbíztam Bogya Jánost, hogy a járásbíró-
ság vezetőjével tárgyalja le a rögtönítelő bíróság felállításának kombinumát.

Délután 3 órakor teherautón megérkezett B. százados 10 emberrel. A Sopronban székelő antant főbizottság által reá rótt feladata az volt, hogy a fogva tartott osztrák csendőröket vegye át tőlünk és vigye Sopronba. A százados hivatalosan fel is szólított, hogy adjam át a csendőröket, amit én ke-
reken megtagadtam, mire ők szépen visszaautóztak Soproniba és jelentették, hogy a felkelőparancsnokság nem adta ki a csendőröket. Időközben azonban egy osztrák csendőrt, akinek felesége babát várt, visszaengedtünk *Auba*.

Ez az eset is fényes bizonyítéka annak, hogy az antant hatalma Nyugat-Magyarországon csak fikció volt. Ahol ellentállásra talált, ott megtorpant és akaratának sehol sem tudott érvényt szerezni. Szó nélkül eltúrta az osztrák megszálló csapatok véres kiűzését (aug. 28.), a még véresebb ágfalvi rajtaütést

(szept. 8.), a Héjjas-csapatoknak osztrák területen lejátszódó véres sarcolásait és a kismartoni parancsnokság magatartását, mely az antantmisszióra nézve határozottan megalázó volt, amint ezt a következő eset élénken megvilágítja.

29-én délután újabb jegyzék érkezett a parancsnokság címére *Gauthier* őrnagy aláírásával, amelyben tiltakozik az ellen, hogy a hercegi kastélyon magyar lobogó leng és a főkapunál a felkelőparancsnokság őrséget tart. Nagyon erélyesen követelte ezen sérelmek orvoslását.

Válasz jegyzékünkben kijelentettük, hogy a felkelőparancsnokságot a magyar lobogó megilleti, tehát a helyén marad és ajánlottuk az antantmissziónak, hogy ha őt fenyelezi a magyar lobogó és a felkelőparancsnokság díszőrsége a főkapunál, használja ezentúl a hátulsi bejáratot. Egyszersmind tudomására hoztuk az antantmisszióknak, hogy amennyiben még egyszer azt tapasztalják, hogy interurbán telefonvonalát arra használja fel, hogy felőlünk az osztrákoknak értesítéseket küldjön, a vonalát azonnal ki fogjuk kapcsolni!

Úgy látszik, az antant katonai hatalmától senki sem félt a magyar kormányon kívül, amely mindent el is követett, hogy a párisi nagytanács előtt a „jó fiú” szerepében „tündököljön”.

A ki- és beviteli vámok szedését a parancsnokság rendeletben szabályozta. A szárazvámi állomásfőnöknél a kivonuló osztrák csapatok 30.000 K magyar pénzt helyeztek letétbe, amelynek nyugta ellenében -való kiadására parancs ment az állomásfőnökséghez. A vámgabona beszolgáltatását a parancsnokság elrendelte.

Szeptember elsején lépett életbe a kiviteli illetékek szedése és az első napon közel 100.000 K folyt be a városi pénztárba.

Osváth főhadnagy 24 emberrel 3 kocsin meg-

érkezett. Ugyancsak bevonult *Korner* százados és *Kenessey* főhadnagy.

Szeptember 4-én *Friedrich* írásbeli parancsának megfelelően, Husztit azonnal útnak indítottam Eszterházára, hogy ott átvegye a megérkezett „árut” és a legrövidebb úton fuvarozza Kismartonba.

Szeptember 4-én az antantbizottság útján átiratot kaptam *Hegedűs* altábornagytól, amelyben a kormány nevében felszólítja a kismartoni felkelőcsapatokat, hogy mielőbb tegyék le a fegyvert. (Persze siettünk vele!)

11 órakor megérkezett *Friedrich István* és reggelig tartó tárgyalásban számoltunk be egymásnak az eseményekről. Minden intézkedésemet helyeselte és közölte velem, hogy Budapestről való távozásom óta naponként 60-70 embert indítottunk útnak Budapestről Kismartonba. Hogy ezekből elvétele csak egy-egy érkezett meg, a kormány „érdeme”.

Lajtabánság

Felsőőrött megisméltődött a történelem. Árpád határőreinek utódai egyesülve a közöttük élő német és horvát lakossággal, az első alkalmas pillanatban összefogtak, szent esküvessel fogadtak egymásnak és szülőföldjüknek örök hűséget és 1921. évi október hó 4-én kikiáltották Lajtabánság függetlenségét, önállóságát és semlegességét.

A tábori mise után Kecskemét városának fehér selyemzászlaját szentelték föl. A zászlóanyai tisztet *Prónay Pálné gróf Pálffy Aimé* töltötte be s lelkes szavak kíséretében adta át a zászlót az í-ső hadserg parancsnokának.

A zászlószentelés után az alkotmányozó ülést *Bárdoss Béla* nyitotta meg mint elnök, míg a jegyzői tisztet *dr. Lévy Ferenc* látta el. A történelmi jelentőségű alkotmányozó gyűlés és felvett jegyzőkönyv szószerinti szövege:

Jegyzőkönyv

kelt Felsőőrött, 1921. évi október hó 4-ik napján tartott alkotmányozó gyűlésről.

Elnök a gyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt alkotmányozó gyűlés!

A trianoni békeokmány 27. cikke 1. pontjának értelmében kiűritendő területeket a magyar kormány 1921. évi október hó 3-án, délután 6 órakor hivatalosan átadta. Ausztria azonban ezen területeket nem vette át.

Ezzel az önrendelkezési jog reánk visszaszállott, amiért is döntenünk kell jövő sorsunk felett.

Fölkérem a Nyugatmagyarország területét eddig védő fölkelő seregek fővezérét, hogy előterjesztését megtenni méltóztassék.

Prónay Pál fővezér erre a következőket terjeszti elő:

Tisztelt alkotmányozó gyűlés!

Ebben a pillanatban az Ausztriának ítélt Nyugatmagyarország minden községe úgy Mosón-, mint Sopron- és Vas vármegyében összegyűlve várja sorsának jobbrafordulását.

Magyarországtól elszakította ezt az ezer éve békeségben vele tartó magyar, német és horvát anyanyelvű népet a rövidlátó trianoni béke.

Egyetlen község sem kívánja, hogy a kommunista Ausztriához csatoltassék.

Legyen tehát Nyugatmagyarország független és önálló! (Általános meg-megújuló helyeslés.)

Elnök: Fölkérem a jegyző urat, hogy a függetlenségi nyilatkozatot olvassa föl.

Jegyző olvassa:

Nyilatkozat.

Mi, akik ősi hazánktól megkérdetetésünk nélkül elszakítottunk és a legyőzött Ausztria kommunistáinak martalékául dobattunk oda, hogy becsületünket, családunkat, vagyonunkat, vallásunkat, erkölcsünket megmenthessük a vörös szennyáradattól, községünk népei nevében függetlenségünket, önállóságunkat, általános semlegességünket kikiáltjuk. (Általános helyeslés és lelkes éljenzés.)

Elnök folytatta: Tisztelettel kérem, hogy a függetlenségi nyilatkozat kihirdetését tudomásul venni méltóztassék. (Általános, szünni nem akaró helyeslés.)

Elnök: Fölkérem a jegyző urat, hogy a határozati javaslatot terjessze elő.

Jegyző olvassa:

Határozati javaslat.

Megbizzuk és felkérjük a nyugatmagyarországi felkelő csapatok fővezérét, hogy nevünkben a függetlenségi nyilatkozatot kiadja, a felelős kormányzótanácsot megalakítsa és az alkotmánytervezetet elkészíttesse.

Elnök: Tisztelettel kérem, hogy a határozati javaslatot elfogadni méltóztassék. (Általános helyeslés és éljenzés.)

Elnök: A javaslatot egyhangúlag elfogadottnak kimondom s az alkotmányozó gyűlést berekesztem.

Isten áldása kísérje felszabadult hazánk és népeinek függetlenségét!

Ezzel a jegyzőkönyv lezárattott, a községi képviselők aláíróit és pecséttel ellátott függetlenségi nyilatkozatai mellékeltek.

*Bárdoss Béla s. k., dr. Lévy Ferenc s. k.,
Prónay Pál s. k.*

Az alkotmányozó gyűlés után *Bajcsi Gyula* hatalmas beszédet tartott a járásbírósi épület erkélyéről. A megjelent küldöttségek a gyűlés végeztével folytatták a népszavazási jegyzőkönyvnek aláírását. A nagyobb falvakban este lámpionos körmeneteket és táncmulatságot rendeztek a nap megünneplésére.

A gyűlés után azonnal kiragasztották minden községben a magyar, német és horvát nyelvű kiáltványokat. A kiáltványt egész terjedelmében a következőkben hozzuk:

Kiáltvány a világ népeihez!

A nemzetek önállósága elvének hangoztatásával diktált trianoni béke megkérdésünk és meghallga-

tásunk nélkül a legyőzött Ausztria kommunistáinak koncaúl akarja dobni ezeréves egyetértéssel kezünkben tartott területünket.

Ezen erőszakolt átcsatolás ellenkezik a joggal és igazsággal, mert önrendelkezési jogunkat figyelmen kívül hagyja, mert a legyőzött érdekében sújt bennünket.

Mélyen sérti nemzeti önérzetünket és történelmi hagyományainkat, amelyek évszázadokon át Ausztria gyűlöletében testvériségbe forrasztották a hazájukat egyformán szerető magyar, német és horvát polgársainkat.

Avégből, hogy nyílt, igazságos és becsületes nemzetközi összeköttetéseket tarthassunk fenn, hogy a szabad népek kölcsönös érintkezésében az igazság uralmát és mindennemű nemzetközi kötelezettségek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosíthassuk és biztosíttassuk, fegyvert fogtunk s most egyetlen el-lenség sincs ősi földünkön.

Kívívott szabadságainkat megtartandó és bizto-sítandó a trianoni békeokmány 27. cikkének 1. pontja értelmében kiürített területek és lakosainak függet-lenségét, önállóságát és semlegességét, kikiáltjuk és a Lajtabánságot megalakítjuk.

Az államfő jogait a bán gyakorolja, akit az al-kotmányozó gyűlés választ. A végrehajtó hatalmat a bán a hattagú kormánytanács útján és felelőssége mellett gyakorolja. A bánág hivatalos nyelve a ma-gyar, anyanyelvét azonban úgy a hivatalos, mint a magánéletben minden polgár szabadon használhatja.

A törvények, rendeletek magyar, német és hor-vát nyelven jelennek meg. Átmenetileg a magyar ál-lam törvényei maradnak érvényben.

A bánág minden polgára nemzetiségi, nyelvi, vallási különbségre való tekintet nélkül a törvények előtt teljesen egyenlő s ugyanazon politikai és pol-gári jogok és kötelezettségek részese.

Kiáltvány a világ népehez!

A nemzetek önállósága elvének hangoztatásával diktált trianoni béke megkérdésünk és meghallgatásunk nélkül a legyőzött Ausztria kommunistáinak koncaul akarja dobni ezeréves egyetértéssel kezünkben tartott területünket.

Ezen erőszakolt átcsatolás ellenkezik a joggal és igazsággal, mert Szerrendelkezési jogunkat figyelmen kívül hagyja, mert a legyőzött érdekében sujt bennünket.

Milyen sérti nemzeti önérzetünket és történelmi hagyományainkat, a melyek évszázadokon át Ausztria gyűlöletében testvériségbe forrasztotta a hazájukat egyformán szerető magyar, német, horvát polgártársainkat.

A végből, hogy nyílt, igazságos és becsületes nemzetközi összeköttetéseket tarthassunk fenn, hogy a szabad népek kölcsönös érintkezésében az igazság uralmát és mindennemű nemzetközi kötelezettségek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosíthassuk és biztosíthassuk, fegyvert fogtunk s most egyetlen ellenség sincs ősi földünkön.

Kivívt szabadságainkat megtartandó és biztosítandó a trianoni békeokmány 27. cikkének 1. pontja értelmében kiterített területek és lakosainak

Függetlenségét, Önállóságát, Semlegességét

kikiáltjuk és a Lajtabánságot megalakítjuk.

Az államfő jogait a bán gyakorolja, akit az alkotmányozó gyűlés választ. A végrehajtó hatalmat a bán a hattagu kormányzótanács útján és felelőssége mellett gyakorolja. A bán a hivatalos nyelve a magyar, anyanyelvét azonban úgy a hivatalos, mint a magánéletben minden polgár szabadon használhatja.

A törvények, rendeletek magyar, német és horvát nyelven jelennek meg. Almenefileg a magyar állam törvényei maradnak érvényben.

A bán a minden polgára nemzetiségi, nyelvi, vallási különbségre való tekintet nélkül a törvények előtt teljesen egyenlő s ugyanazon politikai és polgári jogok és kötelezettségek részesei.

Ezen függetlenségi kiáltványban foglaltakat magunkra nézve kötelezőknek elfogadjuk, mind magunk megtartjuk, mind másokkal megtartatjuk, aláírásunkkal és pecsétünkkel ellátjuk.

Kelt Felsőőrön, 1921. október hó 4-én.

Lajtabánság Alkotmányozó Gyűlése.

Ezen függetlenségi kiáltványban foglaltakat magunkra nézve kötelezőknek elfogadjuk, mind magunk megtartjuk, mind másokkal megtartatjuk, aláírásunkkal és pecsétünkkel ellátjuk.

Kelt Felsőőrött, 1921. évi október hó 4-én.

Lajtabánság alkotmányozó gyűlése.

A gyűlés ezután megbízta *Prónay Pált*, mint fővezért, hogy kormányzótanácsot nevezzen ki és az alkotmányozó tanácsot hívja össze.

A határozat meghozatala után a jelenlevő felkelő csapatok nyomban felesküdték a fővezérre.

A katolikus és protestáns lelkészek által megáldott zászlót erre magyar, német és horvát beszédek kíséretében átadták a felkelő csapatoknak.

Ezzel a gyűlés, amely a leglelkesebb hangulatban folyt le, véget ért.

Egész *Felsőőr* zászlódíszbe öltözött erre a napra. Felsőőr falain és kevéssel utóbb már a többi nyugatmagyarországi falvakban is a következő tartalmú plakátok jelentek meg:

Nyugatmagyar ország népei!

A trianoni béke értelmében a kiürített területek függetlenségét, önállóságát és semlegességét Felsőőrött 1921. évi október hó 4-ikén déli 12 órakor kikiáltották és a felkelő csapatok fővezérsége a kiürített területekben megalakult. A lakosság Nezsider, Kismarton, Felsőpulya és Németújvár járásokban is hozzájárult a függetlenségi nyilatkozathoz és az erről szóló jegyzőkönyvet a községek elöljáróságának aláírásával és minden község pecsétjével ellátva a fővezérséghez Felsőőrrre beküldötte.

Nyugatmagyarország önállóságának kikiáltásáról már október 4-ikén délután rendkívüli kiadásában, így számol be a „*Vasvármegye*”:

— *Kikiáltották Nyugatmagyarország önállóságát. Egybehívják az alkotmányozó tanácsot. Prónay Pál a felkelő csapatok fővezére. Csatlakozott egész Nyugatmagyarország. A felkelő csapatok Felsőőrött felesküdték a fővezérre. Az önálló Nyugatmagyar ország — semleges.*

— A magyar kormány az antant ultimátumának nyomása alatt, hogy a további bonyodalmakat és a kényszerrendszabályok alkalmazását elkerülje, tegnap kiürítette Nyugatmagyarországot. A francia, az olasz és az angol tábornokok elismerték, hogy a kiürítés megtörtént ezt jegyzőkönyvben is tanúsították.

A felkelők az átadásra ítélt terület haragos lakosságával együtt csattanó választ adtak ma erre a kiürítésre: kikiáltották Nyugatmagyarország önállóságát, hogy ekként maguk rendelkezhessenek az ú. n. „Burgenland” hovatartozása fölött.

Nem történt más, csak az, hogy a nép, amelyet a wilsoni elvekkel bírtak rá a fegyverletételre: komolyan vette a népek önrendelkezési jogáról szóló ezen tanítást és élni is kívánt az önrendelkezéssel.

Nem engedték, — tehát önhatalmúlag verekszi ki magának, hogy saját akarata szerint dönthessen jövőendő sorsa fölött.

Mi itt, a „Vasvármegye” hasábjain már jó hónapja rámutattunk, hogy az ú. n. „Burgenland” népének az önállóság proklamálásával kellene felelni arra, hogy az antant, mint a vásári barmot akarja őket adni-venni, elajándékozni.

Az eszme mindenfelé megértő és lelkes fogadtásra talált. A derék felkelők hívó szavára az összes községek hozzájárultak, hogyha Magyarországot az antant csakugyan rászorítja a kiürítésre: ők viszont kiáltsák ki az önállóságot azzal a célzattal, hogy ezen önállóság ideje alatt a lakosság minden idegen befolyástól menten, csakis a maga hamisítat-

lan érzéseit követve, népszavazás útján dönthessen, hogy hova kíván tartozni?

„Lajtabánság” kikiáltása után a „Times” Magyarországra kiküldött tudósítója felkereste gróf Sigray Antal főkormánybiztosot és véleményét kérte a nyugatmagyarországi helyzetről és annak megoldásáról. A főkormánybiztos így nyilatkozott:

„A magyar kormány a trianoni békeszerződésnek eleget tett azzal, hogy az annak értelmében átadandó területet a nagyhatalmak felszólításának engedve, október 3-án teljesen kiürítette és a soproni tábornoki misszióknak átadta, noha eddig Ausztria semmi garanciát nem adott arra nézve, hogy az átétel folytán ugyancsak a békeszerződésben megállapított Magyarországgal szemben fennálló kötelezettségeit teljesíteni fogja.

A felkelők jelenléteért és működéséért a magyar kormányt felelősség egyáltalán nem terheli. A kormány mindent megtett, hogy a felkelők szervekedését megakadályozza, idegenek beözönlését meggátolja és hogy a felkelőket leszerelje. Hogy ezek ennyire megerősödtek, annak oka csak az osztrák csendőrség gyengeségében és tehetetlenségében rejlik, valamint abban, hogy az antant hatalmak eljárásának lassúsága sok időt adott a lakosság ellenállásának megszervezésére. Eleinte csak kevés felkelő volt; így Pinkafőnél csak 22 felkelő vert vissza vagy 200 osztrák csendőrt. Ágfalváról pedig csak 100 felkelő vagy 500 osztrák csendőrt és pénzügyőrt. Itt a felkelők számát pontosan meg lehetett állapítani, mert a harc zajára a Sopronból kivonult magyar csendőrség a felkelőket lefegyverezte. Ma a felkelők száma már 5000-re rúg (Bár ennyien lettünk volna csakugyan!) a magyar kormány által átadott területen, ahol a lakosság nagy számmal csatlakozik és szervezkedik a fegyveres ellenállásra, hogy kibontott függetlenségét bárki ellen megvédje.

Hirdetmény.

Nyugatmagyarország népe egyhanguan a legnagyobb lelkesedéssel kiáltotta ki függetlenségét önállóságát és semlegességét.

Az alkotó munka csendben megindult és most mindenki egyetértésben, vállat vállalva dolgozik.

Közöttünk tehát nincs helye a kizűzött céllal ellenkező agitációnak, destruktív propagandának és visszavonást szító politizálásnak.

Ezér: elrendelem, hogy a Lajtabánság területét minden olyan egyén, aki állam- és osztályellenes elvek hangoztatásával és tanok hirdetésével a kikiáltott államforma, a meglevő rend és béke ellen izgat, a közrendet felforogni s a lakosságot bármiféle, az 1921 október 4-iki határozattal ellenkező állásfoglalásra bírni törekszik, 24 óra alatt hagyja el letartóztatás terhe mellett.

Az itteni illetőségű egyéneket pedig statáriális bíróság elé állítom s vagyonukat elkoboztatom.

Jelen rendelkezésem a kihirdetés napján lép életbe.

Felsőőr, 1921. október hó 5-én.

Prónay Pál,

fővezér.

(Gantner Antal gyűjteményéből.)

Magyarországot nem lehet felelőssé tenni azért, ami egy olyan területen történik, amelyet a magyar kormány átadott és *amelynek lakossága a magyar kormánynak egyáltalán nem engedelmeskedik*. Teljesen érthető, hogy az antanthatalmak ragaszkodnak a békeszerződés keresztülviteléhez (mely a magyar kormány részéről az átadás teljesítésével meg is történhet), de nem szabad elfeledni, hogy a saínt-germaini és trianoni békék elkészítése és aláírása óta *a helyzet lényegesen megváltozott*. Ma már világos, hogy jelenleg Ausztria expanzív politika folytatására teljesen képtelen és bebizonyosodott, hogy Ausztria jelenlegi formájában életképesnek nem mondható, *amit legjobban illusztrál az, hogy pénzügyi katasztrófájától a külföldi pénzpiac megmenteni vonakodik* és a hónapok óta vajúdo segítő valutakölcsönt nem folyósítják. Hogyan lehetne tehát elvárni, hogy itt Nyugatmagyarország lakossága ezen minden izében vaskosodó államhoz csatlakozzék, s vele együtt menjen az elkerülhetetlen romlásba is. *Nyugatmagyarország lakossága főleg ezen összeomlás és az annak nyomán máris fenyegető kommunizmustól és destrukciótól való félelmében ragadott fegyvert s habár az anyaországhoz való hűség és ragaszkodás is tagadhatatlanul nagy szerepet játszik, mégis az önfenntartási ösztön az, amely az ellenállást a végsőkig fokozza arra az esetre, ha a kérdést erőszakkal akarnák annak idején megoldani.*

Szerintem az *egyetlen* megoldás az, hogy *a magát önállósított lakoságnak adják meg a lehetőséget, hogy sorsa és hovatarozandósága felett most már önmaga határozzon*. Ha a kérdést nem ilyen módon, *nem* megegyezéssel, de fegyveres beavatkozással kívánnák megoldani, úgy egy középeurópai konflagráció csak nehezen volna elkerülhető.”

A fővezér.

Tót-prónai és blatniczai Prónay Pál, cs. és kir. kamarás, a „Lajtabánság” bánja és fővezére, szolgálaton kívüli huszáralezredes ... — így kezdené régi idők krónikása ...

Prónay Pál: a fővezér.

Külsőre: megdöbbentő történelmi alak. Markáns arc, szikár, magas termet. Középkori várurak, hatalmas oligarchák késett szülöttjének látszik! Önérzet, komolyság, nemes büszkeség jegyei az arcán. A baloldali sajtó sok gyalázzal szeretné rútitani, de mindez nyom nélkül leperreg nemes alakján.

Amikor a nyugati magyarság napja sötétbe fordult, szimbólummá nőtt meg, — egy nagy nemzeti fellángolássá!

Igazi fáklya-ember, akit a vak sors meglobogtat a kezében. Éj tűző önbizalom! Gerinces oszlopember: *fővezér.*

„... A bizonytalanságok és átmenetek idejében tíz, három, sőt *egy elszánt* ember is tud adott pillanatban történelmet csinálni. Milyen fontos tehát, hogy a történelem irányítása *méltó* férfiak kezébe jusson ...” olvastam *Schütz Antal* professzor könyvében és akaratlanul is a nyugatmagyarországi felkelőkre és *Prónay Pál* fővezérré gondoltam.

Sigray Antal gróf főkormánybiztos így nyilatkozott felőle a nemzetgyűlés plénuma előtt: „Megérkezett Nyugatmagyarországra *Prónay Pál* alezredes, aki nem hivatkozott semmiféle megbízatásra, semmi-

féle felsőbb parancsra, hanem végigjárta a frontokat és felkelőket — úgylátszik — különös hierarchiája szerint és nem tudom kinek a kinevezésére, valószínűleg az ő fölkérésükre, átvette az egész parancsnokságot.

Prónay megérkezése előnyös volt, mert egységes vezetést honosított meg, melynek az eddigi vezérek szívesen alávetették magukat. így tehát a front egységes volt és az egyes túlkapások s bántalmazások, amelyek különben is csak ritkán fordultak elő, mindenütt megszűntek és érezhetővé vált, hogy itt egységes vezetés van, egy komoly és hazafiasán gondolkozó férfiú kezében.”

Bethlen István gróf kormányelnök pedig így ír *Prónay*hoz intézett levelében:

„Kétségtelen, hogy az ország és a kormány a szabadcsapatoknak Nyugatmagyarország ügyében rendkívül sokat köszönhet. Az ő hazafiságuk, önfeláldozásuk és kitartásuk tette lehetővé azt, hogy az osztrákok a mai napig határainktól távol tartattak és a magyar kormány ezt a helyzetet felhasználhatta arra, hogy a kérdésnek Magyarországra nézve előnyös rendezését diplomáciai úton kezébe vehesse.”

*

Prónay Pál szeptember 16-án veszi át a felkelőcsapatok főparancsnokságát. Az „A-zónát” megszállva tartó szabadcsapatokat öt ú. n. „felkelőhad-seregre” osztja.

- I. *Felkelőhad-sereg*. Parancsnoka: *vitéz Taby Árpád*, a Mária Terézia-rend lovagja, felkelőfőhadnagy, a felkelők magyaróvári gazdász-rohamzászlóaljának parancsnoka. Később: *Héjjas Antal* felkelőfőhadnagy. Székhelye: *Felsőőr*, Vas vármegye.
- II. *Felkelőhad-sereg*. Parancsnoka: *Budaházy Miklós* felkelőszázados. Székhelye: *Felsőpulya*, Sopron

- vármegye. Később: *Lakompak*, Sopron vármegye.
- ///. *Felkelőhadsereg*. Parancsnoka: vitéz Molnár Endre felkelőfőhadnagy. Később: Thurzó Lajos felkelőszázados. Székhelye: Németújvár, Vas vármegye.
- IV. *Felkelőhadsereg*. Parancsnokai: Héjjas Iván felkelőfőhadnagy, Bachó István felkelőszázados és Páter Bónis Arkangyal ferencrendi szerzetes, tábori lelkész. Székhelye: Pándorfalu, Mosón vármegye.
- V. *Felkelőhadsereg*. Parancsnoka: Maderspach Viktor szk. százados. Később: Gebhardt Pál felkelőszázados, a soproni (selmeczi) főiskolás felkelőtisztiszázad parancsnoka. Helyettese: Székely Elemér felkelőfőhadnagy. Székhelye: Nagymarton, Sopron vármegye.

A Kismartonban székelő „Friedrich-felkelőcsoport” az ötödik felkelőparancsnokság alá tartozott. — A Friedrich-Gebhardt alakulatok Ostenburg protektorátusa alatt állottak.

Az úgynevezett „*felkelőhadsereg*” elnevezésekre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy a kevészámú felkelő kifelé mindig azt a látszatot keltette, mintha Isten tudja, mennyien is lennének! Innen származnak az osztrákok túlzó hadi jelentései is. A felkelők minden ténykedését száz és száz kémkedő szem figyelte és hihetetlen gyorsan kiszivárgott minden — *lényegtelen* dolog. Mert a nyugatmagyarországi felkelés egész jó diplomáciai iskolának bizonyult. Itt tényleg a hangos szó csak a gondolat takarására való volt!

A felkelők titkos jelkulcsa a *tizes* szorzószám, illetőleg osztószám. Például a parancs írott szövege: „*Negyven* ember induljon erősített felderítő járőrbe”. Ilyenkor *négy* ember indult. — Hogy hány

gépfegyvere volt egy-egy felkelőrajnak? Osztrák helyzetjelentés szerint tíz-húsz darab. A lakosság legalább is ennyit látott! Valóságban tényleg rendelkezett is egy vagy két gépfegyverrel egy-egy nagyobb őrsparancsnokság, — de a hangsúly a gépfegyver „helyes” szállítási módján volt! Négy-öt ember hozta az egy szem gépfegyvert. Bevitte az őrs székhelyére. A hátsó kijáraton másik négy felkelő újfent kihozta és nagy vargabetűvel újra visszavitte. Azután megint más-más felkelők ismételték meg ugyanígy bizonyos időközökben. Természetesen gépfegyver-állványokat, fátalpakat nagyobb mennyiségben csináltattunk a falusi áccsal, mert bizony a nyirkos pajták szalmatakarójára csak nem állíhattuk le a „legmodernebb szerkezetű”, értékes fegyvert, — igaz-e?

Teljes elismerés hangján, külön dicsérő szóval kell megemlítenünk a dunántúli magyar vasutasok, különösen vasúti altisztek becsületes, hazafias ténykedéseit! A belügyminisztérium bármely negatív tendenciájú rendeletével szemben, — a rendőrséget és a detektívkart kijátszva, — jegy nélkül, dugva, akárhányszor teherárut szállító kocsikon lopták be Nyugatmagyarország területére a 8-10-es csoportokban szállingózó, polgári ruhás, rejtett fegyverrel érkező felkelőket, akiket vagy az „Éme” budapesti irodája látott el kis igazolvánnyal, vagy a győri csoport lelkes vezetője: dr. Laky Vilmos bencés tanár, vagy pedig Magyaróvárott „Gyula páter”, a tüzeslelkű piarista tanár.

Természetesen nem mindig sikerült ilyen egyszerűen a „felkelőcsempészés”. Például: dr. Rápolthy Károly ügyvédjelölt esetében sem, aki egyik viharos éjszakán huszonötödmagával úgy szökött ki Erdélyből, hogy „elf elejtette” kiváltani az oláhság fegyverviselési engedélyét jóegynéhány szolgálati fegyveréhez és hihetetlen kalandok után elhozta a fiúkat, — eladott ékszerek, ezüst cigarettatárcák árából —

Győrre. Innen az „északi front” felé irányították, de Csornán leigazoltatták és visszazsuppolták őket Győrbe. Másnapra azonban, — a győri bencésrendház kosztpénzén — már *Felsőőrött* jelentkezhettek a „felkelő-góbék”, a szeretett fővezér, a felkelők „Pali bácsija” előtt!

Prónay fővezérsége idején már rendszeresítették a „felkelő-hadisegélyt” is. Heti 500 papírkoronát utaltak ki például Győrben a szegénysorból felkelőnek állott nincstelének hozzátartozói részére. Amikor már minden pénz elfogyott, a győri ébredőcsoport egymaga 125.000 koronát gyűjtött össze néhány nap alatt „ellátmányra”. Egyetlen keresztény nobilettas tagadta csak meg hozzájárulását a felszólítottak közül \ azon érveléssel, hogy ő nem támogathatja a felkelőket, hiszen birtokai vannak „Burgenland” területén és *nem lehet tudni...* stb. Különböznél is, hányszor hallottuk ezt a kifejezést annakidején: „*Man kann nicht wissen...*” Mert bizony sok olyan ember élt errefelé, hogy nemzeti szempontból olyan volt, mint amit a fűró kihány: se fa, se forgács! Csak a felkelőket faragta keményfából az Úristen!

Prónay fővezérnek jelentik egyszer, hogy a székesfehérvári kerületi csendőrség bélyegzőjével ellátott „Behívó jeggyel” érkeznek felkelők. Ezek a fiúk, hogy főnökeik előtt igazolhassák eltávozásukat, ellopták a csendőrparancsnokság bélyegzőjét is .. . A fővezér nagyot ütött az asztalra, mert ez a mód kissé túllőtt a célon, — ha a *nemes cél* szentesíti is az eszközt!

A felkelők erkölcsi felfogására jellemző esetet is meg kell említenünk. Egy szép napon húsztagú rövidszoknyás küldöttség jelentkezik *Felsőőrött*. *Budapestről* érkeztek és a labancok elleni harcok részesei kívánnak ők is lenni, — szavalták. De a fővezér, — a felkelőfiúk apja, — hamarosan átlátott a szítán és legnagyobb méltatlankodásuk közepette, botfenyítést

helyezve kilátásba, visszaküldte az amazon jelölteket a főváros utcáira.

Az első, túlszűfolt eseményű napokban természetesen a felkelők közé is keveredett zavarosban halászni óhajtó, kétes egzisztencia, — akivel, ha valaki kezet fogott, — utána ajánlatos volt megszámlolni az ujjait, — nem tűnt-e el közülök egy? — Sopronvidékéről a pedáns *Ostenburg*, az „A-zónából pedig a vasmarkú *Prónay* kérlelhetetlen szigora gyomlálta ki szinte napok alatt ezt a bomlasztó elemet és plombált vasúti kocsikba zárva küldte az anyaországba, rendőri felügyelet alá.

A fővezérség gondoskodott arról is, hogy az osztrák és nagynémet agitátorok ellensúlyozására állandó kiszállások rendszeresíttessenek; német-, horvát-, magyarnyelvű előadások tartassanak s felvilágosító plakátok, röplapok kellő mennyiségben álljanak egyes felkelőörsök rendelkezésére.

A fővezér egyes parancsait példaképpen megemlíthetjük:

Szeptember 16-án kelt f. f. v. rendelet: A polgári egyénnel való bánásmódról.

Szeptember 21-én kelt hirdetménye statáriális elbánnás alá vonta a rablást, a személyek és jogi személyek elleni erőszakot s a terület elleni árulást.

Szeptember 23-án kelt rendelet *Potyondi Miklós* parancsnoksága alatt „felkelőrendőrséget” állít fel *Rödönyben* és „felkelő tábori csendőrséget” *Felsőőrött gróf Erdődy Tamással, Pándorfalun* pedig *Héjjas Tiborral* az élén.

Szeptember 24-én: A felkelőcsapatoknak az istentiszteleteken való kötelezettsége jelent meg parancsban.

Szeptember 26-án: A gyűjtések és a kártyázás eltiltása.

Október 3-án: Az állások kiépítése.

Lajtabánsági emlékérem-igazolvány.

Lajtabánsági emlékérem,
 Prónay Pál fővezér reliefje. Hátlapon: Lajtabánság cimere.

Október 5-én és 6-án: A Lajtabánsággal proklamált semlegesség folytán az osztrákokkal csak provokálás esetére való összetűzést engedélyez a fővezérség.

Október 14-én: A Felkelő „T” osztály felállítása az egész vonalon stb.

Prónay Pál fővezér, felkelőbajtársait remekbe készítült, igazolvánnyal ellátott *emlékéremmel ajándékozta meg,* a nyugatmagyarországi ellentállás nyolc éves fordulóján.

A „*Lajtabánság Emlékérem-Igazolvány*” szövege:

„A lajtabánsági érmeket az 1921. évben Nyugat-Magyarországon lezajlott felkelőharcok 8 éves fordulója emlékére verette a fővezérség azok részére, *kik megmentve a magyar nemzet becsületét, fegyverrel harcoltak hazánk integritásáért, Sopront pedig visszaszerezték az anyaországnak.*

Ezen éremre, melynek nemcsak a múltban megnyilvánult intranszigiens hazaszeretetet kell szimbolizálni, de melynek mint kapocsnak ezután is össze kell tartani *az igazán cselekvő magyarok táborát,* igényt tarthatnak olyanok és a fővezér ajándékba adja mindazoknak: Először, akik kétségtelenül igazolni tudják azt, hogy fenti időben a Lajtabánságban parancsnoksága alatt állottak, a felkelést pedig önzetlenül és mindvégig kitartóan szolgálták. Másodszor a fővezér följajánlja mindazon nemes hazafiaknak, akik ezen magasztos célt akár közvetve is áldozatkészen támogatták és a felkelők munkáját ilyen módon elősegítették.

Nem számíthatnak azonban ezen jelvényre azok, akik önös és hazafiatlan cselekedetekkel az irreudenta szent eszméjét bemocskolták és nemes céljait elgáncsolták. Sőt az érem meg lesz vonva olyanoktól, akik azt illetéktelenül szerezték meg, vagy akik annak viselésére méltatlanok lettek.

Az éremnek, melyet *Reviczky Hugó* szobrászművész tervezett, egyik oldalán a fővezér profilja felkelődíszben, a másik oldalán pedig az akkori önálló és független Lajtabánság címere van reliefben kidolgozva. Az éremszalag *Lajtabánság színeit*: vörös mezőben fehér kereszt képviseli. Az érmek a címeres oldalukon sorszámmal vannak ellátva. És pedig 1-30. számú példányok a felkelővezetőség részére ezüsből, 31. számtól kezdődően bronzból lettek verve. A kiutalt jelvények tulajdonosai nemcsak éremigazolványt kapnak, de ezenkívül személyi adataik számmal ellátva egy törzskönyvbe lettek iktatva. A kiadott igazolványok csakis *a fővezér sajátkezű aláírásával érvényesek.*

Budapest, 1929. június 1.

(P. h.)”

Bruck-Királyhida

Szeptember 21-én 21 óra 30 perckor *Várkonyi Sándor* felkelőörrmester tizedmagával azzal a parancssal indul el, hogy az úgynevezett *Harrach-ker-* tet átszelő, országhatárt képező *Lajta-folyón* levő hidat annyira közelítse meg, hogy az osztrákok fel ne fedezhessék. Amikor majd a királyhidai táborból az első lövéseket meghallja (kb. hajnali 3 óra körül), űzze el az osztrákokat a hídról. Az osztrákok megugratása után rohanjon végig a *Lajta-parton*, egészen a másik hídig és az osztrákokat onnan is kergesse el. Ezekután futólépésben tovább a *Brück-Királyhidai* összekötő fahídra. Ott tartsa fel az esetleg támadásra felkészülő, *Bruckban* elhelyezett alakulatokat addig, amíg magát a táborot megtámadó csoport beérkezik.

Héjjas Iván és *Bachó István* felkelőszázados parancsnoksága alatt 25 felkelő ugyancsak 21 óra 30 perckor indul el *Bolya Sándor* vezetése mellett. Elérve *Császár kőbányáig*, itt a község nyugati szegélye előtt eltér nyugati irányba: hegyek, erdők között a határ felé, hogy *Királyhidai* megtámadja.

Az volt a terv, hogy az osztrák táboriőrök vonalán átkúsza, a királyhidai barakkokban elhelyezett erőket megtámadjuk. Hogy a terv sikerült, első sorban a vezetőnek, *Bolya Sándornak* köszönhető, aki mint pótcsendőr, annakidején e vidéken szolgált. A környéket jól ismerte. El kell ismernünk, olyan bravúrosan csúsztatott át bennünket az osztrák tá-

bori őrsök vonalán, hogy még egy összekötő járőrrel sem találkoztunk. Minden eshetőségre készen, Bolya mellé (aki a csapat előtt 50-60 méternyire kúszott) két embert osztottak be azzal a feladattal, hogyha — ne adj' Isten — összeakadnának ellenséges járőrrel: azt zajtalanul intézzék el! Erre nem került sor.

Éjfél után 2 órára az erdő túlsó szegélyére értünk. Előttünk pihent Királyhída villanyfényes arca. Ott barnállottak a barakkok! Héjjas Iván egy nagyobb építményre hívta fel figyelmünket, — meséli *Derecskői (Sefcsik) Géza*. — Az volt egyszer a tiszti étkező. Most oda szállásolták az osztrák főerőt. Onnan kellett elsősorban a sógorokat kipisztkálni. Körülbelül háromnegyed órát pihentünk. Ugyanis a Wrkonyi-csoporttal 3 órára beszéltük meg a támadás megindítását.

2 óra 45 perckor Héjjas intésére felugráltunk és a legnagyobb csendben óvakodtunk a kiszemelt barak felé. Közbevetőleg meg kell jegyeznünk, hogy csapatunknak volt egy kézi gépfegyvere, de ez is olyan rozoga állapotban, hogy minden 10-20-ik lövésnél hüvelyszakadás állott be.

Az osztrákok békésen aludtak, talán még a barak elé állított őr is elszundított, mert bizony mi a barakot már teljesen körülfoztuk és semmi baj. A gépfegyver felállításának és betöltésének zajára éledt fel az őrszem és harsány „Halt, wer da?”-t kiáltott. A zajra kiszaladt az őrsparancsnok és egész kedélyesen kérdi — persze németül —: Ki van itt, kérem?! — Héjjas és Bachó odalépnek. Az egyik az őrt, a másik a parancsnokot lövi le. Erre aztán megkezdődik az általános tüzelés. Másodpercek múltán megszólal *Várkonyi* embereinek puskája, kézigránátja is. A felkelők minden embere tíz helyett dolgozik — és húsz helyett kiabál. A pokoli hangzavarban az osztrákok csak néhány lövést adnak le, mert látják, nem igen tarthatják magukat. Az ablakokon

át behulló kézigránátok ellen semmi sem védi őket. Egy-kettőre menekülnek is az épületből.

Mi is a főhídhöz sietünk, ahol *Yárkonyi* csoportja már keményen tartja a lassan-lassan magukhoz tért osztrákokat. Két géppuskával is szórnak bennünket. A hídnál fél óráig állunk tűzharcban. Parancsot kapunk az egyenkénti visszavonulásra. Fel a *Kecskehegyre!* Mire kivilágosodik, elérjük. Ezzel a támadás be is fejeződött. A hegyen kötelékeket rendeztünk veszteségmegállapítás céljából. Halottunk nem volt, sebesültünk egy, az is csak egy könnyű, jobb felső comblövés érte. Még kórházba sem akart menni vele szinte erőszakkal kellett elcipelnünk Magyaróvárra!

Az osztrákok vesztesége súlyos lehetett. Két vagy három szekérrel hordták még aznap délelőtt a sebesülteket, halottakat.

A szerencsétlen kimenetelű királypuccs után erős osztrák csendőr- és Volkswehr-osztagok mind sűrűbben törtek be a történelmi országhatáron és *október 25-én* hajnalban — szívós küzdelem után — sikerült is nekik a felkelőket *Pándorfaluig* visszavetni. A *Brück-Király hidat* környező hegyeket, a *Spitalberget*, a *Kecskehegyet* és a *Szőlőhegyet* el is foglalják.

Héjjas Iván, debreceni *Szabó József*, *Bachó István* és *Förster Lajos*, arany-sarkantyús vitéz, felkelőparancsnokok összevonják a felkelők északi csoportjának nagyrészét és ellentámadásba mennek át. Az egyik csoport *Pándorfalu* és *Császár kőbánya* vonalában fejlődik fel és élénk tűzharcot kezd.

Héjjas Iván ezután egész tartalékát *Pándorfalu* állomásán „bevagonírozta” és a mozdony elé 10 üres kocsit csatolva, teljes sebességgel megindul *Brück* felé. Mikor a szerelvény eléri útjának felét és a meg-

lepetéstől felocsúdott ellenfél észbe kap, — a 159-es őrháznál, a lassított vonatról, leugrál a felkelők egy raja és tűz alá veszi a Kecskehegyet.

Héjjasék vonata fut tovább. A második felkelő-csoport a Spitalberg vonalában ugrál le. A harmadik csoport *Királyhida* alá ér és megtisztítja — a má-

Középen: Héjjas Iván parancsnok.

Balról jobbra: Huszka, Osváth Elemér, Kossuth Ferenc felkelő-főhadnagyok; Ritter szabadcsapatbeli százados és Horky Ferenc szk. főhadnagy.

sodik csoport tűztámogatásának segítségével — a Spitalberget.

Az elkeseredetten verekedő felkelők — írja *Héjjas dr.*, — már három frontlépcső mélységben harcolnak egyszerre a betört ellenséggel, amely csak azt észleli, hogy a hátában és mindig hátrább-hátrább tör ki váratlanul és folyik mindjobban megizmosodva

az ütközet. A nagy káoszban megzavarodik az osztrák. Hátrál, majd egyik része rendetlen futásba kezd. A Kecsehegy géppuskás Volkswehrjei azonban keményen állják a sarat.

Később ezek is visszahúzódnak a *Lajta* mögé. Esti 7 órára elhalkul a tüzelés. A felkelők urai maradnak a helyzetnek. Elfoglalják s megszállva tartják a bruck-királyhidi magaslatokat.

Így ért véget *október 26-án* a szabadcsapatok teljes győzelmével az utolsó felkelő-ütközet.

Bécsújhelyi híradás!

— Ma délután 5 órakor irreguláris és felkelőcsapat rohanta meg *Pandorf* községet. Az osztrák védőőrség parancsnoka 4 emberével együtt eltűnt.

A bécsi *Deutsche Österreichische Zeitung* írja: „Tegnap délután a lajtamelléki *Brück* ellen újabb támadást intéztek a felkelők. Az osztrák védőőrség 4 halottat és 5 foglyot veszített. Többek között egy százados is fogságukba esett.”

A bruck-királyhidaí támadásokban résztvevő felkelők mindegyike „*Dicsérő elismerést*” kapott.

Járőrharcok, Prellenkirchen, Grillersdorf

A nyugatmagyarországi felkelés idején majd minden napnak meg volt a maga kisebb-nagyobb összecsapása.

Szeptember 4-én váltották az első puszkagolyót az osztrákokkal az „Ostenburg-felkelők” *Ostgarten* felkelőfőhadnagy parancsnoksága alatt *Szentmargitbányánál*.

Szeptember 7-én történt — írja *Stetzer István* —, hogy *Marschall* felkelőfőhadnagy, *Bárdossy* és *Falussy* hadnagyk parancsnoksága alatt mint felkelők a Sopron és Kismarton közt fekvő *Zárány* községbe betolakodott osztrák csendőrszázadot kerítettük körül, egy részét elfogtuk s nem akarván vért ontani, felsőruháiktól megfosztottuk, megesketve őket, hogy a Lajtán erről többé nem jönnek, szabadon bocsátottuk a társaságot, útbaindítva Wiener-Neustadt irányába.

A selmeci főiskolás-felkelők majd minden éjjel kint jártak a megszállott területen; de apróbb fegyvertényeikkel jelen esetben nem foglalkozunk. *Szeptember 12-én Kismartont* osztrák felelőtlen csapat szállotta meg. Javarészt Magyarországból kimenekült kommunista emigránsok. *Ostenburg* személyes vezetésével verte ki néhány teherautóval kivitt szakaszával, említett társaságot.

Szeptember 16. Reggel és éjjel *Lándzséron* a felkelők tábori őrseit megtámadták az osztrákok, de a támadókból üldözöttek lettek nemsokára. Különösen kitűnt *Hrabák István* felkelőfőhadnagy.

Szeptember 19-én. A felkelő gazdászcsoport megtudta, hogy a malterni osztrák tanító nagy magyargyűlölő. Három gazdász és néhány magyarbarát háromsátori legény lementek Malternbe, hogy elhozzák a tanítót. De éppen akkor érkezett oda egy erősített osztrák járőr s így csak parázs tűzharc keletkezett, de a terv keresztülvitele nem sikerült.

Szeptember 21-én este *Pándorfalut* foglalja el *Héjjas Iván* embereivel.

Szeptember 22-én délután felkelőfelderítőnk *Nezsider* közvetlen közelében erősebb ellenséges járőrt észlel, mellyel felveszi a tűzharcot. Osztrák erősítés érkezik.

Szeptember 23. és 24-én *Winter-Latzay György* és *Bachó István* felkelőszázadosok, *Héjjas Iván* albán-bosnyák szakaszával együtt lendületes átkaroló mozdulattal elfoglalják *Nezsider* és *Császárkőbánya* községeket.

Szeptember 25-én *Bachó István* rövid tűzharc után megszerzi *Széleskút* községet.

Szeptember 26-án *Héjjas Iván* elfoglalja a cote 370-et és még aznap megszállja *Feketevárost*.

Szeptember 27-én *Winter-Latzay György* *Fehéregyházát* foglalja el. Ezen az éjszakán *Császárkőbánya* erősebb ellenséges támadást kap *Sommerein* felől. A felkelők ismét megtették kötelességüket. Szegény *Vágó Mihály* kadafalvai felkelő elesett.

Szeptember 28-án *Bachó István* felkelőszázados a *Brück-Lajta-vonal* megszállására és annak járőrözésekkel való nyugtalanítására nyert utasí-

tást — írja Héjjas dr. — Hasonló megbízatást kapott *Winter-Latzay György* százados Császárkőbánya és a Lajta-hegység északi részére vonatkozólag; *Sz. Tóth Imre* és *Bodollay* felkelőhadnagy járőreinek pedig felderítésül Pándorfalu északi terepét osztották. *Hasszán, Várkonyt* és vitéz *Bocskay Gyula* csapatát Héjjas Iván estére Pándorfalura rendeli. Onnan *éjfélkor* indulnak el. Fárasztó menet után hajnali 3 óra körül elérik a Lajta kanyargós partját és felfejlődnek. Egyik részük átlábol a Lajtán. Mihelyt elérik *Prellenkirchen* déli magaslatát, Héjjas Iván rögtön lezárja a falu *Haslauba* vezető útját s tüzzel árasztja el a meglepett osztrák községet. *Lajtakáta* és *Mosonújfalu* környékének *Várkonyi* és *Ali Fasiltól* megfutamított Volkswehrjei a Lajta hidját keresve, egyenesen vitéz *Bocskay* gépfegyvereinek szóráskörébe jutnak s a vízen keresztül menekülnek. Az egyesült felkelők új átcsoportosítással erős tűzharc után elfoglalják a *Prellenkirchen-Lajtakörtvélyes* útját uraló 175. és 132-es magaslatokat. Az osztrákok oldaltámadástól tartva, visszavonulnak. Az út szabad s így még a kora délutáni órákban a felkelők be is vonulnak az ellenségtől feladott *Edelsthalba*. — A fiúk halálfáradtak, de ha áldozatok árán is, *Lajtakáta-Edelsthal* és ezzel Nyugat-Magyarország legészakibb pontja is a felkelők birtokába került. *Szeptember 30-án* vitéz *Bocskay Gyula* felkelőhadnagy járőrei *Pozsonyligetfalu* tájékán cseh katonákra akadtak, akiket minden további parancs nélkül megtámadtak és megfutamítottak. *Szombathy Zsigmond* felkelőhadnagynak még aznap este beérkezett jelentése szerint a csehek napszálltakor a Dunán innen levő őrségüket a túlsó partra vonták vissza.

Október 25. Az osztrák határőrségek, felhasználva a zavaros helyzetet, vasárnap összevonták erejüket s betörték a határon. Megtámadták a *pecsenyédi* országúton őrszolgálatot teljesítő felkelőket. Heves tűzharc támadt az osztrákok és a felkelők között, mely több óra hosszat tartott. Az osztrák Volkswehrnek csendőrséggel megerősített osztagai éktelen lövöldözés közepette megszállták *Pándorfalut* s kísérletet tettek újabb előrenyomulásra, azonban a felkelők erősítéseket vontak össze s visszaűzték az osztrákokat, A heves harcnak osztrák részről több halottja és sok sebesültje volt, akiket a visszavonuló osztrák osztagok magukkal vittek, A sebesülteket a bécsújhelyi kórházba szállították. A felkelők részéről három sebesülés történt, A sebesültek egyikét, *Müller József* felkelőt, aki súlyosabb bokalövést szenvedett, beszállították Sopronba, az Erzsébet-kórházba, ahol nyomban kezelés alá vették.

*

Királyfalvától balra, magaslaton fekszik *Ercsenye* — meséli *Tarnódi György* —, ahol 20 felkelőbajtársunk (2 géppuskával) teljesített szolgálatot. Kötelék szerint Gyanafalvához tartoztak. Ercsenye néhány házból álló falu, ahol a házak egymástól hangtávolságra fekszenek. Egyébként erdős és dimbes-dombos vidék. Bajtársaink csekély létszámuknál fogva, nagy bizonytalanságban éltek, s ezért, hol itt, hol ott, ütötték fel esténként tanyájukat. Éjjel 2-3 tagból álló járőrük cirkált a hegyekben, hogy az osztrákoknak esetleg *Királyfalvát* átkaroló mozdulatait megakadályozhassák.

Október 6-án éjjel 11 órakor Ercsenye felől erős géppuskatűz hallatszott. Mivel sejtettük, hogy ercsenyei bajtársaink bajban lehetnek, kb. 15 főnyi tartalékunk egy géppuskával segítségükre sietett. Ercse-

nye tőlünk 1 óra járásnyira volt, de mire oda értünk, már néma csend fogadott bennünket. Másnap értesültünk arról, hogy az osztrákok árulás következtében megtudták a felkelők rejtékelyét és megtámadták őket. A sokszoros túlerő elől csak a legnagyobb nehézségek árán tudtak elhúzódni bajtársaink.

Október 7-én éjszaka fél kettőkor ismét nagy

Héjjas-felkelők egy raja: Középen Szombath Zsigmond és Zacsó Zoltán felkelőhadnagyok, Hátsó sorban balról a harmadik Éhn Sándor, a hősi halált halt Éhn István bátyja.

géppuskatúz! Hasonló a helyzet a tegnapihoz. Bajtársaink a túlerő elől kitértek.

Az osztrákok a hajnali órákig Ercsenyén maradtak s miután nappal a határ békésen dolgozó munkásokkal van tele, ők is és mi is pihenni tértünk. Délben az egyik kémünk érkezett vissza Ausztriából.

Október 8-án éjjel az ercsenyei őrség megerősítésére 15 főből álló tartalékunkat küldtük ki. Mi is egész éjszaka készenlétben vártuk a fejleményeket. Este tíz órakor Ercsenye felől erős géppuskatúz verte

fel a határ néma csendjét. Jó óra sem telt bele s az osztrákok két tűz közé szorulva, visszavonultak *Gillersdorfba*.

Október 9-én parancsnokunk elrendelte, hogy az éjszaka folyamán két 10-10 tagból álló járőr esti 9 órától kezdve éjfélig többször gyors lépésekben járja végig a falut, hogy a faluban is élő osztrák-ézelmu besúgóok előtt azt a látszatot keltsük, mintha nagyszámú segítő csapat érkezett volna. Ez egyébként előkészítése a holnapi támadásnak! Hatása meg is volt, mert aznap az egész faluban suttogva tárgyalták, hogy az éjszaka legalább 400-500 felkelő érkezett a faluba. Ezt a hírt az osztrákok is hamarosan megtudták; tehát célunkat elértük.

Másnap *Pletszkáts Ferenc* felkelőfőhadnagy, hogy az eseményeket megelőzze, vakmerő vállalkozásra szánta el magát. Helyzetünk egyébként is kényes volt, hiszen a gyanafalviak az ercsényei őrséget bevonták s felszólítottak bennünket, hogy gondoskodjunk Ercsenye védelméről.

Este tíz órakor csapatunkat, amely 42 főből állott, harckészenlétbe helyeztük a határ mentén. Ez alatt *Pletszkáts Ferenc* parancsnokunk, *Pletszkáts Tibor*, *Tarnódi György*, *Pentrád János* és *Móricz* társaságában átlopózva az osztrák tábori őrsök vonalán, beóvakodott *Gillersdorfba*, Király fálvával szemben álló osztrák faluba. Koromsötét éjszaka volt, ami megkönnyítette vállalkozásunkat. *Gillersdorfot* megkerülve, a faluba vezető egyik mellékúton jutottunk el a község szívébe. A főterre érve, osztrák járőrt vettünk észre. Hogy ezek meg ne lássanak bennünket, egy kereszt alatt elterülő bokros, parkszerű részletbe húzódtunk meg. Miközben az osztrák járőr elhaladt mellettünk, valamelyikünk megmozdult, — amit később egyikünk sem akart vállalni, — s ezt észrevették az osztrákok, Szakállas idősebb osztrák csendőr, aki a járőr parancsnoka volt, tö-

lünk kb. 10 lépésnyire megállítja embereit és a bokrokhoz közeledve, németül kérdi: „Van itt valami?” A csuklás is elállott bennünk, mert úgy éreztük, hogy minden vállalkozásunknak vége: észrevettek bennünket! Feleletet nem kapott. Ismét feltette az előbbi kérdést. Ekkor *Pletszkáts Ferenc* parancsnokunk jelt ad és kézigránátot dob a járőrvezető felé. Ugyanabban a pillanatban *Pentrád* is megismétli kétszer egymásután. *Pentrád* rettenhetetlen felkelő és bátor katona! Dacára annak, hogy balkezéről minden ujját elvesztette a harctéren, kézigránátjai nem tévesztettek célt s az osztrák járőr meg nem sebesült tagjai hanyatt-homlok menekültek, *Pletszkáts* kiadta a parancsot, hogy azonnal hajtsuk végre a tervet, ami abból állott, hogy a főtéren levő iskolába, ahol osztrákok tanyáztak, bevágjunk vagy 10 darab kézigránátot. Nem számláltuk kézigránátjainkat s a hírhedt ercsenyei őrs fegyvereit és bakancsait elhagyva, menekült a szélrózsa minden irányába. De a mi talpunk alatt is égett a föld s igyekeztünk vissza Királyfalvára.

Menekülésünk nagyobb akadályokba ütközött, mint a betörés! A faluban cirkáló osztrák járőrök mind a robbanás irányába siettek. Néhány percnyi időnk volt csak a menekülésre! Azon az úton visszamenni, amelyiken jöttünk, már képtelenség volt. Kénytelenek voltunk más utat választani, amely Gillersdorf falu mögé vitt bennünket. Pedig ott minden éjszaka 80-100 főből álló Reichswehr felfejlődött rajvonalba. Tudtuk, hogy vesztünkbe rohanunk, de más menekülési utunk nem volt. A falu nagyon kicsi, így egy-kettőre azon vettük észre magunkat, hogy a rajvonaltól körülbelül száz lépésnyire lehetünk, A koromsötét éjszakában mi is alig tájékozódunk, de szerencsénkre az osztrákok sem ismertek meg. Egyszerre harsány kiáltást hallunk: „*Halt, wer da?*” (Állj, ki vagy?) Megálltunk s vártuk mi lesz. Ekkor

Pletszkáts Tibor bajtársunknak pompás ötlete támadt. Torkaszakadtából elkezdett németül vezényelni: „*Felkelők támadása balról, irányzék 600, gyors tűz!*” A következő pillanatban vagy 6-8 géppuska szólalt meg egyszerre pokoli zenéjével.

Később értesültünk arról, hogy Pletszkáts bajtársunk vezényszavának nagy hatása volt! Egy osztrák őrs, mely baloldali irányból közeledett a rajvon felé, azt hitte, hogy ott már felkelők vannak s így erősen viszonzta a tüzelést, úgyannyira, hogy a végén sógoraink egymás között vitézkedhettek! Azt talán említenem sem kell, hogy mi felkelők e zavarodott helyzetet kihasználva, ugyancsak igyekeztünk Királyfalva felé!

Felkelőtartalékunk, amikor az első kézigránátot elhajítottuk, szintén elkezdte géppuskázni az osztrák tábori őrsöket. Volt is ott olyan harcászati zenebona, hogy nem egy fiatal, harcteret nem látott felkelőt kivert a víz, ha álmodott csak róla!

Felkelőélet

A derék pinkafőiek nagyon megszerették a felkelőket — írja naplójában *vitéz Endre László*. — Első este odaérkezésünkkor összehívtam a lakoságot, megmagyaráztam jövetelünk célját, kértem támogatásukat s ha panaszuk lenne embereim ellen, azonnal jelentsék nekem. Visszaélések elkerülése végett embereimi *önkéntes* adományokat *sem* fogadhatnak el egyéneenként. Ha valaki adni akar, a község házára vigye, ahonnan igazságosan szétosztják. A csapatok ételmezését Vas megyében Felsőörről *Hir György* volt országgyűlési képviselő intézte, aki naponként a létszámnak megfelelően 30-30 korona napi fejadagot utalt ki ételmezésre. Ez az összeg aránylag kevés volt. Később, mikor a kenyeret külön természetben kaptuk, a zöldségfélét adományok útján, — a derék pinkafői vendéglősök, haszon nélkül, ezen összegért rendes ellátást adtak. *6 vendéglő* ételmezte Pinkafőn a felkelőket. Különítményeink saját háztartást vezettek és jobban éltek. Fenti ételmezési költségen kívül 2 hónap alatt kétszer kaptak embereink 25-25 korona kézipénzt. Ruha és cipő rongyoldott rajtuk. Aki hazulról nem kapott, annak nem volt! Úgy segítettünk: A csempészás tilos volt, ha elkoboztak járőreink valamit, annak legitim értékéből befolyt kis pénzekért vásároltunk a pinkafői gyártelepen kedvezményes áron számított talpbőrt; a *Puts Friedrich-féle* posztógyárban foltnak való darab-

szöveteket s ebből adtunk ki ellenőrzés és elismer-
vény mellett a rászorulóknak.

Ezen a vidéken sok az iparos. 40-50 szabó és
ugyanannyi cipész, csizmadia lakott. Névsorukat ösz-
szeirattuk. Ezek felváltva, szép sorrendben ingyen vé-
gezték a felkelőknek egy-egy talpalását, vagy ruha-
foltozását, mikor a sor rájuk került. Kellemetlen in-
cidensre adott alkalmat egyik felkelő csinytevése,
aki egyik éjjel kézigránátot csempészett az antant-
misszió autójába.

Elszállásolás Pinkafőn a csendőrlaktányában
történt. Árokszálláson, Rétújfalun, Buglócon, Lapincs-
újteleken, Borostyánkőn, Szenteleken részint isko-
lákban, részint mintaszerűen berendezett, tornyokkal
ellátott tűzoltószertárakban voltak elszállásolva a fel-
kelők. *Vitéz Endre László* központi parancsnok-
sági irodája Pinkafőn a csendőrlaktanya első emele-
tén volt. Segédtsiztje: *Philip Kornél* koronaadalmi
intéző, Későbbi segédtsiztek: *Pálóczy Horváth Lajos*,
majd *Fábry Vince* alhadnagyok felváltva teljesítet-
tek szolgálatot.

Államhatalmi szervek híján sok pörös ügy is ha-
táskörünkbe tartozott (pl. házastársak között levő
perpatvarok, lakásügyek). Eleinte önszántunkból, ké-
sőbb a Lajtabánság megalapításával létesített alkot-
mány folyományaként.

A lakosság magatartása mindenütt barátságos,
sőt Pinkafőn szinte lelkes volt. *Horváth* pinkafői kör-
jegyző és családja nagyon szépen viselkedtek a fel-
kelőkkel. Kivonuláskor e családnak is menekülnie
kellett.

Egyik község: *Árokszállás* plébánosa október
17-én az antantbizottságok jelenlétében mellettünk
tartott tüntető gyűlést s a községek lakosságát ő *ve-
zette fel zászló alatt; lelkesítő beszédek tartott.
Nem jött velünk. A leglelkesebb burgenlandi osztrák
pap lett belőle!

Tapintatos elbánás! — volt a fővezérség utasítása. Útlevelek, határátlépési igazolványok kiadása is a mi hatáskörünkbe tartozott. Az aszódi felkelőszakasz parancsnoka, *Galambos József* erdőmérnök, felkelőhadnagy fokozta a lakosság lelkes hangulatát az iskolásfiúk és iskolából kikerült suttyók *katonai kiképzésével*. Ezek a kis pinkafői gyerekek, a mai leventeintézmény előfutárjai: a „*felkelőleventék*”, oly lelkesedést keltettek a lakosság között, amikor az utcán trombitaszóra végigvonultak, vagy a Pinka partján hadijátékot mutattak be, hogy még az egyébként közönbös embereket is hozzánk vonzották.

Vállalkozások idején statáriális intézkedést léptettünk életbe: Este 8 órától reggel 5 óráig utcán V járni tilos! Kivételt képeztek a vasúti egyenruhás egyének és külön engedéllyel a vasúti utasok. Egyszer a felkelőörség még a báró rajczs-kastélyban lakó antantisztet is behozta, esti egészségügyi sétáját megzavarva.

A felkelőcsapatoknál uralkodó fegyelem mintaszerű volt, pedig csak önként vállalt esküjükbe foglalt kötelezettségen alapult.

A győri felkelőket a győri ébredők elnöke: *Dr. Laky Vilmos* többször meglátogatta s pénzzel, élelmisszerrel látta el őket.

A „*Vasvármegye*” írja:

Egyik felkelővezér meséli: Megkaptuk az értesítést, hogy a kormánybiztos — az antant és a kormány meghagyása folytán — fel fogja szólítani a szabadcsapatokat: *tüstént szüntessük be a harcot az osztrákok ellen és oszoljunk világgá.*

— Nos, mit szóltak az emberek, mikor ezt meghallották?

— Nevettek.

— És mit csináltak, ha hivatalosan *kényszeríteni* fognak rá?

— Még jobban nevetünk!

— Hát nem teszitek le a fegyvert?

— Eszünkben sincs! Mi olyan területen operálunk, ahol *a magyar kormány kiadta már a kezéből a parancsolás jogát, — az osztrákok pedig még nem tudták megszerezni azt.* Az parancsol, akié a hatalom! Ezen a „*Senki-szigetén*” a mienk a hatalom, népszerűség, tehát *mi* parancsolunk!

Középiskolás diákok két csoportja vett részt a nyugatmagyarországi felkelésben. Az egyik a *kecskeméti fiúkereskedelmi iskola* felső osztályosaiból állott, a másikat a *győri diákszakas* tagjai képezték. A győri diákfelkelők negyvenötén voltak (2 realiskolás, 2 gimnazista, 1 tanítóképzős, 18 kereskedelmista és 22 vas- és fém szakiskolás). Közöttük láttuk *Helbig* testőrezredes *Viktor* fiát, *Hüchthausen Elemért*, *Rozmán Ferencet*, *Draganits Árpádot*, *Németh Józsefet* és *Miklóst*, *Degovics Jánost*, *Szabó Gézát* és *Horváth Antal Mihály* festőművészt.

— Az indulást megelőzőleg hetek óta titokban szervezkedtünk — meséli *Németh Miklós*. — Az egyik fiúnak eljárt a szája és így a hatóságok figyeltek bennünket, ezért vonattal el sem indulhattunk volna. 1921 szeptember 29-én délután 4 órakor kióvakodtunk a győri *Nádorvárosba* s a kálváriánál gyülekeztünk. Ott tettük le egymás kezébe az esküt s utána elindultunk gyalogszerrel nyugat felé. Este érkezünk *Kónyba*. A Hangya Szövetkezet vendéglőjében megvacsoráztunk és egy pajtában aludtuk ki fáradalmainkat. Másnap reggel vonaton robogtunk *Pinnye* felé, az ideiglenes határállomásig, amelyen túl már csak külön rendőrhatalósági bizonyítvánnyal engedték át az utasokat. Beszéltünk a derék vasúti altisztekkel s *Pinnye* előtt néhány kilométernyire levő nagy kanyarnál a vonat feltűnően lassított s mi felhasználtuk ezt arra, hogy mindannyian kiugrál-

tunk a vasúti kocsikból. Az állomáson a csendőrség és az antantőrség feltartóztatott volna. Nagy vargabetűvel közelítettük meg a községet, de a határőrök mégis észrevettek, leigazoltattak s bevittek a község-házára. Az udvaron helyeztek el bennünket, őrzőink késő délután mégis bekísértek *Sopronba*. A soproni állomáson egyik ügyeletes Ostenburg-tiszt óriási patáliát csapott, leszidott bennünket, hogy majd ő megmutatja, hogy diákgyerekeknek hol a helyük. Szuronyos csendőreivel bekísértetett a zászlóalj parancsnokságára, a 48-as laktanyába. Itt elszállásoltak bennünket. Másnap délután ugyancsak fegyveres kísérettel *Sopronkertesig* gyalogoltunk s ott a Szarazvámra induló vonatba szállítottak be. Az állomáson tudtuk meg, hogy az antantisztek előtt legjobban kiabáló Ostenburg-tisztek tulajdonképpen tartalékos tisztek és *selmeci főiskolások*, akik azért rendelték be Sopronba, mert itt már el tudták „igazítani” a felkelés diplomáciai részét.

A szárazvámi állomáson óriási meglepetésünkre már nem csendőrszuronyok villantak felénk, hanem egy nagy küldöttség fogadott, *Kismarton* polgármesterével az élén, aki szívbemarkoló szavak kíséretében köszöntött bennünket, mint a felkelők Benjámínjait, akik otthagya az iskola padjait, ide jöttünk a veszélyeztetett végek védelmére.

A csinos formaruhás „Friedrich-felkelők” közrefogtak bennünket és lelkes nótaszó mellett vonultunk be *Kismartonba*. A volt katonai honvédfőreáliskolában szállásoltak el. Egy hétig céllövészetre és rendgyakorlatokra fogtak bennünket, azután pedig besztottak rendesen, világháborút látott idősebb felkelők mellé, őrsszolgálatra.

— *Október 5-én* éjjel az osztrák katonaság megtámadta szárazvámi tábori őrünket, de másfél órai szívós ellentállás után megtorpant az osztrák és az időközben megérkezett tartalékunkkal felerősödvé,

támadásba mentünk át és kiűztük az osztrákokat, akik hamarosan el is menekültek. A szárazvámi krétagyár környékén lezajlott összecsapás után külön napiparancsban dicsérték meg bennünket.

*

„A legtöbb felkelő az intelligencia köréből került ki, a megszállásra ítélt nyugatnak s a már elszakított részeknek menekült magyarjaiból — írja *Laky László Vilmos dr.* a „*Győrvarmegyében*”. A főparancsnokságon már hatalmas apparátussal dolgoznak. Megtapasztalom a felszerelést s óriási fejlődést látok mindenben. A csapatok fegyelme kitűnő s a fegyelmet nem brutális eszközökkel tartják fenn, hanem inkább az egyéni kötelességérzetből fakad. Elilesem a kihallgatásokat, szem- és fültanuja vagyok a harcosokkal való jó bánásmódnak. Beszéltem vagy 20-30 helyről való emberrel, sorsával mindenki megvan elégedve, ellátásuk igen jó, harci kedvük, lelkesedésük feltűnően erős.

Felsőörről Pinkafőre és *Árokszállásra* vitt a kocsi, természetesen bőven megrakva fegyverrel, mivel az osztrák határra megyünk. Egyre szebb lesz a táj, mindenütt gyönyörű fenyvesek, metsző, tiszta hűvös a levegő. Innen is, onnan is feltűnik az osztrák határ, előttünk szökik a magasba havas ormával a *Wechsel*, kellemesen nyújtózkodik a kis *Friedberg*, majd hepe-hupás, kanyarulatokban gazdag úton, félhavas növényzet között megérkezik kocsink *Árokszállásra*. Kitoró örömmel fogadnak a fiúk, jólesik nekik az újabb „*ellátmány*” s egy kis borocska a nap öröme, de máris nagy a készülődés egy kis megtorlásra, minthogy az előző éjjel az egyik járórt megsebesítették az osztrákok. Kisvártatva készen áll az egész csapat, jóllehet csak néhánynak kellett volna mennie, de a többit is vitte a lelkesedés. Szólt is a fegyver az este, dörögtek a kézigránatok s a mieink nemsokára 11 osztrák fogollyal tértek vissza.

Holdvilágos hideg éjjel fordítottuk vissza kocsinkat Felsőörre, majd ismét vissza a szabadabb hazába a „*kakastollas felkelőcsendőrök*” közigazgatásilag is szépen megszervezett birodalmából.”

A győri felkelők két csoportban küzdöttek nyugaton: a *kismartoni* és a *felsőőr—pinkafői körzetben*; Összesen nyolcvannégyen. Parancsnokuk *Kojanitz Ernő* volt. Felkelőzászlójukat a hazafias érzelmű pinkafői jegyző leányától: *Horváth Margit* úrleánytól kapták ajándékba, akit ezen ténykedéséért később szintén elüldöztek a Pinkafőt megszálló osztrákok.

Meghatóan szép volt a győri felkelők „*imája*”, amit mindig állva énekeltek el:

*„Repülnél, lelkem, felrepülnél,
A táj szellőinél,
Mely a nagy rónaság felett
Még szabadságot lehel.
Dúlt, űzött vad a rengetegben
Kínjának hangot ad; —
Magát a megtíport magyarnak
Kisírni nem szabad?!” ...*

Szeptember 2-án — meséli *Scholtz* esperes, — amikor már választókerületem küldöttsége kiharcolta, hogy hazatérhessek Ágfalvára, s itt őrizgesse nek tovább, kint álltam a paplak előtti téren, mikor is arra leszek figyelmessé, hogy néhány toprongyos alak fut végig az utcán. Utánuk körülbelül száz díszruhás osztrák csendőr vonul fel szuronyszegezve Lépesfalva felől. A lakosság a nagy zajra kitér az utcákra. Erre hangoskodó rendezők futkosnak, tesznek-vesznek, hogy az ágfalvi asszonyok, gyerekek kendőiket lobogtassák, az idegen csöcselék pedig hangos „*heil*”- és hurrázásba tör ki. Ugyanis Ágfalva „hősi és fölényes” elfoglalásának történetét rögzítették filmtekercsre és az elképedt lakoságnak — legalább is a képen — örülnie illett volna a „*felszabadítók*” megérkeztenek ...

Néhány évvel ezelőtt mi is megnéztük ezt a filmet. Ezt nevezzük propagandafilmnek!!! Balkáni jellegű, hajmeresztő jelenetek, rablás, útonállás, gyilkosság, nőrablás, foglyok vérenek megszózása — szerepelnek benne. Torzonborz külsejű és még sötétebb lelkű banditák, állig fegyverben, vad szemforgatások és élénk fogcsikorgatások közepette, hátborzongató metódusokkal nyomorgatják, nyúzzák a burgenlandi lakosságot... Mi is volt ehhez képest egy kis „spanyol inkvizíció?”

Egy bécsi hölgy a film hatása alatt — elájult. Mire ismét a filmre nézhettem: már az osztrák katonaság győzött mindenhol. „*Sieg auf Sieg!*” Győzelem, győzelem úton-útfélen, hajdinaföldeken, domboldalakon, kőfejtőkön, vízmosáson, gyalog, lóháton, éjjel-nappal, egyszóval: győzelem az egész vonalon! A film csak Sopron „meghódításáról” nem emlékezett meg. Az, úgylátszik, egy második „burgenlandi propagandafilm” anyagául szolgált volna; de a felkelők jóvoltából az austromarxismus kissé megkésett vele!

— Lassanként egész civilizált viszonyok között élünk — írja az egyik gazdaszférelő, — Tiszta fehérműben járunk, mert ruháinkat rendesen mosatjuk, szállásunkat — az evangélikus iskolát — a faluvégi cigányokkal takarítatjuk, sikáltatjuk. Fát is vágatunk velük, mert bizony az éjszakák hidegek s fűtés nélkül rosszul járnánk ily nedves időkben. A cigányok szolgálatukért ugyanazt az élelmezést kapják, mint mi eszünk. Úri dolguk van. Meg is vannak elégedve. A cigányvajda bogárszemű lánya gyönyörűen énekelget esténként. Tenyérből jósol: *Mayer János* földművelésügyi miniszter fiának például azt jósolta, hogy elveszítjük félévünket az akadémian, ha apja közbe nem lép. (így is volt!)

Szeptember 24-én hazafias propaganda-ünne-

pélyt is tartottunk. A propaganda-estély abban kulminált, hogy számos literek lehörpintése után a falu rezesbandájának fülkínzó hangjai mellett polkáztunk a hamvasdi szüzekkel a „korcsmahivatal” udvarán. *Szeptember 27-én* reggelre rettenetes náthaláz tört ki rajtunk, akik éjjeli őröt adtunk. A derék evangélikus tanító forró rumos teákkal gyógyíttatott bennünket. Amint később hallottuk, az osztrákok ezen szamaritánusi ténykedéséért elüldözték állásából.

A Selmecebányáról Sopronba menekült műszaki főiskola felkelőtisztiszázada szeptember második felében már rendszeresen járta az „A-zóna” körzetébe tartozó községeket.

Mindannyiunk „*Polgárőrség*” — „*Bürgerwehr*” feliratú vászon karszalagot kötöttünk. Célunk az volt, hogy egyes községekben a polgárőrséget megszervezzük s így a teljes rend és nyugalom biztosítva legyen; jómagunk pedig egyszerű járőrszolgálat keretén belül ellenőrizhessünk mindent. Csakhamar elértük, hogy a német és horvát anyanyelvű lakosság is a legnagyobb bizalommal fordult felénk. Nap mint nap ellenőriztük a megszervezett polgárőrségek működését, elláttuk utasításokkal, tanácsokkal, ítéleztünk az általuk lefogott csirketolvajok felett és a nemrégén még lelkiismeretlen agitátorok által teljesen elvadított lakosság akárhányszor már boroskupákkal kedveskedett.

Nagyban bokrosodott tekintélyünk, amikor egy „tolvaj-poétát” is lelepleztünk. Ez a jó ember minden esetben csengő rigmusokban köszöntötte a károsult gazdát. Amikor például a plébános káposztáját dézsmálta meg, ezt a versikét hagyta hátra:

*„Wer auf Gott vertraut,
Der braucht kein Kraut.”*

Amikor az egyik gazda csirkéit vitte el:

„*Gottes Aug' ist überall,
Nur nicht in dein Hühnerstall.*”

Vagy, amikor a sarki fűszeres libáját kapta hóna alá:

„*Ich heisse Hans,
Esse auch gerne Gans.*”

Sokszor e „bűnjelek” megtekintésekor bizony megerőltetésbe került a derű elfojtása.

Egy alkalommal végigjártuk a postahivatalokat. Eltávolítottuk az első osztrák megszállás kézzelfogható emléktárgyait: a kanárisárga postaládákat. — (Több főiskolás becsült kamaradisze lett később e nemes trófea.) Felszegeztük a régi magyar postaládikókat, elégettük az osztrák levélbélyegeket és el-láttuk a hivatalokat kellő mennyiségű felkelőbélyege-gekkel.

Eleinte a lakosság „*Herr Bandit*” megszólítással „tisztelt” meg bennünket; parancsnokunkat pedig „*Herr Oberbandit*”, vagyis *Jobandita úrnak*” szólította.

Az olasz lapok „*honvédőknek*” nevezték a felkelőket, de *Erdődy Tamás gróf* mutatott oly olasz lapot is, amely „*borghesi*”-nek nevezett bennünket, amely kifejezés azonban nemcsak parasztot jelent, de általában: *civilt*.

A Nemzeti Múzeum *Apponyi-gyűjteményében* láttam egy angol karcot, amelynek rajza egy nyakig felfegyverzett ficsurat ábrázol és felírása: „*Ragotzy Hungarian Bandit*”. Vagyis: *Rákóczi, magyar bandita!*” Úgylátszik az osztrák sógor a *kurucokat* nevezte el először banditáknak, — így bennünket, felkelőket már csak újrakeresztelt!

Az egyik csörlősorrú bőrkereskedő bizalmaskodva kérdezi meg tőlem: Nagyságos Inzurgent úr,

mondja kérem, ugyebár ezek az „*árvaleányhaj*” felkelők itt tulajdonképpen hazafias ténykedést üznek?

— Nézze — feleltem —, az „*árvaleányhaj* as” felkelők nem annyira a hazafias ténykedést, — mint inkább az osztrákokat üzik!

Felkelőparancsnokságunk utasításai értelmében a lakossággal szemben, *felekezetre való tekintet nélkül*, a lehető legszívélyesebb bánásmód volt kötelező. Nálunk nem dívott a szégyenletes, erősen balkáni ízű *zsidópofozás*, meg ehhez hasonló „*kültúrténykedés*”. Nagyimartonban a gettó védelmére a zsidó iskolában külön felkelőőrsöt állítottunk. Sőt! Az egyik főiskolás azért, mert hangos „*Gojdeámusz Izidor*” hangjait öblögette utcahosszat: „*csend- és felekezeti háborítás*” címen egy napi karcért kapott.

Az egyik kollégánk: *Kapácsy Miklós dr.* erdőmérnök, aki a főiskolai keresztségen a „*Nikita*” vulgót nyerte és fenelegény hírében állott, az osztrák újságokba is belekerült: „*Der Insurgent mit dem vollen Kossuth-Bart*” címen; a felkelők Falstaffját pedig a lakosság — túlságos testi körletére való tekintettel — „*Backhendlfriedhof*”-nak keresztelte el.

Október 25-én délelőtt 11 óra körül bevonult *Sopronba* a felkelők „*Budaházy-csoportjának*” egy erős osztaga és megszállotta a vármegyeházát, a postát és a főbb középületeket; átvette a város felett a karhatalmat és a következő hirdetményt tette közzé:

Hivatalos hirdetmény.

A Nyugatmagyarországi Felkelőcsoportok II, Hadseregparancsnoksága elvárja Sopron vármegye lakosságától, hogy a rendkívüli politikai helyzet súlyos gazdasági következményeit hazafias türelemmel fogja viselni és *tartózkodni fog minden visszaéléstől, valamint az esetleges árdragítási alkalmak kihasználá-*

lásától. A felkelőcsoportok parancsnoksága, úgy a közrend, mint a közgazdasági élet tisztessége ellen irányuló minden kihágást, különösképen az árdrágítást példás szigorral (botbüntetés, elzárás) bünteti. Egyúttal figyelmezteti a város lakosságát, hogy a felkelőcsoportok kötelékébe tartozó egyének minden általuk igénybe vett élelmicikket vagy egyéb használati tárgyat közvetlenül az; átvételkor készpénzzel tartoznak megfizetni. *Mindennemű rekvirálás szigorúan tiltva van.* Netalán előforduló visszaéléseket a károsultak azonnal jelentsék a vármegyházán székelő ügyeletes tisztnél.

Sopron, 1921 október hó 26.

*Nyugatmagyarországi Felkelőcsoportok
II. Hadseregparancsnoksága.*

A „Sopronviwármegye” 1921. évi október 28-iki száma így ír a Budaházy-felkelők soproni szerepléséről:

„Kétnapos ittartózkodásuk alatt a felkelőket kísérő sok jó és rossz mendemondából csak az bizonyult valónak, hogy ők Nyugatmagyarország védelmezői. Vad és gyűrött arckifejezésük, tépett, rongyos ruhájuk nem a bűnnek és bandázásnak, hanem az ország határán való fáradhatatlan virrasztásnak a nyoma. Két napig voltak Sopronban, rájuk volt bízva egy gazdag és jólétnek örvendő város személyes vagyónbiztonsága és ők, a rablóbandának csúfoltak senkit sem bántottak, semmit el nem vittek és példás fegyelmet tanúsítottak. Tartozunk azzal, hogy megmondjuk nekik, hogy mikor tegnap reggel csendben és rendben elvonultak, Sopron nem azért örült, hogy már nincsenek itt, hanem hogy lesz megint, aki védje a határt.

Sopronban 650 osztrák koronáért sem lehet kapni 100 magyar koronát, — ez az igazi képe a soproni hangulatnak s ezen mit sem befolyásol az, hogy

odaát a Lajtán túl Európa éhes koldusa legújabbán kenyér helyett szerződésszegést kunyorál az antant szűkmarkú nagyuraitól. A szerződés azonban kétoldalú és mi változatlanul álljuk a velencei szerződést, mert mi — nem félünk tőle.”

A „*Vér-csoport*” Szegedről ideszakadt felkelői kalapjukat különös dísszel ékesítették. Kis pléhlap fekete alapszínén fehér koponya villant elő, alatta keresztbe téve két füstölgő „kukoricagránát” és alul pirosbetűs felírás: Vér-csoport. Ezek a halálfejnek látszó táblácskák a felkelőcsoport ügyeskező „házi-festőjének” *Tascheck Pál* bányamérnökhallgatónak, az idő viszontagságaira való tekintettel *olajfesték-miniaturjei* voltak.

Jelen szabadcsapat eredetileg, mint az „Első szegedi tisztii járőr” szerepelt *Szekeres János* felkelőfőhadnagy parancsnoksága idején; később *Vér János* felkelőfőhadnagyról nevezték el Vér-csoportnak. Vér parancsnok békés időkben szegedi paprikamalomtulajdonos volt. Igen jól szituált ember, emellett fanatikus magyar és nagy idealista, aki óriási anyagi áldozatokat is hozott a felkelés érdekében. Harcosai rajongásig szerették és tűzbe mentek érte! Egy ízben parlamenterként küldte át kollégánkat az osztrákokhoz.

— A parancsnok igen kurtán-furcsán fogadott — meséli *Tascheck Pál* — és kijelentette, ha valakinek hajaszála meggörbül: halál fia vagyok. Jó fél napig töltött puszka csövei meredtek felém, de mikor az osztrákok halottaikat békésen elszállíthatták, a legudvariasabban bocsájtottak szabadon. Előbb ugyan kalapom megcsodálták és kikérdeztek, hogy mi felkelők milyen nemzetiség vagyunk tulajdonképen, keresztények, pogányok vagyunk-e, nyereg alatt puhítjuk-e a húst és hasonlókat. Mikor elmondtam, hogy magyar, német és horvát anyanyelvű, de megalku-

vást nem ismerő magyarérezelmű főiskolásokból és parasztokból áll a felkelők zöme, látszott arcukon nagy elképedésük.

Eseményekben gazdag, férfias ténykedés volt a felkelés; még azoknak is imponált, akik sok harcteret láttak s hadifogság könnyes rabkenyerét ették. Volt a Vér-csoportban egy hegyesbajuszú székely bácsi, olyan hamisítatlan hegyilakó, aki minden éjszaka egyedül akart elmenni osztrákot fogni.

Az egyik falusi korcsmában egyik francia altiszt ocsmány szavakkal gyalázta a felkelő magyarokat. A mi székely góbénk szót sem értett franciául, vagy németül, de a hanghordozásból és töredék szavakból megértette a lényegét. Fogta fokosát, megsuhogtatta az altiszt orra előtt, azután pedig úgy vágta a szemöldökfába, hogy kinyílt az ajtó is a nagy robajra. Csodamód megjuhászkodott erre a gall ivadék és később erővel meg akarta venni a díszes faragású fokost.

Honnan, honnansem egy birodalmi német tiszt is idekeveredett. ő volt a „főátkiabálómester”. A magyar bácsikák csendes borzongás közepette hallgatták, hogy milyen jókat mondhat is át „nimetül” a sógornak, mert a második héten már úgy kicifrázta ő is, akárcsak a háború elején a bécsi kaszárnya udvarán őrmester úr Csinos.

Ha már a felkelőélet humoráról szólnak, el kellene mesélnünk annak a felkelőórszemnek a történetét is, akit a templomtoronyban levő megfigyelő állásából háromszor két óra alatt sem váltottak le s aki kínjában a késő éjszakai csendben elkezdett — harangozni, mire az ellenséges fényszóró rávilágított a toronyra és az osztrákok hatalmas „tűzijátékba” kezdtek, mint rendesen.

*

— *Fanem et circenses!* — kiáltott rá egyik reggel Vér parancsnok a falusi bíróra, aki hallva a diák beszédet: *laudetur*-al felelt.

— Az osztrákok rendezik a cirkuszt, ti meg adjátok hozzá a kenyeret. Gondod rajta, hogy minden nap más falu szállítson ide 8 kiló kenyeret. Tejet, húst megfizetjük, de a kenyeret nem!

Másnap kaptak is a felkelők kenyeret, de olyan száraz volt, hogy Krisztus urunk bizonyára nem ilyen kökemény kenyérral való hajígálásra gondolt. Hivatták is a bírót, aki magyarázta, hogy a forró tejben úgyis megpuhul.

De mikor meglátta a paprikás hangulatot és saját szemével győződhetett meg arról, hogy a szegedi felkelők a tejhez is paprikás kenyeret esznek, no meg a parancsnok is megmagyarázta néki, hogy mind a 8 kiló „kenyérkövet” megeteti vele, ha nem küld másikat, — sajátjából küldött inkább 16 kilót egyszerre!

Nem tudom, elmondjam-e a doktorkisasszony esetét? Csak úgy súgva mondom el!

Híre járt a fiúk között, hogy egy világszép doktorkisasszony érkezett Felsőőrre. Ha beteg van a tábori őrskön, kilátogat ide is. E hír hallatára a fiúk egyszerre mind betegek lettek. Azonnal jelentették, hogy homokfutón be is mennek a doktorkisasszonyért. Egy búrkalapos, csupaizom felkelő, akinek — hogy saját szavait idézzem, — még anyaszülte nő nem tudott nemet mondani, el is vágatott érte harmadmagával.

... Este a kocsi a doktorkisasszony nélkül érkezett vissza. A fáma szerint szegényke olyan csúnya volt, hogy maga sem vehette rossznéven, hogy a fiúk megszöktek előle és nélküle kívántak inkább meggyógyulni ...

Amikor IV. Károly király először jött be Magyarországra száműzetése idején, megkérték *Schey Bódog* németszentmihályi zsidó kereskedőt, hogy gépkocsiján hozza el a királyt a történelmi határról.

A mi *Bódog* barátunk — meséli egyik felkelő — meg is vendégelte a királyt, aki állítólag — legalább is a rossznyelvek szerint — szolgálataiért bárói rangra emelte. A felkelőfiúk megszerették és nem is szólították másképp, mint: *Schey bárónak*.

Egy) napsütéses utóőszii napon gazdag Jradász-zsákmánnyal tér vissza *Schey* és egy felkelő vadász *Németszentmihályra*. Egyik szembe jövő felkelőtiszt megkérdi *Scheyt* — aki őt is meghívja vadászlakomára —, hogy együtt voltak-e vadászaton a közeli erdőben?

— Oh, igen, kitűnő puskás a barátom, lelken-dezik *Schey*.

Vadásztársa elhagyja. Erre a felkelőtiszt odaság egy nevet.

Schey báró elsápad... és csodák csodája, a vadászlakomán kimentí magát.

Vadásztársa ugyanis a „zsidók réme”: *Francia Kis Mihály* volt...

Dr. Balassa István, Prónay fővezér felkelőpa-rancsörtisztje mesélte el nekem a következő derűs epizódot:

— Épp beléptem Lajtabánság külügyminiszté-riumába, *Takácsy Gyula* felkelőszázados, *Czikátriász* és *Tüköry Dénes* felkelőfőhadnagyok kíséretében, amikor látjuk ár, hogy Lajtabánság külügyminisz-tere: *Lévay Ferenc dr.* — békés civiléletében ügy-véd — levelet ír.

Levelet ír *Bethlen István gróf* címére! (Talán azt is meg kellene jegyeznünk, hogy az egész „kül-ügyminisztérium” egy kecskelábú asztalból állott.)

Akaratlanul odapillantottam az árkus papirosra,
A megszólítás így hangzott:

„Kedves Kolléga Úr!”

November 3-án jelent meg Felsőőrött a „*Lajtabánság*” című felkelőújság első és egyben utolsó száma. Főszerkesztője: *Mersényei Lévy Ferenc dr.* volt.

Felkelőraj a fraknói vár udvarán. Csonka Sándor (I) felkelőhadnagy, parancsnok. Husszein Ibrahim Hilmi török bánya-mérnökhallgató (II) mint felkelő.

A kőszegi 54. számú *Esterházy cserkészcsapat* ifjú generációja az egész felkelés alatt példás összekötő szerepet játszott a *kőszegi felkelők* (javarészt említett csapat öregcserkészei!) és azok családja között, amennyiben ők szállították utánuk hetenként a szükséges fehérneműt, ruhát, élelmet, pénzt és dohányt.

Dicsérő elismerés illeti meg a *győri, szombat-helyi, magyaróvári* és a *soproni* cserkészcsapatok

lankadatlan, hazafias ténykedéseit, ügybuzgalmát. A soproni cserkészcsapatok hazafias magatartásáról, megbízhatóságáról, ügybuzgalmáról *Ostenburg Gyula* városparancsnok különös elismeréseként *dicsérő parancsban* emlékezett meg.

Meg kell emlékeznünk a nyugatmagyarországi felkelőparancsnokságok bélyegeiről is.

1921 szeptember 2-án jelent meg az I. Felkelő-hadsereg kiadásaként a „*Felkelő Magyarok által megszállt Nyugatmagyarország 1921 aug.-szept.*” felülnyomással ellátott tíz érték. Forgalomban volt *Vas vármegye* megszállott területén.

1921 szeptember 18-án jelent meg az V. Felkelő-hadsereg kiadásában a selmeci főiskolás-felkelők *halálfejes bélyegsorozata* a következő felülnyomással: „*Nyugatmagyarországi felkelők 1921 szept. 'A'-zóna.*” (A bélyegek közepére másodmagammal sajátkezűleg nyomkodtuk primitív kéziklisékkal a piros és kék halálfejeket. Nyomatott: *Tóth Alajos* könyvnyomdájában.) Összesen *kilenc érték*. Forgalomban volt *Sopron vármegye* megszállott területén.

1921 október 5-én jelent meg a déli felkelő sőpörtök kiadásaként „*Lajtabánság*” (hátral: 50% felár. Fővezérség.) felülnyomással az újonnan kialakított *Lajtabánság* első hivatalos bélyege. Összesen *tizenkét érték*.

1921 október 10-én jelent meg a *Héjjas-felkelő-csoport* kiadásaként a „*Felkelő Magyarok Északi Hadserege 1921*” felülnyomással *tizenhat érték* és *három büntetésbélyeg*. Forgalomban volt *Mosón vármegye* megszállott területein.

1921 október 12-én jelent meg a *Friedrich-felkelők* kiadásaként a „*Nyugat-Magyarország Orszvé. 20 fill. (50 fill., 1 kor., 2 kor., 3 kor., 5 kor., 10 kor.) Westungarn Orgländ*” felülnyomással ellátott *hét ér-*

ték. Forgalmában volt *Sopron vármegye* északi részein, *Kismarton* vidékén.

Közvetlenül a királypuccs előtt, amikor a többszörös túlerőben levő *Héjjas-felkelők* formálisan megtámadták a *Friedrich-felkelőket* s azok kénytelenek voltak *Nagymartonig* visszavonulni, akkor 1-2 napig Nagymarton vidékén is forgalmában voltak bélyegeik. (A rövidített felülnyomás szövege: *Országos Védelmi Szervezet. — Organisation für den Landes-schutz gebildet.*)

1921 október 16-án jelent meg az egyik mosonmegyei felkelőkülönítmény kiadásában a „*Nyugat-magyarország népe. Nem, Nem, Soha!*” felülnyomással tizenegy érték.

1921 október 11-én készült el az egész megszállott területre szóló, végleges és rendkívül izléses képes kiadás. Összesen tizenegy érték és hat sötétzöld büntetésbélyeg: „*Lajtabánság posta*” felírással. *Lajtabánság címere*, *Prónay Pál fővezér* arcképe, *Fraknóvára*, *Németújvár* és *Városszalónak* képei változtak rajtuk.

Mivel széles e világ összes postája közül *csakis* a magyar kir. posta *nem* ismerte el a felkelők bélyegeit és büntetésportóval látta el az ezen értékekkel bérmentesített leveleket, lapokat, — természetesen a megszállott területen működő magyar postahivatalok kivételével —, félő volt, hogy a kormány elkobozza a felkelők bélyegkészletét, ha azt például *Buda-pesten* csináltatnák, éppen ezért, ha különösen hangzik is, a fővezérség a lajtabánisági képes sorozatot *Bécsben* készítette. Igen ám, de kiszivárgott híre és az osztrák kormány foglaltatta le az egész készletet. Csak a velencei egyezmény megkötése után szállíthatta le a bécsi nyomda e felkelőbélyegeket, éppen ezért már csak a déli felkelőparancsnokságok területén került forgalomba.

Itt említem meg a felkelés egyik kedves epizódját. Hogy is került *Eduard Albert Christian George Andreso Patrick Dávid*, a soknevű és rendkívül népszerű akkor még walesi herceg világhíres gyűjteményébe felkelőparancsnokságunk értékes „*halálfejes*” sorozata, kézjeggyel ellátott borítékon?

Nagymartonban ügyeleti szobám előtt megáll egy csinos antantautó és angol tiszt száll ki belőle tolmácsával. Felkelőőrszemünk szabályszerűen tiszteleg. Köszöntését rendkívül udvariasan fogadja, mint az antantisztek kivétel nélkül. Hozzám tesséklik. Halálfejes bélyeget szeretne. Hellyel kínálok és összeállítok egy sorozatot, lebetűztetem a mellettünk levő postahivatalban, azután megkérdezem tőle, miért is kell néki ez az exotikus sorozat. Talán ő is bélyeggyűjtő? Kérdésekre felugrik, feszes vigyázzállásban, szinte átszellemült arccal mondja: „*Uram, magam nem vagyok bélyeggyűjtő. Ófenségének viszem, Nagybritannia trónörökösének hűségem, hódolatom és ragaszkodásom szerény jeléül: ajándékba, örömet szeretnék szerezni vele leendő királyomnak.*” Ezután megkérdezi, mivel tartozik s tömött vörös bőrtárcáját nyitja felém. Jómagam csak ennyit mondtam:

— Uram! Mi, nagymartonvidéki felkelők a királyhűséget többre becsüljük a jó fontsterlingnél. Legyen ez a bélyegsorozat a *mi* ajándékunk is, mindannyiunké, akik szeretettel gondolunk egy boldog, nagy és szabad nemzet rajongásig szeretett hercegére, Nagybritannia leendő királyára!

A soproni népszavazás urnái előtt találkoztam újra ezzel a finommodorú angol úrral. Rámismert. Szíves örömmel, messziről üdvözölt. Arra pedig, amit ránk hivatkozva egyik olasz tisztársának mondott a felkelőkről, egész életemben büszke leszek.

Végzetes halálos ítélet.

A „*Világ*” című újság közölte néhány évvel ezelőtt egyik szemtanú naplótöredékét:

„A nyugatmagyarországi harcok idején, 1921 szeptemberében tragikus körülmények között pusztult el *Sátori László* főiskolai hallgató, aki a világháborúból tartalékos hadnagyként került ki és kezdettől résztvett a felkelők küzdelmeiben. A fiatalember halála, amelynek körülményeiről a legkülönfélébb verziók kerültek forgalomba, az egész fővárosban nagy megdöbbenést keltett, mert Sátori családja egyike a legtekintélyesebb budapesti patríciusfamiáliáknak. Két és fél év múltán most egy szemtanú rendelkezésünkre bocsátotta a tragédia részleteit. A föl jegyzéseket, melyeknek hűségéért és valóságáért írójuk teljes felelősséget vállal, a következőkben adjuk:

1921 szeptember 13.

Délután 7 óra lehetett, midőn a muraköziek fáradt cammogással befordultak velünk egy kocsmáépület hátsó kapuján. Az esti szürkületben tipikusan harctéri zászlóaljtorzs szálláskörletének a képét tarkarta el szemünk előtt a szabad tűzhelyből kiáradó füst. Fáradtan ugrottam le a kocsiról s mielőtt még alaposan szétnézhettem volna, két kedves, régi székely bajtársam lelkes üdvözlése szolgált igen kellemes meglepetésül. *Kozma* és *Vajda* hadnagyok az ismerősök, akik bajtársi ölelkezés közben örömeinknek

adtak kifejezést, hogy legalább többen leszünk székeltek. Az első impressziók tehát igen jók s a köröskörül falhoz támasztott puskák, az istállóban lovak kapalódzása, a konyháról kiáradó kellemes vacsorailat eléggé megelégedett és nem fáradt arcok hatalmas tápot nyújtottak a bennem már amúgyis lobogó harci kedvnek. Mégis csak meg fogjuk mutatni a világnak hát, hogy a végvonaglásunkban is magyarok vagyunk!

A vacsoránál, amit a kocsmá egyik tágas szobájába tálaltak, alkalmunk volt kölcsönösen bemutatkozni. Kissé különös és kellemetlen benyomást keltett bennem — aki hozzá voltam szokva, nemcsak a forradalmi és utáni harcokban, hanem a „harctéren” is, az egy parancsnoksághoz beosztott tisztek és parancsnok közt a legmelegebb és bensőbb bajtársi viszony és kölcsönös ragaszkodás megnyilvánulásához —, az, hogy itt ezt nem tapasztaltam. *Budaházy* százados és *Bonis* páter, a parancsnokok, igen fölényes, mondhatni rideg magatartást tanúsítottak. A többi fiúk első látásra igen barátságosnak és szimpatikusnak ígérkeztek.

Vacsora után a parancsnok és a szorosabb „törzs”-hoz tartozók eltávoztak s az ottmaradottakból két csoportra oszolva, a következő társaság alakult. Egyik asztalnál *Nagy L.* főhadnagy, *Potutszky* főhadnagy, *Sátori*, *Klobusiczky*, *Bakonyi* hadnagyok és *Bokor* hadapród jelölt, kit Kolozsvárról látásból és nem a legjobb körökből ismertem. A másik asztalnál *Kozma*, *Vajda*, *Fuchs* és én, hadnagyok ültünk együtt.

Nagyéknál víg mederben folyt a társalgás s mi is szívesen hallgattuk Nagy főhadnagy szép tenorján a régi magyar nótákat. A két asztalt nemsokára öszszecsaptuk s a sarokba állított puskák fölött szomorúan pislákoló petróleummécses szürke fénye mellett a kecskelábú asztallal és lócákkal bútorozott kocsmá-

szoba olyan tökéletes csárdává vedlett, hogy nem is hiszem, hogy nem volt velünk egy odatévedt Bercsényi-korabeli labancverő lelke s nem énekelte velünk a „Te vagy a legény Tyukodi pajtás” kuruc nótát. *Theodorovics* hadnagy a vékony pörge bajuszával, félretaposott csizmájával s vagy 3-4 harctéri élet patinájával tökéletes kuruc volt. A többi marcona kinézésű és öltözetű alakok is mind odaillestek a kecskelábú asztalhoz. Egyetlen tagja volt csupán a társaságnak, aki hallgatag modorával, vasalt nadrágjával valahogyan feszélyezve érezte magát. Meglátasz rajta, hogy inkább a „minden második szerdai zsúrok”-nak, mint a rozzant csárdának a látogatója. Odatartozandóságát, hogy valahogyan mégis kifejezésre juttassa, ezüst cigarettatárcáját akarta eladni, hogy az árából bort hozasson. Sokáig elnéztem sápadt arcát, melabús tekintetét s egyszerre elmúlt a pesti korzólovagok iránti gyűlöletem, hisz a zsúrfiúk ide is ki mertek jönni s ha kell, legények a gáton s kurucok a határon.

Hajnal felé eloszlott a társaság s ki-ki nyugvóra tért egy-egy üresen maradt szalmával leterített fekvőhelyre. Én tájékozódást akarván nyerni e látottak és tapasztaltakról, Vajda hadnaggal fönnmaradva, felvilágosításokat kértem. Elmondta, hogy bizony a parancsnok és beosztottak közt nem teljes a bizalom s ez onnan van, hogy állítólag Laciék valami csúnya dolgot csináltak s ezért nem szabad nekünk sem elhagyni a kocsmáépületet. Viszont azt is hallotta, hogy Budaházy erőszakos és durva bánásmódban annyira elragadtatja magát, hogy például Satori hadnagyot, aki az este a tárcáját kínálta eladásra, azért, mert egy táviratot nem kézbesített Bónis páternek a pontos időben (állítólag Bónis miatt nem kézbesíthette), 25 botbüntetéssel fenyítette. E hihetetlen dolgok hallatára igen elkedvetlenedtem s szomorúan kezdtem igazat adni azoknak, akik még Pesten jósol-

gatták a nyugatmagyarországi vállalkozás posványba fullását.

Mindenesetre elhatároztam, hogy Sátori hadnagy barátjává szegődöm s mivel tudtam, hogy milyen könnyen ki lehet ölni egy emberből a hazafias felbuzdulást durva bánásmóddal és méltatlan hálátlansággal, elhatározásom volt az is, hogy vigasztalni és buzdítani fogom a további kitartásra. Tizenegyedik délelőtt eseménytelenül telt el. Budaházy és a két Bónis autóra ültek és eltávoztak. Egypáran kocsióra ülve, kiadott intézkedéseket mentek végrehajtani, a többiek, hol a konyhánál, hol a lovak körül foglalatostkodtak.

Sátori egyedül üldögélt a pokróccal leterített szalmán s szomorúan maga elé bámulva cigarettázott. Én is a szobában lévén, melléje telepedtem s diskurálni kezdtünk. Elmondta, hogy Pesten lakik és főiskolai hallgató. Szomorúan mondta továbbá, hogy elejétől fogva kint van s egy ízben kért szabadságot, de Budaházy százados ridegen elutasította. Az itteni személyekről és állapotokról keveset beszélt s leplezni igyekezett szomorúságát. Elmondtam egyet-mást én is életem történetéből s már mint jóbarátok ugrottunk föl kisietni a közlő autó túlkölésére. Budaházyék érkeztek s az autóban egy összekötözött, sápadt, beesett arcú, úrifíú kinézésű felkelőt hoztak magukkal. Budaházy parancsot adott az őrségnek, hogy vigyék a fogdába. Az udvaron egy pince volt átalakítva fogdának és a foglyot oda vitték, hol összeesett. Orvost hívtak, de akkorra már magához tért. A fiúk közül egypáran ismerték s kitűnt, hogy Soós alhadnagy az illető, aki a fogda ablakához se-reglett ismerőseinek sírva panaszkolta, hogy Budaházy azért, mert az éj folyamán az emberei egy kereskedőtől elvettek 40.000 koronát és azt egymás között kiosztották, 100 botbüntetéssel büntette. Nagy Lászlóék egy csoportban indignálódva tárgyalták az

esetet s ilyen kijelentések hangzottak: Hisz Héjjasék otthon azt mondták az embereknek, hogy csak jöjjenek ki, ne hozzanak magukkal semmit, ruhát is a legrosszabbat, mert van ott kint a zsidóknak elég, majd lesz nekünk is. Ezek a szerencsétlenek tényleg majdnem ruha nélkül jöttek s most semilyen módon nem juthatnak ruhához; az sem helyes, hogy rabolnak, de viszont a Héjjasék biztatása is elítélendő, főleg pedig tiszteket botbüntetéssel büntetni, türhetetlen stb.

A délután nagyon feszült hangulatban telt el. Nagy L., Bokor, Klobusiczky és Bakonyi állandóan suttogtak egymás között, néha Satori is köztük volt, de nagyobb részét a délutánnak a szalmán egykedvűen heverészve töltötte. Különböznél valamennyien fel voltunk háborodva úgy a rablás miatt, mint a büntetés miatt. Este a vacsoránál Budaházy a szokottnál is ridegebb volt s korán eltávozott. Körülbelül 10 óra körül érkezett meg Potutzsky és az orvos, akik valami közeli faluban voltak. Az orvos egy nagy üveg bort állított az asztalra s borozgatni kezdtünk. Potutzsky már kissé ittas volt s így igen nagy fölháborodással vette tudomásul a történeteket s ezen dolgok sürgős változtatásának szükségességét erősítette. Körülbelül 12 óra körül Nagy L. összehívta a tiszteket mind s az őrségnek szigorúan megparancsolta, hogy a kocsmá kapuján senkit se be, se ki ne engedjenek. Egyik szobában gyűltünk össze s Nagy L. a következőket mondotta körülbelül:

— Összehívtam az urakat, hogy a rajtunk és a legénységén esett súlyos sérelmek orvoslásának a módját megbeszéljük, annál is inkább, mivel azok folytatódása mellett veszélyeztetve látom az akció sikerét. Tekintettel arra, hogy parancsnokunk zsarnokoskodása a türhetetlenségig kétségbeejtő és megsejyénítő, az akció érdekében ezen változtatni kell.

— Méltatlankodott továbbá afölött, hogy bennünket

nem visznek ki a tábori őrsökre, ruhát, fizetést nem adnak és soha nem tudjuk, hogy a parancsnokok mire akarnak bennünket fölhasználni stb.

Aztán kérte az urakat, hogyha valakinek még valami sérelme vagy panasza van, adja elő. Az orvos, akit nem tudom biztosan, hogy hívnak, talán *Smidth*, hosszasan beszélte el, hogy az őrségen mennyire elégedetlenek az emberek, Potutzszy, aki akkor már teljesen részeg volt, élesen kikelt a tisztek botozása ellen. Bokor is hozzászólt a vitához és azt fejtegette, hogy az nem lehet, hogy egy ilyen fontos akció sikere egy-két ember zsarnokoskodása miatt hajótörést szenvedjen.

A többiek, akik ott voltunk, nem szóltunk a tárgyhoz s erre Nagy L. a következőket proponálta: Arra való tekintettel, hogy úgy ő, mint Bokor, Potutzszy és Theodorovics Héjjast és Prónay főparancsnokot jól ismerik, tehát bizalommal lehetnek irántuk és biztos az, hogy Budaházy parancsnoklása nem felel meg a Prónay és Héjjas intencióinak, nyugodtan mehetnek hozzájuk panaszra. Mivel azonban az épület Budaházy engedélye nélkül el nem hagyható, Budaházy pedig erre engedélyt nem ad, vagy le kell tartóztatni Budaházyt és a két Bónist és velük együtt bevonulni Felsőörrre a főparancsnoksághoz, vagy még az éj folyamán autóra és kocsikra ülve bevonulni és a történekről jelentést tenni, illetve panaszt emelni anélkül, hogy Budaházyék erről tudomást szereznének. Jórésze az ottlevőknek az utóbbi mellett foglalt állást. Mikor azonban Nagy L. hadnagy említette, hogy mi a tábori őrsök tartalékja is vagyunk, tehát ha az éj folyamán egy osztrák betörés esetén tőlünk segítséget nem kaphatnak, így az esetleg katasztrófális kimenetelű lehetne; Theodorovics ajánlatára amellet állapodtak meg, hogy Nagy L. és Theodorovics még az éj folyamán lóra ülve, elmennek a főparancsnoksághoz és ott mindenről je-

lentést tesznek és kérni fogják Budaházy eltávolítását. Mi a legtöbben, köztük Vajda, Benkő, Sátori, Fuchs és én, nem igen szoltunk a tárgyhöz, ezzel a megállapodással szétszlottunk. Nagy L. és Theodorovics kocsira ültek és eltávoztak.

Reggel 7 óra körül lejött a szobába a kisebbik Bónis és parancsot adott az őrségnek, mi körülbelül 8 emberből állt, hogy álljon fegyverbe és kérte a tiszteket, hogy fegyver nélkül sorakozzanak. Sorakoztunk és ekkor jött Budaházy. A sorban elől Sátori és Bakonyi álltak. Budaházy rájuk mutatott s mintegy szuggeráló erővel, rájuk mutatva mondta:

— *Le vannak tartóztatva, indulj!*

Lehajtott fővel, megrettenve mentek a fogdába. Én következtem a sorban. Élőmbe állt és azt kérdezte:

— Egyetért hadnagy úr azokkal, akik rablási szándékkal jöttek ide s itt rabolva és fosztogatva, Nyugatmagyarország sorsát veszélybe döntik?

— Nem! — feleltem én, mint ahogy úgy is volt. Utánam Fuchs következett, aki szintén az én véleményemen volt, Bokort, Potutzkyt és Klobusiczkyt szintén letartóztatta. Ezután lóra ült és egy negyed óra múlva 8 csendőrrel tért vissza, akiknek megparancsolta, hogy láncolják össze a foglyokat és motozák meg őket. Ez is megtörtént. Mi, akik még ott voltunk, megzavarva az eseményektől, nem láttunk a helyzetbe és vártuk a fejleményeket. Reméltük, hogy Nagy L.-ék megérkeznek Prónayhoz, ők is jelentést tesznek s legalább elintéződik ez a kérdés. Ezalatt a foglyok az udvaron összeláncolva és alsóruhára vetkőztetve vártak. Délután 2 óra körül megérkezett autóval Prónay és Héj jas és nem sokkal utána Prónayné. A sofőrtől hallottuk, hogy nem a Nagyék jelentésére, hanem Budaházy telefonjelentésére érkeztünk. Összeültek és következett a foglyok kihallgatása. Közben Héjjas egyszer kijött és az ottlevő tiszteknek

és legénységnek buzdító beszédet mondott és utána az őrségből kiválasztott négy embert; „bátor emberekre van szükségem” mondta s hatalmas, szokatlanul megerőltetett lépéseiből és vésztojósó arkifejezéséből nem jót sejtettünk. A kihallgatás rövid ideig tartott s a foglyokat elővezetve, mindannyiunkat sorakoztattak az udvaron. Prónay főparancsnok tartott egy beszédet, melyben rámutatott a lázadás súlyos következményeire s kérte Budaházyt, hogy olvassa föl a mostani lázadás büntetvényében az ítéletüket. Budaházy a következőket olvasta:

A III. hadseregpáncsnokság bűnösnek találta lázadás és zendülés büntetvényében: Potutsky főhadnagy, Sátori, Klobusiczky és Bakonyi hadnagyot; enyhítő körülményül tudván be a részeg állapotukat, a nemzeti hadseregből való kizárásra és rangjuktól való megfosztásra ítéli. Sátori, Bakonyi hadnagyokat és Bokor hadapród jelöltet pedig golyó általi halálra.

Az ítélet meglepően súlyos volta annyira konsternált valamennyiünket, hogy a hirtelen támadt ijedt csendet alig merték megtörni az elítéltek. Bokor, aki Sátorival volt összeláncolva, térdre rogyott s úgy könyörgött kegyelemért, az eddigi tetteire és fiatal feleségére, Bakonyi pedig özvegy édesanyjára hivatkozott és kérték az újbóli hosszabb kihallgatásukat. Sátori sápadtan, de egyenesen állt és szintén a kihallgatását kérte, de katonásan, Én s még egy páran főleg abban reménykedtünk, hogy egy előkelő hölgy, aki a kocsmaszobában tartózkodott, közbe fog talán lépni és kieszközli a kegyelmet. Ez nem történt meg, Prónay és Héjjas pedig hajthatatlanok maradtak. *Héjjas parancsot adott Verczel századosnak az ítélet végrehajtására és a kert felé mutatva, parancsot adott a csendőröknek, hogy: vigyék! A csendőrök azonban nem mozdultak, mire Budaházy a ka-*

rabélyával tarkón lökte Bakonyit, úgy, hogy az orra esett. Prónay eltávozott és Héjjas elindult a kert irányában, Az elítéltek pedig még mindig a kegyelem reményében utána mentek. A kertben felállította a kiválasztott négy embert s megparancsolta az elítélteknek, hogy velük szemben szintén álljanak fel, Perczel százados cél-t vezényelt, mire Bokor kitepte magát a bilincsből és balra szaladt, Bakonyi pedig, aki egyedül volt a bilincsből, jobbra, úgyhogy a tűz vezényszóra csak Sátori hadnagy maradt ott és bátran szembenézett a puskacsővel, felvetette büszkén a fejét és holtan esett össze. Nagy zűrzavar támadt. A menekülő Bokort a kis Bónis vette üldözőbe s pár lépés után torkon ragadva, közvetlen közlől revolverével föbelötte. Bakonyira pedig Budaházy fogtára a karabélyát s több lövés hangja közben szintén összeesett. Most az orvos következett és sorba járva az elesetteket, valamennyinél konstataálta még az életet, úgy, hogy Némethy főhadnagy és Bónis valamennyit még egyszer szívenlötték. Jellegzetes puskaország terjengett a levegőben s esti szürkület borult a vesztőhelyre.”

*

Amikor Nagymartonban is híre járt ennek a hármashalálos ítéletnek, a főiskolás felkelők között felháborodás tört ki, A három szerencsétlen közül Sátori Lászlót többen is ismerték. Tudták róla, hogy előkelő fővárosi család sarja, apja vasgyári igazgató, jómaga pedig a magyaróvári gazdasági akadémia hallgatója és tartalékos hadnagy volt, — aki a felkelés első perceitől kezdve itt küzdött nyugaton.

Tűzetes utánjárásunkra annyit sikerült megtudnunk, hogy a három felkelő, hír szerint, részese volt állítólag Budaházy parancsnok élete ellen irányuló összeesküvésnek. Legalább is a koronatanú, egyik kecskeméti kocsis, így vallott ellenük. Az *I. szegedi felkelő tisztiszázad* parancsnokát: *Vér János* szegedi

felkelőfőhadnagyot is beidéztek ez ügyben, de az úgynevezett „*Vér-csoport*” beüzente egyes, sajnos *cézáromániába esett* uraknak, — ha szeretett parancsnokuknak egy kocsis vallomása miatt a haja szála meggörcbül, akkor az egész felkelőcsoport véres bosszút esküszik! Később *Prónay Pál*, — akit minden felkelő tisztelt és szeretett — elsimította valahogy ezt a kínos ügyet is.

Mindenesetre túlkapás és nagyképűsködésre vall az ítéletnek az a része, hogy tartalékos tiszteket *felkelők* fokoznak le és zárnak ki a nemzeti hadseregből.

El kell ismernünk, hogy a szabadcsapatok között *drákói szigor* uralkodott. Ha valaki megszökött a felkelők közül és az „A-zónában” elfogták: halál fia volt, — akár a gyarmati hadseregekben, az idegenlégiókban. Ez volt szinte az *egyetlen* büntetési formula. Fegyvelemsértés? Halálbüntetés! — Zsarolás, lopás, fosztogatás *feltétlenül* halálbüntetést jelentett. Például Kismartonban a *Friedrich-csoportbeli Dr. Balogh* és *Korda* felkelőfőhadnagyok egy *Kecskés* nevű felkelőt azért lövettek föbe, mert az egy ezüst evőkanalat emelt el.

Még Nagymartonban, a mi felkelőparancsnokságunk székhelyén is volt halálos ítélet.

Késő éjszaka jelentik, hogy betörték egy házba, fosztogattak és fegyverrel rémítették a békés lakosságot. Az egyik betörőt reggelre már elfogtuk. Kitűnt, hogy Ausztriába járó kommunistaérzelmű egyén, aki az osztrákok első futása alkalmával fegyverre tett szert. Lakásán több lőfegyvert találtunk. Lázító röpiratok, térképázatok a felkelők állomáshelyeiről stb, voltak nála. Fosztogatás közben felkelőnek mondta magát.

Rögtönítelő „*felkelőhadbírótság*” elé állították. A tényállások tüzetes megállapítása után a felkelő-

törzsszakasz *teljes tisztikara titkos szavazással döntött*. A parancsnok feltett kérdésére, hogy kegyelemben részesíthető-e a fosztogató, a szavazatok abszolút többsége nem-mel felelt. *Gebhardt Pál* parancsnok — *nagyon helyesen* — súlyos esetekben mindig kikérte az *egész felkelőtisztikar* elfogulatlan véleményét. *Egy* tanú nem számított. Elvégre itt, e gazdátlan területen nagyon is számításba kellett venni az *egyéni bosszú* nemtelen kísérleteinek lehetőségét is.

Indokolt volt ez a kérlelhetetlen szigor ezen a „*fatális terra*”-ri, e végzetes földön. De egy igazságtalan ítélet lelkiismeretével sem szeretnék a sírba szállni!

Sok-sok kérdező levelemre igen elkeseredett válasz érkezett. *Anghy-Csaba Geyza*, okl. gazda, közgazdasági egyetemi tanársegéd, — a volt gazdasz-felkelők krónikása, így ír kézírásos naplójában:

„Pörgölényben találkoztunk tábori őrsünkkel. A felkelő őrsparancsnok *Sátori* kollégánk, — akivel itt találkoztunk utoljára. Később hallottuk, hogy *Buda-házy* századparancsnoka agyonlövete. Ez a felkelés egyik legszomorúbb epizódja! *A bűnösség és felelőség a történelem ítélőszéke elé tartozik!*”

A Magyaróvári Gazdasági Akadémia igazgatója: *Groffits Gábor* pedig ezt írja levelében:

„*Sátori László sajnálatos félreértés áldozata lett!*”

Nagymajthényi nyugaton kilencszázhuszenegyben

A „sárvári fiúk” felkelőnaplójának kitépett lapjai:

Fegyverszünet! Az osztrák katonai parancsnok egy gillersdorfi lakos útján üzenetet küld parancsnokunknak, hogy jöjjön ki délután 2 órakor a határra fontos megbeszélés miatt. *Pletszkáts Ferenc*, két embert maga mellé véve, pontosan megjelenik a találkán. Az osztrák őrnagy is pontos volt. A határvonaltól kb. Ötven lépésnyire az osztrák őrnagy jelezte, hogy leteszi fegyverét és kérte, hogy mi is tegyünk le. Mi is hasonlóképen cselekedtünk, de biztonság kedvéért, azért a zsebünkben felejtettünk egy-két tojásgránátot és pisztolyt. A parancsnokok egymáshoz érve, szabályszerűen tisztelegtek s kölcsönösen bemutatkoztak, A megbeszélés kb, 1 óra hosszáig tartott. Nagyon barátságos mederben folyt le és az eredmény az lett, hogy lokális jellegű *fegyverszünetet kötöttünk*. Ezután mindkét parancsnok becsületszavát adta, hogy mindaddig, amíg más helyzet nem teremődne, békén hagyjuk egymást. *A fegyverszünet megszakítása esetében pedig 24 órával előbb értesítjük egymást*. Ezután bizonyos megnyugvás töltött el bennünket is, őket is. Járőreink éjszakánként ha véletlenül össze is találkoztak, kölcsönös „Állj, ki vagy!” „Wer da?” megszólítás után békésen tovább haladtak. Csend és béke honolt ezentúl körülöttünk. Vártuk a további fejleményeket.

1921. november hó 1-én. Olyan hírek érkeznek, hogy *magyar csapatok* fognak leszerelni bennünket, felkelőket! Szerencse, hogy az osztrákokkal kibékültünk, mert így azután könnyen két tűz közé kerülhetnénk! Mindig „kedvesebb” meglepetések és hírek érkeznek hazulról!

November hó 3-án. Kerékpáros futár érkezett Szentgotthárdról. Parancsnokunknak levelet hozott. Szomorú hír! Mégis igaz?! Felsőbb parancsra holnap, november 4-én déli 12 óráig el kell hagynunk *Királyfalvát* és be kell vonulnunk Szentgotthárdra, ahol a további parancsot megkapjuk, Pletszkáts tétováz s nem hiszi, hogy ez tényleg igaz. A levélben félrevezetést lát.

1921 november hó 4-én. Leírhatatlanul kellemetlen érzés, a bizonytalanság érzete vesz erőt rajtunk. Délután 4 órakor visszaérkezett hírszerző kerékpáros járőreink jelentik, hogy a felkelők tényleg elhagyták *Dobrafalvát*, *Ókörvélyest* és a többi megszállva tartott falvakat is. Ez nem lehet igaz! Kitartás, mi tovább maradunk!

November hó 5-én. Parancsnokunk két kísérőjével behajtat Szentgotthárdra, hogy személyesen is meggyőződjenek arról, mi a valóság? Délután 3 órakor visszaérkezik s közli velünk, hogy a többi bajtársaink már mind leszereltek s nekünk is le kell szerelnünk s legkésőbb holnap délig el kell hagynunk *Királyfalvát*. A parancs vétele után élénk vitatkozás indul meg közöttünk. Felbolygatott hangyabolyhoz hasonlít egész táborunk, de mire beáll az este, mindenki hallgat, szó nélkül, szomorúan nézünk egymásra. Ez a búcsúzás éjszakája!...

November hó 6-án. Reggel széjjelnézünk még a faluban. Elbúcsúzunk ismerőseinktől. Parancsnokunk az osztrák őrnagyot kihivatja a határra s tudtul adja, hogy ma déli 12 óráig elhagyjuk a falut. Fél tizenegy órakor 12 kocsis áll az iskola elé (az iskola volt fel-

kelőtanyánk!), összecsomagolunk és indulásra készen állunk. Minden kocsni megérkezett, csak egy nem. X vendéglős kocsija, amelyen *Pletszkáts Tibor* és jómagam foglaltunk volna helyet. Mi képeztük volna az utóvédet. Tibor barátommal elindultunk a korcsmároshoz. Kérdjük, mi lesz a kocsival? Erre a vendéglős betessékel bennünket a vendégszobába azzal, hogy mindjárt itt lesz a lova, addig igyunk valamit. Elkezdünk iszogatni, de az a bor olyan volt, mint a cukor és a hatása mint a mérge. Bajtársamat intem, vigyázzon, mert ez a bor nagyon gyanús. $\frac{1}{4}$ 12 óra. Itt van mindjárt az indulás ideje! Kezdett gyanús lenni az egész helyzet. Érdeklődtem a vendéglősnél — aki egyébként egyik bizalmasunk volt, legalább is olyannak mutatkozott —, mi lesz a kocsival? — Maradjunk nyugton, rögtön befogat, feleli. Parancsnokunk jelentést kért tőlünk, miért késünk? Mi jelentettük, hogy a ló csak most érkezett haza, azonnal jövünk. Néhány pierc múlva kinézek a vendéglő ablakán, ahonnan a *Lapincs-folyó* hídjára lehet látni. Magyar területen osztrák tányérsapkás katonák állnak?!...

Most már utolsót ütött az óra! Miután láttam, hogy a vendéglős még mindig nem fogatott be, kimentem az istállóba és saját magam fogtam be a lovat. Közben kijön a vendéglős — a mi bizalmas barátunk — sa leggorombább hangon rám rivall, hogy el ne merjem vinni a kocsiját és a lovát, mert különben rögtön szól a *Lapincs* hídján tartózkodó osztrák katonáknak. Helyzetem kezdett veszélyes lenni, miután nem tudtam, hogy csapatom itt van-e még a faluban, vagy abban a hiszemben, hogy mi úgymint könnyű fogatú kocsin megyünk majd, úgymint beérjük őket, elindultak-e már. A vendéglősnek nem szóltam semmit. Bementem *Pletszkáts Tibor*hoz, akit sajnos, már nem találtam a vendéglőben. Mikor érdeklődtem holléte iránt, a borozók közül azt mondták, hogy az

előbb kiment a Lapincs hídjára és az osztrák katonák már el is vitték *Gillersdorfba*. Visszasettem a kocsiért s a vendéglősre, aki még mindig nagy hangon beszélt, ráfogtam a puskám. Kijelentettem, ha a legcsekélyebb bántódásom esik, először is őt lövöm agyon, mert ő húzta hitegetéssel az időt, hogy így a többitől lemaradjunk. Elfordult és gúnyosan csak annyit jegyzett meg, hogy: úgy sem fogja már a többit beérni. Magam mellé véve a kis béresfiút, elindultam a Lapines hídjá felé. Alig lehettem vagy 50 lépésnyire a hídtól, az osztrák katonák már messziről kiáltozták: szálljak le a kocsiról. Miután Pletszkáts bajtársamat tényleg nem láttam köztük, a kocsit megfordítottam és igyekeztem beérni csapatomat. Amint a falun végighajtok, észreveszem ám, hogy a kocsi egyik kereke fordulat közben erős nyolcasokat ír le. Behajtottam egy másik vendéglős udvarára. Ez a vendéglős, aki mindig tartózkodó volt velünk szemben, bár éreztük, hogy szívében magyar érzelmű, a legnagyobb készséggel és gyorsasággal nekilátott a kerék megrögzítéséhez, úgy, hogy az utolsó pillanatokban sikerült még a bevonuló osztrák csapat elől elmenekülnöm. A kis béresfiú később az úton elmondta, hogy a kereket a gazdája lazította meg, azért, hogy a kocsiját ne tudjam használni. Csapatomat *Királyfalva* és *Ókörtvélyes* falu között értem el. Parancsnokunknál jelentkeztem, ő azt mondta, nem félti az öccsét! Mire mi *Szentgotthárdra* érünk, öccse, Tibor is ott lesz! Biztosított menetben haladó csapatunknak ezután *Pontrád* és jómagam képeztük utóvédjét. *Patafalva* és *Rábakeresztúr* községek között egyszerre csak szántóföldeken keresztül bukdácsoló, feketeruhás bácsit pillantunk meg, aki felénk tart és esernyőjével — ami jelenleg egyetlen ingósága volt — integet és megállásra kér bennünket. Megállunk. Egy menekülő pap volt, aki a kimerültségtől elcsigázva, csak annyit tudott mondani,

hogy vigyük magunkkal, mert őt itt halálba kergetnék az osztrákok. Felvettük kocsinkra s be vittük őt is Szentgotthárdra. Soha többet nem találkoztam szégyen, ősz tisztelendő atyákkal.

Megérkeztünk a szentgotthárdi állomásra, ahol — a legnagyobb meglepetésünkre — *Pletszkáts Tibor* bajtársunk már várt bennünket. Elmondta, hogy az osztrák sógoroktól még egyszer, de nem utoljára, szívélyes búcsút akart venni; de azok ehelyett bekísérték *Gillersdorfbá*, ahol az őrnagy kénytelen volt letartóztatni. Tíz percig sem volt lezárva, máris megszökött, illetve visszaszökött *Királyfalvára* és ott egy lovat *szerezve*, sokkal rövidebb úton vágatott be Szentgotthárdra. Az állomásépület előtt mindenünket lerakva, elbúcsúztunk a királyfalvi emberektől, akik kihoztak bennünket az állomásra és esti ½7 órakor felültünk a vonatra.

Körmend! Az állomáson egy százados fogad bennünket. Parancsnokunk jelentkezik nála. Mi is leszállunk és a váróteremben leadjuk fegyvereinket és géppuskáinkat. Az éjszakát Körmenden töltjük és reggel indulunk tovább.

November hó 7-én. Reggel 8 órakor fut be vonatunk *Sárvárra*. Az állomáson *Eőry Vilmos* gyógyszerész és *Kecskeméthy István* sárvári főjegyző várnak bennünket. Szomorúan, néhány meleg szóval üdvözlük hazaérkező csapatunkat. Ezután *Pletszkáts* parancsnok köszöni meg a két áldozatos szívű magyar úrnak a felkelőcsapatok lelkiismeretes ellátása, fenntartása érdekében kifejtett önzetlen fáradozásait.

— Büszkék vagyunk arra, jelen nagy, nagy elcsétségünkben is — mondotta többek között —, hogy szülőföldünk hazafias közönsége sohasem tartozott azok közé, akik hátbatámadták a felkelés gondolatát s akik a vesztettháborús, gyászmagyarkás idők utáni legszentebb nemzeti felbuzdulásnak, a nyugatmagyarországi felkelésnek ásták meg a sírját. Nem szeret-

nénk második Nagymajtény könnyeivel a lelkiismeretünkön — sírba szállani!

A sárvári felkelők hagyták el utolsóként Nyugatmagyarország földjét és remélem: ezen utolsó csapat lesz majd a legelső egyszer!...

Vitéz Endre László így ír a felkelőcsapatok leszereléséről:

A 44.409J1921. kig. számú B. M. rendelet le nem szerelés esetére, szigorú utasításokat és szankciókat tartalmazott a tisztviselők részére. A miniszterelnök aláírásával közöttünk is mindenütt plakátok jelentek meg, melyek a felkelők „hazafias érzésére” appellálva, szólították fel őket, *az eddigi eredmények kockázatának elkerülése végett*, a leszerelésre.

Prónay és az alvezérek között kitört az egyenetlenkedés. A kormány az antantjegyzék nyomására fegyveresen is hajlandó lett volna a felkelőket leszerelni. Nékünk tehát más választásunk nem maradt — hacsak testvérháborúba nem akartunk keveredni, nem tudva azt sem, hogy további ellenállásunk nem jelenti-e a helyzet casus bellijét —, mint a kormánynak való engedelmeskedés. Lelkiismeretünk is azt parancsolta, hogy elhatározásunkat alárendeljük a kormány *felelős vezetőjének* akkor, mikor — legalábbis ezt a lírt terjesztették közöttünk, — az állig, fölfegyverzett kisantant leste az alkalmat, hogy védtelen határainkra törjön.

November 2-án kelt a titkos leszerelési parancs, melyet 3-án vettem kézhez. Pinkafő és környéke kiürítése 3-án éjjel 12 órára volt befejezendő. A kiürítés megtörtént. *Felsőőrre*, onnan *Nagyszentmihályra* vonultunk vissza. *Rohoncnál* vettünk búcsút Nyugatmagyarország földjétől és hűséges fegyvereinktől.

Nyugatmagyarországot „*fegyveres banditák*” védelmezték, írták az osztrákok; „*felelőtlen elemek*”, hangoztatta nálunk a sajtó, — Igen, felelőtlen ele-

mek, akik nem virággal behintett úton, nem nemzeti szín pántlikával felékesítve, nem nóta és muzsikaszó mellett mentek a csatába, hanem csak úgy lopva, titokban mentek ki harcolni és meghalni a Duna—Tisza közéről a képzeletükben is alig ismert Nyugat-magyarország földjére; hazát menteni kemény ököl-lel, meghalni érte, elismerés nélkül, sokak rosszalása közben!...

*

Dr. Csukás Zoltán közgazdasági egyetemi tanársegéd, a magyaróvári „gazdászfelkelők” egyik krónikása naplójából:

A krónikás tolla hamar elszalad, ha a múlt emlékei feszítik a gondolat vitorláját. A felkelőnapokról pontos naplót *nem* vezettek; így csak rapszodikusán mondhatok el egyet-mást a bekért levelek és egykorú feljegyzéseim alapján.

A „borostyánkői gazdász rohamzászlóalj” 130 emberből állott; 90 közülök óvári akadémikus. Parancsnoka *Melegh László* felkelőhadnagy, volt Bánókülönítménybeli tiszt (nem gazdász!) Függetlenül *Melegh* parancsnokságától, de ugyancsak a borostyánkői felkelőzászlóalj állományába tartozott a „*Hamvasai különítmény*”: *Guoth Zoltán* gazdász felkelőhadnagy parancsnokságával. Elszórtan voltak még gazdászok *Villamos*, *Határfő*, *Háromsátor*, *Fehérpatak* községekben is.

Feladatunk volt a *Pinkafő—Borostyánkő-i* vonalat tartani. Szóval az I. felkelőhadsereg kötelékébe tartoztunk. [*Borostyánkőtől Szentelekig vitéz Endre László* gödöllői főszolgabíró; *Gyanaf alván Förster Lajos* künszentmiklósi főszolgabíró szakaszai helyezkedtek el.) A társakadémiák korporative nem alkottak csoportot.

Iskolák szalmával leterített padlója volt nyugágyunk hónapokig. (De ezt nem azért emlitem, mintha a többi felkelők selyemtakarós ágyban pi-

hentelek volna!?) Magyaróvárrott már alig tudták megtartani az előadásokat. (*Ejury Lajos* bácsi is el akarta hozni Óvárról a vívófelszereléseket.) Csak a magas tízezerhez tartozó néhány „*kolléga úr*” járt előadásokra. (Kivételt képezett itt is a mi bátor, derék *Jeszenák János báró* barátunk, aki „fegyverszünet idején” — ha a sor rákerült — szorgalmasan tisztította a krumplit is a konyhán éspediglen olyan ügyesen, hogy az angol választásokon kortesnek is beillett volna. Mindig tudtuk, mikor soros a konyha körül „*Jancsi báró*”, mert ilyenkor már kora hajnalban messze csengő hangon énekelt be a sváb reggelbe, hogy: „A Csap utcán végestelen végig ...”

Frontszakaszunk nehéz, guerillaharcokhoz való terep; nekünk való. Kimagasló hegy, jó áttekintés sehol, a szakadozó erdők, patakok, völgyek, élősövények, gyümölcsösök, domborodó felületek és köd minden áttekintést megakadályoznak. A legközelebbi csoport fél napi járás. A vonalat mégis csak biztosítani kell. Örökre nem gondolhattunk a hosszú vonal miatt. A legmagasabb helyen levő kápolna alatti iskolába szállásoltunk be és kettős őrszemekkel biztosítottuk magunkat. A festői malterni völgy, az utak, az Alsóausztriát Stájertől elválasztó mély völgy a magasból eléggé ellenőrizhetők voltak. A határt pedig állandóan mozgó” járőrök figyelték. Egyszer híre járt, hogy este 17 gazdász szállta meg *Hamvasdot*. Járőrünk érintkezést keresett a pinkafői és borostyánkői csoporttal és emberhiány miatt abban állapodtunk meg, hogy a mi járőrünk a pinkafői járőrrel *Wiesfleck* mellett cseréli ki jelentéseit. Ilyen körülmények között csak egységes elszállásolásról lehetett szó és a kápolnát éjjeli járőrök biztosították. Néhány riadótól eltekintve, az éjszakák nem hoztak meglepetést. A hatalmas völgy túlsó oldalán géppuskaállások nyomait fedezte fel a látcsó, a kirchschlagi csata óta pedig éjjelente a *Háromsátor* alatt húzódó sűrű bok-

ros patak leple alatt az osztrák járőrök észrevétlenül be-bekalandoztak a magyar területre is, de cseppetére nem adtak alkalmat. Csodálatos terep! Még csempészt is alig tudtunk fogni. Hogy a sógor bizalmát fokozzuk, a látogatás viszonzására hébe-hóba éjszakánként mi is meglátogattuk a festői fekvésű *Malternt*, amelynek korcsmájából nem egyszer röviddel előbb távoztak el osztrák „kollégáink”.

Csillagos éjszaka a kápolna tornyából bele-belebámultunk a gyönyörű stájer Alpokba.

Hangos nótaszó verte fel néha az éjszakát. — Újabb gazdászcsoport érkezett *Felsőörről*. A lelkesedés extázisba tört ki, mikor megláttuk közöttük *Beretvás Zsigmondot*, aki *Kirchschlagnál* öt géppuskagolyót kapott és három hét múlva újra velünk volt. Csak a szalmán irigykedtünk, mert már hideg is volt. A fiúk egy része hamarosan *Borhegyre*, más részük *Újrétfalura* került. Az újabb csoportokat is hamar szétosztották és októberben *Hamvasd*, *Háromsátor*, *Újrétfalu* és *Borhegy* községekben teljes lett az óvári gazdászok létszáma.

Az első hó leesett már a stájer Alpokban, rongyosak voltunk és egyetlen szál ruhánkat, cipőnket sem kímélte a hideg, az érzéketlen agyag és kőd. Parancs jött: halálbüntetés terhe mellett tilos idegen területre átmenni, fegyveres összeütközést provokálni. És ekkor a háborúban, hadifogságban 4-6 évet vesztett didergő gazdászokat megfenyegette a hatalom: *elvesztitek a tanévet, ha nem jöttök haza!* Az idealizmusnak csodálatos képe virágzott ki ebben a lombnélküli, kriptaszagú dekadenciában: az óvári gazdászok október 13-ára *Hamvasára Veni Sanctet* hirdettek, amelyre meghívták a hivatalos testületeket, köztük az óvári akadémiát és Magyaróvár városát ... És az óvári polgárság elküldötte a ruháit, az akadémia tanári kara az üdvözlét és adományait és október 13-án a hamvasdi kápolnában 135

óvári gazdasznak teljes papi segédlettel celebrálták a Veni Sanctet.

„*A Magyaróvári Gazdasági Akadémia ifjúsága az idei tanévet a nyugati harctéren harcolva, Hamvasdon nyitja meg* — kezdte beszédét a misét követő ünnepélyen *Bácsi László*, az akad. íj, egyesület 103-ik elnöke. Lelkes szavait így zárta: *A haza érdeke előbbre való, mint minden szemeszter! Remélem, hogy egyetlen hallgató sem hagyja el helyét és nem teszi le a fegyvert, amit hazánk integritásáért vett a kezébe!*”

A szertartás után a hamvasdí törzs *Taby Árpádot*, vezérkarát és a többi határközségek gazdaszait banketten látta vendégül. Méltó befejezésül megfogadták a fiúk, hogy semmiféle fenyegetés dacára nem mennek haza, sőt Nyugatmagyarország határainak biztosítása után a többi területek felszabadítására indulnak.

Megmozdult a „*Hinterland*” és az „*Ausland*” is. Vonat, kocsi nem járt, újság hiányában vad hírek száguldtak be a határfalvakat, míg egy parancs másnapra *Felsőőrbe* szólította be a hamvasdí csoportot, ahol fűtött vonatok várták a felkelőket. Járt a hír, hogy osztrák támogatással bejött *Károly király* és *Budapest* védelmére kell sietni... (!)

A csoport újra *Hamvasdon* volt. A csúnya, sáros napok elhintették az egyenetlenség magját is ... Lassan még vadabb hírek keltek szárnyra: leszerelik a felkelést! Gyanús titkolózások, találgatások közben létrejön a megegyezés: nem teljesítjük a leszerelésre vonatkozó parancsot, . . . Közbelépések, fenyegetések közepette, a felkelőhadzsereg hangulata ismeretének hiányában a fanatikusok is kezdik belátni, hogy a hamvasdí csoport elszigetelt akciója csirájában kudarcot jelent.

November 3-án *Guoth Zoltán* sápadt arccal ki-

adja a *Felsőörről* futárral hozott parancsot, hogy vacsora után indulunk. (!) Az irányt egyelőre senki nem tudta. A fiatal optimisták a titkolózkodásból hadi vállalkozást sejtettek, az idősebbek csüggedt, szótlan arca azonban rosszat sejtett. Mikor minden útra-készen állt és Felsőőr felé indultunk, kisebb „házi-lázadás”, keserű kifakadások és szemrehányások közben még egy utolsó fanatikus kísérlet történt a szent határok védelmére ...

Keserű szótlansággal megindult a csapat. A völgyben vígan húzták már a csempészindulót és a késő éjszakába halk nótaszó mellett kattogott a lentiloló asszonyok szerszáma... Búcsúzás nem is volt. Egy háborút, hadifogságot járt ember sírva fakadt. Vállára akasztotta vadászfegyverét, hogy ő is eljön! De: a család!?

Sáros, lucskos, latyakos éjszaka ... A kocsikra nem lehet felülni. Éjfélre *Alsólövőig* botorkálunk. Itt már mindent megtudunk. Dölyfös sváb szóvivők újságolják fennhéjázva a hivatalos megegyezést, hogy éjjel 12 óráig el kell kezdeni a visszavonulást. Folyik az osztrák propaganda költségén a sör és az almbor. Tóth Pista és társai a főszónokot búcsúzásul még el akarják verni. De *Guoth Zoltán* leinti őket.

... Hajnalodott, mire *Felsőörrre* ért a csapat. Árpádházi telepítésű magyar község. A felsőöriek reményvesztetten búcsúztak a felkelőktől. Soha életben el nem felejthetem ennek a kis magyar szigetnek, az ú. n. *Őrvidéknek*, *Őrségnek* búcsúját... Azokat a magukbaroskadt, gondterhes, esettfejú, szomorú magyarokat! Azt a hangtalan búcsút, amikor elakad a szó, csak az ajkak ideges rángatózása mond el mindent... És egy néma kézszorítás!

Ezt a búcsúzást nem lehet elfelejtem!

*

... Csípős éjszaka hideg szele zurbolja az őszi avart. A folyós, nyúlós ködben szomorúan égő tá-

bortüzek fénytelen szeme sápad.... Sistergés. Füstgomoly. Pattogó tűz. Tótföld és Erdély üzött fiai darvadozón gubbasztanak az alföldi rónák szülőtteivel a nyugati parázs körül... Sűrűn szaladgálnak a futárok. Rövid jelentések. Pattogó parancszavak. Hangos moraj zúgja körül a táborn. Élénkül a mozgás. Új felkelőcsapat érkezik. Csattogás. Megkezdik a fegyverek gúlázását....

Fátyolozott, de melegcsengésű hangon mesél az egyik tanárember: *Wimmernek* hívták, felsőlövői pap volt. Kardot kötött az oldalára, ha prédikálni ment a szószékre. *Jellachich* bán ellen lázította a német anyanyelvű magyarokat. Mikor *Perczel Ozoránál* szétverte *Jellachich* gróf seregét, ezen a vidéken hullámozott végig a menekülő társaság. Igazi horda! A nők elmenekültek előlük az erdők sűrűjébe rejtett barlangokba. Ha gyereket találtak valahol: lándzsára tűzték és úgy égették meg a tábornüzek fölött. A gyűrűs ujjakat a gyűrűvel együtt vágják le. Kónynál 8 embert kötöttek fel egyszerre. Ezért volt népitétel, amikor a kónyi községháza börtönajtáját betörte a nép és a 48 foglyot kardélre hányta. A „*Bach-korszak*” a 48 „mártírt” díszsírhelyre temette és a kőszegi temetőben még ma is áll a bronzemlék: a hatalmas haldokló oroszlán. Ez a derék nép óriási vérdíj fejében sem árulta el az osztrák kopóknak *Wimmer* tartózkodási helyét. Védte, rejtegette, takargatta a kíváncsi és áruló szemek elől a bujdosó papot.

... És ez a hazafias szellem hatja át ma is ennek a vidéknek becsületes gondolkodását. *De ezeket az embereket meg kell érteni!* Minden idegennel szemben bizalmatlanok. Az osztrák „*propaganda-almabor*” csak a csöcselék, a csempészek hangját hozta meg! A polgárság mindig idehúzott...”

Az egyik csoport dalba kezd: „*Hazám, hazám, hazám!*”

Az első ütemek után izmosul, szétterül a hang, majd követelõn, számonkérõn szárnyal, hömpölyög a tüzek fölött s egyszerre az egész tábor rázendít, rázúg, mint egy oldalbaütött méhkas:

„Bitangok tépik szét testedet, bitangok gyalázzák szent neved! Nem, nem soha! Nem, nem, soha!”

Milyen különös hatást vált ki most is ez a fanyar, ószamiatú dal. Ott csendült fel elõször az egyik szibériai magyar fogolytáborban. Karácsony éjjel! Titokban gyakorolta a hadifogolydalárda. Meglepetésnek szánták. Ott született meg az átok-földön: a szövege, a dallama, az ereje! Igazi szív dallá nõtt meg, hiszen úgy is szakadt ki a szívekbõl!... Igen, így hangzott fel, csengett, sikoltott, dübörgött, zúgott, jajgatott, harsogott végig elõször is: esettfejú hadifoglyok karácsonyán.

... És zokogásba fült az egész ünnepély! A szibériai hómezõk karácsonya. A magyar balsors felszakadt vádja zokogott, sírt fel talán akkor is benne, az ázsiai bölcsõ mellett?!...

Hány Szibériát járt öreg felkelõnek tört most is könnybe a szeme! Eszükbe jutott a tegnapi szomorú karácsonya? Vagy a holnap: a ninstelenség, hontalanság, reménytelenség, kenyértelenség fekete karácsonya?!...

Hirtelen ültébõl felugrik egy sápadtarcú fiú. Bajtársai fogják. Szeretnék visszarántani helyére. De már nem lehet!

„Nyugodj meg! Így fizetsz te mindig a magyarnak!?”

Megforgatja feje felett tárogatóját. Elcsendesül minden. Odafigyelnek.

... És felbúg a tárogató hangja: *„Nagymajtényt síkon letörött a zászló...”*

Szegény székely gyerek! A rõt fényben izzanak a szemei. Egész alakja olyan, mintha a táborúz

lángja elkapta volna a lelkét, hogy most még egyszer égnek lobogtassa, — mert azután úgyis elszűrülő zsarátba simul be itt minden. Abba rogy a lélek hite, minden, minden . . .

Elhallgat. Kínos a csönd. Szinte hallani nyögését. Krákogó hangok. Ideges mozgolódás.

Újra ajkához emeli tárogatóját.

Nótába kezd? — Nem!

Megcsókolta...

Utána hisztérikus, a lélek legmélyéből kikínlódott hangon, elcsuklón, lázas-szintelenül szótagolja:

— *Vesszél te is!*

Egyetlen lendülettel térdöntöri tárogatóját. A lángok közé dobja!

Úgy fogják vissza, hogy utána ne ugorhasson ő is ...

Nagymajtény Nyugaton.

Bujdosó felkelők levelei

Ma még halomszámra heverték előttem gondosan átnézett naplók, újságcikkek, vázlatok, térképek, igazolványok, feljegyzések, helyzetjelentések, okmányok, útlevelek, bizonyítékok, hites másolatok, egykorú írások, levelek ... Úgy a szívemhez nőttek már, kusza, elmosódott betűk, gyűrött-tépett lapok! Mennyi hit, férfias akarás, nemes dac, elszántság pihen el bennetek, — mennyi, mennyi kínos perc, véres verejtékes áldozás, fájdalom, *jogos elkeseredés* simul be — fakult papíros — sárguló lapjaidba!

Ma tartom az utolsó szemlét felettetek! Búcsúzóul kiragadok még egy-két lapot, — csak úgy találomra... Ezt a levelet például — gazdaszfelkelőinek címezve *vitéz Taby Árpád* írta:

— Jó Magyar Bajtársaim! Szeretett Felkelőharcosaim!

Haldokló hazánk e nagy ünnepén: a nyugatmagyarországi felkelés tizedik évfordulóján, szívem minden melegével és jóreménységével üdvözöllek.

Sajnálom, hogy ezen a napon szolgálati elfoglaltságom miatt nem lehetek Veletek személyesen, de szellemem *egy* a Ti, magyar törekvésektől fogant szellemetekkel s köztetek vagyok. Ereznetek kell, hogy Titőletek tántoríthatatlanul van megszabva az utam s ha az elrablott részek hívó jaj szavára megindulunk, újra Elöttetek fogok haladni.

Küzdelmünk gigászok harca lesz, megzendülnek

a Végek és mi „Rongyosok”, fegyverrel tépjük fel az eltemetett Magyar Igazságot.

Felkérem *Anghy Csaba Geyza* felkelőbajtársunkat, hogy az ünnepségen az *Első Felkelőhadserég* nevében koszorúmat helyezze el és egyben engem képviseljen.

Hogy az összetartó erőnk, amellyel 10 esztendővel ezelőtt november 4-én elhagytuk *Felsőr* községet, a szomorú mának magyarságában meg ne lazuljon, figyelmeztetek Benneteket, hogy a háborút és minden harcainkat és területeinket, legnagyobb vitézségünk és minden hazafias erőfeszítésünk dacára is, *mi veszítettük el!* Intelek Fiúk, hogy *nekünk is kell visszazerezni azokat!* Adjon erőt a lankadó szíveknek és öregedő izmoknak ez a *nagyszerű kötelesség!* Hivatás ez s *mi vagyunk az arra kiválasztottak.* Szegény, szegény nemzetünknek: ennek a csonka törzsöknek még életképes, szívós ősmagyar hajtásai!

Ne tőrjete meg soraitokban rendbontókat s fizetett betűkkel hitvány önpropagandát űző gyászmagyarokat, hanem ha rossz szerrel vagyunk is, *tudjatok egy boldogabb jövőért tőrni, hinni, kitartani!* Tudjatok készen lenni arra a pillanatra, amikor annyi szolgaság után, ha úgy kívánja Hadúr, újra fegyverrel a kezünkben, de kibontva a piros-fehér-zöld lobogónkat, *életünk árán is győzni kell!*

Áldás legyen mindannyiatok hazafias munkásságán.

Minden harcosát melegen üdvözlő volt felkelőparancsnokotok

Budapest, 1931 november 4.

vitéz Taby Árpád,
testőrszázados.

A soproni Főiskolás Határvédelmi Zászlóalj dicsérete:*)

Határvédelmi parancsnokság. vitéz Karcsay Béla alezredes.

*Mélyen Tisztelt Uram!
Kedves Barátom!*

Midőn szeretett városunk válságos óráiban Nyugatmagyarország főkormánybiztosa Guillaume tábornok úr Sopronvármegye főispánjával és Sopron sz. kir. város polgármesterével egyetértőleg — mint Sopron sz. kir. város és Sopronvármegye vitézi székkapitányát — a polgárőrség parancsnokságával megbízott, felelősségem tudatában némi aggodalommal néztem azon napok elé, midőn csapataink és csendőrségünknek a népszavazási területet el kell majd hagyniok.

Ezen aggodalmam azonban csak addig tartott, míg alkalmam volt közelebről megismerni mindenre kész áldozatkészségtek és tettekkel is bebizonyított hazafiságotokat. Hidegben, fagyban, esőben, hóban hüen és állhatatosan örködtetek Sopron város biztonsága és nyugalma felett.

Azok, kik ezalatt nyugodtan aludtak kényelmes ágyaikban, nem is sejtették, de talán még ma sem tudják, hogy ezt a nyugalmat nektek köszönhetik.

Sokan akadnak talán olyanok is, akik a ti teljesítményteket lekicsinyelni akarván, azt, miután komolyabb dolog nem történt, feleslegesnek és hiábavalónak tartják.

Nem baj! Az ellenség sokkal inkább tájékozott volt. Biztos híreim alapján jól tudom, hogy a betörésre meg volt minden szándéka, de kémjei által értesülve az éber szolgálatról, nem volt meg a mersze. Tudom, hogy bátor szívetek szinte kívánta ezt, de higgadtan megfontolva, jobb ez így!

Most, midőn a nehéz idők elmúltak rólunk, a magam részéről kötelességemnek tartom, hogy önfeláldozó, odaadó és hű támogatástokért ez úton is köszönetet mondjak és arra kérek, hogy ezen köszönetemet minden egyes résztvevőnek tolmácsoljad.

Egyben bátor vagyok arról értesíteni, hogy ilyirányú jelentésemet a főkormánybiztosságnak is megtettem.

Fogadjad őszinte nagyrabecsülésem kifejezését

hazafias üdvözléssel

Sopron, 1921. december.

vitéz *Karcsay Béla*,

Sopronvármegye székkapitánya

*) *Obendorf Károly* rangidős parancsnok címén!

Íme egy gyűrött, piros-fehér-zöld szegélyű dicsérő elismerés:

*Nyugatmagyarországi Felkelők Északi Hadsereg-
csoport Parancsnoksága.*

Dicsérő elismerés.

Sefcsik Géza szk. szakaszvezető a Nyugatmagyarország szabadságáért vezetésem alatt vívott harcokban *kiváló vitézül viselkedett* s neki ezért *dicsérő elismerésemet*

fejezem ki.

Nezsider, 1921 november hó 4-én.

Héjjas Iván,
főparancsnok.

Ez is egy érdekes levél:

„Amikor leghálásabb köszönetemet fejezem ki szíves közbenjárásáért, tisztelettel közlöm, hogy honosítási ügyem véglegesen, rendben elintéződött. — Mély tisztelettel bátorkodom arra kérni Nagyságos Bajtárs Urat, (!) hogy az annak idején átadott katonai és felkelőkmányaimat visszaküldeni szíveskedjék, miután azokra a „Frontharcos Egyesület”-be való felvételemhez szükségem volna, illetve azokat tőlem az elnökség bekérte. Szíves fáradozásaiért és hathatós közbenjárásáért ismételten hálás köszönetemet kifejezve (stb., stb.)

Szombathely, 1932 október 10.

Pazarecz Haszan.”

Haszán bosnyák származású derék felkelő volt annak idején. Jelenleg cukorkaárus Szombathelyen. Iparengedélyét vonták meg tőle, mert elfelejtette honosítását kérni. Bonyodalmas kis história lett belőle! Szerencsére *vitéz Simon Elemér*, Sopron főispánja, — a nyugatmagyarországi felkelők egyik legönzetlenebb barátja — kérő szavamra ez esetben is megmentette a szegény, hontalanná vált „bosnyákmagyar” felkelő egzisztenciáját. Különben őt is hon-

fitársának sorsa várta volna odahaza, akit — mivel Nyugatmagyarországon felkelősködött — egyszerűen „*kémkedés gyanúja miatt*” föbelőttek, akár *Humics Ottil*-ot. *Haszan* most boldog ember és magyar állampolgár. Minden országos vásár idején felkeres. Meg is nősült. Derék, menekült székely menyecske a felesége.

Két felkelővezér írása:

Kedves Bajtársam!

F. évi március hó 8-ról kelt kedves soraidat vettem. Szívből örültem nekik, mert látom, hogy a volt nyugatmagyarországi felkelők lelkéből — legalább egynémelyikéből — még nem veszett ki a bajtársi együttérzés és összetartás gondolata.

Laky barátommal, ha hébe-korba találkozunk, elbeszélgetünk a múlttól, melyben élve, nem álmodtuk a jelent és talán a még sötétebb jövőt!

Hisz mikor annakidején, *1920 március 8-ikán*, az első irredenta megbeszélést tartottuk, *melyen elhatároztuk, hogy a nyugati területet nem engedjük át a hullarablók közé beállt osztrák sógornak*, nem sejtettük, hogy valaha akad majd egy magyar politikus, ki hangoztassa, hogy magyar hazánk és a hullarabló Ausztria között nincs vitás kérdés, nincs félreértés és minden rendben van! Nem mertük volna álmodni, hogy arról a darabka szent földről, amelyért a *rongyos gárda* vitte vásárra életét, amelynek védelmében nem egy bajtársunk áldozta fiatal életét, — örök időkre le fognak mondani.

Csodálatos tény, hogy szerbvel, románnal, csehvel szóba nem állunk! De azzal, kivel évszázados szövetségben voltunk és aki végül a legaljasabb módon tépett ki ezeréves hazánk testéből egy darabot, azt keblünkre ölelve, testvérként kezeljük!

A budapesti *Dollfuss-napok* után javaslatot tettem a *Szabadság-téren* álló *Nyugat* szobrának eltá-

volítására és a soproni *Széchenyi-téren* lévő felkelő-
emlékmű zászlórúdjának *oly magasra való kitoldá-
sára, hogy a félárbocra eresztett zászlót oly ma-
gasra lehessen felhúzni, hogy azt Bécsben is lássák!*
Lássák, hogy mily nagy az örömiünk, hogy a nyugati
végeket — Ők — bitorolják.

Kedves Bajtársam! Leveled vétele óta feleleve-
nedett bennem a nyugatmagyarországi felkelés min-
den egyes mozzanata. A *Davy-bizottságnak* az ág-
falvi országúton történt elfogatásától, a szomorú em-
lékü november 4-éig. Elöttem látom a rongyosokat,
lelkesezve és — november 4-éről 5-ére való éjjelen
— *sírva!*

*Gyanafalva, Hohenbrugg, Szentelek, Felsőőr,
Wolfau, Pörgölény, Ágfalva, Pándorf, Brück* mind-
megannyi hely, ahol az iskola padját otthagyo fiatal-
ság, fehérhajú öregekkel versenyzett a haza iránti
szent kötelesség teljesítésében. Becsülettel állta meg
helyét mindenki és a birtokomban lévő pecsétnyomó
kőirátát: *Dulce et decorum pro patria mori*, senki
sem hazudtolta meg.

A gyászos emlékü 1921 november 4-ike után
fájó szívvel, de reménykedő lélekkel szétmentek a
felkelők. Mindegyikünk hitte, remélte, várta, hogy
újra találkozzunk a haza szolgálatában. Sajnos, csa-
lódtunk. Jött a megtorlás, mely nem egynek a min-
dennapi falat kenyeret is kérdésessé tette. *A felkelő*
szinte megbélyegzett egyénné vált és jómagam is
ezek közé tartozom.

A felkelés története megírásának szükséges
voltát, a felkelői becsület érdekében ismételten han-
goztattam. Prónayval, Héjjassal és Szabó Józseffel
erről ismételten tárgyaltam, hangoztatva azt, *pél-
dákra mutatva, hogy a felkelők érdemeit nem szabad*
kisajátítás céljából másoknak, akik csak újságokból
olvasták a híreket, átengedni.

Felszólalásaim sajnos, eredményre nem vezet-

tek, sőt a decemberben ezirányban folytatott leg-utóbbi megbeszélés bennem is azt a meggyőződést váltotta ki, *hadd menjen minden feledésbe*, mint egy rég elhangzott gyermekkori mese! *Még a feljegyzések megsemmisítése is szóba került, nehogy maradjon egy okmány, egy név, egy emlék a felkelés korából!* ...

Sopront (?) nem a felkelők fegyverei, az elesett bajtársak vére tartotta meg az országnak! Hanem megtartották azok, akik soha golyót füttyölni nem hallottak, kik biztos otthonukban meleg ágyban aludták az igazak (???) álmát, míg mi fegyverrel a kézben álltunk őrt ezeréves hazánk határán! Ezen örök jutalma végül a toloncház volt, az otthonukban alvók jóvoltából!

Hidd el, összeszorul szívem a múlt ez emlékéen! *S ha könyvedet még nem írtad meg, — ennek megírására tollat ne is végy kezvedbe!*

Ambíciódat, ékes szavaidat fordítsad a magyar föld rónái, erdei virágos rétjei, mezői felé, *de a félkelőket hagyjad pihenni a felejtés örök ködében!*

Kedvességedet hálásan köszönöm. Tartson meg az ég Ura erőben, egészségben az emberi kor legvégső határáig, *hogy beleplántálhasd a jövő generációk lelkébe a hazaszeretet soha ki nem alvó nemes tüzét és azt a kötelességtudást, melynek jelszava:*

A Haza minden előtt!

Igaz tisztelettel és szeretettel

Budapest, 1934 március 15.

Renner Oszkár,
Máv főfelügyelő.

*

Kedves Barátom!

Sokszor magam is azt állítom: nagy-nagy bűnt követ el a nemzettel és a hazával szemben az a magyar ember, aki birtokában a szükséges adatoknak,

a legközelebbi multunk, nemzeti törekvéseink, próbálgatásaink történetét — mindannyiunk okulására — nem írja meg. Ha azután egy szentgotthárdi avagy marseillesi vád rádöbrent arra, hogy el sem követve azt, aminek az általunk való végrehajtását az egész világ indokoltnak és természetesnek tartja, mégis mily nagy megpróbáltatásoknak és megrázkódtatásoknak van kitéve ez a lelkét vesztett nemzet és ez a roncsország; szinte felujjong a lelkem azt tudva, hogy az én adataim avatatlan kezekbe nem kerülhetnek. Korántsem azért, mintha ezekből vádakát lehetne ellenünk emelni. De főként azért, mert különösen manapság áll és pedig bent is: Szólj igazat, betörik a fejed!

Én azonban mégis csak írok valami írhatót. Mi *tiszántúliak* 1921. évi augusztusban azért mentünk el a veszélyeztetett nyugati végekre, hogy a leáldozni készülő napot hazánk egén visszatartsuk. Majd ezt követőleg, mert a leáldozása kívülünk fekvő okok miatt mégis csak bekövetkezett, — *olyan nagyot ló-dítsunk rajta, hogy mire keletre visszafordulhatunk, már a felkelő napot láthassuk!* Oda mentünk, egy kicsit harcoltunk is és meg is vertük a sógort. *Nem szívünk szerint*, de mégis annyira, hogy Bécs megszállására, itt az ellenforradalomra és azoknak az *osztrákoknak a hatalomra juttatására gondolhattunk, akiknek nem kellett volna Magyarországból semmi, de semmi!* És aztán — már a biztosra vehető végső győzelmet közvetlenül megelőzve — közbejött szerencsétlen *királyunk* félrevezetése.

Majd *Velence!* Ezt követőleg a *soproni népszavazás*. És ezután: a kint sem voltak parlamenti vitája afelett, hogy ki volt közülök kint a vezér. És pontként a felkelésre *Bethlen gróf* következő miniszterelnöki ígérete: *A Haza és a nemzet nem fog hálátlanak bizonyulni azokkal szemben, akik egy világháború megpróbáltatásai után is fegyverrel a kezükben*

és a legdrágábbat, az életüket kockáztatva kísérelték meg Nyugatmagyarország megmentését!

Ennél többet biz' én nem írhatok, legfeljebb még csak azt, hogy több mint három évi Hanságban való tanyázás, faluzás után boldog voltam, ha egy-egy *jogvégzett tartalékos tisztemet itt Debrecenben pénzügyőrként el tudtam helyezni!*

Kedves Barátom! A világért sem mondom én azt, hogy sírjunk a történetek felett! Arra azonban a nemzetünk jövője érdekében kérlek, hogy *csak arról írj, amiről megdönthetetlen bizonyítékaid vannak. Továbbá: amit írsz, az ment legyen minden irányú politikai előítélettől!*

Én 27 éves elmúltam, amikor a világháború kitört. Már mint főhadnagy kezdtem ezt és az első harmadában már százados is lettem. *46 hónapi arcvonalbeli szolgálatom van. Rochatyn, Beszkidek, Chyrov, Dukla, Krosnó, Mt. San Michèle, Mt. San Daniele, Mt. San Gabriele, Mt. Tomba* azok a helyek, ahol megtanultam: *veszteségeinknek több mint fele úgy állott elő, hogy mert egy átkos rendszer miatt a való-ságot megmondani nem mertük, — hazudtunk!* De mindezek után is, mennyire boldog volnék én ma, ha e hazugságok a világháborúval együtt befejeződtek volna. Sajnos azonban, nagyon is boldogtalan vagyok, mert olvasva a hadtörténelmi munkákat, nap mint nap azt kell megállapítanom, hogy az emberek nagyobb része vagy öntömjénezésből, vagy pedig politikai előítélet miatt tudatosan nem mondja meg az igazat.

Az volna a leghőbb kívánságom, ha Te, szent törekvéseid közben nem találkoznál hazug emberekkel.

Segítsen és áldjon meg a Magyarok Istene!

Ölel igaz bajtársi szeretettel

Debrecen, 1934. évi október hó 31-én.

barátod Szabó József, nyug. áll. százados.

Egy távirat:

TÁVIRAT. = 15.793/1931 = Hiv. megj.: *állami.*

Gebhardt Pál p. ü tan., v. felkelőparancsnok
úrnak, *Szombathely.*

Sopron vármegye törvényhatósága mai közgyűlésében megemlékezvén a népszavazás tízéves fordulójáról, egyúttal a legnagyobb hálával emlékezett meg a felkelőkről, akiknek önfeláldozó hazaszeretete és hősi harcai a velencei egyezmény megkötését, a népszavazás megtartását és ennek eredményeként vármegyénk ősi székvárosának és nyolc községének Szent István birodalmának a kötelékében való megmaradását lehetővé tették. A vármegye közönsége soha el nem múló hálával viseltetik a felkelők iránt és kérjük Nagyságodat, hogy hálánkat és köszönetünket a felkelésben résztvetteknek tolmácsolni szíveskedjék = Gévyay-Wolff Lajos alispán.

A Műegyetem Segélyegyletének elnöksége így ír: Először is legyen szabad bocsánatot kérnem azért, hogy csak ilyen hosszú idő után válaszolok. Korábbi válaszádsban hivatali elfoglaltságaim és az akadályozott, hogy azon urak, kik annak idején Segélyegyletünk elnöki tagjai voltak, adatkérő levelemre csak igen hosszú idő után válaszoltak és sajnos, ekkor is csak, további adatszolgáltatás szempontjából teljesen értéktelen levélben.

Segélyegyletünknel abban az időben történt feljegyzésből iratok nem maradtak hátra. Valamennyi iratot, melyek a nyugatmagyarországi felkelésre vonatkoznak, a *Nemzeti Munkavédelmi Hivatal* vette át megsemmisítés végett.

Mindenkor kész híve

Pályi Lőrinc,
elnök.

Gondosan átkötött csomagban őrzöm világga szakadt felkelőbajtársaim írásait, üdvözlő sorait. *Husszein Ibrahim Hilmi* Muglából ír, *Mihályfy István* Manitobából, *Székely Elemér* Newyorkból, *Pletszkás Tibor* Buenos Airesből (az a hír járja róla, hogy kint szerzett betegségében meghalt!)

Perzsiából, Törökországból több levelet is küldtek a volt felkelők.

Itt az egyik törökországi levél. Könnyes életrajz! Soha el nem múló érdemeket szerzett írója!

„Császári és királyi hadapródiskolában nevelkedtem s jó magyar lett belőlem, dacára annak, hogy a k. u. k. nevelés nemzetközi szellemet igyekezett verni az emberbe. De hiába! A csökönös magyar koponyát nehéz a kétféjű sas karmai közé szorítani. A felkelés alatt — amint úgyis tudod — résztvettem az *Au-Lajtaszék-Lorettónál* történt összeütközésnél, ahol az osztrák vörösöket átdobtuk a határon. A felkelés alatt át sem merészkedtek többé! Kint voltam *Királyhidánál, Fertőfehéregyházán, Szarvkőnél, Lajtaújfalun*, majd *Savanyúkúton* a visszavonulásig. Németül tökéletesen beszélek, így mint utas, szabályszerű útlevelemmel akárhányszor átmentem „te-repszemlére”. Kissé vakmerő vállalkozás volt, amikor *Lajtaújfalunál* — színleg az osztrákoknak kémkedve — rábeszéltem a Volkswehr parancsnokát, hogy 3 géppuskát adjon kölcsön és én majd rajtaütök a „banditákon”. Még a 4 darab tojásgránátot is tőlük kértem! Az egyik famulusom elügyetlenkedte a dolgot, így egyedül maradtam 3 gépfegyverrel, melyek közül — sajnos — csak egyet tudtam áthozni, azt is úgy, hogy a *Lajtában* megbújva, csak az orrom dugtam ki lélegzéshez jó 2½ órán keresztül, míg a vaklárma el nem ült, amit azután csaptak, amikor rájöttek a turpisságra! A másik két géppuskát a Lajta vizébe süllyesztettem. Csempészek találták meg később. Itt sebesültem meg elő-

ször. A géppuska egynéhány lövés után — mivel teljesen elázott — felmondta a szolgálatot hüvelyrepedés következtében. Térdkalácson lőttek; no meg egy horzsoló lövéssel az alsó lábszáramon, úsztam meg az ügyet. Hála a sötétségnek!

Egy másik „kirándulásom” alkalmával felderítő útra indultam *Pottendorfba*, de egy sváb kofa megismert. Lärmát csapott és üldözőbe vettek az osztrákok. Az est leple alatt, az állomáson, a vasúti kocsik között bujkálva, igyekeztem alkalmas egéruat keresni. Lőni nem lőttek, az utasok miatt. A pályaudvar végén felugrottam egy induló teherkocsira. Nemsokára a rétek felé eső oldalon ledobtam egy tojásgránátot, utána a másikat. Látva a tiszta helyzetet, rögtön utána ugrottam s a saját gránátom ejtett sebet a jobb vállamon, de egéruat nyertem s még éjjel, a vértől rámtapadt inggel, sikerült átszőknöm. Ezekről a kirándulásokról le kellett mondanom s *Ernő* öcsémmel együtt *Savanyúkútra* osztottak be, egész a november 4-iki visszavonulásig. *Ezt a búcsúzást sohasem fogom elfelejteni!* Fehér ruhába öltözött kislányok virágsokrokkal kezükben, öregek, fiatalok, az egész környék népe jött sírva búcsúzni s könyörögtek, ne hagyjuk őket, a vörös rémuralomból elégük volt egyszer! De mi mégis otthagytuk a hártárt, védtelenül... Miért?! Mindenki tudja! ...

Emlékszel, mikor lelkesítettük az ottmaradt magyarézelmű lakosságot, hogy ne a csehbérenc vörösekre szavazzanak, hanem az *Önálló Nyugatmagyarország Pártját segítsék* győzelemre szavazataikkal! Hány iskolatársunk került ott a húsosfazék mellé — és mi?! De hát, igazad volt, idealista költőnk, — nem üzlet a hazafiság, hanem meggyőződés!

Istenem, ha úgy elgondolom, milyen gyűlölettel szabadultak rá „Burgenlandra” a magukat osztrákoknak nevező cseh alakok! Megindult a cseh származású „osztrákok” népvándorlása s akit csak lehetett,

kitúrtak állásából, otthonából. Az „osztrák csendőség” kilencven százalékát ilyenekre cserélték át és a „drága felszabadítók” szerettek volna olyan rémuralmat teremteni ott is, akár fajtestvéreik a Felvidéken, — no de a derék horvát, magyar és német parasztleányok nem egynek törték össze *saját fegyverükkel* csontjait s így hamarosan elillant nagy bátorságuk!

Egy újabb „terepszemlére” indulásomkor 26 kilométeres útvonalon vert a zápor. Alig láttam az irgalmatlan sötétségben s nem nekiszaladok egy osztrák csendőr járőrnek?! Egész úton nyitva volt a szemem, de a nagy vihar elcsigázta éberségem és magam rohantam az oroszlán torkába. Lett ebből aztán nagy móka! Egy „*eleven banditát*” fogtak el bennem! Hullott is az osztrák belügyminisztérium elismerése, dicsérő parancsa, jutalma később pribékeim nyakába! Azonnal bekísértek a *Bezirkshauptmannschaft*ra és a legképtelenebb büntényeket, gyilkosságokat fogták rám. Pl. a mosodbánfalvi (Apetlon) csendőrgyilkosságot is. *Seiffert* kerületi kapitány kijelentette, miután semmi komoly bizonyítékuk nem volt ellenem: „*Ich weiß, daß Sie ein großer Feind Österreichs sind und es auch bleiben werden; ja ich werde trachten, daß Sie je länger in Untersuchungshaft verbleiben sollen, wenn wir auch nichts über Sie beweisen können.*” Erre azt feleltem: Ez valószínűnek is látszik, ha ilyen elfogult emberek képviselik az igazságot Ausztriában. *Én nem Ausztriának vagyok az ellensége, hanem Ausztriában azoknak, akik hazájukat belesodorták abba a történelmi székelybe, hogy képes volt beleharapni annak az országnak a testébe, melynek úgyszólván fennmaradását, volt hatalmát köszönheti, aki szinte anyja volt Ausztriának a világháborúban is, hiszen innen táplálkozott és általa menekült meg az éhhaláltó.*

Gyerekjáték lett volna ebből a fogságból meg-

szöknöm, de szegény, törődött özvegy apámat és kis testvéreimet kellett kímélnem, mert éreztem, hogy a magyarfalók, gyűlölködők szemében csak újabb olajat öntenek a tűzre! Nyugodtan vártam.

A felkelés alatti „csínytevéseimre” amnesziát hirdettek; törvénytelen dolgot pedig soha életemben nem követtem el. Türelem, ideg játék volt az egész!

Egy hét múlva újra átvittek a járásbírószágra. Többek között az ellenem emelt vád így hangzott: „*Géza Mindek wurde von jemand angezeigt — dessen Name nicht genannt werden soll —, daß er an dem Gendarmeriemord in Apetlon teilgenommen hat.*” Ezzel a koholmánnyal akartak ellenem bizonyítani és bebiztosítani mögöttem a börtönlakatot. A vizsgálóbíró kihallgatásomnál olyan hangon fogadott, mint egy rablógyilkost. Midőn válogatott, udvarias, de önérzetes szavak kíséretében utasítottam vissza vádjait, láttam, még a csuklás is elállott benne a nagy meglepetéstől. Hosszabban fejtegettem előtte a felkelés indító okait és jogosultságát, — hiszen a Magyarországból menekült kommunisták irányították a gyűlölködés sajtóját — meg a csehek, a korridor miatt és a jóhiszemű osztrákok csak eszközök kezükben! Az osztrákok véreznek el helyettük és kaparják ki számukra a forró gesztenyét.

A vizsgálóbíró percek alatt megváltozott. A legudvariasabb hangnemben kérdezett tovább. Nem tudta már palástolni csodálkozását. Láttam, nagyon, nagyon elszégyelte magát. Később egy nagyobb társaságban ki is jelentette, hogy szégyenli magát, de fogalma sem volt arról, hogy csupa intelligens ember szervezte a felkelést, valami különös, szinte fanatizáló hazaszeretet sugallatára. A „rablóbanda” „bandita” fogalmat csak az austromarxismus harsonnázza világgá a bécsi sajtó útján.

Mikor követeltem szabadonbocsátásomat, rablógyilkosként összeláncolva szállítottak Bécsbe a Lan-

desgericht 11.-be. Hogy milyen más szemmel nézte az *osztrák intelligencia* a felkelést, bizonyítja saját esetem is! Az a csendőr, aki Bécsbe kísért, finom, művelt *osztrák* gyerek volt (nem osztrákba ojtott cseh!) *saját költségén* a II. osztályba váltott jegyeket és nagyon érezte velem, hogy végtelenül röstelli a dolgot.

De akkor az igazi csöcselék uralkodott Ausztriában! A Landesgerichten így fogadtak: „*Jetzt haben wir den Haupttreffer von Burgenland gemacht. Dort wachsen ja die Gauner wie die Pilze!*”

Egy-két úrigondolkozású osztrák fiú segítségével írásbeli érintkezésbe léptem a bécsi magyar követséggel s végre, idegkímérítő tortúrák és hosszú börtönélet után — a követség közbenjárására — beszüntették (egyelőre!) a vizsgálatot ellenem és detektív kíséretében visszavittek Kismartonba, ahol 3 napi tartózkodási engedélyt kaptam, szegény apám, hatéves kis húgom és tizenöt éves kis öcsém meglátogatására. Másnap hajnalban azonban két osztrák csendőr keresett fel és saját érdekemben arra kért meg, hogy tekintettel a csöcselék hangulatára, fedezetük alatt azonnal lépjek át a határon.

Mikor vonatra ültem, hallom ám, hogy kommunista lázítók tömegbe verődve járkák a várost és nagyban ordítózák: „*Feszítsétek meg, akasszátok fel a banditavezért!*”

Irigyelte az akkori osztrák kormány növekvő hatalmukat s jól tudta, *ha mi felkelők Nyugatmagyarországon, mint független Lajtabánságon, tefületes nyerünk*, — ami *Prónay Pali* bácsiék elképzelése értelmében *igazán már csak gyerekjáték lett volna!* — akkor bizony más legények kerülnek a gátra odaát is! Mert mi a becsületes, úri gondolkozású osztrákokat felsegítettük volna a hatalomra és mint jó szomszédok, megfértünk volna egymás mellett.

Később megint visszamentem Kismartonba, mert

itt Magyarországon hiába kilincselünk állásért öcsémmel együtt. Ekkor szervezték a második felkelést. A vaklárma elég volt ahhoz, hogy azonnal intézkedjenek a jó bécsi hatóságok, hogy „miután ellenem még mindig csendes vizsgálat folyik”, — útlevelem koboazzák el tőlem.

Egy szép reggelen öcsémmel együtt átszöktünk a határon. *Sopronba* értünk. A magyar rendőr elfogott és bekísért bennünket. *T. Árpád* barátom és *Dr. Kovách Géza* százados váltottak ki, — mert „tiltott határátlépés” miatt megbüntettek.

Felmentünk Budapestre. Felkerestem a magyar fiatalság vezérét: *jákfai Gömbös Gyulát* és elmeséltem kálvária járásunk történetét, amit meg nem alkuvó magyarságunkért mért ránk balvégzetünk, — ugyanakkor, amikor odaát a „*harminc ezüstpénz*” ugyanacsak bőségesen hullik ...

Gömbös Gyula izgatottan járt fel-alá szobájában és csak ennyit mondott: „*Szegény fiam, mit tehetek én, hiszen engem is lábbal tipornak!*” Azután leült íróasztala mellé és írt néhány meleghangú sort *Angyal* miniszteri tanácsos úr címére a *Munkásbiztosítóhoz*.

A „*titkár úr*” (ez a drága fogalom!) be sem enged a miniszteri tanácsos úrhoz, hanem — „*előjegyzésbe vesz...*” Jól kezdődik!

Várunk. Várunk. Egyszerre csak két csinos nő érkezik s egy-egy *névjegy felmutatására azonnal bemehet mindkettő* öméltóságához. Nem telik bele félóra, máris örömsugárzó arccal jön ki a két hölgyike és jelenti, hogy a méltóságos úr, az a „*cuki pofa*”, mindkettőjüket felvette ...

Öcsém rámnéz. Ökölbe szorul a kezem. Se szó, se beszéd, — otthagyjuk a titkár urat.

Összeguberáljuk pénzezskenket, kifejtjük kabátunk gombai alól „*tartaléktőkénket*”, a végső, halálos baj esetére velünk szorongatott s boldog gyerekkorunk féltve őrzött születésnapi ajándékait, —

világháborúból átmentett néhány körmöci aranyunk, és megváltjuk jegyeinket *Konstantinápolyig*. Csak el innen! El a „*títkár urak*” és a „*títkos névjegyek*” közeléből...

(A fessbokájú protekciós hölgyeknek *azonnal* jutott kenyér, — de a kisemmizett, mindenüket feláldozó felkelőknek — *nem!* Különben!? Azon csodálkozom, hogy nem azzal fizették ki ott is mindjárt a felkelőt — mert egy falat kenyeret mert kérni — hogy: *tartsa el az apja*, mint az egyik városban megtörtént.

Ez a kis „epizód” is — amit *Mindek* csak úgy közbevetőleg említ — a gyászos emlékü „*Vass-korszak*”-nak egyik fekete mozaikdarabja! — Istenem, milyen szomorú valóságot tartott tükör elé *Auer György* főügyész napokban elhangzott éles vádbeszéde is! Pedig az *erő, név, ész* és *hatalom* megadott ahhoz is, hogy „*vaskorszakká*” válhatott volna és főalakjáról ma mint második „*vasminiszterről*” emlékezhetnénk meg! De az örökös refrén kísért továbbra is: a „*lehetett volna!*”)

— Hárman indultunk. *Ernö* öcsémmel ketten és *Csobota János*, szintén állástalan felkelőbajtársunk. *Konstantinápoly* sincs a világ végén, így elég hamarosan odarázott a vonat. Maradt is másfél kiló kenyérünk és három hajójegy ára, hogy a *Fekete-tengeren* át nekivágjunk ismeretlen sorsunknak, talán, hogy soha, soha vissza se térjünk többé ...

Korgó gyomorral néztük a *Márvány-tengert*, olyanformán, mint *Rákóczi Ferenc* ittfelajtott kurucaí. Zöld füget rágtunk kenyérünk mellé. Fanyarkás gyümölcsüket a régi lyraci falakból nőtt fügebokrok ágai bőségesen kínálták. Nagy keservesen sikerült munkát kapnunk. Tapétát ragasztottunk egy rozoga szállodában. Fizetésünk: fél török font naponta. Ebéd és ágyhasználat a szálloda folyosóján, Később elvergődtünk Thráciába s a Société Ano-

nyme Turque des Fabriques de Sucre de Constantinople et de la Thrace *alpoullou*-i cukorgyárban mint szerelők kerestük sovány kenyerünket. Rettegetes klímaviszonyok! Nappal pokoli hőség, éjjel dermesztő hideg. Hullottak az emberek a maláriától, – akár nálunk az őszi legyek. Rendes kosztunk a *chinin* volt. Szúnyogháló alatt aludtunk. Zsír, disznóhús, sonka, kolbász, szalonna vagy egy korty jó bor – *teljes* ábrándképek maradtak. Csak a malária, vérhas, hóguta, napszúrás járta ...

Hála Istennek, simán megúsztuk.

Volt már néhány tartalékfontunk. Vándoroltunk tovább. Őcsém kiment *Bey-Bazár*-ba. (Anatoliába) modernizált gazdaságba és tanította a törököket a traktor és egyéb gépek kezelésére. Jómagam a *Fener-Bachce*-i Ermiss Confiance-Kartal konzervgyár üzemvezetője lettem, holott soha konzervgyárat még kívülről sem láttam. De azért magyar az ember, hogy tanuljon. Nemsokára pompásan ment minden és három hét múlva önként felajánlott fizetésemelést kaptam. (A török pedig nem szeret fizetni!)

Voltam azután pilóta is *Anatóliában*. Vándoroltunk *Perzsiában*, *Palesztinában*, *Cyprus-szigetén át Kelet-Afrika északi részein*, míg súlyos betegségem le nem rántott lábamról.

Hallom, szegény édesapámat miattunk — mert felkelők voltunk — bezárták, kitették járásbírósaági állásából minden nyugdíj, kárpótlás nélkül! Abból tengődik — éveken át — két kis testvéremmel együtt, amit aprónként eladogat. Néha küldünk haza obulusokat, de hol megkapja, hol meg eltűnik a levél bélése! Már a gyűrűjét is eladta. Úrigondolkozású osztrákok és megszállt területen maradt magyarok segítették eddig. A keresztényszocialisták állítólag kihajszolják néki legalább a leszállított, 110 sillinges nyugdíját.

Tudod-e, hogy *Ács Nagy Jenő* volt felkelőfőhadnagy nagy elkeseredésében, mert felkelőügyünket lábbal tiporták, a mezőhegy esi munkástáborban föbelőtte magát?

Lehet, hogy nemsokára én is hazamegyek. Mióta betegeskedem, valahogy önbizalmam is elhagy.

Kedves jó Barátom, légy továbbra is a szegény, nincstelen felkelőbajtársaink gyámola! A jó Isten — ha más nem is — majd csak megjutalmaz érte!

Taximé, Minarett szokak 12.

Mindek Gézád

és a „felkelőfiúk”, akik mindnyájan szívből köszöntenek.

Egy másik volt felkelő levele *Angorából*:

Kedves jó Barátom! A csalódás teljes! Itt már csak a nemzeti zászló becsületéért küzdünk. Félő, hogy egyszer csak csontjaimmal teszem termékenyebbé Kís-Ázsia földjét. Hogy lejjöjjetek, szerencsétlen gondolatnak tartom, menj Te is — s mind, akik ide vágytatok — naponta tízszer templomba és adjatok hálát a jó Istennek, hogy nem sikerült a tervetek. Ha ellenségedre nagyon haragszol és minden napi átkától nem félsz, úgy küldd ide!

A török nép igazán derék, kedves, naiv, jóságos nép s minket magyarokat szinte érdemtelenül is szeret (de nem annyira, mint volt szövetségesünk: a sógor!); nem tehet róla, hogy ilyen nyavalyák járnak. Akárhányszor magyar honfitársak és az idegen nációk keserítenek el. Magyar összetartásról kérdezősködsz? Itt? Hát van valahol komoly magyar összetartás?! Van valahol önzetlen közös harc a tri-kolor becsületéért? Mindezt diszkréció mellett közlöm Veled és mert meg akarlak kímélni a meglepetésektől. Hány akar itt is honfitársai hátán emelkedni!

De azért érdem ami érdem! Törökország hidjai magyar mérnökök *kezeiből* kerülnek ki!

Én még bírom — *ha Allah is úgy akarja. (!?)* Különbösen itt már megvetett ágyam van, főmérnök, vasútigazgatóhelyettes vagyok, a hidaknak és konstrukciók feje. Ha így menne tovább (és acélból lenne a szervezetem) — az excellenciás címhez is

Bujdosó felkelők Törökországban, Mindek Géza, Mindek Ernő, Csobota János volt nyugatmagyarországi felkelők és egy Wrangel-hadseregbeli menekült orosz tiszt Tráciában, az alpoullou-i cukorgyárban.

közel állok, — remélem, kellő számú fontot is mellékelnek majd hozzá. Rövidesen hazamennek már: *Tessák, Gramma, Moric, Sággy, Holecz, Wagner, Cservenka, Barakovits* (aki jelenleg vérhasban és maláriában fekszik és én ápolom!), *Morschhauser* (Adánában kórházban!). Tehát ide ne jöjj! Lakásviszonyok? Két szobáért fizetek havonta bútor, takarítás, világítással együtt — de fűtés és víz nélkül — 27 fontot (1,350.000 magyar koronát!) Félre tenni — ha

emberhez méltóan élsz, — csak a sok minden nyavalyát lehet, no meg azt haza is viheted.

*

Kezemben a „*Felkelő T-osztály*” bizalmas jelentései! Lemásolt táviratok. Egy *Davy*-nak címzett levél! Elképesztő bizonyítékok, képtelen intrikák, hangtalan, súlyos vádak, vallomások... Magyar széthúzás, hatalomféltség, átkos bélyege rajtuk! *Egyegy rendelkezésemre álló adat leközlése ország-világra szóló szenzációt jelentene!* De nem piaci sikerek után szomjazik az én lelkem...

— Ne tépjük tovább a sebeket! Elég sebből vérünk már úgyis. *Gyógyítsuk meg már őket!*

Így, — a gyűlölködés méregfogát kitépve, — milyen sok szép értékre és érdekes dologra bukkanunk!

Íme: A „*Prónay-propagandatisztek*” bizalmas jelentései a *Köpcsény-Losonc*-i vonalról! A *Nádorlaktanya* tüzeslelkű volt parancsnokának intézkedései, forró hittevése minden becsületes szándékú, jogos *aktív irredenta* mellett! *Prónay Pál: a mozgató lélek*, aki levonja a végső konzekvenciákat, lemond szépen ívelő érvényesülése zenitjéről, a végsőig exponálja magát... és a végén mindent, mindent feláldoz az *Eszméért*. Fizetségül egyesek még meg is köveznék! 1920-ban „*névtelen gárdájának*” egy „snájdíj” fegyverténye például: A *fürstenfeldi* osztrák kommunista fegyverraktárból 30 gépfegyvert, több száz karabélyt és hadifelszerelést hozat át. 1921-ben előkészíti a fegyveres ellentállás lehetőségét, — mert értéktelen felbuzdulás a lakosság lelkesedése, — ha nincs fegyvere!

Egész szatíra *Lehár Antal* ezredes szerepe! Elfogatásának története! (Lásd: *Rakovszky István* 1921 IX. 24-én elmondott interpellációja. „Vasvármegye”. 1921 IX. 26. száma. *Gróf Sigray Antal* 1922 I. 19-én elmondott interpellációja. Vagy az 1930/32-es *Prónay-Ranzenberger-féle* mamutpör.)

... *Lehár* a napsütéses Ischlben a penzió nyugalalmát élvezi. Egyszerre sürgönyt kap, jöjjön azonnal haza. A felkelőket kell leszerelnie, mert *Prónayék* felkelői nem engedelmeskednek sem Istennek, sem embernek, sem antantnak, sem a magyar, sem az osztrák kormánynak! És mit tesz Isten?! *Prónay* fővezér természetesen azonnal lefogatja a különben jószándékú *Lehárt*. De az ördög sem alszik... és ugyanaz a *Lehár* nemsokára *Budaörsnél* látható...

Ki tud arról, a felkelőkön és egyes beavatottakon kívül, hogy *Prónay Pállal*, az önálló Lajtabánság bánjával és fővezérével *Schober* kancellár külön tárgyalásokat folytatott?

Az osztrákokkal való békés megegyezés *Hajós Jenő* követségi tanácsos közvetítésével történt, aki előtt *Schober* kancellár kijelentette:

Burgenlandért nem áldoz többé egy embert sem, — maradjon a magyaroké!

A bécsi és cseh lapok rágalomhadjárata dacára, az osztrákok egész nyíltan kimondották, *hogyha nem lettek volna a felkelők, akkor nekik eszük ágában sem lett volna e kérdésben a magyar kormánynak engedni.*

Schober kancellár — a magyar kormányhoz hasonlóan — *utólag szintén bevallja, hogy csakis a felkelők miatt volt kénytelen Velencébe menni és nem azért, mert különböző gyönyörű diplomáciai tárgyalásokkal és trükkökkel kényszerítették erre. — Dr. Dinghoffer* pedig, az osztrák nagynémet párt elnöke, amiért pártja felelősségre vonta a velencei tárgyalások miatt, ahonnan mint vesztes felek tértek vissza, december 30-án *Linzben* tartott nagy beszédében bejelentette, *hogyha Ausztria nem ment volna el Velencébe tárgyalni, Nyugatmagyarországból előreláthatólag semmit, sem Sopront, sem a terület egyéb részét nem tarthatta volna meg.*

Kár volt nem jobban értékesíteni a felkelők által elért sikereket!

... Néma áhítat lengi be íróasztalom csöndjét. A fakult írások közül mintha szellemalak emelkednék, magasodna égnek, állana elembe, hogy számonkérően szembenézzen ... *A Névtelen Felkelő* órája ez!

Sokszor meglátogat ilyenkor éjszaka

Nyugodt lelkiismerettel teszem le a tollam! Tisztánlátásom és a végső konzekvencia elé a *Cél* érdekét ernyőztem. A *jobb holnapbanezés* átsegített az egyéni érdek s a *ma turifikátorainak* szíréndalán. Kérlelhetetlen következetességgel rámutattam a felkelés árnyoldalaira is és íme: *a fényhatásokat az árnyék csak fokozta!* Óh, itt nem százötven hős vert poscéká kétszáz ezer janicsárt; ilyen és hasonló történelmi dajkamesék kora, hála Istennek: végleg lejárt. A felkelés komoly dolog volt. *Életbevágóan komoly!*

Példánkon okulva nézzenek végre *saját lelkiismeretük tükrébe mások is* és akkor: kibuggyan majd az a nagy, nagy fényforrás a közöny-sziklák repedésein, amit így neveznék leghelyesebben: *a megalkuvást, mellékutat nem ismerő felkelőeszme, ami éjtűzön sugároz be a magyar jövő bizonytalanságába.*

Nem tagadom, a felkelők izzó magyar lelke is gyakran gyarló *emberi* vázakban lobogott... És az embert úgy kíséri árnyéka, akár a lélek fényjele ... Igen, gyarló emberek voltak ők is, — *de a hitük csodát tett!*

...Hűvös, ködülte, nyárutói éjszakák civilruhás árnyai: *Felkelők!* Érzem, ott suhantok el gondolatban minden éjszakán a történelmi határ mentén . . . És ott, ahol alattomosan lapul, kanyarog, lopózik, kígyózik, gyűrűzik az az új, átkos, vérünkbe írt vonal — sa holdfényben kísérteties-fakón fehérленek az égnek meredő új határkövek: nagy elesettségünk, minden betegségünk méregfogai; — ott megálltok ...

Nyugati magyarságunk kidőlt őrszemei: emléketek ott kövült meg örök mementónak! *Az új határkövek . a Ti sírköveitek!*

— Névtelen Felkelő! Nem az „érdek”, az érdekes”, a „szenzáció”, a „rombolás”, a „meghurcolás” — a hites okmányokkal, bizonyítékokkal való „robantás” gondolata fűtötte lelkemet. Pedig a játszmát,

Szerző beszél a M. kir.Bányamérnöki- és Erdőmérnöki Főiskola ifjúsága nevében *Machatsek* főiskolás-felkelőhős sírjánál.

— ezek birtokában — biztos előnnyel kezdhettem volna!

De szabad-e a nagy rombolást még fokoznunk azzal, hogy szellemileg is rombaljunk?! — Elég volt a rombolásból! — Lassan a művészvilág is megindul majd az építés útján. Talán még a realizmust is fel tudja majd használni építésre!... *És itt, az építés nagy elgondolásainál, élen kell haladnia az írónak.*

Valami nagy *faji kohézió* érzését kellene belénkoltani, magyarokba, mert ez hiányzik belőlünk! Szép, egészséges, kiművelt, *teljes egyénekből* szép, teljes, *nagy fajt nevelni!*

A fél lelkek átkos széthúzását, a kielégülhetetlenség és „szétesettség, az elesettség érzetének vé-rünkbe írt lázadóját kellene végre elaltatni bennünk. Necsak lelkek széthulló morzsalékát adjuk, mutasuk fel, — de az Egész, az Egylélek, a mindent át-fogó Érték szentelt kenyerét tegye már e jobb sorsra érdemes nép is *a faji érvényesülés* mezítelen tenyere-re, a világ népeinek asztalára....

A *holnap* fiatal írójának ez a legszentebb feladata! ... A felkelők krónikása akkor így fejezi be könyvét. A nyugatmagyarországi felkelés tulajdonképpen nem 1920 március 8-án, sem pedig 1921 augusztus 28-án kezdődött, — hanem *a teljes siker jegyében Ma fog megkezdődni!*

Virradat?

1921 őszén, a felkelőharcok idején történt, hogy osztrák csendőrcsapatok törtek be a régi magyar határon. *Pörgölény* és *Németgyirót* között a felkelőcsapatok golyói azonban hátraarcot parancsoltak a megszálló osztrák csapatoknak, mert bizony a Lajta-partok „*honvédői*” — ahogy igen jellemzően a „*Corriere della Sera*” keresztelte el a szabadcsapatokat — keményen állták a sarat.

Ebben a pörgölényi csetepatéban esett el az az osztrák csendőr, akinek sírkeresztjét ma díszes emléktábla helyettesíti, amely márványlapon a következő felírás éktelenkedik; „*Gefallen im Kampf gegen die ungarischen Banditen*”. (A magyar banditák elleni harcban esett el!) — Nem tudjuk, hogy 1930 nyarán a grossdeutsch-szellem, vagy a marxista bosszúvágy véste-e köbe ezeket a gyűlölködő sorokat, de mi válaszképen csak ennyit említünk: 1921 szeptember 10-én *fejedelmeknek kijáró* katonai pompával temettük el *Szechányi, Machatsek, Pehm* hősi halottainkkal együtt *Mosch Arnold* osztrák csendőr-

csendőrtársai nem vittek magukkal. Ezenkívül; a volt nyugatmagyarországi felkelők bajtársi találkozásán, 1929 március 24-én reggel, az ország messzi vidékeiről összeverődött *kétszáznyolcvannégy* volt felkelő, — élükön *Prónay Pál* volt felkelőfővezérrel — helyezett koszorút az osztrák csendőr, a volt ellenfél, sírjára a soproni Szent Mihály-temetőben. Ezenkívül a

volt nyugatmagyarországi felkelők soproni csoportja évről-évre elviszi cserkoszorúját *Mosch Arnold* sírjára Kisasszony napján, az ágfalvi ütközet évfordulóján, mert a felkelők a keresztény gondolkozás azon emelkedett felfogását vallják magukénak: *hogy a halálban nincs ellenségeskedés, csak kibékülés!* Igen, a felkelők a demagógok, lázítók, nemzetiségi vagy vallásfelekezeti kútmérgezők neveit örök megvetéssel számúzik a megemlékezés templomából, de a kötelességteljesítést *a legfőbb* hazafiúi, katonai és emberi erénynek tartják, amit méltó ellenfél mindig elismer.

Ezért emlékezett meg e sorok írója, jelen, *a felkelőhősök emlékének szentelt könyvében* azokról az osztrák csendőrökről is, akik *kötelességüket teljesítették*, felsőbb hatóságaik parancsszavát követve.

— *Világháború hűséges bajtársai! Kameraden!* Mi felkelők, sohasem bélyegeztünk benneteket „*bandidáknak*”, mert tudtuk jól, hogy Ti csak *egy átkozott parancs végrehajtásának eszközei voltatok*. Az összeomlás utáni félkommunista osztrák kormányok *legkérelhetetlenebb* és *legönérzetesebb* ellenfelei, a volt nyugatmagyarországi *felkelők* nyújtják ma felétek béke jobbjukat!

A napokban kezembe került egy osztrák röpirat. A függetlenségére büszke Ausztria önérzetes hangja ütötte meg a fülemet. Ez a hang a nyugatmagyarországi felkelők hazafias gondolkozásának *legméltóbb elismerése*. A volt ellenfél fehér kendőt lobogtat?! ... Nem mondtam helyesen: „a volt ellenfél”; a régi *szövevséges, a világháborúban hűséges fegyvertárs, — a barát!*

Urmánczy Nándor, egyik lelkes volt felkelővezér, a *Pesti Hírlap* vezércikkében így ír:

„Amikor Trianonban a történelem legförtelmebb békéjét gyártották, Ausztriának is koncot adtak

Szerző, 1935. évi szeptember 8.-án, válaszképen jelen könyvének Ausztriából való kitiltására, koszorút helyez az ágfalvi ütközetben elesett osztrák csendőr sírjára, a következő, megszívlelésre méltó szavak kíséretében: „A magyar igazság önérzetes hangját semmiféle kancellári rendelkezés el nem némithatja! Ott túl az új határon az ellenséges indulat elpusztíthatja a hősi halált halt felkelők névtábláit és sírkeresztjeit; itt: évről-évre megkoszorúzzuk az ágfalvi csatatéren elesett Arnold Mosch, osztrák csendőr sírját, — mert a lovagias magyár nemzet minden igaz polgára úgy érzi, hiszi és vallja, hogy a halálban nincs ellenségeskedés, csak kibékülés! Ez különben az én válaszom is s felkelőtestvéreimé, akik fegyverrel kezünkben ott álltunk Ágfalva, Kirchsclag, vagy Bruck-Királyhida alatt!”

a magyar áldozat testéből. A közös ellenség megajándékozta Ausztriát *fegyvertársának húsából*.

Ausztriában akkor mások voltak a hatalmon. A szocialista-kommunista társaság örvendett, hogy a közprédára került magyar földből, ahol a „fehér terror végezte reakciós munkáját”, nekik is jut egy darab s azzal is gyengül a magyarok ereje.

A jobbérzésű osztrákok bizonyára szégyelték a gyalázat-koncot, de nem tiltakozhattak ellene. Később azután beletörődtek a fegyvertárs kifosztásába. *Megszokták*, beleérték magukat az új helyzetbe és *Burgenland* néven már osztrák földnek kezdték nézni az ősi magyar földet.

És ezt annál inkább megtehették, *mert a magyarok soha meg nem bocsátható bűnös némaságba merültek s nem emlegették soha a gyalázat-koncot. Nem hozták elő soha a sajtó seb mérhetetlen fájdalmát és keserűségét, hogy az egykori fegyvertárs is beállott az országrablók sorába.*

Ha néha mégis akadt egy-egy szó az osztrák zsákmányról, *mentegetődztek*. Azt mondták, hogy őket *kényszerítették* a zsákmány elfogadására. De elfeledték, hogy fegyverrel lépték át a magyar határt és hogy *a magyar felkelők vére folyt a nekik ajándékozott magyar föld védelmében*.

Most végre mintha megtört volna a jég. Utat tört a jobb belátás, a tisztességes érzés és a becsületes gondolkodás.

Bécsben röpirat jelent meg magyarbarát osztrákok aláírással. A röpirat a leghatározottabban amellett érvel, hogy a trianoni szégyenkoncot *vissza kell adni a magyaroknak.*

Egyenes, bátor szóval hirdeti a nagy méltatlanságot és igazságtalanságot, amit a magyar nemzet ellen elkövettek. A magyar földterület, amit az osztrákoknak juttattak, Ausztria sorsára nincs befolyással. Gazdaságilag sem erősíti Ausztriát. Egyet-

len városa nincs, jórészt erdős terület és főleg földműves nép lakja. *Az ottani németek bevándorolt telepesek, akik az ezeréves magyar földön élvezték a magyarok vendégszeretetét.* Burgenland elszakítása fájdalmas sebet ejtett a mindig lovagias magyar nemzet lelkében és megakadályozza a régi barátság fel-támadását.

— Gondoljátok meg — mondja a röpirat — hogy mit *éreznek* a magyarok. Országuk háromnegyedrészt szakították el. Oláhok, szerbek, csehek ellenségei voltak a magyarnak, *de hogy a bajtárs is elfogadta a magyar földet ajándékba, szászorta jobban sajog.* Ahhoz a konchoz a becstelenség és há-látlanság bűne tapad.

Rég vártuk ezt az osztrák hangot. Lehetetlenek tartottuk, hogy rá ne eszméljenek a szégyenletes sze-repre, amelybe az osztrák szocialista-kommunista társaság magyargyűlölete belesodorta. Lehetetlenek tartottuk, hogy rá ne jöjjenek a gyalázatos aknamun-kára, amit a közös ellenség ördögi ravaszsággal ki-eszelt, *hogy örökre éket verjen az osztrák és magyar nemzet közé.*

A napokban Bécsben fényes ünnepség keretében avatták fel a hősi emlékművet. Magyar tisztiküldött-ség is megjelent az ünnepélyen. *Herceg Schönburg-Hartenstein* vezérezredes beszédében üdvözölte a magyar küldöttséget is: „*A magyar nemzet hűsége és bátor bajtársunk volt a nagy háborúban és most is eljött, hogy tisztelegjen közös nagy multunk előtt.*”

Ez a mondat mindaddig, amíg Nyugatvidék osztrák kézen van, olyan, mint a hamis ékszer. Csil-logó szavak foglalata. Hiányzik belőle a valódi érték. *Az erkölcsi érték.*

Ha a magyar *nemzet* hűsége és bátor bajtárs volt a világháborúban, akkor a hűséges és bátor baj-társ földjét megszállva tartani nem lehet.

Üdvözöljük *azokat az osztrákokat, akik a szé-*

gyenkonc visszaadását követelik, mert szabadulni akarnak a szégyentől, amely hozzátapad!”

A magyar nemzet hűséges és bátor bajtárs volt a világháborúban és mosí is eljött, hogy tisztelegjen az *Osztrák-Magyar Barátság Szobra* előtt. . .

De elérkezett az ideje annak is, hogy az új, megtisztult Ausztria nullifikálja a gyűlölködés magvetésének politikáját, amely előbb-utóbb úgyis koldusbotra juttat minden nemzetet, — és ne tűrje tovább, hogy szándékos következetességgel mérgezzék meg az ifjúság lelkét az elemi és középfokú iskolák tankönyveinek azok a fejezetei, amelyek a magyarországi német szórványokról, vagy a soproni népszavazásról írnak. A hűséges fegyvertárs és szövetséges *méltó* utódja pedig egy és mindenkorra törölje szótárából a világgá, harsonázott „*banditamozgalom*” elnevezést.

1922 július 15-én *Dr. Hainisch* elnök, *Dr. Seipel* kancellár, *Dr. Franck* h. kancellár és *Dr. Rausnitz* új tartományi főnök jelenlétében *Kismartonban* megtartott *első burgenlandi országgyűlés* pángermán korelnöke: *Julius Fischl* még így lázított: „A burgenlandi nép mély sajnálattal nézi, hogy Nyugatmagyarország zárt német részein terjedelmes vidékek és ősi városok kiszakítottak a heinzek és heidebauerek ősi sors- és műveltségi közösségéből és magyar idegenuralom alatt maradtak és hogy a *népszavazás elrabolta* (!) ennek a vidéknek a fővárosától annak lehetőségét, hogy szabadon minden kényszertől, kifejezést adjon a maga hamisítatlan akaratának, hogy együtt maradjon német testvéreivel. Ezen az örömnapon mélyen megindult szívvel és törhetetlen vérségi hűséggel gondolunk belső Magyarországon élő német testvéreinkre „.. (die abgetrennt vom Mutterland, das schwere Los zu tragen haben, in fremdnationalen Staaten leben zu müssen. — Selbst bereit,

die Rechte der nationalen Minderheiten im eigenen Lande zu achten, begleiten wir die Kämpfe unserer Brüder in fremden Landen zur Erhaltung ihres deutschen Wesens mit unseren heißesten Wünschen. Nunmehr nach dem Zuge unseres Herzens Österreicher geworden, grüßen wir auch die Volksgenossen in den übrigen deutschen Ländern, mit denen wir uns *eins fühlen in der Sehnsucht nach Vereinigung in einem Vaterland*) .. , akiknek az a keserves sors jutott osztályrészül, hogy elszakítva az anyaországtól, idegen nemzetek államaiban kénytelenek élni. — Mi, akik készek vagyunk saját országunkban nemzetiségi kisebbségeink jogait tiszteletben tartani, idegen országbeli német fajtestvéreinknek németységük megőrzésére folytatott küzdelmeit szívünk leghöbbs jókívánságaival kísérjük, Miután szívünk sugallatára osztrákokká váltunk, köszöntjük a többi német országokbeli fajtestvérünket, kikkel *az egy közös hazában való egyesülés vágya fűz egybe.*”

Szeretnők hinni, hogy ezt a felületes néprajzi és történelmi tudást, elfogult gyűlölködést és kicsinyes felfogás szülte lázító hangnemet *ma már teljesen elnémitja* egy komoly nyilatkozat két jobb sorsra érdemes nemzet sors- és kulturközössége mellett. Úgy igaz, hogy e két népnek nemcsak jól felfogott gazdasági érdeke, hogy a tisztán a józan ész diktálta jó szomszédi viszonyon messze túlmenő szoros szellemi és műveltségi kapcsolatokat, valamint a legőszintébb politikai barátságot megteremtse. Mert *„műveltségünk, jellemünk, történelmünk azt mutatja, hogy érdekeink igen sok tekintetben azonosak.”*

Igen, hidat kell vernünk a két kultúrnép lelke között, közös, jobb jövőnk szivárványhídját!... És legyen ez a *közös* híd hasonlatos a történelmi Magyarországot és történelmi Ausztriát egyszer földrajzilag összekötő kis Lajta-hídhoz, amelynek a nyugati felét fekete-sárgára, a keleti felét pedig piros-

fehér-zöldre festették *Lajtapordány* és *Németpordány* lakói; — de a híd maga *közös tulajdon* volt! *Közös* erővel építgették, *közös* erővel javígtatták! Ha túlhan nézte az ember: *osztrák híd* volt, — ha innen: *magyar híd*.

A szebb jövővel eljegyzett, álarcnélküli magyar ifjúságnak végre meg kell éreznie igazi elhivatását, történelemszabta küldetését, — ami a magyarság öntudatának küszöbén élt eddig: Átszűrni agysejtjein, szíve vérén kelet kultúrértékeit és kapcsolatot teremteni nyugat felé; hidat verni testén és lelken keresztül két kuliúra között!

*

— Tetemre hívott felkelőbajtársak! Széttárt karú keresztfáitok elkorhadtak. „*Magyarabb magyar*” ifjúságnak kell sírköveket állíttatnia e szent mezők néma sírágyai fölé, — mert igenis, lelkes, gyerekarcú hősök, *felkelők*, — emléketek kilométerköve egy új, tisztultabb felfogású, önzetlen, becsületes, önérzetes és a tiszta evangélium szellemében gyökerező nemzeti, faji és emberi törekvés célegyenes útjának!

A felkelőket necsak akkor emlegessék ebben az országban, amikor az jó akusztikát jelent egy patetikusan kijelentéshez; — *kevesebb szóban és több tetteben* nyilvánuljon meg a „*nagy*” elismerés! Az önmagára ébredt magyarság parlamentje pedig *iktassa végre törvénybe a nyugatmagyarországi felkelők érdemeit és azon az ösvényen, amit felkelők vére szentelt meg, építse ki a tettekben nyilvánuló hazafiság országújtát!*

Pro integritate!

***A nyugati magyarság
kidűlt őrszemei***

Mi sohasem kértünk ...!

Schless Istvánnak.

*Mi sohasem kértünk, nekünk so'sem adnak,
S kolduslelkek közt is megmaradunk annak,
Aminek születtünk: úrnak és magyarnak!*

*A mi kezünk tiszta s nem fertőzi vérünk
Aranykezű Nagyúr ezer örömlánya;
Mi még hiszünk: Szépben, Jóban, Igazságban,
S úgy hiszünk a fajtánk feltámadásában,
Mint Édesanyánkban.
Mocsoktalan névvel, becsületes szívvel,
Ha kell, szembenézünk, —
Mert tetemre hívnak, —
Akár az Istennel!*

*... Mi sohasem kértünk, nekünk so'sem adtak,
S kínok rabszűjén is megmaradtunk annak,
Aminek születtünk: úrnak és magyarnak!*

Most, amikor hosszabb-rövidebben papirosra vetem elesett, elhalt fel kelőb aj társaim életmozzanatait, úgy érzem, olyan könnyes, véres, verejtékes mozaikkép tevődik össze e sok eltörött életcserépből, hogy az egész kánpadra feszített magyarság, — hangsúlyozottan a közönytövisék közé szorult, gyökértelen magyar ifjúság, lelketlen képmutatók és „könyökreorderek” kezén elsikkadt jövőjének golgotás arca kerekedik ki belőle.

— Felkelőtestvérek! Nyugati magyarságunk kidült őrszemei! A fegyvert kicsavarták a mi kezünkből is, de tollal, tollhegygel, lelkünk szent hitével és az igazság meggyőző erejével tovább küzdünk, harcolunk Nyugatmagyarországért — s az örök magyarság örök jogáért.

— Fiúk! Őrtüzek!.. A szívünk vérével írjuk e sorokat.

Baracsi László.

Elesett *Ágfalván*, 1921 augusztus 28-án délután $\frac{1}{2}$ 3 órakor a római katolikus templom melletti közterén. Kecskeméti születésű és illetőségű felkelő. Szülei: *Baracsi László* és *Faragó Veronika*. Felesége: *Odor Mária*.

Szegény Baracsi egész éjszaka ott feküdt az árok partján vérébe fagyva. Másnap *Schultz Ödön*, a túsul letartóztatott evangélikus esperes és országgyűlési képviselő *Steiner József* katolikus plébánossal együtt hívták a kispírót (aki veszedelmes hazaáruló hírében állott; később a felkelők halálra keresték, de megszökött az osztrákokkal együtt!) és förtelmes káromkodásai dacára utasították, hogy azonnal szállítsák a szerencsétlen embert a halottaskamrába. Kikutatták zsebeit. Semmi igazolvány, írás nála! Egy nem névre szóló fényképésznyugta Kecskemétről — minden papírja.

Ilyen esetekben, amikor egy ismeretlen ember személyazonosságát megállapítani nem lehet, a törvény intenciója értelmében a község nagyobb többségű egyházának papja temeti el az illetőt.

Így augusztus 30-án délelőtt 10 órakor *Schultz Ödön* evangélikus esperes temette el a római katolikus Baracsit. Az osztrák megszállók előzőleg kidoztatták, hogy a temetésen senkinek résztvennie nem szabad: a lelkészen, *Parth Gyula* evangélikus igazgató, kántoron és a koporsót vivő négy emberen kívül.

Scholtz esperest két osztrák csendőr kísérte még a temetőbe is. Az osztrák csendőrök jóízlésére vall azonban, hogy a parancs ellenére, a papi talárra való tekintettel, a szertartás ideje alatt levették puskájukról a szuronyokat.

Kecskemét város közönsége 1928-ban díszes emlékművet állíttatott azon a helyen, ahol halálos fejlövéstől találva, arcra borult a nyugatmagyarországi felkelés első áldozata. Az *ágfalvi* temetőben pihen. Síremlékén: „*Barácsi László a hazánk és vármegyénk nyugati határainak önfeláldozó védelmében 1921 aug. hó 28-án Ágfalván hősi halált halt kecskeméti felkelő emlékének hálás kegyelettel emeltette Sopron vármegye közönsége.*”

Bossányi Árpád pápai kamarás, a felkelés első hősi halottja sírja felett 1929 szeptember 8-án többek között ezeket mondotta:

— A hely, ahol állunk, kicsi pont, de — határkö egy nemzet életében.

Barácsi László! Ki vagy te, kinek sírjába millió sóhaj száll, kinek fejfája fölött imádság és áldás ölelkezik, kinek emléke előtt egy ezeréves múltú nemzet leborul, kihez elzarándokoltunk mi, bús magyarok, hogy áldott poraid fölött sírjunk és belekacagjuk a vigasztalan éjbe, hogy: lesz, lesz, atyáink Istenére esküszünk, hogy — lesz magyar feltámadás!

Barácsi László! Ints minket, hogy minden magyarra szükség van, hogy nyolcmillió magyarnak egy táborban a helye. *Mondd meg nekünk, hogy aki a sorokat bontogatja és a magyar közé éket akar verni, az hazaáruló.* Mondd meg nekünk, hogy ha a hatalmat nem a haza javára, hanem önzőn gyakoroljuk, ha kincseinket nem a haza oltárán kamatoztatjuk, hanem rajtuk élvezeteket habzsolunk, ha a vezérek csak másokat akarnak fegyelmezni és önmagukat nem tudják és nem akarják fegyelmezni, akkor a szomorú jelen csak egy dicstelen, gyalázatos vég kez-

dete. Mondd meg nekünk, hogy a pattogó jelszavak, fényes szónoklatok, pompa és díszkardok csattogása lenne csak munkaprogramunk és nem a te példádat követnők, aki tettekkel mutattad meg, hogyan kell a hazát szeretni és melyik út vezet a feltámadáshoz, ó mondd meg nekünk, hogy akkor mégsem lesz magyar feltámadás!

Baracsi László, te csak mondd, mondd nekünk ezeket és állj őrt tovább is itt nyugat határin.

Én meg azt mondom neked, hogy lesz, lesz magyar föltámadás! Megnyugtatom ellenségeinket: ez nem harci riadó, mert mi nem fegyverkezünk véres háborúra, *ezt az egy háborút mi vér nélkül akarjuk megvívni és fogjuk megnyerni.*

Hej, felkelők, lelkem testvérei, régi bajtársak! Ha minden magyar lélekben az a lelkesedés élne, amely titeket akkor fütött és változatlanul most is a szemetekben lobog, — akkor már közelebb volnánk, akkor már egészen közel volnánk!”

Kecskemét küldöttsége előtt könnyesszemű, nyolcvanéves bácsika áll. Fején már a tél hava fehérzik... A hősi halott édesatyja ő: *Baracsi László bácsi.*

Kérdésemre fojtott hangon felel:

— *Tizenhárom gyerelem volt. Már csak öt fiam maradt, hogy a Laci elment. Mindannyian itt harcoltak a fölkelővilágban. István fiam hentesmester Pesten, János soffőr ugyanott. Pál cipésmester Kecskeméten, József meg Sándor marhával kereskedik. A Laci fiam volt a legfiatalabb. A Léci gyerek.*

Elcsuklik a hangja ...

Szabó József

Elesett 1921 augusztus 29-ikén *Pinkafőnél*. Kecskeméti születésű felkelőszakaszvezető.

Az emberi mivoltukból teljesen kivetkőzött osztrákok az ideig-óráig fogságukba esett, magatehetetlen súlyos sebesültet *megölték*. Mikorra a felkelők ismét előretörték, Szabó felkelőbajtársunkat arcában szinte a felismerhetetlenségig *szétrugdosták* szöges bakancsaikkal. A *pinkafői* sírkertben helyezték örök nyugalomra.

Papp

Elesett 1921 augusztus 29-ikén *Pinkafőnél*. Kecskeméti felkelőtizedes. A *pinkafői* temetőben pihen.

*

Bejártuk a korhadó fakeresztek alatt nyugvó, vagy fejfátlan, behorpadt síri ágyban pihenő felkelőbajtársaink sírhelyeit. Kopott, letörlődött, záporosta nevek, keresztnevek a legtöbb helyen. — A haláleset színhelyére illetékes anyakönyvi hivatalok? ... Megszállott terület! Lelkiismeretlen házszármok, minden valószínűséget kizáró, általános keretek közt mozgó megjegyzések, esetleg: „Magyar bandita, elesett...” stb. bejegyzések. Kirchsclag vidékén, egy ott felejtett csárda közelében, a régi magyar-osztrák országhatár mentén, az út martján láttam egy derék felkelőnk fejfáját. Ott esett el, oda tették!

Még a sírkeresztjét és névtábláját is össze-vissza lövöldözte a gyűlölködés ...

Ugyanakkor mi, a volt „ázsiai banditák” minden évben megkoszorúzzuk az Ágfalvánál elesett és a soproni temetőben nyugvó osztrák csendőr sírját.

Kalocsay Imre

Elesett 1921 szeptember 4-ikén *Salamonfalvánál*.

A magyaróvári gazdasági akadémia hallgatója, tartalékos hadnagy. Született Cegléden 1894 október 26-án, Atyja Kalocsay Károly kúrbirtokos. Nyugszik a *kőszegi* r. kat. temetőben,

— Comblövést kapott. Igaz, hogy dum-dum lövés volt — írja *Héjjas Jenő dr.* — és jó darab húst kitépett, de talán mégsem kellett volna néki meghalnia, ha nem 23 kilométert kell rázós szekéren, kötszer nélkül cipelni, míg orvosra találnak. Akkorára persze elvázott *Malinák Gusztáv* karjaiban. Nem ez volt az első és nem az utolsó ilyen szomorú eset...

Hanus Ferenc Károly

Elesett 1921 szeptember 5-ikén *Kirchschlagnál*. Műgyetemi hallgató, tartalékos huszárhadnagy. Vallása ág, h, evangélikus, Hanus Ferenc egyetlen fia. Ideiglenesen a *kirchschlagi* temetőben pihent, ahonnan 1923 február 28-ikán a budapesti *Kerepesi-úti* temetőbe helyezték örök nyugalomra,

Rettenhetetlen, „snájdig” felkelő! Előreküldött harcjárőr (önként jelentkezett) parancsnoka volt, A kirchschlagi malom előtt, a patak medrében géppuskától fejlövést kapott. Elvázott.

Nemetz Ferenc

Elesett 1921 szeptember 5-én, Szegedi igazgatótanító, tartalékos főhadnagy,

A kirchschlagi rohamban tüdőlövés érte. Elvázott... Nemes lelkének földi porhüvelyét éppen akkor szállították felkelőtestvérei *Pörgölény* felé, amikor egy erős osztrák harc járőr *Örményi* Kirchschlag alól visszavonuló utóvédjét vette tűz alá s így

a halottat szállító szekeret is pásztázta osztrák golyó. A kocsit kísérő két felkelő és a *német anyanyelvű kocsis* is fegyvert fogtak. Gyors tüzelésbe kezdtek! Egyik felkelő súlyos vállövést kapott. *Ne-metz Ferenc* a *pörgölényi* temetőben pihen. Hat ár-vája gyászolja.

Gubicza Ákos

Elesett 1921 szeptember 28-ikán a *hohenbruggi* vasúti őrháznál. Főiskolai hallgató. Nyugszik a *szent-gothárdi* régi r. kath. temetőben. Síremlékén — amit 1925 március 15-ükén leplezett le a hálás magyarság — tölgylevélkoszorúba foglaltan köbevésett Lajtabánság címer és „*Dulce et decorum pro patria mori*” felírás.

Párvy Kornél László

Elesett 1921 szeptember 5-ikén *Gyanafalvónál*. Komárommegyei szolgabíró. Nyugszik a *szombat-helyi* hősök temetőjében.

Válik László

Elesett 1921 szeptember 5-ikén *Kirchschlagnál*. Kecskeméti (városföldi) felkelő.

Tóth Mihály

Elesett 1921 szeptember 5-ikén *Kirchschlagnál*. Kecskeméti tizedes.

Németh István

Elesett 1921 szeptember 5-ikén *Kirchschlagnál*.
Kecskemét (szentkirályi) felkelő,

A *kirchschlagi* temető lankás hegyoldalának
felső részén, ma már fejfátlan, jeltelen sírban pihen-
nek sorjában, egymás mellett...

Achmed

Állítólag *Achmed*-nek hívták. Bosnyák vásári
árus volt. Igazhívő mohamedán. Rettenhetetlen, ha-
láltmegvető katona. Ott harcolt Tiroiban is az oszt-
rák fegyvertárs portáján. Csak annyit jegyeztek fel
róla: Mikor már elfogyott gépfegyverének utolsó töl-
ténye is, tehetetlen dühében kiugrott fedezéke mögül
és — végtelen megvetése jeléül — *hátát* mutatta a
hűtlen szövetségeseinek. Nem mozdult el onnan. Úgy
lőtték agyon.

Ismeretlen felkelő

Minden személyazonosságára szolgáló adat nél-
kül halálosan megsebesülve hozták be a szombat-
helyi kórházba, ahol még aznap meghalt. Künn
nyugszik a *szombathelyi* hősök temetőjében Pehm és
Párvy felkelőbajtársai mellett. Hármassíremlékük:
Márványkereszt, rajta Csonkamagyarország. Előtte
kőbefaragott, ingeszakadt, ruhájátépett, lobogóhajú
felkelő, törött fegyverrel, ökölbe szorított kézzel vár.
Kémléli a nyugati végeket...

Vas vármegye megyeházának folyosóján díszes márványtábla hirdeti:

„Hazánk és vármegyénk integritásáért a nyugati végeken 1921, év őszén vívott felkelői harcokban hősi halált haltak:

Kalocsay Imre gazdász hallg. Pörgölénynél.
Hanus Károly műegyvet. h, Kirchschnaglánál.
Nemetz Ferenc igazg.-tanító Pörgölénynél,
Gubicza Ákos főisk. halig. Hohenbruggnál,
Pehm Ferenc szombathelyi p. ü, tisztviselő
 Ágfalvánál. *Párvy Kornél* komárommegyei
 szolgabíró Gyanaafalvánál.

Emléküket hálás kegyelettel őrzi Vas vármegye közönsége.”

Szechányi Elemér

Született 1899. évi november hó 13-ikán *Ruttán*, Turóc vármegyében. Édesatyját, néhai *Szechányi Józsefet*, a Kassa-Oderbergi Vasút központi tisztviselőjét már nyolc éves korában elvesztette. Elemi iskoláit részben Horthy-telepen (Nógrád vármegye), részben Budapesten végezte, A gimnáziumot Besztercebányán, Selmecebányán és Rimaszombaton,

Érettségi bizonyítványát 1917. évi május havában nyerte el. Első gimnazista korától halála napjáig kapta a besztercebányai káptalan által kezelt Budatinszky-féle családi ösztöndíjat. Eredetileg az orvosi pályára készült és ugyanez év szeptemberében be is iratkozott a budapesti egyetem orvosi fakultására. Tanulmányait meg sem kezdhetette, mert már 1917. évi szeptember végén besorozták katonának és október 1-én be is vonult a 34-ik kassai gyalagezredhez. Kiképzésre Losoncra és Szatmárnémetibe került. 1918. évi június havában az olasz frontra vezényelték. Ott volt egész az őszi összeomlásig. No-

vember legvégén tért haza édesanyjához, aki akkori Alsóturcsekon (Turóc vármegye) állami óvónő volt. A cseh betörés idején Pestszenterzsébetre menekült, ahová édesanyját áthelyezték, A vörös forradalomnak nem akart katonája lenni, azért eljött Sopronba és beiratkozott a M. kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola bányamérnöki szakára. Főiskolás korában Szarvkőn és Kemencén, a vámórségnél teljesített karhatalmi szolgálatot alhadnagyi minőségben. A nyugatmagyarországi szabadságharc kezdetén bajtársaival együtt a „Főiskolás felkelő-tisztiszázad” tagja lett. 1921. évi szeptember 8-ára virradó reggel pedig mint bátor civilruhás felkelő esett el az ágfalvi véres ütközetben...

Ez Szechányi Elemér rövid életrajza! — „Istennem, írja édesanyja, aki hősi halottunkban szemeiényét, egyetlen gyermekét siratja, — hogy is lehetne egy húsz-huszonkétéves gyerekeimberről hosszú életrajzot írni?”

Elemér anyja! Fiad, áldott emlékü felkelőbajtársunk, túlnőtt magán az életen; *a nemzet halottja lett.* Ez a legszebb életrajz!

Machatsek Gyula

Született 1899. évi október hó 12-ikén *Szombat helyen.* Édesatyja *Machatsek Alfréd* soproni postafőfelügyelő, anyja *pusztarádóczi Boda Zsófia*, néhai Széli Kálmán miniszterelnök rokonságából. Elemi iskoláit a soproni róm. kath. elemi iskolában végezte; a középiskola négy alsó osztályát a soproni Szent Benedek-rendi gimnáziumban, négy felső évfolyamát pedig a soproni ev, liceumban. Hatodikos korában önként jelentkezik katonai szolgálatra. 1917. évi szeptember 3-ikán be is sorozzák. Október 15-én már a 18-ik honvédgyalozezred kötelékébe tartozik mint

e. é. önkéntes. Tiszti iskolába Pozsonyiba kerül, majd mint szabadságolt katona hathetes tanfolyamokon végzi a gimnázium felső osztályait. 1918. évi május 7-ikén kivezénylik a román frontra, de vérhast kap és hetekig kínlódik a marosvásárhelyi kórházban. 1918. évi szeptember 5-ikén hazatér Sopronba. 1919. évi augusztus 28-ikán érettségi bizonyítványt szerez és 1920. évi március 5-ikén beiratkozik a M. kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola erdőmérnöki szakára.

Dédatyija, *Machatsek Antal*, Batthyány Kázmér rohonci uradalmának egykori főerdésze, sok szeretettel írogatott naplójában a mariabrunni akadémikus évekről és a hollótollas írások megszerettették késői unokájával is az erdőt. — „*Der Wald ist Gottes Tempel und Priester, wer ihn hegt*” — ismételtette gyakran.

A nyugatmagyarországi szabadságharc kezdetén eljött Rohoncra, Sopron és a bajbajutott Alma Mater megsegítésére. Mint haláltmegvető felkelő esett el Ágfalva alatt, Kisasszony napjára virradó reggel.

Főiskolás leckekönyvébe *Ostenburg Gyula*, egykori parancsnoka, ezt írta záradékul: — Machatsek Gyula a haza védelmében 1921. évi szeptember 8-án az ágfalvai ütközetben hősi halált halt.

Emléke örök időkre a mienk!

Pehm Ferenc

Született 1901-ben *Szombathelyen*. Vallása róm. kath. Szülei: néhai *Pehm Gergely* és *Hoffmann Mária*. Bátyja, *Pehm Gyula*, még a világháború első éveiben esett el a keleti harctéren.

Középiskoláit Szombathelyen végezte. Érettségi bizonyítványát 1920. évi június havában nyerte el. Pénzügyi tisztviselő lett szülővárosában. Önkéntesi

évét szolgálta az *Ostenburg-féle* II. Csendőrvadászkülönítménynél. Századát rendteremtés céljából vezényelték ki Ágfalvára 1921, évi szeptember 8-án. A kötelességteljesítés áldozata lett, A hajnali órákban elesett. Nem volt felkelő, de hősi halottunk ő is. Vére a vérünkéből!

Pehm Ferenc holttestét a régi szombathelyi róm. kath. temetőből átvitték a *szombathelyi hősök temetőjébe* s most ott alussza örök álmát egy szép, monumentális, kifejezésteljes felkelőemilékmu árnyékában.

Szechányi Elemér és *Machatsek Gyula* a *soproni* Szent Mihály-temetőben pihennek, — sajnos — még mind a mai napig korhadó fakesztek alatt.
— Quo usque tandem, Civitas Fidelissima?!

Vágó Mihály

Elesett 1921 szeptember 27-én *Császár kőbányán*. A császárkőbányai és königshofi. útkereszteződésnél ellenséges gépfegyvertűz szórástükrébe került. Kecskeméti (kadafalvai) felkelő,

Lendvai István írja a mosoni felkelőről:

... Kalpaga nincs, a lába rongyban,
Gyomra étlen, a torka szomjan,
Mégis vágja az örök marsot,
A nótája mégis harsog,
Mégse tágít egy árva szál is.
— Mert Isten a generális!
Láthatatlan lova fénylik,
S merre arkangyalok vezénylik:
Ködbe, hóba, vérbe, sárba,
Megy a gárda ...

Makó István

1899-ben született *Zimonyban*. Cipésziparos volt. Atyja *Makó Lukács*. Súlyosan megbetegedett 1921 november 1-én *Pándorfalu* mellett. Résztvett a véres Kirchschlagi ütközetben is, A magyaróvári kórházban halt meg a felkelés alatt szerzett betegségében, *Éhn István* szabadharcos testvérjével együtt pihen a magyaróvári temetőben. Közös síremléküket Magyaróvár hálás közönsége emelte.

Éhn István

1901-ben született *Rózsahegyen*, Trencsénteplic mellett. Felvidékről menekülve, *Sándor* bátyjával együtt résztvett a nyugatmagyarországi felkelésben. Foglalkozására nézve székálló legény volt, illetőleg pincér. Atyja *Éhn János*. Az egyik éjszakai portyázás alkalmával a Lajta-folyó partján, a *lajtaújfalusi* híd közeiében három golyó érte. Egyik sebe sem volt súlyos természetű. Jobb felső és alsó karját ütötte át és a bal keziféjén négy ujját horzsolta egy-egy golyó,

— A Lajta-híd mellett, körülbelül 30-40 méter távolságban húzódott egy magas kőfallal elkerített kert — meséli *Derecskői (Sehsik) Géza*, a támadó felkelőraj parancsnoka, — Óvatosan, hangtalanul leküszttünk a nyílt terepen a híd közelébe és amikor már csak 8-10 méter távolság választhatott el az osztrákoktól, *Roncay* első lövésére összerogy az őrszem. Megindult az általános tüzelés. Hárman már a hídon álltunk, heten a hídtól jobbra és balra eloszolva tüzeltek. Kézigránátokat is dobáltunk. A hídon mellettem állt *Éhn Pista*. Igen vakmerő gyerek volt, úgy kellett mindig visszaparancsolni. Egyszerre artikulatlan hangon elkiáltja magát: „*Jaj, anyám,*

meglőttek!” Szegény fiút egyik emberemmel azonnal hátra vittem, hogy kötözze be és szerezzen a faluban elszállítására kocsit. A tüzelés elhalkult. A nagy sötétségben nem ismertem fel az osztrákok erőviszonyait, ezért egyénenkénti visszavonulást rendeltem el a biztos fedezéknek ígérkező kőfal mögé. Mint parancsnok utoljára hagytam el a hidat. Egyszerre visszakúszik hozzám az egyik fiú és jelenti, hogy Éhn Pista eszméletlenül fekszik egy pocsolya szélén a kőfal túlsó oldalán. Parancsot adtam, hogy a szemközi házba vigyék be, sebet mossák ki, kötözzék be és utána azonnal szállítsák be kocsin Pándorfalura. Az osztrákok megint hevesebb tüzelést kezdtek s így én is visszahúzódtam a kőfal mögé. Éhn Pista még mindig ott feküdt. Kénytelen voltam magam intézkedni. A szemközi ház lakóit felkeltettem, kimosztam a sebeket és kötszereimmel bekötöttem. Az időközben előkerült *Várkonyit* a bíróhoz szalajtottam előfogatért. A bíró maga fogott be és hamarosan viték is sebesültünket. Lelkükre kötöttem, amikor a faluba érnek, azonnal keltsék fel az orvost.

Jómagámnak 8 emberrel tovább kellett nyugtalanítanom az osztrákokat kora hajnalig.

Reggel 7 órakor érkeztünk be őrs helyünkre. Éhn Pista a korcsma ivójában szalmán feküdt. Amint megláttam, azonnal észrevettem, hogy még mindig a régi kötés van rajta, amit én tettem rá. Megtudtam, hogy Várkonyi nem hívta el hozzá az orvost. Azonnal előkerítettem az orvost. Alaposan megvizsgálta, átkötötte sebeit és kijelentette, hogy *azonnal* kórházba kell szállítani.

1921 szeptember 29-én, a reggel 9 órakor induló vonattal szállították be a magyaróvári Karolina-kórházba. Sajnos, már későn érkezett. Tetanust kapott. Az orvosok szinte el sem mozdultak betegágya mellől. Az emberi tudomány mindent elkövetett megmentésére, de minden erőlködés meddőnek bizo-

nyult. Még aznap este meg is halt. A *magyaróvári* közös temetőben nyugszik *Makó István* bajtársával együtt. — Azért szökött meg hazulról, a megszállott Felvidékről, hogy a nyugatmagyarországi szabadságharcban résztvehessen.

Be is írta nevét a magyar szívekbe. — És meghal-e az, aki a szívekbe temetkezik?

Vámossy Tibor.

Dr. Vámossy Zoltán nagynevű orvosprofesszor és *nemes Eleőd Karolina* alig húszéves, atlétatermetű fia. Súlyosan megsebesül 1921 október 5-én a *Lajtaújfalu-Szarvő-Szárazvám* felé vezető út kereszteződésénél. Műegyetemi hallgató, e. é. önkéntes. Született 1901 december 10-én Budapesten. Vallása ág. h. evangélikus. *Lossonczy* bajtársával együtt Kis-martonból jött — kerülő úton, a felkelőfrontvonal mentén, összekötő-, illetőleg felderítő-járőrbe, — Szárazvám felé haladva.

Említett útkereszteződésnél lepihennek az útparti árok martjára és néhány üdvözlő sort írnak levelezőlapokon. Egyszerre a távolból egy német anyanyelvű nénike integet és kiabál feléjük a szőlők közül, de ők nem értik meg, hogy mit. A lapságból kiemelkedő úttest amúgyis bokros, indás, gazos előterepe és a magasra nőtt kukorica eltakarja előlük a Lajtaújfalu felől közelgő osztrák kerékpáros járőrt.

Egyszerre csak két-három lövés dördül el... *Lossonczy* a fejéhez kap, rémséges hangon felhördül és holtan rogy össze. *Vámossyt* súlyos fej- és haslövése szédíti el és üti le lábáról. A fegyverropogásra felügyelő győri diákfelkelők a közeli malomból rohannak elő vérbefagyott bajtársaik megsegítésére, de már csak kerékpárnyomokat látnak ellenség helyett. Értesítik *dr. Balogh Béla* felkelőőhadnagyot, a győri

felkelődiákszakasz parancsnokát, a szárazvámi őrs-parancsnokot, aki azonnal intézkedik is a szegény, szerencsétlen fiúk elszállításáról és *Németh Miklós* kapuvári diákelkelőt állítja őrszemként a tett színhelyére.

Vámossy Tibor Sopronba szállítják. Este 10 órakor érkezik meg a mentőautó az Erzsébet-kórházba. *Dr. Király Jenő* igazgató-főorvos, messze földön híres sebész, még az éjszaka folyamán súlyos műtétet hajt a sebesültön végre, ami olyan pompásan sikerül, hogy a fiatal felkelő másnap reggelre már üdének és életerősnek látszik. Dacára borzalmas sebeinek, minden ígélet megvan benne arra, hogy megmenthető fiatal élete. Újságírók is felkereshetik.

Tibor első kívánsága, hogy azonnal értesítsék apját, de úgy, hogy édesanyja ne tudjon felőle. Kora délután kínos komplikáció áll be. A soproni kórház orvosi kara fáradtságot nem kímélve, figyel a szeretett orvosprofesszor fia és a nyugatmagyarországi ellentállás hős felkelője betegágyánál az igazgató-főorvossal együtt.

Kínos, lázas álmában fantáziál a beteg; a híres orvostanáróról, a fiú: az apjáról, aki még csodákat tehet ott is, ahol már a véges orvostudomány megszűnik.

Délután $\frac{1}{2}$ 5 órakor rövid sóhajba csendesedve, ő is elmegy *Lossonczy* barátja után ...

A budapesti *Farkasréti temetőben* pihen. „*Pro integritate*” feliratú talapzaton áll köbefaragott, életnagyságú szobra és szeretettel tekint le egy tépettlelkű, imádkozó nagyasszonyra és a híres orvosprofesszor apára, aki Isten különös rendelkezése folytán — már későn érkezett.

Jó néhány évvel ezelőtt a soproni kórház igazgatósága felhívott és értesített arról, hogy *Vámossy Tibor* szülei autón érkeztek meg Sopronba s a pro-

fesszor úr nagyon kér, kísérjem ki őket Szárazvámra és mutassam meg fia halálos sebesülésének pontos helyét. Mint legkompetensebb szemtanút: *Németh Miklós* volt felkelőt, a soproni OTI tisztviselőjét kértem meg erre a szerepre, ő mesélte el azután, hogy azalatt, amíg *dr. Vámosy Zoltán* nagyobb összeget adott át az egyik anyókanak, hogy *emlékfát ültessen* a megjelölt helyre (most már nagyban ágasul, bokrosodik!), *Tibor* bajtársunk édesanyja felsikoltott és elájult. Azon a helyen, ahol fia egyszer vérbefagyva kínlódott...

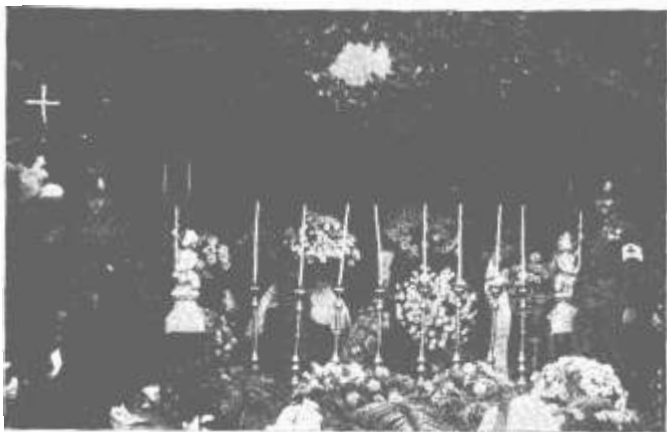
*

— Megvonagló, panaszkodni indult ajkak! Reménytelenség könnyei, mikor törtök reményszivárvánnyá? — „*Burgenland!*” — keresztvized hány magyar anya, feleség, árva könnye volt?!

Lossonczy Antal

Egy szerény jövedelmű állami nyugdíjas; *özvegy Lossonczy Tamásné* minden reménysége, szemefénye. Műegyetemi hallgató, e. é. önkéntes. Született 1901-ben Budapesten. Vallása ág. h. evangélikus. Elesett 1921 október 5-ikén a *Lajtaiújfalu-Szarvkő-Szárazvám* felé vezető út keresztveződésénél. Felkelőtársai a *kismartoni Vártéren* ravatalozták fel. A magyar és német anyanyelvű lakosság egész virágpíramissal borította el.

Október 7-ikén reggel Sopronba szállítják, hogy Vámosy Tiborral együtt tovább vigyék Budapestre. A két fiú koporsója felett könnyekig megható búcsúztatót tart *Hanzmann Károly* soproni evangélikus lelkész. Utána megáldja a hősi halottakat. Az Erzsébet-kórházból magyarruhás soproni és kismartoni lányok, asszonyok, cserkészfiúk, majd a kismartonvidéki és a sopronvidéki felkelők küldöttsége kíséri ki

Az agfalvi felkelőhősök ravatala a soproni v. 48-as laktanya udvarán. (Machatsek Gyula erdőmérnökhallgató, Mosch Arnold osztrák csendőr, Szechányi Elemér bányamérnökhallgató és Pehm Ferenc szombathelyi tisztviselő virágborított koporsói)

Lossonczy Antal és Vámosy Tibor műgyetemista felkelőhősök ravatala Kismartonban.

a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút állomására *Lossonczy Antalt* és *Vámossy Tibort*, akik együtt jöttek a Műegyetem padjai közül a nyugati végek megvédésére és most ismét együtt mennek vissza Budapestre, — sajnos, nem pajzzsal, hanem pajzson ...
A Kerepesi-úti temetőben pihen.

Mindenki szerette *Lossonczy Antalt*, ezt a kedvesmodorú, csendes, magábanéző fiatalembert, aki szíve szavára hallgatva, jött el felkelőnek, de úgy, hogy özvegy anyja meg ne sejtse és a hivatalos közegek meg ne akasszák szándékában, És a *felkelő* — ha sok fülnek kissé szokatlanul is hangzik — hűségesen írogatta simogató, meleghangú leveleit egy *bécsi* kislánynak, aki már szép lassan töri a magyar szót és ha a fiú diplomát szerez s a csonka hazában néki sem jut már szegett kenyér, — együtt mennek ki Amerikába. ... Talán azt a végzetes képeslapot is annak a kislánynak címezte a lajtaújfalusi út partján?!

— *Lossonczy Antal!* Nyugat művelt népei olyan nehezen értik meg, hogy itt Hungária áldott emlőin *ezer év óta testvérként* nő fel a délibábos rónák magyarja, a turán szittyja, a büszke teuton, az igénytelen tót, a szorgalmas sváb, az önérzetes horvát és a takarékos vend?! — Pedig ez a drága, közös föld az ő *édesanyjuk* is ... és az új határvonal nem megy át a testvérszíveken!

Hir György

A nyugatmagyarországi ellenállás egyik lelkes szervezője, áldozatkész, nemes alakja, akit a féltett magyar rög áhítatos szeretete küldött el nyugatra, Vas vármegye veszélyeztetett földjére, ő, akit szinte az ekeszarva mellől hívtak el nemzetgyűlési képviselőnek.

selőnek, talán ő értette meg legjobban a rabságra ítelt ősi ugar hívó szavát... Lassanként lobbott vetett vagyunkája, *mert mindent, mindent Nyugatmagyarország urnájába helyezett*, — azután pedig búcsúszó nélkül, tragikus körülmények között elment.. .

Igen, mindez *napjainkban* történt. Az Úrnak 1921. esztendejében, amikor ugyancsak sokan mentették önös kis félténivalójukat és amikor igen sokan úgy gondolkoztak a hazafiság fogalmáról, mint az a bizonyos „úriember” a becsületességről, aki ugyanis *hamis váltóra* több ezer pengőt vesz fel a bankban és ha a pénztáros tévedésből egy pengővel túlfizeti a kért összeget, — akkor: keresett ceremóniák közepette adja vissza ezt az egyszem pengőt és elvárja, hogy ünnepeljék is érte, mint a *becsületesség szobrát!*

Úgy igaz, hogy nem azok az igaz férfiak és hazafiak, akiket két marokkal fizet a haza és akiket *ünnepelni illik*, ha többé-kevésbé megteszik kötelességüket; — mert *nem ezek a kirakatmagyarok* mentették meg *hordók tetejéről* ezt a kis darab földet, hanem azok a kisemmizett, legnagyobbbrészt még ma is kenyér nélkül, vagy nevetséges éhbéren tengődő névtelenek, a „szürkék”, akikben él még a hit, a szent, áldozatos hit, hogy *ők és mindig csak ők az elhivatottak* arra, hogy minden gátszakadásnál pusztá testüket, egyetlen életüket vessék a pusztító ár elé. Amazok nagy hangja elhal, akár a bölömbikáé a Fertő nádasaiban; de emezek, szürke névtelenek ielke, akik hangtalan, csendesen *mindenüket* magukkal hozták és hagyták itt a nyugati bástyafokon, — visszakísért és megkopogtat minden ablakot. *Nyugat lelkiismeretének ablakát...*

Olyan szép is volt az a nyugatmagyarországi felkelésben, hogy a földimádó, a rög lelkével összhangba zendülő parasztság *önként* és vállvetve *együtt* küzdött, viaskodott a kenyerét váró, megcsonkult

hitű diáksággal és az elszegényedett, nagyon sok esetben megszállt területekről *menekült* — pantallós úrral.

A Duna-Tisza-közi telekkönyvek tükörtiszta teherlapjai befeketedtek. *Kölcsönt vettek fel földjeikre a magyar parasztok*, hogy eljöhessenek nyugatra. Küzdeni, — meghalni... Akárhány főiskolás indexlapja pedig örökre üres maradt, A haza kérte kölcsön gazdájuk fiatal életét...

— *Hir György*, nemeslelkű bajtárs, — amilyen igaz, hogy az eredmény megkoronáz *minden* áldozatot, olyan igaz az is, hogy *nem* a halál az infernalis, hanem az a sajtó, fájó tény, hogy minden áldozat *hiábavaló* volt! A vasi föld mégis csak elkallódott a kis vagyonkával együtt... (Egyszer hallottam elszegényedett özvegyedről. Valami kis trafikengedélyért futkosott!)

Gróf Sigray Antal parlamenti beszédében külön megemlékezik *Hir Györgyről*: „*Hir Györgynek mindenestre el kell ismerni azon érdemét, hogy ő volt az első, aki az osztrákoknak ellenállva, a további ellentállás lehetőségét biztosította.*” (Felkiáltások jobbfelel: *Éljen Hir György!*)

Budaházy Miklós

Tartalékos százados, A II-ik „Felkelőhadserg” parancsnoka Felsőpulyán, majd később Lakompakon. Vasfegyelmet tartó, keményöklű, zord tekintetű parancsnok. Sokszor kíméletlen. Felkelői nem szerették, A személye ellen irányuló, gyászos emlékü összeesküvés után több ízben kijárt az egyes őrsök megtekintésére. Jobban megismerve elzárkózott, borongós természetét, felkelői rádöbentek arra, hogy nagyon is félreismerték. Később már ragaszkodtak is hozzá. A nyugatmagyarországi fegyveres ellentállás

egyik szervezője és markáns alakja volt. Harci elve: amint az osztrákok jelentkeznek, agresszíven fellépni ellenük és minden fegyveres ténykedésükre ráduplázni. Ez az elv volt különben a nyugati szabadságharc eredményes ténykedéseinek és sikerének egyetlen biztosítója,

Budaházy egész családját üldözte a balszerencse. Kísértő balvégzete őt is elérte. *Uzoni Dáner István* országgyűlési képviselő *Béla* öccsének volt bizalmas barátja és bajtársa, *Dáner Béla* 1915-ben esett el a világháborúban. Tizennyolc golyó ütötte át, tépte szét a nyakát, — akár egy borzalmas, vérző, halálos nyaklanc. Néhány éve történt: *Dáner István* autóján ült *Budaházy Miklós*, amikor is az egyik dunántúli falucska nyitott vasúti sorompója nem jelezte a közlő vonat érkezését és az autó teljes sebességgel rohant a robogó gyorsvonat kocsijai közé. Kigyuladt, az autó porró zúzódott és elégett a bentülőkkel együtt...

Freissberger Béla

Vitéz Somogyváry Gyula írja:

— Béla bátyámnak a nyugatmagyarországi felkelésben való szerepéről sajnos, nagyon sok részletet nem tudok elmondani, de amit tudok, azt közlöm, — Amikor *Héjjas Iván* hozzálátott, hogy a felkelés támogatása végett albán különítményét s a kecskeméti ifjúságot, valamint Kecskemét-környéki parasztleányeket felszólítsa fegyverfogásra, Béla bátyámra bízta ennek az egész akciónak szállítási és élelmezési lebonyolítását. Bátyám akkor 85 százalékos hadirokkant volt — egyik lábát majdnem levágták a soproni hadikórházban — s így járni csak nehezen tudott. Ennek ellenére fáradhatatlanul utazgatott, járta a vidéket s ha sikerült a hatóságok aka-

dékoskodásait és gáncsoskodásait leküzdeni, egyik transzportot a másik után küldötte, hol nyíltan, hol suba alatt Sopron felé.

Ennél többet nem tudok róla.

— De én igen! A poétalelkű „*Gyula diák*” bátyja volt!

Domschitz Ferenc

Született 1900 június 28-ikán Lékán, Vas vármegyében. Édesatyja, *id. Domschitz Ferenc*, az Esterházy-uradalom lékai főerdésze. Elemi iskoláit szülőfalujában elvégezvén, Kőszegre kerül a Szent Benedek-rendi főgimnáziumba, ahol 1918 júniusában érettségi bizonyítványt szerez. Ugyanez év október 6-ikán beiratkozik a Selmecbányán székelő M. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola erdőmérnöki szakára rendes hallgatónak, Az őszirózsás forradalom kitörésekor a nemzetvédelmi karhatalom tagja lesz. Az Alma Maternek ősi fészkeből való kiüldöztetése után Budapestre kerül. A kommunizmus már odahaza éri. Mivel az ellenforradalmi alakulatok állandó összekötője Kőszeg és Léka között, hamarosan őrizetbe veszik és hetekig kenyéren és vízen tartják az egyik dohos pincebörtönben. A kommün bukása után Sopronba jön, hogy félbeszakított tanulmányait folytassa. Ki-kiküldik a környező falvakra propaganda-előadások tartására, ő a főiskolások dörgőszavú németnyelvű szónoka. A felkelésben aktív szerepet nem vállalhat, de nagy szolgálatokat tesz a nyugati ellentállás érdekében,

A Sopron és sopronvidéki népszavazás idején *Brennberghányára* kerül. Több lelkes hazafias beszédet tart, de az egyik éjszaka rátörik lakása ablakát és osztrák agitátorok vezetésével kommunista emigránsok megrohanják. Alig öltözöten, mezítláb hajtják egész *Sopronbánfalváig*, miközben trágár szidal-

makkal illetik, akasztófával fenyegetik, kövel hajigálják és lövöldöznek utána.

Még ez az acélerejű óriás ember sem bírja kiheverni a fagyos decemberi éjszaka tortúráját. Ágynak dől. Mellhártyagyulladás és tüdőgyulladást kap egyszerre. Csak hónapok múlva, mikor bajtársai odaadó ápolása és vasszervezete már-már leküzdötte a bajt, engedélyezi az orvosi tanács, hogy a kórházból hazaszállítsák *Lékára*, ami azalatt *Lockenkaus*-zá lett. A súlyos beteget azonban nem engedik át az osztrák hatóságok az új határon. Két napig fekszik a határállomáson, A kiállott izgalmak és újabb hülés következtében a lábbadozó ismét visszaesik régi betegségébe. Negyven fokos lázban „mint önmagával tehetetlen” beteget végre beengedik az új hódítók szülőföldjére, Burgenland területére.

A kínok kínjának, szenvedések szenvedésének évei következtek ezután! Bécsi klinikák, kórházak, szanatóriumok csak odázták az elkerülhetetlen véget. Hat évi betegágy! Az utolsó másfél év alatt pedig állandó gipszágyban feküdt már, mint élő halott.

1927. évi december 14-ikén, éjjel ½ 11 órakor az egyik bécsi klinikán halt meg jó Domschitz Ferenc. A soproni népszavazás évfordulóján . . .

Mildschütz Gyula

Született *Kaposvárott*, 1897 július 11-ikén, Szülei korán elhalnak. Nevelőanyjához kerül *Temesvárra*. Középiskolás korában vonul be katonának. Orosz fogságba esik. Négyéves szibériai kínlódás után hazaérkezve, a soproni Főiskolára iratkozik. Résztvesz az ágfalvi véres ütközetben, később felkelőörsparancsnok. Emléklapos hadnagy. A népszavazás lezajlása után erdőmérnöki oklevelet szerez. A sopronvárosi vízművek ideiglenes mérnöke lesz, de ál-

lása véglegesítését gépészmérnöki vagy bányamérnöki oklevélhez kötik. Ezért ezt is megszerzi, de a sok éjszakázás, tanulás, hivatali elfoglaltsága légyöngítik szervezetét és felújul harctéri betegsége. Rövid szenvedés után meghal, 1931 június 25-ikén derék felkelőbajtársam, barátom és tehetséges kollégám halálakor „*Anthela dombján*” címen rövid hírfeljet írtam,

... Ott, hol a halálban halhatatlanná válnak a vitézek, magambaroskadtan kérdem: mi jutott néked osztályrészül ebben az életben, jó felkelőtestvérem?

Tizennyolc éves gyerekfejjel, iskolapadból gyilkos harcmezőkre ragadott végzeted, majd átkos Szibéria négy hosszú évének minden nyomorúságát újabb hontalanság keserű kenyere váltja fel: menekülésed Temesvárról, Búcsúd nevelőanyádtól, szüleid sírjától...

Eljöttél nyugatra, hogy odaállj a kís őrcsapat mellé s legjobb barátaid düljenek ki mellőled Ágfalvánál. Láttad önfeléd néped testvérharcát. Azután ott küzdöttél Sopronért,

Titáni küzdelmedben a lélek nagy volt, de a test erőtlén. Harmincnégy éves fiatalságod elvitte fajtád balvégzete s a magyar fa sorsa lett a te sorsod is , ,

Áldottemlékü felkelőtestvérem, jó *Mildschütz Gyula*, a Te ravatalod előtt, — saját sorsára ismerőn — csak sírhat minden hazájátvesztett magyar!

Sátory László

Sajnálatos félreértés áldozata, A magyaróvári akadémia hallgatója, tart. hadnagy. Született Budapesten 1897 január 6-ikán. Vallása római katolikus. Atyja Sátor Ernő vasgyári igazgató Budapesten,

vitész Kaszala Károly

Az első ágfalvi összeütközés egyik parancsnoka, a vakmerő, haláltmegvető felkelő, a világháború hős pilótája, *vitész Kaszala Károly*, aki a nyugati ellentállás első perceitől kezdve itt küzdött a végeken, — ma már szintén elment. . .

Az egyik fővárosi lapban olvastam egyszer ezt a hírt családja szomorú helyzetéről:

Az alacsony kis szobában, a falon törött repülőgéplégsavar. Körülötte katonai emlékek, tiszti kardbojt, pilótasapka és fényképek, A fényképeken *vitész Kaszala Károly*.

Ebben a kis szobában lakik a szerencsétlenül járt vakmerő pilóta családja, özvegye és tízesztendő kislánya. Szegények, szűkösen élők. A „lakás” is csupán ebből az egy kis szobából áll, se konyhája, se előszobája, a szoba egyik elfüggönyözött sarka — a „konyha”.

A sápadt, véznatermetű kis asszonyka, Kaszala Károly özvegye, a gyermekéért aggódó anya kétségbeesett hangján panaszolja el bajait, gondjait és nyomorúságukat.

Kaszala Károlyné sírva panaszolja el, hogy kislányát még a polgáriba sem tudja beiratni. Nincs pénze — egy pengő ötven fillérje — hozzá.

— Pedig tehetséges gyerek — mondja büszkén — és egy irkalapot nyújt át, amelyen gyerekírással vers van. A kis *Kaszala Mária* írása és verse.

*„Az én apám sas volt,
A magyarok sassá;
Én is vele szálltam
Sokszor a magasba . . .”*

A tízesztendő gyermek írja ezt az édesapjáról. . . Áhítatos felröppenő gyereklelék.

Tudja Kaszaláról az ország népe is, hogy hős volt, *kilencven légi harc diadalmas harcosa a háborúban* és a béke hőse bravúrjaival, amelyekkel nevét és hazáját ismertté tette a világ előtt. 1933 szeptember óta azonban, araikor *Poroszló* közelében vitéz Kaszala lezuhant és halálra zúzta magát, elfelejtették őt, érdemeit és — családját is.

A kislány is megsiratja hős apját megható versében. Ezt írja róla;

„Lezuhant a nagy sas,
Sas-apám, jajj — meghalt!
Összetörött szárnyal
Fekszik mozdulatlan.”

Vitéz Kaszaláné kétségbeesetten tiltakozik az ellen, hogy ő könyöradományokból akar élni és nevelni gyermekét. De nem tud állásba jutni, okleveles tanítónő, már két évig volt a főváros szolgálatában. Minden vágya, álma egy iskolanővéri állás... Abból is fel tudná nevelni gyermekét, Kaszala árváját. Egyelőre azonban nincs más lehetősége, csak a könyörgés segítségért. A kisgyermek, kis árva leánykája pedig az égiekhez fordul versében:

„Ostromlom az eget
Mindennap imámmal,
„Istenem, ne hagyj el,”
Itt maradtam árván
Az édesanyámmal...”

— *Kaszala Károly*, kilencven légi harc diadalmas harcosa, a *Te* kis árvád nyomorban?!

— Nem így Ausztria és Lengyelország! Az akkoriiban még feszítstmegkiáltó kétarcú szövetséges az 1918. évi jugoszláv betöréseket hősiezen visszaverő *karinthiai felkelőit nemzeti hősként ünnepelte és jutalmazó kenyérkeresethez segítette*; — a felkelésben résztvett osztrák szabadcsapatok elesett vagy elhalt tagjainak hozzátartozóiról pedig *méltóképpen gondoskodott*.

Kalabay Dezső

Született 1893 március 20-ikán *Rózsahegyen*, Liptó vármegyében. Meghalt 1934 augusztus 24-ikén Sopronban.

Kalabay Dezső kegyetlenül mostoha sorsa a háború alatti és utáni magyar ifjúságnak, Veronika-kendője — írja *Parragi György*, lapjában, a „*Sopronvármegyében*” — mely a maga véres valóságában adja vissza ennek az ifjúságnak szenvedő arcát, töviskoszorús homlokát.

Mint túlradó életkedvű fiatal selmecí főiskolás bevonult a háborúba. Ott izmosodott férfivá a lövészárkok poklában, a világháború fergetegében. A háborúból megkopva, anyagilag letörve került vissza az egykori daliás, jómódú selmecí diák. Amíg odakünn harcolt, vitézkedett, az itthoniak elkótyavetyélték az ősi Alma Matert — Selmecebányát...

Ekkor kezdődött a háborúból hazakerült magyar ifjúságnak második hősi kora. Mikor az államhatalom csődöt mondott, mikor mindenki gyáván meglapult, vagy fejtévesztve menekült, ezek a fiatalemberek a magukkal hozott egy szál fegyverrel, árva kézigránáttal felvették a harcot az ősi juszt elrabló hadsereg páncélvonat jaival, golyószóráival.

A lützowi „wilde Jagd” magyar hősei hosszú sorban kerültek az 1918. év végi felvidéki szabadsághadjáratnak Kufstein-je: *Theresienstadt*, *Lipót-vár* és *Illava* fellé ... így került 4 éves háború után a fiatal selmecí diák a vért is megdermesztő cseh börtönök kazamatáiba. Az; a csók, amit a háborúban a Halállal váltott, kifakadt a nyírkos kazamatákban Kalabay Dezső tüdejében és lázrózsákat bontott az arcán.

A pokol két körét megszaladta és most ismét

selmeci diák lett — *Sopronban*, internátusi tömeglakásban, sovány menzakerületben, kevés amerikai szerezettadományon. Ez se tartott sokáig.

Nyugat-Magyarországot fenyegette 1921-ben ugyanaz az invázió, mint a Felvidéket 1918-ban.

... És a Kalabay Dezsők még a rettenetes felvidéki téli guerillaharcok, az illavai kazamaták után sem vették elő számítóbb, mint sokan mondják, „*okosabb*” eszüket. Ismét előkotorták az internátusi ágy alól a berostósodott kardot az arany portopéval, újra magukra öltötték a viharvert zubbonyt, a megcserepedett csizmát és indultak ki a veszélyeztetett határra, étellel, annak lehetőségével mit sem törődve.

Innen nem kerültek ugyan földalatti cellákba, cseh börtönökbe, *de annyit itt is elértek, hogy később sokan nem néztek rájuk jó szemmel. Hogy egy falat kenyér körüli verbuválásnál még itt Sopronban is — sajnos, a keserűség a tollunkba diktálja ezt az igazságot — sokszor inkább hátrány volt az, hogy felkelők voltak, mint erény.*

Ami ezután jött, az; már tiszta letargia. Egy darab kenyérért való loholás ... Katonának bemehet, de csak közlegénynek, ha tiszti rangjáról lemond. Az antant így parancsolta.

Csendesebb, derűsebb napok következtek. A szerkesztőség bohém légkörében a sok mázsányi szenvedés, megaláztatás lassan leszakad a szívről...

Végül úgylátszott mégis révbé ér az örök Don Quichotte, az örök idealista, az örök rajongó. Mérnöki oklevelet szerzett. Megnősült. Kedves, áldozatkész asszonyka ügyelt arra, hogy nyugodtabbra forduljon garabonciás sorsa.

... És mikor már elérte a célt, akkor roskadt össze. Úgylátszik, mint *Peer Gyntnek*, neki is az volt az osztályrésze, hogy csak fusson, loholjon az ideálokért, de soha el ne érje azokat. Amikor pedig úgy-

látszott, kezében tartja a boldogság Kék Madarát, jött az egykori Pertupajtás és követelte a halálos csók árát...

... Tegnap délben csendesen elszendergett a fehér kórházi ágyon, mint a *világháború, mint a nyugatmagyarországi szabadságharc hősi halottja* — húsz évvel a világháború kitörése után...

Endresz György

... A pusztulásnak szörnyű éjjele. Mindenütt üszök, ledült gyárkémény, leírhatatlan nyomor, rokantak jajszava, menekülők szenvedése. Vesztett háború minden nyomorúsága! Demagógok és macmadok lázítják az utcák söpredékét. A kétségbeesés és halálfélelem Nesszus-inge égeti az emberek testét... öszirózsás és vérvirágos forradalom!... És a romok felett győzelmi mámorban őrzöng, tombol extázisában a bűn ...

Nincs Isten, nincs király, nincs haza többé! — Hosszú árnyékot vet a szentülő nap felé egy újabb ezredév jövőbeírt képe s a magyar Golgotha keresztfája alatt elhangzik az utolsó szó: *elvégeztetett*.

A hűséges bajtárs is ellenünk esküszik! Az, aki elkísért Wolhynia mocsarai közé, a Kárpátok bérctetőire, a Doberdó szikláira, a tiroli jégmezőkre — aki vállvetve velünk küzdött Sábáénál, Ukrajna nádasai között, — a volt szövetséges is eljött Ágfalva alá, hogy a szegett kenyérből egy karéjt ellopjon!

De tüzek gyúlnak a lelkek mélyén. Tisztító tüzek! Lángjuk beleszíporkázik a vak sötétségbe és a hármias halom felett világosodik a magyar éjszaka.

... Megindul egy maroknyi csapat. Javarészt hontalanná vált, kenyértelen bujdosók. Ki hívta és ki küldte őket az ezer veszélyt rejtő, komor erdők alá? És mégis elmentek, lia tudták is, hegy nem jö-

hetnek mindannyian vissza. Nem kérdezték, nem is kutatták, hogy bűnös koteriák kegyetlen akarata, vagy az önmagát istenítő cézári góg, vagy a pluto-kráciának szertelen mammonimádása, vagy más hatalmi téboly sodorta-e hazájukat a lejtő szélére; ők csak egyet tudnak: *A haza utolsó röge is veszélyben van...*

— Fiala, haláltmegvető, lelkes emberek! Mindannyian az emberiség ama fajtájából, akik *nem élnek meg* az eszmékből, hanem meghalnak azokért. Akik meghalnak azért, hogy *életük árán adjanak új életet az Eszmének!*

— *Endresz György*, jó felkelőbajtárs! Nemrég még itt küzdöttél velünk Nyugat-Magyarországért, de jött a gyászos november 4-iki leszerelés. A mór megtette kötelességét, — a mór mehetett!

Úgy hitted, ha elindulsz az újvilág felé, Amerikába, ott még kiadhatja jussodat azi élet.

... Azután gondoltál egy nagyot, merészet. *Trianon revíziója eszméjéért* valami nagy dolgot akartál véghezvinni, ha szived vérével írod is fel Amerika és Magyarország felett hullámzó levegőtengerre: „*Igazságot Magyarországnak!*”

— Magyar sors az igazságért kiközösítettnek lenni. Merész teljesítményed kiválóságát felfogta az egész kultúrvilág, de az elismerése: szóvirág maradi Mert az őszinte elismerés nyílt vallomás lett volna maroknyi fajtád mellett!

...Azután jött a „*magyar siker*” örök árnyéka: *a tasso halál*. Követek, hadvezérek, államférfiak állták körül néma tetemed és himnuszos szavak lengték körül az egész emberiség előhaladásának segítésében tanúsított heroizmusod.

... És Te, modern *Icarus*?! Felszárnyaltál *Hadír* számolyához, mint a megtépett magyarság igazságot kereső szelleme.

Intő karnak hajított élet, a Te neved élni fog, amíg csak testet nem ölt és valósággá válik az az Eszme, amit Endresz Györgyök és a hozzá hasonló nagy magyar hősök szelleme tart életben.

Felsírt az egész ország, amikor a kerepesi temetőbe, sírod nyugalmát kis hervadt virágszálad oly

Felkelősíremlék a szombathelyi „Hősök Temetőjében”.

hamar megzavarta, akit pedig: *vigasznak szánt az Isten, életcélnak* egy magábaroskadt, sápadt asszony mellé. De a jó Isten útjai kifürkészhetetlenek... Mert az Isten, ha valamely eszközt fel akar használni építésre, először összetöri, azután csodákat művel vele.

Endresz György, — várjuk a csodát! . . .

Az egyik amerikai magyar újságban olvastam
Kemény György, új hazába szakadt költőtestvérünk
 siratóját:

*Magyar ugaron sok a temetés,
 Pusztul mindenütt a magyar vetés;
 Sőt már a csillagok se maradnak:
 Fényes égboltról csak lezuhannak,
 Égve zuhannak.*

*Gépmadár, amely magyar Igazságot
 Hirdetve levegőégbe vágott
 És bátran repült át a tengeren:
 Több dicsőséget immár nem terem
 Földön s tengeren.*

*Lezuhant égről büszke sasmadár
 És csupa vér lett az olasz határ.
 A magyar dicsőség párás vére:
 Kiömlött olasz ugar keblére,
 Barát telkére.*

*Lezuhant az Igazság csillaga
 És szétesett ezernyi darabba;
 Magyar Igazság hős katonája:
 Összetört, véres szilánkká válva
 Került alája.*

*Odalett a hős és a gépmadár
 És jajgatva sír a magyar határ.
 De hős szívek és csillagszilánkok:
 Megrázzák ezt a durva világot
 S gyújtanak lángot.*

*Akik temetve is csak megértek
 Csillaghullásos ezernyi évet:
 Szívükbe zárnak hőst, gépmadarat.
 S a magyar föld, bár száz halál arat:
 Csak magyar marad.*

Gróf Cziráky^{né} Andrássy Ilona, a költőlelkű nagyasszony pedig így dalol „Justice for Hungary” c. versében:

*Tengereken átröpült nemrég
egy nagy madár.
Bugásától visszhangzott az ég;
hatalmas akarás-ívelése
vitte a magasba,
egy Nemzet reménye,
sóhaja, imája kísérte ...
De elveszett szava
a nagy sivatagban.
Felbúgott újra a gépmadár
Róma felé, hogy visszhangot keltsen
a világ szívében.
Elérte célját!
Soha oly visszhangot
ember szív nem hallott...
Az örök városban
zúgnak a harangok,
fekete gyászban fekete tömegek
zarándokútja oda vezet,
hol hamuvá égett,
az égről letépett
remény koporsója áll.
Újra csak temetnek?... Vagy:
feleszmélnek végre?! ...*

A nagy orosz-japán háborúban — annakidején — a kozák csapatok elfogtak egy japán hadifutárt. Mikor látta, hogy menthetetlenül belekerül az ellenség kezébe, *tőrével felhasította keblét* és a sebnyílásba beletömökdötte a rábizott üzenetet. Azután elájult és meghalt. A kozákok már csak a holttestét találták s mikor kikutatták zsebeit s semmit sem találtak nála, — otthagyták. Néhány órával később akadtak rá a győztes japán csapatok. Azonnal látták, hogy a futár öngyilkosságot követett el. Szíve mellett a sebben megtalálták a parancsot.

És ez a véres papíros ma *drága ereklyéje* a japán hadseregnek. Ott őrzik fővárosuk egyik kaszárnyájában üvegszekrény alatt. Minden sorozás után, ha a japán újoncok összesereglenek az ország minden részéből, *odavezetik őket az ereklye elé* s azt mondják nékik: „*Ez az egyetlen hely, ahol a japán katonának sírnia szabad!*”

Rongyolt papírosdarab, amelyre vérrel írta rá hű honszerelmét egy japán katona, felidézi emlékezetemben *Sopron megmentőinek, a Felkelő-hősöknek szent emléket!*

Vesztett háború minden nyomorúsága után egy-életüket dobták a veszélyeztetett nyugati végekre véres gátul.

Nyugat hősei: felkelővértanúk, ti is egy szent titkot, Hadúr parancsát rejtettétek vérző szívetek fölé és én ma meglobogtatom e szívetek vérével pirosra festett papíroslapot, amelynek rövid üzenete:

— „Becsülettel a hazáért!... s az örök magyarságért!”

— Véreim, magyarok! — *Szerhányi Elemének, Baracsi Lászlók, Machatsek Gyulák, Nemetz Ferencek és Szabó Józsefek* emléke az az *egyetlen hely* ebben a végnyugatí városban, ahol az új arcú magyarság harcosának sírnia szabad!

*„A magyar banditák
elleni harcban estek el.”*

Pro memoria

Hivatalos osztrák kimutatás a nyugatmagyar-országi felkelőharcokban elesett csendőrökről:

- Prov. Gendarm Karl Cilek 11. 2. 1920.
- Prov. Gendarm Anton Stams 14. 2. 1920.
- Ray. Inspektor Emil Reiter 26. 5. 1921.
- Ray. Inspektor Michael Trattner 28. 8. 1921.
- Patrouilleltr. Adalbert Cervicek 4. 9. 1921.
- Patrouilleltr. Felix Dellavedova 5. 9. 1921.
- Patrouilleltr. Ernst Funke 7. 9. 1921.
- Patrouilleltr. Arnold Mosch 8. 9. 1921.
- Patrouilleltr. Karl Heger 10. 9. 1921.
- Patrouilleltr. Leopold Fleischhacker 19. 9. 1921.
- Patrouilleltr. Anton Haberler 28. 10. 1921.
- Patrouilleltr. Johann Hofer 3. 11. 1921.
- Patrouilleltr. Johann Mader 3. 11. 1921.
- Patrouilleltr. Josef Siegl 3. 11. 1921.
- Patrouilleltr. Johann Jüttner 25. 3. 1922.
- Rev. Insp. Heinrich Palme 8. 12. 1929.

Tartalomjegyzék

	Oldal.
Így kezdődött.....	11
Germán és szláv imperializmus harca Nyugat- Magyarorszáért	16
A szláv korridor terve	21
Intrikák pergőtüzében	29
Elvégeztetett	35
Saint-Germaintól Velencéig	42
Sopron a soproniaké!	59
Augusztus 29	65
Első ütközetek	73
Fegyverre! Nyugat-Magyarország népe!	94
Kirchschlag	101
Ágfalva.....	131
Az oberhollabrunni fogolytábor	151
A Honvédelmi Bizottmány és a felkelők	169
Lajtabánság	183
A fővezér	193
Bruck-Királyhida.....	202
Járóharcok. Prellenkirchen. Gillersdorf	207
Felkelőélet.....	215
Végzetes halálos ítélet.....	235
Nagymajtény nyugaton, kilencszázhuszonegyben.....	246
Bujdosó felkelők levelei	260
Virradat...?	285
A nyugati magyarság kidült őrszemei.....	293
Pro memoria	331

Képek jegyzéke

	Oldal.
„Nagymagyarország”-emlékmű Nagykanizsán	9
Báró Villani Frigyes dr	25
A telhetetlen mostohaapa.....	37
Carlo Antonio Ferrario.....	45
Vitéz Guillaume Árpád.....	55
Sok ezer főnyi tömeg esküje Sopronért	67
Dr. Traeger Ernő	71
A kirchschlagi csata vázлата.....	109
Magyaróvári gazdász-felkelők	117
Ostenburg-csendőrzászlóalj Ágfalva alá vonul	137
Az antantmisszió Sopronban	137
Felkelők útlevelvizsgálata	147
Az V. felkelőparancsnokság főcsoportja	147
„Friedrich-felkelők” Kismartonban	173
A Nyugatmagyarországi Országvédelmi Szervezet vezérkara.....	173
Kiáltvány a világ népeihez!	187
Hirdetmény	191
Lajtabánsági emlékérem-igazolvány.....	199
Lajtabánsági emlékérem	199
Héjjas Iván és vezérkara	205
Héjjas-felkelők egy raja	211
Felkelőraj a fraknói vár udvarán	231
Bujdosó felkelők Törökországban	279
Főiskolás-felkelőhős sírjánál.....	283
Szerző koszorúja az Ágfalván elesett osztrák csendőr sírján.....	287
Az ágfalvi felkelőhősök ravatala.....	313
Műegyetemista felkelőhősök ravatala	313
Felkelősíremlék Szombathelyen	327

Szerző megjelent munkái:

Tüzek a végeken.

Vérszerződés.

A nyugatmagyar ország felkelés.

Vándorfürt.

A búzakalász legendája.

A Fabricius-ház meséi.

Otthon.

Széljegyzetek a bibliámon.